

**AŞK KÖNULU TÜRKÜLERLE
UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA
TİPLER ÜZERİNE
MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA**

Alina FİKANİUK

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Gülhan ATNUR
2017
Her hakkı saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Alina FİKANIUK

**AŞK KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK
ŞARKILARINDA TİPLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Gülhan ATNUR**

ERZURUM - 2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

24/03/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Tipler Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.03.2017

Alina FIKANIUK

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Gülhan ATNUR'un danışmanlığında, Alina FIKANIUK tarafından hazırlanan bu çalışma 24/03/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Gülhan ATNUR

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 24/03/2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ, KAPSAMI.....	1
II. UKRAYNA HALK ŞARKILARININ TANIMI VE TASNİFİ	3
III. UKRAYNA HALK ŞARKILARININ DERLENMESİ VE İNCELENMESİ ..	11
IV. TİP KAVRAMI.....	23

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. UKRAYNA VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE AŞK, ÂŞIK VE MAŞUK KAVRAMLARI	26
1.2. AŞK KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA ÂŞIK TİPİ.....	30
1.2.1. Âşığın Tasviri	30
1.2.2. Âşığın Sevda İstirabı Çekmesi	47
1.2.3. Âşığın Sevgilisiyle Buluşması.....	50
1.2.4. Âşığın Tabiatla İlişkisi	70
1.2.5. Âşık Tipine İlişkin Su ve Ateş Simgeleri	114
1.2.6. Âşığın Sevgilisiyle Tartışması.....	125
1.2.7. Âşığın Sevgilisinin İhanetine Tepkisi	130
1.2.8. Evlilik Mevzuu	142
1.2.9. Âşık Tipi ve Ayrılık	161
1.3. SEVDA TEMALİ TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA MAŞUK TİPİ.....	176
1.3.1. Maşuk Erkek Tipi.....	176
1.3.2. Maşuk Kız Tipi.....	192
1.4. AŞK KONULU UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA VE TÜRKÜLERDE AİLE ÜYELERİ TİPLERİ	227

1.5. SEVDA KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA RAKİP, DÜŞMAN, EL, ARABOZUCU TİPLERİ.....	246

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

2.1. UKRAYNA HALK ŞARKILARI.....	266
SONUÇ.....	375

KAYNAKÇA	379

EKLER.....	385

EK 1. TÜRKÜLER LİSTESİ.....	385

EK 2. UKRAYNA HALK ŞARKILARI LİSTESİ.....	390

ÖZGEÇMİŞ.....	394

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AŞK KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA
TİPLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA

Alina FİKANIUK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gülhan ATNUR

2017, 394 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Gülhan ATNUR (Danışman)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Türk ve Ukrayna folklorları alanında karşılaştırmalı araştırmaların ilki olan bu çalışmanın temel amacı, evrensel olgu olan aşkı konu alan türkülerle Ukrayna halk şarkılarında tasvir edilen tiplerin aralarındaki benzerlikler ve farklılıkların tetkik edilmesidir. Çalışmada kullanılan ana yöntem, karşılaştırma yöntemidir. Tez çalışmasının kapsamı, çeşitli folklor derleme kitaplarından belli kriterlere göre seçilen yüzer türkü ve Ukrayna halk şarkısı ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın “Giriş” kısmında Ukrayna halk şarkılarının tarifi ve genel tasnifi verilmiş, her şarkı türü hakkında kısa bilgi sunulmuş, ayrıca tip kavramının çeşitli tanımları üzerine durulmuştur. “İnceleme” başlıklı Birinci Bölümde âşık, maşuk, akraba, arabozucu tipleri ayrı ayrı ele alınarak ilgili oldukları motifler ve sembollerle bağlantıları içinde incelenmiş, tespit edilen farklılıklar ve benzerlikler yorumlanmıştır. İkinci Bölümde Ukrayna halk şarkılarının orijinal metinleri ve Türkçe çevirileri verilmiştir. Sonuç kısmında çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmış, Ukrayna ve Türk halk liriklerindeki tiplerin temelinde benzer olduğu, farklılıklarının Ukrayna ve Türkiye’nin coğrafyalarının, Ukrayna ve Türk milletlerinin kültürlerinin özelliklerine, onların din görüşlerine, kadına, kadın erkek ilişkisine bakışlarına bağlı olduğu neticesine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Halk Şarkısı, Türkü, Aşk, Tip, Motif, Sembol

ABSTRACT**MASTER THESIS****COMPARATIVE RESEARCH ON TYPES IN UKRAINIAN AND TURKISH
FOLK SONGS ABOUT LOVE****Alina FIKANIUK****Advisor: Assoc. Prof. Gülhan ATNUR****2017, Page: 394****Jury: Assoc. Prof. Gülhan ATNUR (Advisor)
Prof. Dilaver DÜZGÜN
Assoc. Prof. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ**

Main purpose of this research which is the first of studies in the field of Turkish and Ukrainian folklores, is investigating (analysis) similarities and differences between types, described in Ukrainian and Turkish folk songs (“türkü”) about such universal phenomenon as love. The chief method of paper is method of comparison. Coverage of the thesis is bounded by one hundred Turkish and one hundred Ukrainian folk songs chosen from different folklore books according to certain criteria.

The introduction of the thesis contains the definition and classification of Ukrainian folk songs, a short information about each song type, different interpretations of “type” notion. In First Chapter called “Research” lover, beloved, relative, rival types were examined separately with groups of motifs and symbols relating to them, stated similarities and differences were commented. Second Chapter of work consists of original texts of Ukrainian folk songs and their Turkish translation. In the Conclusion a general estimate of work was made, it was found that types described in Ukrainian and Turkish folk lyrics are similar in their basis, differences among them depend on Ukraine’s and Turkey’s geographic features, specifics of Ukrainian and Turkish folks’ cultures, religious convictions, perspective to man, woman and their relations.

Keywords: Ukrainian and Turkish Folk Songs, Love, Type, Motif, Symbol

ÖN SÖZ

Folklor, halkın kültürünün paha biçilemez hazinesi, halkın özüdür. İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren folklorla sıkı bir bağlantı içindedir. Bu bağlamda yüzlerce neslin duyguları ve düşüncelerini döktüğü, nice insanların tesellileri ve sırdaşları olan lirik şarkılar/türküler de bilhassa dikkate değerdir. Özellikle birbirine kavuşma arzusuyla yanan âşıkların dertlerini konu alan şarkılar, her milletin folklorunda çok önemli yere sahiptir.

Bu tez çalışmasının temel amacı, aşk konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarındaki tiplerin mukayese edilmesi sonucunda ortaya çıkan farklılıklar ve benzerliklerin tespit edilerek incelenmesidir. Hem Türk hem de Ukrayna folklorunda önemli yer tutan aşk konulu halk liriği betimlediği âşık, maşuk, rakip, akraba tiplerinin halk tarafından onlara atfedilen özellikleri ve görevleri, duygularını betimleme yoluyla bu halkın aşka bakışını, insan hayatında ona ayırdığı yeri, seveda ve evlilikle ilgili düşünceleri ve geleneklerini aktarmaktadır. Türk ve Ukrayna halk liriğinde yer alan tiplerin birçok benzerlik göstermesi, bu iki kültür arasında yakın bağlantı olduğunun ifadesidir. Bir takım ortak unsurların yanı sıra Türk ve Ukrayna aşk konulu şarkılarındaki tiplerin ifade edilmesinde bu milletlerin kendi kültürlerine özgü çeşitli sembol ve motifler de kullanılmaktadır. Bu durum, söz konusu halkların yaşadıkları coğrafyaya, sosyal yapılarına, dini görüşlerine, adet ve örflerine, kadına bakışına, toplumlarında kabul edilen kadın-erkek ilişkilerine göre değişiklik göstermektedir.

Bu tez çalışması “Giriş”, “İnceleme” ve “Sonuç” adlı bölümlerden oluşmaktadır.

“Giriş” kısmında çalışmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmış, Ukrayna halk şarkılarının tanımı ve tasnifleri verilmiş, bu şarkı türlerinin temel özellikleri üzerine durulmuş, Ukrayna halk liriğinin derlenme ve incelenmesi tarihi özetlenmiştir. Çalışma Türkiye’de yapıldığı, türkülerle ilgili çok sayıda yayın bulunduğu dikkate alınarak burada tekrara düşmemek için türkülerle ilgili ayrıntılı bilgi verilme ihtiyacı duyulmamıştır.

“İnceleme” başlıklı Birinci Bölüm “Ukrayna ve Türk Kültüründe Aşk, Âşık ve Maşuk Kavramları”, “Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Âşık Tipi”, “Seveda Temalı Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Maşuk Tipi”, “Aşk Konulu Türküler ve Ukrayna Halk Şarkılarında Aile Üyeleri Tipleri” ve “Seveda Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Rakip, Düşman, El, Arabozucu Tipleri” adlı beş alt bölümden oluşmaktadır. Bölümün ilk kısmında Ukrayna ve Türk kültüründe aşk,

âşık ve maşuk kavramlarının ifadelerinden bahsedildikten sonra her tip, hakkında temel bilgi verilerek ilintili olduğu motifler ve semboller ele alınıp incelenmiş, türkülerle halk şarkılarındaki tipler arasındaki benzerlikler ve ayrımlar belirtilmiştir. Türk ve Ukrayna halk liriğinde en çok tasvir edilen tip olan âşık tipi çalışmada farklı boyutlardan tetkik edilmiştir. Âşığın sevgilisiyle buluşması, tabiatla ilişkisi, sevgilisiyle tartışması, yârinin ihanetine uğraması, yâriden ayrılması, evliliğe yaklaşımı gibi belli konuları temsil eden motif kümeleri oluşturulmuş, türküler ve halk şarkılarındaki âşık tipi bu temalara göre incelenmiştir. Maşuk tipi de maşuk kız ve maşuk erkek olarak ayrı bir şekilde kendileriyle ilgili bir takım sembol ve motifle beraber araştırılmıştır. “Aile Üyeleri” ve “Rakip, Düşman, El, Arabozucu Tipleri” adlı altbölümlerde maşuk ve âşığın aile üyelerinden anne, baba, kız ve erkek kardeş tipleri; sevgililerin beraber olmalarını engelleyen düşman, el, eller, dedikoducular, kötü insanlar tiplerinin Ukrayna ve Türk folkloruna has özellikleri incelenmiştir.

“Ukrayna Halk Şarkıları: Metinler” adlı İkinci Bölüm, yüz Ukrayna halk şarkısının orijinal metinleriyle Türkçe çevirisinden ibarettir. Çalışma Sonuç, Kaynaklar ile incelenen türkülerin ve Ukrayna halk şarkılarının adları ve bulundukları kaynaklar listesi ile tamamlanmıştır.

Bu tez çalışması sürecinde kimi zorluklar da yaşanmıştır. Ukrayna ve Türk aşk konulu halk liriklerinin çok zengin olması, araştırma için metinlerin seçilmesini güçleştirmiştir. Bununla beraber, birçok türkünün şiveyle söylenmesi ve Ukrayna halk şarkılarıyla türkülerde çok sayıda arkaik kelimenin bulunması, bu metinlerin doğru kavranışı için çeşitli sözlükler ve halk edebiyatı ansiklopedilerinin kullanılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Türk ve Ukrayna halk liriklerinde yer alan motifler ve sembollerin doğru yorumlanması da bu iki milletin kültürünü yakından tanımayı icap ettirmiştir.

Çalışma sırasında hayatımın her anında beni destekleyen ve esinlendiren sevgili annem Oksana, babam Leonid, kardeşim Andrii’ye ve tüm aileme, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşlarım Mehmet ve Leisian’a sonsuz teşekkür ederim. Tez çalışmamın yürütülmesi sırasında değerli bilgilerini benimle paylaşarak bana rehberlik eden Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN ile tez danışmanım Doç. Dr. Gülhan ATNUR’a da teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ, KAPSAMI

Folklor, milletin ruhunu yansıtan aynadır. Onun bu özelliği evrensel olduğu için folklor, ait olduğu halkın dünya görüşü, düşünceleri, ülkülerinin asırlarca süren birikimi, kültürünün esası olarak algılanmalıdır.

Halk şarkıları/türküler, insanın aşk, hüznü, özlem gibi çeşitli duygularını aktardığı eserler olmaları nedeniyle her milletin folklorunda oldukça önemli yere sahiptir. Onlar, “halkın ruhu” olarak nitelendirildiği için bu halkın kültürünü yakından tanımamıza olanak sağlamaktadır. Özellikle sevda konulu şarkılar ve türküler universal bir olgu ve insan hayatının en önemli duygusu olan aşkı anlattıkları için son derece dikkate değerdir.

Çalışmamızın konusu olarak aşk konulu Ukrayna halk şarkılarıyla türkülerde betimlenen tipler seçilmiştir. Ukrayna ve Türk halkları köklü ortak geçmişe sahip oldukları için aşk temalı halk liriği örneğinde bu iki milletin folklorları ve kültürlerinin benzer ve farklı taraflarının incelenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Ön çalışma sürecinde Türkiye’de ve Ukrayna’da daha önce benzer konuda araştırmaların yapılmadığı tespit edilmiştir.

Âşık, maşuk, rakip gibi tipler karşılaştırmalı edebiyatta “ortak tipler” olarak adlandırılmaktadır: “Her ulusun kendine özgü yerli tipleri vardır. Bunların başka uluslarda benzerleri de bulunur” (Levent, 1973: 48), “Tipler zaman ve mekâna bağlı olarak milletten millete değişkenlik gösterdiği gibi milletlerin ortak tipleri de olabilmektedir” (Tekşan, 2011: 160). Bunlar, temelde aynı fikirleri temsil ettikleri halde ayrımlılıklar da göstermektedir. Ukrayna halk şarkılarıyla türkülerdeki tiplerin tasvir edilmesinin, arasında tespit edilmiş benzerlikler ve farklılıkların incelenmesi bu iki milletin kültürlerinin birbirine ne kadar yakın olduğu, aşka yaklaşımları, aşk ve evlilik konusunda geleneklerinin özellikleri, sevda kavramıyla ilgili semboller ve motiflerinin ne olduğu konularında bilgi verecektir.

Çalışma için ayrı saha derlemesi yapılmamış, daha önce toplanmış metinlerden yararlanılmıştır. Farklı halk şarkıları/türkü ve folklor kitapları taranarak onlardan belli kriterlere göre yüzer tane Ukrayna halk şarkısı ve türkü seçilmiş, Ukrayna şarkıları Türkçeye çevrilmiştir. Araştırma alanının daha önce derlenmiş yüzer tane türkü ve

Ukrayna halk şarkısıyla sınırlandırılmasının nedeni, bu çalışmanın belirli süre içinde bitirilmesi gereken bir yüksek lisans tezi olmasıdır. Çalışmanın tüm mevcut türküleri ve halk şarkılarını kapsaması mümkün olmadığı gibi incelenecek olan tipler, motifler ve semboller yer aldıkları seçilmiş metinlerle sınırlıdır.

Araştırmada metin merkezli kuramların prensipleri ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın temel yöntemi, karşılaştırmalı metottur. Tarihi-Coğrafi Fin Okulu'nun halk bilimine kazandırdığı tip ve motif kavramlarını temel alınarak türkülerle Ukrayna halk şarkılarında tasvir edilen âşık, maşuk, rakip, el, akraba tipleri ilgili oldukları motif ve sembollerle bağlantı içinde incelenmiş, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. Lübov Kopanitsya lirik şarkının gerçek manasını çözenin halkın dünya görüşlerinin analizini yapmadan imkânsız olduğunu vurgulamaktadır (Kopanitsya, 2000: 11). Bu gerekçeyle Türk ve Ukrayna kültürü ve gelenekleriyle ilgili kitaplar da araştırılmıştır.

Bu tez çalışması “Önsöz”, “Giriş”, “I. Bölüm. İnceleme”, “II. Bölüm. Ukrayna Halk Şarkıları: Metinler” ve “Sonuç” adlı bölümlerden oluşmaktadır. Tiplerin araştırıldığı birinci bölümde beş altbölüm bulunmaktadır: “Ukrayna ve Türk Kültüründe Aşk, Âşık ve Maşuk Kavramları”, “Aşk Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Âşık Tipi”, “Sevda Temalı Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Maşuk Tipi”, “Aşk Konulu Türküler ve Ukrayna Halk Şarkılarında Aile Üyeleri Tipleri” ve “Sevda Konulu Türkülerle Ukrayna Halk Şarkılarında Rakip, Düşman, El, Arabozucu Tipleri”. Her tip ve onunla ilgili motifler ve semboller ayrı ele alınıp farklı boyutlardan incelenmektedir. İkinci bölüm yüz Ukrayna halk şarkısının Türkçe çevirisinden oluşmaktadır. Ukrayna halk liriğinin Türkçeye çevrilmesinin karşılaştırmalı halk bilimine, Türk ve Ukrayna kültürü ile ilgili çalışmalara, Slav ve özellikle Ukrayna folklorunu merak edenlere yararlı olacağına inanılarak metinler, her iki dilde de verilmiştir. Çalışmada incelenen türkülerin metinlerinin Türkiye’de birçok yayında bulunması nedeniyle bu tez çalışmasında onların sadece adları ve yer aldıkları kaynaklar listesi verilmiştir. Okuyucular orijinal metinlere bu kaynaklar aracılığıyla ulaşabilmektedir. Ayrıca, çalışmanın sonuna Ukrayna halk şarkıları listesi de yerleştirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de Ukrayna folklorunun tanınmasına ve incelenmesine katkı sağlayabilmektir. Türkiye’de Ukrayna folklor çalışmalarından ilki

olduğunu düşündüğümüz bu çalışmanın Türkiye'yle Ukrayna'nın kültürel ilişkileri hakkındaki incelemelerde kullanılabileceği, bu iki milletin halk şarkıları ve türküleriyle, aralarındaki bağlantılarla ve bu folklor eserlerinin betimlediği halk kültürleriyle ilgilenen araştırmacılara, genel okuyuculara fayda getireceği ümit edilir.

II. UKRAYNA HALK ŞARKILARININ TANIMI VE TASNİFİ

Ukraynacadaki “pisnya” (“пісня”, şarkı) kelimesi, ağızdan söylenen sözlü-ezgili eser demektir (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 tomah, 6, 1975: 544). Genel olarak Ukrayna edebiyat ve folklor biliminde şarkı, sinkretik ya da sentetik müzik-poetik sanat türü, söylenen üç-beş kıtalık sözlü-ezgili eser, metnin ve melodinin birleştiği halk ve profesyonel vokal müzik biçimi, liriğin en eski türü olarak nitelendirilmektedir. Folklor Terimleri Sözlüğü'nde şarkıyla ilgili şu bilgiler verilmektedir: “Şarkı kıtalı veya kıtasız (dumalar) yapıya, ifadeli ritime, basit sözdizim yapısına, kimi zaman ön ayak veya nakarata sahip olmakla beraber çeşitli dil araçlarını kullanarak ruhsal heyecanların en incilerini ifade etmektedir. O, toplu koronun solistlerinin haykırışlarından çıkıp önce lirik-epik, sonra kolektif icradan bireysel icraya evrimleşen lirik şarkının halini almıştır. Şarkılar arasında tek sesli ve çok sesli olanlar ayrılmaktadır. [...] Şarkıların lirik, epik, lirik-epik, lirik-dramatik çeşitleri vardır. Onların kendilerine özgü şiir yapımı vardır, içinde genellikle sabit söz sanatları kullanılmaktadır.” (Sıvaçuk, N. ve ark., 2010: 99).

Meşhur etnograf ve yazar Nikolay Kostomarov halk şarkısının diğer edebi türlerden daha üstün olduğunu vurgulamaktadır: “Halk şarkısı diğer eserlerden daha üstün; şarkı öğretilmiş duyguları, ruhun yapmacık hareketlerini ifade etmemektedir. Halk, şarkılarında gerçekte olduğu gibidir, şarkı hakikattir.” (Kostomarov, 1994: 46) Ünlü Ukrayna yazarı, film yapımcısı ve yönetmen olan Oleksandr Dovjenko Ukrayna halk şarkısıyla ilgili şunu söylemektedir: “Ukrayna şarkısı, Ukrayna halkının dipsiz ruhu, onun şanıdır” (<http://dovidka.biz.ua/vislovi-pro-ukrayinski-pisni/> 14. 08. 2016).

Ukrayna halk liriği, tür ve konu bakımından son derecede zengindir. Bu çeşitliliği Ukrayna halk şarkılarının tasnif edilmesini zorlaştırarak birçok şarkı sınıflandırmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde Ukrayna şarkıları genellikle şu üç gruba ayrılmaktadır:

-tören şarkıları

-lirik şarkılar (yaşam şarkıları)

-epik şarkılar

Tören şarkıları, bağlı oldukları törenlerin ve geleneklerin aile veya takvim bayramlarıyla ilgili olmasına göre iki grup olarak sınıflandırılmaktadır: takvim tören şarkıları ve aile tören şarkıları.

Takvim törenleri denen tabiatın döngüsel karakteriyle ilgili, büyü önemi olan ritüeller ve törenler sırasında icra edilen şarkılara takvim tören şarkıları denir. Çiftçilikteki dönemlere ve dört mevsime göre, takvim törenlerinin dört devri belirtilmektedir: kış, ilkbahar, yaz ve sonbahar devri.

Kış mevsimiyle ilgili tören şarkılarının şu türleri vardır:

- “Koliadka”lar (Ukr. “колядка”). Koliadka, Noel bayramında (7 Ocak’ta) söylenen şarkıların genel adıdır. Eskiden bu şarkılar, kış güneşinin doğuşu ve atalar kültüyle ilgili eserlerken Ukrayna topraklarına Hristiyanlık geldikten sonra Hz. İsa’nın doğum günüyle ilintilenmeye başlamıştır. Konu-dönem prensibi kullanılarak koliadkalar şu gruplara ayrılabilir: mitik-kült koliadkaları, aile üyelerine saygı göstermek amacıyla söylenen aile-sahip koliadkaları, tarihi (askeri, knez) koliadkalar, Kitabı mukaddes ya da apokriflerle ilgili koliadkalar.
- “Şçedrivka”lar. Şçedrivka şarkıları, kış takvim devri folklorunun en önemli eserlerinden biridir. Koliadkaların dünya ve güneş tanrısı Koliada’nın doğuşuyla ilgili olduğu düşünülürken şçedrivka şarkılarının aya, suya saygı göstermek amacıyla yaratılmış olduğu sanılmaktadır. Günümüzde şçedrivkalar Malanka bayramı ya da Şçedriy veçir (Ukr. “Щедрий вечір”, Cömert Akşam) denen 13 Ocak’ta çoğu zaman ev sahiplerine bereket dilemek amacıyla söylenmektedir.
- “Posivalni” (Ukr. “посівальні”, Ukr. posivatı, siyatı – ekmek, serpmek) şarkıları. 14 Ocak’ta (Eski Yeni Yıl bayramı ya da Vasil bayramı) sabahleyin erkek çocukların evleri tek tek gezip buğday taneleri serpererek söyledikleri şarkılardır.
- Vodohreşça (19 Ocak, İsa’nın Vaftizi bayramı) şarkıları. Çok yaygın olmamakla beraber Ukrayna’nın bazı yerlerinde Vodohreşça şarkılarının örnekleri ve unsurları hala yaşamaya devam etmektedir.

İlkbahar zamanında söylenen şarkıların temel amacı, ilkbahar değişikliklerini hızlandırmaktır. İlkbahar tören şarkılarını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

- Vesniankalar (Ukr. “весна”, “vesna” - ilkbahar). Vesniankalar, ilkbahar devrinin çağırıcı karaktere sahip ve ilkbahara, onunla çağrıştırılan varlıklara, nesnelere hitap eden tören şarkılarıdır.
- Hayivkalar (Ukr. “рай”, “hay” – orman). Hayivka, ormanda, korulukta, ağaçlıkta oynanan ritüellerde, ilkbahar oyunları ve şöenlerinde icra edilen halk edebiyatı ürünüdür. Bu şarkılar arasında şöyle kronolojik-tematik gruplara ayırmak mümkündür: totem-kült, mitik, işletme-vejetasyon, aşk, kahramanlık, askeri-tarihi, aile, mizah, Paskalya hayivkaları.
- Voloçebni şarkıları, Paskalya bayramıyla ilgili ilkbahar şarkılarıdır. Genel itibarıyla onlar, Kitabı mukaddes ya da apokrif motifleri olan halk şarkıları olarak yaşayan dini şarkılardır. Bu şarkıların temel konuları, Hz. İsa’nın çarmıhta gerilişi ve sonrasındaki dirilişi, onun insanlık için yaptığı fedakarlıktır.

Yaz bayramları ve törenlerine ilişkin şarkılar genellikle şu şekilde tasnif edilmektedir:

- Mayivkalar. Mayivka, yazın başındaki törenlerle ilgili şarkıların genel adıdır. Bu ad, Ukr. “май” (“may”, Mayıs) kelimesinden, “маяти” (“mayatı”, yeşillik ve otlarla süslemek) ya da “мавки” (“mavkı”, orman ve tarlanın ruhları) kelimesinden üretilmiş olabilir. Mayivkalar “Zelena” ya da “Kleçalna” (Yeşil, “Süsleme”) Hafta denen törenler ve gençlik oyunlarında icra edilmektedir.
- Rusalni şarkıları. Bu şarkılar, Rusalii (Ukr. “русалка”, “rusalka” – orman veya tarlanın ruhu, denizkızı) bayramı sürecinde söylenmektedir. Bu bayram su ve toprak ruhlarıyla ilgili olduğu için rusalni şarkılarında sadece su ve toprak arketipleri değil, gece, ay, nehir, kuyu, söğüt gibi onlara eşlik eden simgeler de yer almaktadır.
- Petrivka şarkıları. Bu şarkılar, Rusalii’den sonra kutlanan Petrivka bayramından birkaç hafta önce söylenmeye başlamaktadır. Petrivka şarkılarında kış ve ilkbahar tören şarkılarının konularının yanı sıra aşk ve aile hayatı temaları da işlenmektedir.

- Kupala şarkıları. Yazın ana bayramı olan Kupala bayramı eskiden suyun güneş ile evlenme günü olarak kutlanmaktaydı. Kupala şarkılarında yer alan mitik kahramanlar arasında bulutları, verimli suyu, nemi simgeleyen Marena ve yaz güneşini simgeleyen Kupala en önemlileridir.
- Tsarinni şarkıları. Bu tür şarkılar, tsarinni denen ve köyler, tarlalar, arılık, su hazineleri, çiftlikler, evlerin doğal afetler ve salgınlardan korunmasını sağladıklarına inanılan törenler sırasında icra edilmekteydi.

Sonbahar devri tören şarkıları işlerin tiplerine ve aşamalarına göre şu şekilde tasnif edilir:

- “Jnıvarski” (hasat) şarkıları. Bu şarkıların üç temel grubu vardır: hasat öncesi, asıl hasatla ilgili ve hasat sonrası şarkılar. Ürün almaya başlanmasıyla ilgili ritüellerde icra edilen hasat öncesi şarkılarda doğa güçlerine, tarlaya hitapları, doğa güçlerinin insanların ürün toplamasına yardım etmesini isteme motifleri işlenmektedir. Asıl ürün almayla ilgili şarkılar eşliğinde tarlada ürün toplanmaktaydı. Bu eserlerde en yaygın motifler, tarlanın betimlenmesi, tarlaya saygı gösterme, ekin biçme sürecinin ve ekin biçenlerin tasviridir. Tarla işlerinin bitmesiyle ilgili törenlerde icra edilen hasat sonrası şarkılar, ekin biçenlerin hasatın sona ermesinden duydukları sevinç, doğaya güzel ürün için teşekkürlerini betimlemektedir.
- Tırpancı şarkıları, tarlalarda otlar biçildiğinde söylenen şarkılardır.
- Tırmakçı şarkıları, kuru ot toplandığında icra edilen şarkılardır. (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 108-186)

Aile tören şarkıları, insan hayatının temel aşamalarıyla ilgili törenlerde icra edilen şarkılardır. Onların arasında şu eserler yer almaktadır:

- Düğün şarkıları. Bu şarkılar, büyük konu çeşitliliği göstermenin yanı sıra yörenin düğün geleneklerine göre de farklılık göstermektedir. Genel olarak bu tür şarkılar, düğün dramasının her aşamasına özeldir.
- Doğum şarkıları, çocuğun doğumu, vaftiz olması ve ilk geçiş törenleriyle ilgili şarkılardır. Ukrayna folklorunda bu tür eserlerin sayısının az olmasının nedeni, Hristiyanlığın etkisidir. Mevcut olan eserler arasında yıkama, saç kesme

eylemlerine eşlik eden formül-dua sözleri haricinde yeni doğan çocuğu, ebe nineyi, çocuğun annesini, vaftiz annesini, nadiren babasını, atalarını yükselten şarkılar yer almaktadır.

- Ağıtlar, cenaze töreni sırasında resitatif şeklinde icra edilen ve insanın ölümü nedeniyle duyulan hüznün, acı, yeisi ifade eden eserlerdir. Bu türün gelişimi sürecinde doğrudan insanın ölümü ya da cenazeyle ilgili olmayan ağıt çeşitleri de ortaya çıkmıştır: acemi er (asker, jovnir) ağıtları, düğün ağıtları, toplum yaşamı ağıtları (örneğin, bir akrabanın ağır hastalığı veya sakatlığı), mülteci ağıtları, hapisane (sürgün) ağıtları (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 219-236)

Ukrayna halkı da milletin olgunluğunun, dünya tarihinde kendi önemini anlama yetisinin kanıtı olan milli eposunu yaratmıştır. Konusu kahramanlık ve sosyal yaşam olayları olan bu epik-lirik eserlerin şu türleri vardır:

- Bilinalar, Kiev Knezliği zamanında ozan-ezgici ve skoromohlar tarafından icra edilen, Kiev Knezliği'nin tarihi olayları ve kişileri tasvir eden kahramanca-tarihi epik eserlerdir. Bilinaların çağdaş sınıflandırması şöyledir: mistik bilinalar, merkezi kahramanı Volodimir knezi olan Kiev serisi bilinaları, Novgorod serisi bilinaları, Glib Volodiyeviç, Soloviy Budımıroviç gibi kahramanları anlatan masal tarzındaki bilinalar.
- Duma, içeriği kahramanlar ya da sosyal yaşamla ilgili olan epik-lirik halk eserleridir. Günümüze ulaşan dumaların çoğu 16.-17. yüzyıllara ait olup Ukraynalıların topraklarına saldıran yabancı istilacılarla mücadelesini dile getirmektedir. Dumalar resitatif şeklinde icra edilmektedir. Çağdaş tasnife göre onlar üç temel gruba ayrılmaktadır: a) Ukrayna halkının Türk-Tatar istilacılarına karşı mücadelesini ve Türk esaretini anlatan dumalar (14.-15. – erken kozak dönemi), b) Ukraynalıların milli esarete (köleleştirmeye) karşı mücadelesini anlatan dumalar (16. yy. – 17. yy. başı – Hmelniççına ve Hetmanşçına dönemi), c) Toplum yaşamını anlatan dumalar (17. yy. sonu – Ukrayna'nın tarihinin Yıkıntı dönemi).
- Tarih şarkıları, somut (belirli) ya da tipik tarihi olayları ve süreçleri, hayatları belli dönemin sosyal-politik olaylarıyla ilgili ünlü tarihsel simaları (kişileri) ve adsız kahramanları tasvir eden liro-epik eserlerdir. Bu folklor türünün ana

özelliklerinden biri, eserlerde betimlenen kahramanların ve olayların gerçekte meydana gelmiş olmasıdır. Modern sınıflandırmada tarih şarkıları kronolojik prensibe göre şu serilere ayrılmaktadır: a) kozaklık dönemi şarkıları (15. – 17. yy. ilk yarısı), b) Koliyivşçına¹ ve Haydamaççına² dönemleri şarkıları, c) 19. yy. ilk yarısının köylü ayaklanmaları (isyanları) şarkıları d) 20. yy. ilk yarısındaki ulusal kurtuluş hareketi şarkıları.

- Haber (Ukr. “hronika”, Vak'a-Nüvis, vakainame) şarkıları, tarih şarkılarının ayrı bir çeşididir. Bu eserlerin temelinde gerçek tarihi olayların yatması, onlarda tüm toplum çapındaki olgulardan başlayarak günlük olaylara kadar çeşitli konuların işlenmesine yol açmıştır. Yaratılmalarının sebebi olarak ise en çok yerel olaylar olmuştur. Bu şarkılar tematik prensip esasına göre şu gruplara ayrılmaktadır: a) ana kahramanları Oleksa Dovbuş, Semen Hotük, Lukyan Kobılıtsya olan tarih temelli haber şarkıları, b) toplum yaşamı haber şarkıları, c) günlük hayattaki trajik olaylar ve hadiseleri anlatan aile yaşamı haber şarkıları.
- Balad, “sıradan insanların özel, ailesel ya da sosyal hayatında olağanüstü ve fantastik olaylar, davranışlar ve rastlantıların mukadder bir biçimde bir araya gelmesinin meydana getirdiği trajik çatışmaları halk ahlakı açısından ifade eden dramatik kurgulu lirik-epik eserdir” (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 305). Ukrayna baladlarının en ayrıntılı tasnifini 1986 yılında “Ukrayna halk baladı” (“Ukrayinska narodna balada”) adlı monografisinde O. Dey yapmıştır. Ona göre baladlar, insan ilişkileri ve çatışmaları açısından üç temel büyük grup olarak tasnif edilmeli: a) Aşk ve evlilik öncesi ilişkiler hakkındaki baladlar b) Aile ilişkileri ve çatışmalarıyla ilgili baladlar c) Sosyal ve tarihi şartlar fonunda ilişkiler ve çatışmaları anlatan baladlar (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 244-307)

Lirik şarkılar, insanın dış dünyasının ifade edilmesine odaklanıldığı şarkılardır. Ukrayna halk biliminde tüm lirik şarkılar genellikle iki büyük gruba ayrılır: 1) aile-yaşam şarkıları ve 2) toplum-yaşam şarkıları. Bu sınıflandırmanın temelinde konu

¹ Koliyivşçına, 1768 yılında meydana gelen Ukrayna'nın batı topraklarındaki köylülerin Leh soylularının boyunduruğuna karşı büyük ulusal kurtuluş ayaklanmasıdır (Slovník ukrajinskoyi movi ve 11 t., 1973, 4: 223).

² Haydamaççına, 18. yüzyılda Ukrayna'nın batı topraklarında Leh soylularının boyunduruğuna karşı milli kurtuluş hareketidir (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 t., 1971, 2: 16).

farklılığı yatmaktadır. Aile-yaşam şarkıları insanın kişisel hayatını –aşk, ailede yaşam, aile ilişkileri, kişisel dramlar, çatışmaları– konu alırken toplum-yaşam şarkıları toplumsal olaylar, tüm halkı etkileyip ilgilendiren tarihi, ekonomik, siyasi sorunlar başta olmak üzere sosyal hayatın çeşitli yönlerini betimlemektedir. Toplum-yaşam şarkıları bireyin hayatını değil, toplumun belli tabakasının, belirgin bir sosyal grubun hayatını tasvir etmektedir. Böylece iki grup şarkılar arasındaki temel farkın birey-toplum karşılaştırması olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ukrayna aile-yaşam ve toplum-yaşam şarkılarının kendi tasnifleri de mevcuttur. Aile-yaşam şarkıları şu şekilde tasnif edilmektedir:

1. aşk konulu şarkılar (evlilik öncesi)
2. aile hayatı, aile ilişkilerini anlatan şarkılar
3. aile üyelerinin yitimiyle ilgili feci aile şartlarını konu alan şarkılar (dul şarkıları, yetim öksüz şarkıları)
4. mizah-hiciv şarkıları (Lanovik M., Lanovik Z., 2005: 322-323)

Toplum-yaşam şarkıları arasında ise şu türleri belirtmek mümkündür:

- Kozak şarkıları³, 15-16. yüzyıllarda ortaya çıkan kozaklıkla beraber meydana gelen ve kozak tipini konu alan şarkılardır. Bu tür şarkıların ana konusu genellikle savaşlar değil, kozağın hayatı ve bununla ilgili düşünceleri ve duygularıdır.
- Çumak (tuz tüccarı) şarkıları⁴, 15-18. yüzyıllar arasında Ukrayna’da öküz arabalarını kullanarak ekmek, tuz, balık ve satış için başka ürünleri taşıyan tüccarların hayatını anlatan şarkılardır.
- Serf⁵ şarkıları. Ukrayna’da derebeylik ve toprak köleliği 1783 yılında II. Katerina’nın emriyle nihai olarak oturmuştur. S erf köylülerin hayatının zor ve dayanılmaz şartları, bu şarkılara aktarılmaktaydı.

³ Kozak, 15.- 18. yüzyıllarda Ukrayna’nın güneyine kaçıp Tatar-Türk ve Leh istilacılarıyla savaşan serflerden ya da şehirdeki fakirlerden özgür bir insandır. (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 tomah, 1973, 4: 209)

⁴ Çumaklar, 15-18. yüzyıllar arasında Ukrayna’da öküz arabalarını kullanarak ekmek, tuz, balık ve satış için başka ürünleri taşıyan tüccarlardır (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 tomah, 1980, 11: 382).

⁵ S erf, derebeylik toplum düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köledir. (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58a215f4499fd3.65368918/10.02.2016)

- Acemi er ve asker şarkıları. Bu tür şarkılar, 17. yüzyıl - 20. yüzyılın başı arasında Rus İmparatorluğu'nun hükmü altındaki Ukrayna'nın topraklarında 1775'te II. Katerina'nın emriyle kozakların yerleşme grubu olan Zaporijya Siçi dağıtıldıktan sonra yürürlüğe konulan zorunlu askerliği konu alan şarkılardır. I. Petro'nun zamanında askerlik süresi ömür boyuyken 1793 yılında 25 yıl iken, 1834 yılında 20, sonradan ise 15, 12, 10 yıl olmuştur. 1874 yılında genel askerlik süresi 7 yıldır. Bu kadar uzun askerlik süresi, yapılan amansız savaşlar ve zor hayat şartları nedeniyle askere gidenlerin geri dönmeleri neredeyse mucize olarak karşılanmaktaydı, bu durum asker şarkılarının temel konusu olmuştur.
- Jovnir (Lehçe "żołnierz") şarkıları, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hükmü altında kalan Batı Ukrayna'da askerliği anlatan şarkılardır.
- Burlaka (ırgat?) şarkıları. Bu tür şarkılar kendi evi olmayan fakirlerin geçinmesi için memleket memleket gezdiğini, en zor işlerde çalıştığını anlatmaktadır.
- Naymıt (gündelikçi?) şarkıları, gündelikçileri konu almaktadır. Gündelikçilik sosyal olgu olarak 1861 yılındaki toprak köleliğinin kaldırılmasıyla beraber ortaya çıkmıştır. Özgür olmalarına rağmen geçinemeyecek kadar fakir köylüler toprak ağaları için çalışmak zorunda kalmaktaydılar. "Strokar" denen insanların durumu özellikle zordu: onlar, toprak beyi için belli süre çalışacaklarını vadetmekteydiler, yapacakları işin ücretini önceden aldıklarından mecburen toprak sahibine bağlı kalmaktaydılar.
- Zanaatkâr şarkıları. Ukrayna'da zanaatkâr topluluklarının dışı kapalı olması nedeniyle Ukrayna folklorunda zanaatçı şarkılarının sayısı oldukça azdır.
- Dilenci şarkıları, özel grubu oluşturan dede-dilencilerin yaratıp icra ettikleri şarkılardır.
- İşçi şarkıları. Bu şarkılara 19. yüzyılın ikinci ortasında geçim araçları olmayan Ukraynalıların Tavriçeskaya (Taurius) Guberniyası ve Besarabya gibi sanayi bölgelerine iş almaya gitmesi, orada karşılaştıkları hüsrân ve sıkıntılar yansıtılmıştır.

- Mülteci şarkıları, daha iyi hayat bulmak için Amerika, Kanada gibi uzak ülkelere giden insanların orada yaşadıkları zorluklar ve hayal kırıklığından doğan şarkılardır.
- Politik mahkûm şarkıları. Bu şarkıların doğuşunun sebebi, Ukraynalıların kendi topraklarından Sibirya'ya, Rusya'nın kuzey ve doğu bölgelerine sürgün olması ve hapisaneye yatırılması olmuştur. (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 339– 372; Bodak, Solovey, 2011: 29)

Ukrayna halk biliminde ninniler ve çocuk şarkıları, çocuk edebiyatı içinde nitelendirilmekte ve araştırılmaktadır.

III. UKRAYNA HALK ŞARKILARININ DERLENMESİ VE İNCELENMESİ

Ukrayna halk şarkısının en eski kaydı 16. yüzyılın ilk yarısına aittir. Bu, Jan Blahoslav'ın (1500-1570) “Gramatika česká” kitabında bulunan, Ukrayna Karpatlar bölgesinden gelmiş Stefan voyvodayı anlatan “Tuna, Tuna niye hüzünlü akıyorsun?” (“Dunayu, Dunayu, çogo smuten teçeş?”) adlı ünlü bir şarkıdır.

1625 yılında Jan Dzwonowski'nin Lehçe broşüründe Ukrayna'nın çeşitli bölgelerinde değişik varyantlarıyla bilinen “Kozak ve kız Kulina” şarkısı yayımlanmıştır.

18. asrın ilk yarısı bir takım farklı içerikli halk şarkılarının ve onların etkisiyle yazılmış olan edebi eserlerin bulunduğu şarkılar kitabını meydana getirmiştir.

17. yüzyılda Ukrayna halk şarkısının tamamıyla oluşmuş şiirsel üsluba ve manzum formlarının çeşitliliğine (zenginliğine) sahip olduğu görülmektedir. Kozak devri, Ukrayna halk şiirinin altın dönemi sayılabilir. O zaman, halk şiirinin yeni katmanlarının ve ritimlerinin oluştuğu zamandır. O dönemde çıkan ta 17. yüzyıldaki kayıtlardan bilinen yeni türler arasında tarihi şarkılar; dini şiirler ve şarkılar; aşk şarkıları; balad, gündelik yaşamla ilgili ve alay içeren mizahi şarkılarının birçoğu; dans şarkılarının yeni türleri vardır.

18. yüzyıldan itibaren Ukrayna halk şarkılarına Rus, Leh ve Çek aristokratlarının ve araştırmacılarının ilgi göstermeye başladıkları görülmektedir. Özellikle Rus

araştırmacılar Ukrayna'ya Küçük Rusya dediklerinden bu bölgedeki Rus halk şarkılarını derleyip yayımlarken Ukrayna halk şarkılarına da yer verirler.⁶

18. yüzyılın son çeyreğinde Ukrayna halk şarkılarının o zamanki matbu kitaplarda yayımlanması, onların popülerliğinin ve geniş çevrelerde de Ukrayna halk şiirine karşı ilginin uyandığının göstergesidir.

Vasiliy Trutovskiy'in "Rus basit şarkılarının notlarıyla derlenmesi" ("Sobraniye russkih prostih pesen s notami") adlı kitabının 1779 yılında çıkan 3. bölümünde 3, 1795 yılındaki 4. bölümünde 10 tane Ukrayna halk şarkısı bulunmaktadır.

Jan Bogumir Práč'ın 1790 yılında yayımladığı "Notlu Rus halk şarkıları" ("Sobraniye narodnih russkih pesen, s ih golosami") derleme kitabında bulunan 100 şarkı arasında 6 tane, bu kitabın 1806 yılındaki 2. baskısında ise artık 16 tane Ukrayna halk şarkısı yer almıştır. Práč, Ukrayna halk şarkılarının özgünlüğünü anlayarak kitabın 2. basımında onları farklı gruba ayırmıştır.

Ukrayna etnografyasının ilk dönemi romantik dönem olarak bilinir; çünkü o, Ukrayna şiirine, özellikle şarkılarına ve dumalarına (destanlarına) karşı duyulan romantik merakla başlamıştır. İlk Ukrayna etnografları ve halk bilimcileri çoğunlukla edebi özelliklerinden dolayı değer verdikleri halk şarkılarını ve dumaları derlemişlerdir.

İvan Kotliarevskiy'dan başlayarak tüm Ukrayna yazarları aynı zamanda ilk Ukrayna etnografları da olup halk şarkılarını özenle derlemişlerdir. Bununla beraber onlar, halk şarkılarının şiirsel üslubu, manzum formu, konuları ve motiflerini benimseyerek kendi eserlerinde de kullanmıştır.

Romantizm döneminde Ukraynalı yazarların birçoğu kendi derleme kitaplarını çıkarmıştır. Örneğin Metlinskıy, Kostomarov, Kuliş, Şaşkeviç, Golovatskiy'ın derlemelerinin Ukrayna halk biliminin gelişiminde büyük rolü vardır. Fakat bu dönemdeki halk bilimciler daha çok malzemeler derlemeye özen gösteriyor, derledikleri üzerine ilmi incelemeler yapmadan onların genel niteliklerini vermek ve bazı metinlere yorumlar yazmakla yetiniyorlardı.

⁶ Buradan itibaren verilen bilgiler, Kolessa, Filaret (2005). İstoriya ukrayinskoyi etnografii. Kiev: NAN Ukrayini. İMFE im. M.T. Rılskogo – 368 s. kitabından derlenmiştir.

Zorian Dolęga-Chodakowski (Adam Czarnocki) “O Slowianszczyźnie przed chrześcijaństwem” (1818) programsal araştırmasıyla ve derleme çalışmalarıyla sadece Polonya’da değil, Ukrayna’da da halk bilimi çalışmalarının uyanışını sağlamıştır.

1827 yılında Taras Şevçenko Kiev Milli Üniversitesi’nin ilk rektörü olan ünlü Ukraynalı bilim adamı Mihaylo Oleksandroviç Maksimoviç “Malorossiya⁷ şarkıları” (“Malorossiyskiye pesni”) kitabını yayımlamıştır. Bu eserde derlemiş olduğu 127 tane Ukrayna halk şarkısı yer almıştır. Onun yaptığı tanıma göre şarkı, “duygunun devindirdiği ruhun duyulduğu eser”dir (Maksimoviç, 1827: 1). Maksimoviç, Ukrayna halk şarkılarının Slav şarkıları arasında ön planda bulunduğunu vurgular (Maksimoviç, 1827: 3). Maksimoviç, Ukrayna halk şarkılarıyla ilgili şunu söylemektedir: “Ukrayna şarkıları... ruhun kaderle savaşının ifadesi olduğu için onların ayırıcı niteliği tutku atılımları, duygunun sıkı sertliği ve gücü, tabirin doğallığıdır. Rus şarkılarından farklı olarak unutkanlığı ve iç kapanıklığını değil, daha çok üzüntü ve hasreti görüyoruz” (Maksimoviç, 1827: 14).

Kitabın 1. bölümünde kozak şarkıları, 2. ve 3. bölümlerinde lirik, 4. bölümünde ise tören şarkıları yer almıştır. Maksimoviç’in ikinci “Ukrayna halk şarkıları” adlı kitabında dumalar, kozak ve tarih şarkıları, “burlaka” (rençper), “çumak” (tuz tüccarı) şarkılarının yanı sıra lirik-yaşayış şarkıları da mevcuttur.

1836 yılında Sankt Petersburg’da Platon Lukaşeviç’in “Malorossiya ve Çervonorossya (Kızıl Rusya) halk dumaları ve şarkıları” (Malorossiyskiye i Çervonnorusskiye narodniye dumy i pesni”) başlıklı kitabı basılmıştır. Kitapta dumalar dışında tarihi şarkılar, kozak şarkıları, aşk konulu şarkılar, tören şarkıları ve bu türlerin daha önce kaydolmamış örnekleri verilmiştir.

Waclaw z Oleska 1833 yılında Lviv’de yayımladığı “Piesni polskie i ruskie⁸ ludu galicyjskiego” kitabına Ukrayna Galiçya halk şarkılarının ilk derlemesini yerleştirmiştir. Ukrayna ve Polonya şarkılarının özelliklerinden bahsederken ise o, Ukrayna şarkılarının edebi üslup olarak daha üstün olduğunu vurgulamıştır.

1837 yılında, “Zorya” (“Yıldız”) edebiyat yıllığının yasaklanmasından sonra, Budapeşte’de “Rus Üçü” (“Ruska triytsya”) edebiyat grubu tarafından “Rusalka

⁷ Malorossya, Rus İmparatorluğu zamanında Ukrayna’ya verilen addır.

⁸ “Ruskiy” kelimesinin “Rusyalı, Rusa ait” anlamlarının yanı sıra “Kiev Knezliğiyle ilgili” ve “Ukraynalı, Ukrayna ile ilgili” anlamı da vardır (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 t., 1977, 8: 913)

Dnistrovaya” (“Dinyester Deniz Kızı”) adlı halk dilinde olan ilk Batı Ukrayna edebiyat yıllığı yayımlanmıştır. Kitaptaki bilgiler şu şekilde bölüştürülmüştür: “Halk şarkıları” adlı folklor bölümü; yayımcıların orijinal eserleri; çeviriler; “Eski zamanlar” isimli tarih-edebiyat bölümüdür.

“Halk şarkıları” bölümü İ. Vahıleviç’in ilmi incelemesiyle başlamaktadır. Bölümün iki altbölümü vardır: “I. Dumalar ve dumkalar (şarkılar)” ve “II. Tören şarkıları”dır. Sonradan dumaların, tören, tarih ve liro-epik şarkılarının örnekleri verilmiştir. F. Kolessa’nın ifadesiyle, “Rusalka Dnistrovaya” kitabındaki halk şarkıları arasında hiçbir şarkının taklidi, hiçbir kitabi eser bulunmamaktadır (Kolessa, 2005: 67).

1846 yılında çıkan “Rusınlara⁹ hasat bayramı için şarkılar” (“Vinok rusınam na objınkı”) adlı kitabındaki Sırp halk şarkılarıyla ilgili çalışmasında Yakiv Holovatskiy’in, Sırp şarkılarını Ukrayna şarkılarıyla kıyaslarken onların yapısında ve genel tabiatında birçok ortak unsur bulmuştur. Holovatskiy, Ukrayna halk şarkılarının şiirsel biçiminden söz açan ilk etnograftı.

Osıp Maksimoviç Bodianskiy 1837 yılında “Slav kabilelerinin halk şiiri hakkında” (“O narodnoy poezii slavyanskikh plemen”) başlıklı yüksek lisans tezinde Ukrayna halk şarkılarının diğer Slav şarkılarıyla ilişkili olduğunu fakat Ukrayna halk şiirinin Rus halk şiirinden farklı olduğunu belirtmiştir.

1843 yılında Nikolay Kostomarov “Halk şiirinin tarihi önemi hakkında” (“Ob istoričeskom značeniı russkoy narodnoy poeziı”) adlı tezinde halk şiirinin dönemin tarihi ve toplumsal özelliklerini, halkın dünya görüşünü ve karakterini aydınlatma konusunda çok büyük bir rol oynadığını, Ukrayna halk şarkılarının simgecilik açısından çok zengin olduğunu vurgulamıştır.

Ukrayna etnografyasının romantik döneminde halk şarkılarının derlenmesi Amvrosey Meletinskiy’in 1854 yılında çıkan ve yaklaşık 800 şarkı içeren “Güney Rusya şarkıları” (“Yujnorusskiye pesni”) kitabıyla sona ermiştir.

Meşhur bir halk bilimci, dilbilimci ve edebiyatçı olan Aleksandr Potebnia, halk bilimi çalışmalarındaki dilbilgisi sorunlarının çözülmesi için yeni yaklaşım aramıştır. 1860 yılında onun “Slav halk şiirinde bazı simgeler” (“O nekotorıh simvolah v

⁹ Rusınlar, Bukovina, Galiçya ve Zakarpattya bölgelerinde yaşayan Ukraynalıların eski adı (Slovník ukrayinskoyi movi v 11 t., 1977, 8: 911).

slavyanskoy narodnoy poeziyi”) kitabı yayımlanmıştır. N. Kostomarov dikkatini şiirsel imgelerin üzerine yoğunlaştırırken A. Potebnia bilhassa dilin simgeciliğini incelemiş, onun izlerini en çok “kadın” şarkılarında bulmuştur.

1874 yılında İvan Rudçenko’nun “Çumak halk şarkıları” (Çumatskiye narodniye pesni”) adlı kitabı da halk şarkılarına yer verir.

1869-1870 yılları arasında Ukrayna’da Rusya İmparatorluğu Coğrafya Kurumu’nun (Императорское Русское Географическое Общество) göreviyle Pavlo Çubinskıy’ın önderlik ettiği “Güney Batı bölgelere etnografik-istatistik sefer” düzenlenmiştir. 2 yıl boyunca bu heyet Ukraynalıların yaşadığı Kiev, Volın, Podil vilayetlerini, Minsk, Grodnensk, Lüblin, Sedletsk vilayetlerinin bir kısmını ve Bessarabiya’yı araştırmıştır. (<http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=50/10.09.2016>)

Onların topladıkları malzemeler 1872-1878 yılları arasında Sankt Petersburg’da 7 ciltlik “Batı Rus bölgelerine etnografik-istatistik seferin çalışmaları” (“Trudi etnografičesko-statističeskoj ekspeditsiyi v Zapadno-russkiy kray”) başlıklı kitap serisi olarak yayımlanmıştır. Bu araştırma, 1873 yılında Rusya İmparatorluğu Coğrafya Kurumu’nun, 1875 yılında Paris’teki Uluslararası Coğrafya Kongresi’nin altın madalyalarını, 1879 yılında ise Petersburg Bilimler Akademisi’nin Uvarov ödülünü almıştır. Redaktörü Pavlo Çubinskıy olan bu önemli çalışmanın 1874 yılında basılan 5. cildi, “Aşk, aile, günlük yaşam ve gülünçlü şarkıları” başlıklı halk şarkılarının derlemesidir.

1873 yılında Rusya İmparatorluğu Coğrafya Kurumu’nun Güney-Batı Şubesi kurulmuştur. Bu şube 1876 yılında Ukrayna vatanperverlerinin faaliyet merkezi olması nedeniyle kapanmıştır. 1874-1875 yılları arasında Kiyev’de iki ciltli “Rusya İmparatorluğu Coğrafya Kurumu Güney-Batı Şubesi’nin Notları” (“Zapiski Yugo-Zapadnogo otdela İmperatorskogo Russkogo Geografičeskogo obşçestva”) basılmıştır. 2. ciltte Hrihoriy Kupçanko’nun “Bukovina halkının şarkıları” (“Sbornik pesen ukrainskogo naroda”) adlı çalışması yayımlanmıştır. Bu çalışmanın 2. kısmında yer alan şarkılar 6 bölüme ayrılmıştır:

1. Tören şarkıları, büyü sözleri;
2. İnsanın özel hayatıyla ilgili şarkılar, çoğunlukla aşk konulu eserler;

3. Aile hayatıyla ilgili şarkılar (düğün şarkıları dâhil);
4. Sosyal sınıf şarkıları;
5. Tarih ve asker şarkıları;
6. Komik, alaylı ve dans şarkıları.

Bu eser, Bukovina Ukraynalılarının halk şarkılarının ilk derlemesidir.

“Notlar...”ın en büyük cildi olan 5. cilt 1884 gayritören şarkısı içermektedir. Şarkılar, şu şekilde bölünmüştür: 1. aşk şarkıları, 2. aile şarkıları, 3. yaşam (kozak, *haydamaka*¹⁰, asker, rençper, çumak, köle, ayyaş) şarkıları, 4. alaylı şarkılar.

1874-1875 yıllarında Kiev’de B. Antonoviç ve M. Drahomanov’un “Küçük Rusya halkının tarihi şarkıları” (“İstoričeskiye pesni malorusskogo naroda”) kitabının iki cildi çıkmıştır. 1881 yılında Cenevre’de Drahomanov’un “Kamu işleri hakkında yeni Ukrayna şarkıları” (“Političnispisni ukrayinskogo narodu”) adlı ikinci çalışması basılmıştır. Mihaylo Drahomanov balad konularından başlayarak Ukrayna halk şarkıları üzerine yapılan mukayeseli çalışmalara ilk adımları atmıştır.

1877 yılında Voronej’de çıkmış “16. yüzyıl listesinde Malorossya halk şarkısı” çalışmasıyla A. Potebnia eski el yazmalarında bulunan folklor malzemelerinin incelenmesine başlangıç vermiştir.

Yakiv Holovatskiy’in üç ciltli “Galiçya ve Macar Rusyası halk şarkıları” (“Narodni pisni Galitskoyi ta Ugorskoyi Rusi”) (1863-1878) kitabı Batı Ukrayna’nın topraklarında halk şarkılarının derlenmesinin tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır. Kitaptaki malzemeler iki gruba ayrılmıştır: 1. daha uzun bir hikâye/olay içeren şarkılar (kozak, acemi er ve asker, haydamaka, çumak ve rençper, ev işletmesi ve hayvancılık şarkıları, birçok balad) ve 2. “dumka”lar, daha kısa, genellikle lirik çeşitli içerikli şarkılar: günlük yaşam, aşk, kadın, alay, ayyaş ve dans şarkıları; tören şarkılarıdır.

1883 yılında İvan Franko derlediği malzemelerden oluşan “Rus halk şarkılarında kadın esareti” (“Jinoča nevolya v ruskih pisnyah narodnih”) çalışmasında Ukraynalı kadının yaşadığı zor şartların köylünün ekonomik sıkıntılarından kaynaklandığını vurgulamıştır. Bu durum fakir ailenin, kızını sevmediği zenginle evlendirmesine sebep olur.

¹⁰ Haydamaka, 18. yüzyılda Dinyeper nehrinin sağ tarafındaki Ukrayna topraklarında Leh asillerine karşı mücadeleye katılan grubun üyelerine verilen isimdir (Slovník ukrajinskoyi movi v 11 t., 1971, 2: 16).

Aleksandr Potebnia'nın ünlü "Malorossya ve akraba halklarının şarkılarının açıklamaları" ("Obyasneniya malorusskikh i srodnih narodnih pesen") başlıklı kitabı iki cilt halinde yayımlanmıştır: 1883 yılındaki cilt vesniankaların (ilkbahar tören şarkılarının) incelenmesiyle 1887 yılındaki 2. cilt ise koliadka ve şchedrivkaların (kış tören şarkılarının) incelenmesidir.

Yakiv Novitskiy'ın 1894 yılında çıkan kitabında şarkılar üç gruba ayrılmıştır: 1. belirli zaman göstergeli çoğunlukla tarih ve politik konulu şarkılar (kozak, haydamaka, çumak, serf, acemi er şarkıları) 2. kozak devrine ait ama belirli zaman göstergesi olmayan kozak şarkıları, 3. aile-yaşam şarkılarıdır.

1895, 1897 ve 1899 yıllarında Boris Grinçenko'nun redaksiyonuyla Çernigiv vilayetinde toplanan "Etnografya malzemeleri" ("Etnografičeskiye materialı") adlı eser de önemli çalışmalardan biridir. İlk iki cilt başlıca nesir malzemeleri, diğerlerine göre daha hacimli olan 3. cilt ise şarkıları içermektedir. Daha önce derlenmiş olan 4600 şarkının metninden farklı olarak Boris Grinçenko yeni şarkıları seçmiştir. Toplam olarak kitapta 1704, varyantlarıyla beraber ise 1937 şarkı yer almıştır.

Grinçenko şarkıları bu şekilde tasnif etmiştir:

1. törensel ve dönemsel şarkıları
2. özel hayatla ilgili, çoğunlukla sevda konulu şarkılar
3. aile hayatı şarkıları, düğün şarkıları dahil
4. sosyal sınıf ve ekonomik hayatla ilgili şarkılar
5. hiciv ve latife şarkılarıdır.

Profesör Mihaylo Hruşevskiy, Taras Şevçenko Bilim Ortaklığı'nda yönetimi ele aldıktan sonra Ortaklık'ta nice etnografya ve etnoloji yayını çıkmıştır: Onlardan en önemlileri "Etnografya kitabı" (Enografičnyy zbiirnik") (40 cilt) ve "Ukrayna-Rus etnolojisine dair malzemeler"dir ("Materialı do ukrayinsko-ruskoyi etnologiyi") (22 cilt).

Aynı zamanda "Notlar..."da ve Taras Şevçenko Bilim Ortaklığı'nın diğer yayınlarında da Ukrayna halkbilimcilerinin çalışmaları yayımlanıyordu: İvan Franko'nun "Ukrayna halk şarkıları üzerine çalışmalar"ı ("Stusiyyi nad ukrayinskimi pisniami") (1907-1912), Filaret Kolessa'nın "Ukrayna halk şarkılarının ritmi" ("Ritmika ukrayinskikh narodnih pisen") (1906-1907), "Ukrayna halk dumalarının teşekkülü üzerine" ("Pro genezu ukrayinskikh narodnih dum") (1922) çalışmaları; Volodimir

Hnatük'un "Yeni şarkı eserleri" ("Pisenni novotvorı v ukrayisko-ruskiy narodniy slovesnosti") (1902-1903), "Kısır anne ve doğmamış çocuklar şarkısı" ("Pisnya pro neplidnu matir i nenarodjeni ditı") (1922) vs.

1898-1908 yıllarında Volodımır Şuheviç'in 5 ciltli "Hutsulşçına" monografisi yayımlanmıştır. 3. cilt Hutsul şarkılarının büyük kısmını içermektedir. Şarkılar çeşitli konular içerir: aşk konulu lirik şarkılar hariç burada baladlar, eski şarkılar arasında kozağın atla konuşması, kozağın esaretten fidye verilip kurtarılması, çumağın yolda ölmesini anlatan şarkılar, edebi kökenli şarkılar ve yeni eserler; kadın esareti konulu içli şarkıların yanı sıra mizah şarkıları, kadın kurnazlığıyla ilgili şarkılar vs.

İvan Kolessa Galiçya'da şarkıların sadece metinleri değil, bestelerini de kaydeden ilk Ukrayna halk bilimcilerinden biridir. Kolessa'nın "Etnografya kitabı"nın 11. cildinde yayımlanmış "Besteleriyle Galiçya Rus halk şarkıları" ("Galitsko-ruski narodni pisni z melodiyami") çalışması vaftiz, düğün, cenaze törenlerinin tasvirlerini de barındıran şarkılar kitabıdır. Bu yayında Ukrayna halk şarkılarının içeriklerine göre tasnif edilmesine teşebbüs edilmiştir. İlk grupta belli mevsimle ilgili tören şarkıları toplanmıştır. Sayıca en fazla olan lirik-yaşam şarkılarını ise bilgin, "Beşikten tabut tahtasına kadar" başlığı altında toplamıştır. Doğum ve vaftiz törenlerinin betimlenmelerinden sonra ninniler ve çocuk şarkıları, genç kızlar ve erkeklere, aralarındaki ilişkilerine -vefalı aşk, şansızlık, düşmanlar, ayrılık, kasvet, düğün öncesi heyecan duygularına- dair şarkılar yer almıştır. Düğün şarkılarından sonra aile hayatını çeşitli yönleriyle anlatan şarkılar verilmiştir. Hayat döngüsü, cenaze törenlerinin tasviri ve ölümle ilgili şarkılarla bitmektedir. Aynı 3. gruba insanın özel ve aile hayatı dışındaki konuları ele alan şarkılar girmiştir: kozak ve jovnir şarkıları, baladlar vs. Bu derleme kitabının ikinci önemli özelliği, toprak bütünlüğüdür. Kitaptaki tüm şarkılar Striy şehrinin 1,5 mil uzağında olan Homoviçi köyünde derlenmiştir.

Filaret Kolessa Ukrayna halk bilimi ve halk müziğiyle ilgili yaklaşık 60 ilmi çalışma yayımlamıştır. 1905 yılında Lviv "Prosvita" ("Aydınlatma") kurumu F. Kolessa'nın "Ukrayna-Rus halk şiirine toplu bir bakış" ("Oglyad ukrayinsko-ruskoyi narodnoyi poeziyi") adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışmada bilgin, Ukrayna halk şarkılarının 5 temel (asıl) grubunun olduğunu beyan etmiştir: tören şarkıları, tarihi şarkılar, sınıf şarkıları, özel ve aile hayatına ilişkin şarkılar ve baladlar.

1906-1907 yıllarında F. Kolessa'nın "Ukrayna halk şarkılarının ritmi" ("Rıtmika ukrayinskıh narodnih pisen") adlı büyük bir ilmi çalışması yayımlanmıştır. Bu çalışmada Kolessa, Ukrayna halk şarkısında kalubelâdan beri baş gösterip yan yana gelişen şiir yapısının iki temel formundan bahsetmiştir: 1) şarkılar için has olan hece ölçülü şiirden 2) ağıtlar ve dumaların özgür resitatifinden.

F. Kolessa, büyük özen ve önem vererek Galiçya ve Lemkivşçina bölgelerinin şarkı mirasını derlemiş ve incelemiştir. Onun Batı Ukrayna bölgelerinin müzik folkloruyla ilgili çalışmaları arasında en önemli yer iki ciltli "Galiçya Lemkivşçina'sından halk şarkıları" (1929) çalışması tutmakta, bu eserde varyantlarıyla birlikte 820 ezgi ve metin bulunmaktadır.

1906-1908 yılları arasında çıkan Etnografya Kitabı'nın 21. ve 22. ciltlerinde Osip Rozdolskiy'nin derlediği 1525 ezgili halk şarkısı yayımlanmıştır. Ukrayna müzik folkloru bilimine bu, en hacimli ve en iyi derlemelerden biridir, ayrıca bu derleme için fonograf kullanılmıştır.

Mihaylo Voznyak 17-18. yüzyıllardaki şiir ve şarkılar üzerine bir takım incelemeler yazmış, eski el yazması ve baskı metinlerinde Ukrayna halk şarkılarının eski kayıtlarını bulmuştur. 1913 yılındaki "Ukrayna şarkı ve şiirinin tarihi için malzemeler" ("Materialı do istoriyi ukrayiskoyi pisni i virşi") kitabında 17. yüzyılın sonuna ait Çartoriskiy soyunun kütüphanesindeki Ukrayna şarkılarını, derlemelerini yayımlamıştır.

Doktor Yuliyen Yavorskiy, özenli Ukrayna folkloru araştırmacısı, çalışmalarında 17.-18. yüzyıllara ait nice folklor malzemelerini yayımlamıştır.

19. yüzyılın son on yılında tarih ve edebiyat alanındaki araştırmaları dolayısıyla arşivlerden her defasında yeni malzemeler elde ederek Ukrayna folkloru üzerine çalışmalar yapan bir grup bilim adamı çıkmıştır. Bu grubun başında Ukrayna ve Rus edebiyatının araştırmacısı olan akademi üyesi Volodimir Perets bulunuyordu. V. Perets yazınbilim ve bilim çalışmalarına Rus ve Slav halk şarkıları hakkındaki incelemeleriyle başlamıştır. "Eski Malorussya şiiri üzerinde denemeler" ("Oçerki starinnoy malorusskoy poeziyi") (1903), "Eski Ukrayna liriğinin tarihi için yeni bilgiler" ("Oçerki starinnoy ukrayiskoy liriki") (1907) vs.

1922 yılında Klimentiy Kvitka, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'nde Müzik Etnografyası Kabinesi'ni kurmuştur. K. Kvitka hayatı boyunca 6 bini aşkın Ukrayna, bir miktar da Belarus, Rumen, Moldovya, Rus, Yunan şarkısı ve enstrümantal müziğin örneklerini toplamıştır. Kvitka, 1922 yılında Kiev'de bastırdığı "Ukrayna halk ezgileri" ("Ukrayinski narodni melodi") adlı kitabında 743 Ukrayna halk şarkısı vermiştir.

Klimentiy Kvitka konusu müzik folkloru olan yaklaşık 40 inceleme, eleştiri yazısı, halk müziği kitabı yayımlamıştır. Bilgin, Slav halkları dışında Fin-Ugor ve Türk halklarının da karşılaştırmalı müzikbilim alanında çalışmıştır; ama çalışmalarının çoğu Ukrayna halk müziğiyle ilgilidir.

1904 yılında Volodimir Daniliv "Nijn uyezdi Andriyevka köyünün şarkıları" derlemesini basmıştır. Kitap, köydeki gençlerden derlenmiş çoğunlukla yaşam ve lirik 323 şarkıdan oluşmaktadır.

Ünlü bir Ukrayna bilim adamı, yazar ve şair İvan Franko da Ukrayna halk şarkılarının araştırılmasına katkı sağlamıştır. 1902 yılında çıkan "Kozak Plahta" incelemesinde İvan Franko 1629 yılında basılmış "Kozak Plahta" Ukrayna halk şarkısının tarihi aslını, dilini, şiir şeklini, 19. yüzyılda kaydolan varyantlarıyla benzerliklerini araştırmıştır. 1906 yılında Franko'nun "Haklılık ve Haksızlık hakkında şarkı" ("Pisnya pro Pravdu i Nepravdu") adlı makalesi basılır. 1913 yılında "Ukrayna halk şarkıları üzerine denemeler" adlı kitabı çıkmıştır. Çalışmalarında merkezi yer Ukrayna halkının tarihi kitaplarına aittir. "Bilgin, bir taraftan halkın hayatını onun yaratıcılık gücünden anlamaya, bir şarkının temelini oluşturan gerçeği tespit etmeye çalışmış, yani sözlü malzemelere kültürel-tarihi değerler açısından bakmaya özen göstermiştir. Diğer taraftan her folklor metnini aralarında akrabalık ilişkisi olan başka metinlerle bağıntısı açısından da ele almış, aralarındaki milletlerarası benzerlikleri aramıştır, bununla birlikte halk şiirlerinin çok sayıda varyantlarının olması dolayısıyla "asıl" metni restore etmeye çalışmıştır. Böylece, kültür-tarih, göç ve filoloji kuramlarının sentezi yoluyla İvan Franko, Ukrayna halk şarkılarını eksiksiz bir fenomen olarak incelemekteydi" (Volos, 2014: 264).

1909 yılında Volodımır Hnatük'un "Hayivkalar" ("Hayivki") kitabı ortaya çıkmıştır. 1914 yılında Etnografya Kitabı'nın 25. ve 26. ciltlerini kapsayan Hnatük'un "Koliadkalar ve Şçedrivkalar" ("Koliadki i Şçedrivki") adlı çalışması yayımlanmıştır.

Ukraynalı halkbilimci, yazar, edebiyatçı Hırhoriy Nudha da halk şarkıları üzerine çalışmıştır. 1969 yılında bilgin "Balad şarkıları" ("Baladni pisni") ve "Çumak şarkıları" ("Çumatski pisni") kitaplarını basıma hazırlamıştır. Hırhoriy Nudha'nın bilimsel çalışmaları arasında belirleyici rolü Ukrayna halk şarkısının dış ortamda işlenmesidir. Nudha'nın "Dünyada Ukrayna şarkısı ve duması" ("Ukrayinska duma i pisnia u sviti") çalışması, dünya kültürünün Ukrayna halk şiirini nasıl algıladığına dair temel bir incelemedir.

Bilginin bu çalışmada değindiği mevzular arasında Ukrayna halk şarkılarının dünya halkları tarafından benimsenmesi, Ukrayna ezgilerinin yabancı kompozitörlerin sanatını etkilemesi, diğer milletlerin edebiyatlarının Ukrayna halk şiiriyle temaslarının özgül özellikleri, Ukrayna halk şarkılarının çevirisi ve genel olarak değerlendirilmesidir. Hırhoriy Nudha'nın görüşüne göre şarkı tarihin ayrılmaz bir parçası olup dille birlikte bir milletin manevi kültürünün temelini oluşturmaktadır (Harasım, 2011: 112).

1960'ların sonundan 1988 yılına kadar Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Bilimler Akademisi Sanat Bilimi, Folklor ve Etnografya Enstitüsü (Institut mistetstvoznavstva, folkloru ta etnografiyi AN URSR) tarafından 12 ciltli "Yazarların derlediği Ukrayna halk şarkıları" ("Ukrayinski narodni pisni v zapısah pısmennıkiv") adlı kitap serisi yayımlanmıştır. Aynı kurum, çok ciltli "Ukrayna Folkloru" ("Ukrayinska narodna poetıça tvorçist") serisinin yayımlanmasını başlatmıştır. Bu serinin kitapları arasında halk şarkılarıyla ilgili birçok kitap basılmıştır: "Tarih şarkıları" ("İstorıčni pisni"), "Şarkılar ve oyunlar" ("İgrı ta pisni"), "Koliadkalar ve şçedrivkalar" ("Koliadki i şçedrivki"), "Vesniankalar" ("Vesnianki"), "Hasat şarkıları" ("Jnıvarski pisni"), "Kolomıykalar" ("Kolomıyki"), "Latife şarkıları" ("Jartuvalni pisni"), "Oyun şarkıları" ("Tantsuvalni pisni"), "Düğün" ("Vesillya"), "Haber şarkıları" ("Spivankı-hronikı") vs. (Lanovık, M., Lanovık, Z., 2005: 189; Vovk, 2012: 141)

Ukrayna tören şarkılarının incelenmesi V. Skurativskiy'in "Hafızanın koruyucuları. Halk tarım takvimi" ("Oberegı pamyati. Narodniy agrokalendar") (1992), "Ukrayna halk takvimi" ("Misıyatselik. Ukrayinskiy narodniy kalendar") (1993),

“Diduh: Ukrayna halkının bayramları” (“Diduh: Svyata ukrayinskogo narodu”) (1995) başlıklı kitaplarında, O. Voropay’ın “Ukrayna halkının gelenekleri” (“Zviçayi našogo narodu”) (1958) çalışmasında, S. Kılımnık’ın “Tarih ışığında halk gelenekleriyle Ukrayna yılı” (“Ukrayinskyy rik u narodnih zviçayah v istoričnomu osvıtlenni”) (1955-1962) adlı eserlerinde de yer almaktadır (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 189-190).

Balad konusuna P. Lintur’un “Zakarpattya’nın halk baladları” (“Narodni baladi Zakarpattya”) (1966), N. Nudga’nın “Ukrayna baladı” (“Ukrayinska balada”) (1970), S. Gritsa’nın “Ukrayna halk eposun melosu” (“Melos ukrayinskoyi narodnoyi epiki”) (1979), O. Dey’in “Ukrayna halk baladı” (“Ukrayinska narodna balada”) (1986) adlı çalışmalarında değinilmektedir (Lanovik, M., Lanovik, Z., 2005: 321).

Ukrayna müzik folkloru araştırmacısı olan Anatoliy İvanitskiy, Ukrayna halk şarkılarının ezgilerini inceleyip tasnif etmeye gayret etmiştir. Bu konuya ilişkin kitapları arasında “Ukrayna halk müzik sanatı” (“Ukrayinska narodna mızıçna tvorčist”) (1990), “Ukrayna müzik halk bilimi: metodoloji ve yöntemler” (Ukrayinska muzıçna folkloristika: metodologiya i metodika”) (1997), “Ukrayna müzik folkloru” (“Ukrayinskyy muzıçnyy folklor”) (2004), “Müzik folklorundan seçmeler: açıklamalar ve yorumlarla beraber” (“Hrestomatiya muzıçnogo folkloru: z poyasnennnyami ta komentaryami”) (2008) gibi eserler yer almaktadır (http://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=176&Itemid=29 / 08.10.2016)

1978 yılında yayımlanan ünlü Ukrayna halk bilimcisi Oleksiy Dey’in “Ukrayna halk şarkısının poetikası” (“Poetika ukrayinskoyi narodnoyi pisni”) adlı çalışması, bu alandaki önemli eserlerden biridir. Bilgine göre Ukrayna folklorunda, gerçekliği algılama psikolojisinden ortaya çıkan şarkı kompozisyonunun ana prensipleri şunlardır:

1. betimlenen olay, düşünce ve duyguların nesnel-mantıksal ve çağrışımsal yerleşim sırası prensibi,
2. karşıtları, iki uçlu stereotipleri kıyaslama temelindeki kurma, kutuplaştırmanın prensibi,
3. münferit ayrılması veya vurgulama prensibi; bu prensibin çeşitleri: nesnenin sıradan, çoğunluktan ayrılması, onun belirli yönlerinin, çizgilerinin keskinleşmesi, kalite, hareket yığılması vs.

4. Yukarıda adı anılan kompozisyon prensiplerinin kombine edilmesi, onların farklı bağlanmalarında ve çaprazlanmalarında kapsamlı kullanılmasıdır. (Dey, 1978: 49-50)

2000 yılında Lübov Kopanitsya “Ukrayna lirik şarkısı: Şiirsel düşüncenin evrimi” (“Ukrayinska lirıçna pisnya: evolütsiya poetıçnogo mıslennya”) başlıklı çalışmasını yayımlamıştır. L. Kopanitsya’nın eserinde incelediği konular şunlardır: lirik şarkının oluşu ve gelişimi, aşk konulu lirik şarkının mantığı, halk şarkısında talih ve nasip konseptleri vs. (Kopanitsya, 2000: 16-20).

IV. TİP KAVRAMI

Edebi terim olan “tip” kelimesi, birçok tanıma sahiptir. Ukraynaca Sözlük’te tip, “edebiyat ve sanatta belli insan grubunun en karakteristik (ayırddedici) özelliklerinin genelleştirildiği sanatsal imge” olarak nitelendirilmektedir (Slovník ukrayinskoyi movi v 11 tomah, 10, 1979: 116). Türkçe Sözlük’te ise tip kavramının şu anlamları verilmektedir: “Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek”, “Hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde kişi kadrosu içinde yer alan ve belli bir düşüncenin, topluluğun zihniyetini ve ideolojinin temsilciliğini yüklenen kişi”.¹¹

Ahmet Hamdi Tanpınar “tip”i “hayatın umumî vasıflarıyla bize benzeyen, fakat ferdiyetinin hususî çizgileriyle bizden ayrılan şahıs” olarak tanımlamaktadır (Karataş, 2011: 593).

“Tip Tahlilleri” çalışmasında alp, ahi, gazi, veli tiplerini inceleyen Mehmet Kaplan basit ve sabit karakterli kişileri “tip” olarak adlandırmaktadır: “Tipler sosyal bakımdan mânâlıdır. Onlar muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler. Bunlar arasında toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği tipler de vardır. (...) Tipler vasıtasıyla, içinde vücuda geldikleri toplumun sosyal şartlarını, zihniyet, örf ve adetlerini anlamak da kolay oluyordu.” (Kaplan, 1991: 5-6). Bilgin, ferdî yönleri ağır basan tipleri “karakter” kelimesi ile ifade etmenin doğru olduğu kanaatindedir: “Şahsiyette ferdilik ön plana geçerse de, tip ve karaktere nazaran şahsiyet,

¹¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58b6b7f5309106.48484826 / 15. 06.2016

içinde yaşadığı özel durumlara göre davranması bakımından onlardan ayrılır.” (Kaplan, 1991: 7).

Turan Karataş “Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü” adlı kitabında tipin karakterden farklı olduğunu vurgulamaktadır: “Tip genel hatlı olmasıyla karakterden ayrılır, öykü her zaman onun çevresinde dönmez ve o öyküdeki kurtarıcı, üstün kişi değildir. Dolayısıyla ona kahraman demek de doğru değildir.” (Karataş, 2011: 593) Karataş, tipi şöyle tasvir etmektedir: “Tip bize bilmediğimiz/tahmin edemeyeceğimiz bir kimliği göstermez; daha önce çevremizde rastladığımız de bildiğimiz bir takım kişilik özelliklerini kalıplar şekline getirerek yansıtır/hatırlatır.” (Karataş, 2011: 594)

Murat Belge “tip”i şöyle tanımlamaktadır: “Tip, bireysel özelliklerden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşünüş biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz edilmeyip daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciğini yapabilmek için genel niteliklerde donatılmış, öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve –iddiaya göre- bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişidir.” (Belge, 1994: 20-21, aktaran: Karataş, 2011: 593)

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde roman bağlamında Batı ve Türk tip algılayışları arasındaki fark şöyle tasvir edilmektedir: “Batı’da “tip” ikinci derecedeki karakterler arasından seçilir. Bunun sebebi şudur: Romanın baş kişisi, başkalarına benzemeyen, ferdî yapısıyla, kendine has karakteri ile romanda yaşayan biri olacağından onu genelleştirmek mümkün değildir. Bu yüzden tipleştirme daha çok ikinci derecedeki şahıslar üzerine kayar. Türk Edebiyatında ise bu tam tersine romanın baş kişilerinin “tip” olarak çizilmesi şeklinde görülmektedir.” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1998: 355)

“Slovník literaturoznávných terminů” (“Yazınbilim terimler sözlüğü”) adlı kitabında tip kavramı şöyle yorumlanmaktadır: “Tip (Yunanca typos – iz, form, timsal) bireysel özelliklerin zenginliğinin belli bir sınıfa (gruba) ait insanların karakteristik (ayır edici) çizgileriyle organik bir biçimde birleştiği çarpıcı bir sanatsal imge-kışdır. Tip, tümüyle somut bir kişî şeklinde sunulan büyük bir genelleşmedir” (Lesný, Polný, 1971: 423).

Ünlü Ukraynalı yazınbilimci Anatoliy Tkaçenko tipi belli ortam için en uygun ve karakteristik olan insan kişiliğinin genelleştirilmiş imajı olarak belirtmektedir (Tkaçenko, 2003: 53).

Mesut Tekşan “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi” adlı eserinde âşık, maşuk, rakip tipleriyle ilgili şunu söylemektedir: “Klasik edebiyatımızda âşık, maşuk, rakip gerçek hayattan alınmış ama kişiliği, kimliği gizlenmiş tiplerdir. Bunlar giderek birer tipin temsilcileri olmuş, hemen hemen bütün sanatçılar tarafından kullanılmıştır. Halk şiirinde sevgili tipi daha canlıdır, adı Elif’tir, Ceylan’dır, Sümbül’dür.” (Tekşan, 2011: 160)

Meşhur Ukrayna halkbilimcisi Oleksandr Dey “Poetika ukrayinskoyi narodnoyi pisni” (“Ukrayna halk şarkısının poetikası”) başlıklı çalışmasında halk şarkısında soyla ilgili (sosyal ve aile durumu, yaş, cinsiyetle vs. ilgili) olanın kişisel, bireysel olandan daha üstün olduğunu, onu bir düzeye getirdiğini, kendi içine bir bütünlük olarak aldığını vurgulamaktadır. Bilgine göre bu kural tipik karakterler ve temalar için de geçerlidir. (Dey, 1978: 30-31). Dey, folklordaki tipin özellikleriyle ilgili şunu söylemektedir: “Aile ve sosyal hayatlarının esası ve özgüllüğünü ifade eden belli özelliklerine göre tipleştirilen, tek taraflı olarak yorumlanan kişiler, folklorda tek tipliği ve tekrarlanmasıyla ayırt edilen farklı durumlarda bu özelliklerini belli etmektedir” (Dey, 1978: 32).

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1.1. UKRAYNA VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE AŞK, ÂŞIK VE MAŞUK KAVRAMLARI

Lirik türküler ve şarkılar aşk, sevinç, acı, hasret, umut, dert gibi derin hisleri en yoğun şekilde aktarmaktadır. Onların dili canlı ve dokunaklıdır; Pertev Naili Boratav'ın ifadesiyle “metinlerinde güzel hayaller, çağrışımlar, semboller, üslupta başarı özenmeleri ağır basar” (Boratav 1969: 164-165).

Türk ve Ukraynalı halk bilimcileri halk şiirinde aşk konusunun merkezde yer aldığını, en çok işlenen temanın sevda olduğunu ileri sürmektedirler (Sıdorenko 1964: 5; Boratav 1969: 163; Özbek 1981: 40; Artun 2004: 107; Kolessa, 2009: 243; Albayrak, 2010: 41). Bu durum hem ülke hem de bölge çapında görülmekte, ister Türkiye ister Ukrayna halk şarkılarının çoğu sevdayı anlatmaktadır (Yaşçenko, 1963: 309-431; Vasilenko, 1965: 113-195; Dey, Romanets, 1968: 65-86; Korkmaz, 2006: 99; Öncü, 2011: 129; Erol, 2012: 23-39, 49).

Sevgi türküleri, coşkun lirizmle söylenen, daha ziyade sevgiliye duyulan özlem, kıskançlık, ayrılık, kavuşma gibi konuların işlendiği ve samimi lirizmin açıkça kendisini hissettirdiği türkülere denmektedir (Kaya, 1999: 180). Tıpkı lirik türkülerde olduğu gibi Ukrayna sevda temalı halk şarkılarının karakteristik özellikleri arasında derin duygusallık, duyguları ifade etmede açık yüreklilik ve içtenlik, üstün şiirsel ustalık ön plana çıkmaktadır (Sıdorenko, 1964: 5).

Erman Artun aşk şiirlerinde âşık, sevgili ve aşk üçgeninin olduğunu vurgulamaktadır (Artun, 2004: 105). Aslında bu durum, sevda konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarının da temelini oluşturmaktadır.

Türkçede karşı cinsler arası duyguların temsili için sevgi, sevi, sevda ve aşk kelimeleri kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Türkçe Sözlük'te sevgi kelimesinin şu tarifi verilmektedir: “Sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (Türkçe Sözlük, 2005: 1742). İnsanın sevgi hissettiği nesneler farklıdır: yâr, aile, dostlar, vatan vs. “Sevi” ve “aşk” sözcükleri “aşırı

sevgi ve bağlılık duygusu”nu ifade etmektedir (Türkçe Sözlük, 2005: 138, 1742). Aşk, “kadın ve erkek arasında çok kuvvetli duygu, sevgi bağı” demektir (Ayverdi, 2006 I: 195).

Ukraynacada sevgiyi ve aşkı “любов” ve “кохання” kelimeleri ifade etmektedir. Любoв (lübov) sözcüğü şu anlamları kapsamaktadır: 1. Bir kişiye ya da nesneye duyulan kuvvetli bağlılık, sevgi; kişiye karşı derin saygı, saygılı tavır; aile bağlarının yarattığı derin bağlılık. 2. Karşı cinse duyulan gönül bağı, kuvvetli sevgi; aşk. Mecaz. Bu duyguyu uyandıran kişi. 3. Bir şeye karşı büyük merak; bir şeye ruhi bir heves, eğilim; bir şeye karşı tutkudur (Bilodid, 1970-1980, 4. cilt: 564). Genel olarak Ukraynacadaki “любов” kelimesi Türkçedeki “sevgi”nin karşılığıdır.

Кохання (kohannya) kelimesinin tanımı ise şöyledir: 1. Karşı cinse duyulan gönül bağı, kuvvetli sevgi; aşk. Bu duyguyu uyandıran kişi, âşık olunan kişi. 2. *nadiren* Sevgi. 3. Âşık olma ya da özenle büyütme, besleme eylemi (Bilodid, 1970-1980, 4. cilt: 313; Busel, 2005: 580). Her nevi sevgiyi tasvir edebilen “любов” sözcüğüne nazaran “кохання” sözcüğü çoğunlukla iki cins arasındaki hisleri anlatmak için kullanılmaktadır.

Mehmet Özbek “Türkülerin Dili” adlı kitabında aşkı şöyle tarif etmektedir: “Aşk, kişinin elindeki şekeri başkasına sunup, zehiri ise kendisinin çekinmeden yutmasıdır. Aşk âşıkların bedenini zayıflatır, eritir. Sevgilileri ise daha da güzelleştirir. Aşk yokluk deryasıdır, pek gizlidir, ama verdiği şaşkınlık meydandadır. Aşkı gizlemek mümkün değildir. Ateşi pamuk içinde gizlemek gibidir” (Özbek, 2009: 73). Aşk, evrensel ve sınırsız bir histir, “muhabbetin seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması, âdeta onu sarmaşık dalları gibi kucaklamasıdır” (Albayrak, 2010: 40).

Filaret Kolessa aşkın köle ve servet sahibi arasında hiçbir fark gözetmediğini, hem çar sarayında hem saman çatının altında filizlendiğini, ilk zamanlardan beri insanı büyüleyip tüm çağların şairleri tarafından tasvir edildiğini söylemektedir (Kolessa, 2009: 243). Ukrayna halkının aşka bakışı ve aşk hakkındaki düşünceleri öncelikle atasözleriyle ve deyimleriyle aksettirilmiştir: “Hastalığa derman biliyorum, aşktan ölüyorum”, “Aşk satın alınamaz, satılamaz”, “Aşkı tartamazsın”, “Aşk tıpkı bir yüzük gibi sonsuzdur”, “Aşk yangın değildir, yandığında söndüremezsın”, “Kalbe akıl veremezsin”, “Âşık olanın huzuru olmaz”, “Ekmekle su olsa bile yeter ki seninle birlikte” (Mışanıç, Pazyak, 1984: 162, 163, 164), “Aşkın olduğu yerde Tanrı vardır”,

“Kendi canın gibi sevmek”, “Kendi ruhunu kaybedercesine sevmek” (Nomis, 1993: 389, 422).

Türk atasözlerinde de aşka benzer yaklaşım izlenebilmektedir: sevdiği uğruna her türlü güçlüğe katlanabilen “âşığa Bağdat uzak değil”dir, sevdiğinin hiçbir kusurunu görmeyen “âşığın gözü kördür”. “Aşk ağlatır, dert söyletir”, “Aşk bir deryadır, dalmayan bilmez”, “Gönül ferman dinlemez”, “İki gönül bir olursa, samanlık seyran olur” (Yurtbaşı, 2003: 21) atasözleri ve deyimler Ukrayna atasözleriyle gayet uyumludur.

Türkçede aşkı duyan birini öncelikle âşık kelimesi ifade etmektedir. Türkçe Sözlük’te bu sözcüğün manaları şunlardır: 1. Bir şeye veya birine karşı aşırı sevgi duyan kimse, tutkun. 2. Karşı cinsten birine gönlünü kaptırmış olan kimse. 3. Bir kadınla bir erkek arasındaki gizli ilişkide erkeğe verilen ad. 4. Dalgın, unutkan, kalender kimse. 5. edeb. Şiirlerini çaldığı saz eşliğinde söyleyen şair, saz şairi. 6. tasavvuf. Nefsini dünya nimetlerinin çekiciliğinden arındıran, bütün bağlılığı ve sevgisi Allah’a olan kimse (Ayverdi, 2006: 191-192). Âşık, bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse); sevişen bir çiftten kadına oranla genellikle erkeğe verilen ad; halk ozanı demektir (Türkçe Sözlük, 2005: 136). Bunun yanı sıra âşık kıza “âşıka” denebilmektedir (Ayverdi, 2006 I: 192).

Türkçede âşık sözcüğünün birçok eş anlamlısı mevcuttur: bestedil, dildade, dilriş, dilşikeste, düşkün, gönüllü, hayran, karasevdalı, meclup, mecnun, meftun, muhabbetli, müncezip, müptela, perestîşkâr, sevdalı, sevdakâr, sevdavî, şıpsevdi, tutkun, vurgun, yangın, yanık (Yalım, 1983: 30).

Ukraynacada “âşık” anlamında “закоханий” (“zakohanıy”), nadiren “залюблений” (“zalüblenıy”) kelimesi kullanılmaktadır. Ukraynaca Sözlük bu kelimelerin şu anlamlarını vermektedir:

“Закоханий” (“zakohannıy”), 1. Birini seven, ona âşık olan // Seven, âşık olan kimse // Sevgi, hayranlık duygusunu ifade eden. 2. Biriyle ya da bir şeyle büyülenen, ona ilgi duyan. 3. Eski Özenle büyütülmüş (Butsel, 2005: 398).

“Залюблений” (“zalüblennıy”). 1. Aşkla, tutkuyla dolu olan, âşık olan. // Biriyle ya da bir şeyle büyülenen, ona ilgi duyan. // Birine ya da bir şeye karşı sevgisini, ilgisini

ifade eden. 2. Birinde kendisine karşı aşk, hayranlık duygusunu uyandıran (Butsel, 2005: 403).

Âşık, aşk şarkılarının ana kahramanıdır. Âşık için yâri, yârine sevgisi hayat kaynağıdır. Âşık sevdası yüzünden dertler çekmesine rağmen aşkından ve duygularından asla vazgeçmediği gibi sevgilisinin ona döktürdüğü gözyaşına bile sevinmektedir. Âşığın en büyük arzusu, sevgilisine kavuşmasıdır.

“Maşuk” kelimesi sevilen, âşık olunan (erkek) manasını, “maşuka” ise aşkla sevilen, âşık olunan kadın manasındadır (Türkçe Sözlük, 2005: 1352; Ayverdi, 2006 II: 1952). “Âşık niyazda, dilber nazda” atasözünde belirtildiği gibi Türk folklorunda maşukanın ana özelliği, nazlı olmasıdır. Bunun haricinde Türk kültüründe sevgili ifadesi olan diğer sözcükler de mevcuttur: canan, sevgili, yâr vs. (Türkçe Sözlük, 2005: 347, 1742, 2131).

Ukrayna folklorunda âşık kız sevdiği erkeğe “коханий”, “милий”, “любий”, “любоко” diye hitap etmektedir. Bu sözcüklerin manaları sözlükte bu şekilde verilmektedir:

Коханий (“kohanıy”). 1. Âşık olunan. 2. İsim. Âşık olunan biri, maşuk. 3. Sevilen (11 Ciltli Ukraynaca Sözlük 4, 1973: 313)

Любий (“lübıy”). 1. Kendisine karşı sevgi uyandıran, kalbe yakın ve kıymetli olan. 2. “kohanıy”, âşık olunan. 3. İsim. Âşık olunan, sevilen biri. Aşkla dolu. 4. Sevilen. 5. Beraber hoş vakit geçirilen, beklenen (misafir) (Slovník ukraïnskoyi movı v 11 tomah, 4, 1973: 561).

Милий (“mılıy”). 1. Çok hoş, cana yakın, sevecen. // Hoş dış görünüşüyle dikkat çeken. // Memnuniyet, hoşnutluk duygusunu uyandıran. // Tatlı, güzel heyecanlarla ilgili. // Güteryüzlük, hayırhahlıkla dolu. 2. Kalbe yakın, değerli, kıymetli. 3. “kohanıy”, âşık olunan. 4. Arkadaşça ya da laubali hitaptaki sıfat (Slovník ukraïnskoyi movı v 11 tomah, 4, 1973: 702).

Любо́ (lúbko). Sevgili, maşuk (Grinçenko, 1907-1909, 2: 386).

Aynı şekilde sevilen kıza “кохана” (“kohana”), “мила” (“mıla”), “люба” (“lüba”) ve “любка” (“lúbka”) denmektedir.

Âşık ve maşuk tiplerinin yanı sıra Türk ve Ukrayna aşk liriğinde çeşitli ikincil kahramanlar da yer almaktadır. Onların arasında rakip (el, düşman), arabozucular (kötü insanlar, eller, komşular), aile üyeleri (anne, baba, kardeş) tiplerini görmek mümkündür. Bu çalışmada tüm bu tipler üzerine durulacak, her tip ayrı bölümde ele alınıp tetkik edilecektir.

1.2. AŞK KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA ÂŞIK TİPİ

1.2.1. Âşığın Tasviri

Folklor dünyasının vazgeçilmezi olan ve daima her sevda konulu şarkıda ve türküde betimlenen olgu, güzelliştir. Genel olarak güzellik kelimesiyle “estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün”, “güzel olanın niteliği” (Türkçe Sözlük, 2005: 818-819); “güzel, hoş olanın vasfı, özelliği”, “öğeleri uyumlu olan, güzel, sevimli, hoş görünüş, yüz çizgileri” (Busel, 2005: 223; 583) gibi kavramlar anlatılmaktadır.

M. Kaplan kadın ve erkek güzelliği ile tabiat ve eşyanın güzelliğinin eski Türk edebiyatında çok önemli yer tuttuğunu, o devirdeki hayatta güzelliğin ön planda olduğunu vurgulamaktadır (Kaplan, 1991: 147). Türk halkının anlayışında aşk kavramı, güzellik kavramından ayrılmamaktadır. N. Albayrak aşkın sevenle sevilen (âşık-maşuk) arasında daha çok sevende bulunan bir durum olmasına karşılık olarak sevilenin payında da güzellik olduğunu saptamaktadır (Albayrak, 2010: 41). Bir türküde söylendiği gibi:

Ben bir divaneyim bir şey bilmem ya

Güzel olmayanı gönül sever mi (Özbek, 1981: 52)

E. Artun aşkla güzellik arasındaki bağ hakkında şunu söylemektedir: “Aşk güzellik karşısında duyulan hayranlığın bir ifadesidir. Güzellik aşkı, aşk güzelliği yansıtan aynadır.” (Artun, 2004: 102). Böylece türkülerde güzellik, öncelikle maşuk tipine, bilhassa maşuk kıza, has olan özellik ve âşığın kalbinde sevdayı uyandıran bir olgu olarak düşünülmektedir.

Türk folklorunda olduğu gibi Ukrayna halk edebiyatında da maşuğun büyüleyici alımlı görünüşüne önem verilmekte, maşuk tipinin güzel oluşuyla âşığın ilk bakışta gönlünü fetheden biri olduğu gösterilmektedir. İster türkü ister Ukrayna halk şarkısı olsun maşuk tipinin güzelliği çoğu zaman âşığın kendi dünya görüşü, algılayışına göre yorumlanmaktadır. Âşık için hayatının merkezi olan maşuğun çirkin olması imkânsızdır, hatta âşığın hissettiği duygular gözünde zaten güzel olan sevgiliyi daha güzel ve daha cazip hale getirmektedir. Bu durum Ukrayna atasözlerinde de aksettirilmiştir: “Gönül kimi severse güzel odur” (Mışanıç, Pazyak, 1984: 164), “Asıl güzel olan, güzel değil, sevilendir”, “Birine çirkin görünen diğerine yıldız gibi gelir” (Mışanıç, Pazyak, 1984: 166).

Türkülerden farklı olarak Ukrayna halk liriğinde âşık tipinin tasviri daha önemli yer tutmaktadır. Türkülere nispetle Ukrayna şarkılarında âşığın güzelliğinin tasvir edilmesi öncelikle bu şarkıların yapısıyla, anlatım şekliyle ilgilidir. Türkülerin ezici çoğunluğu (incelemek için seçtiğimiz yüz türkünün doksandan fazlası) birinci şahıs ağzından anlatılmakta, üstelik bu türkülerinin çoğunda âşık tipi olarak karşımıza erkek çıkmaktadır. Tuğçe Erdal bu durum hakkında şunu söylemektedir: “Türkülerin gelenekten gelen bir aktarımla büyük bir çoğunluğunun erkek ağızlı olduğu ve yine büyük bir kısmının sevgili için ya da bir kadın için söylendiği bilinmektedir” (Erdal, 2011: 37). Ukrayna şarkılarında ise hem birinci hem de üçüncü şahıs ağzıyla anlatım, karşılıklı konuşma (diyalog) ya da bu anlatımların karışımı izlenmektedir; şarkılarının çoğunun ana kahramanı ise kızdır.

Genellikle kendisine mahsus bazı özellikleri dile getiren, âşık olan kızdır. Bunun yanı sıra şarkının üçüncü şahıs ağzından veya diyalog şeklinde anlatıldığı metinden de âşığın görünüşüne ve kimliğine dair ipuçları çıkarmak mümkündür.

Ukrayna folklorunda, hususuyla liriğinde ona has olan erkek ve kız geleneksel tasvirleri, klişe sıfatlar ve benzetmeler mazmunu oluşmuştur. Bu edebi sanatların çoğu kız imajıyla ilgilidir. Ukrayna halkı ister âşık ister maşuk kız simgesinde güzelliğin üst perdesini, hatta zirvesini tasvir etmektedir (Kostomarov, 1994: 155). Çalışmamızı oluşturan Ukrayna halk şarkılarında âşık kız tipi genellikle şu şekilde betimlenmektedir: *güzel* (Dey, 1986: 234; Hordiyçuk, 1991: 149-150), *gururlu ve görkemli* (Dey, 1986: 176), *genç*, “*gencecik*” (Sıdorenko, 1964: 452; Dey, 1986: 53, 74-75, 89, 174, 176, 229-230,

252, 276, 296-297; Hordiyçuk, 1991: 125, 127-128, 139, 149-150, 175-176), *ak yüzlü* (Sıdorenko, 1964: 450), *al yanaklı* (Dey, 1986: 56), *kaşları ince kaytan misali* (Dey, 1986: 245-246), *kara kaşlı* (Dey, 1986: 58; Hordiyçuk, 1991: 149-150), *kahverengi gözlü* (Dey, 1986: 58, 81-82, 174; Hordiyçuk, 1991: 139, 175-176), *elleri beyaz* (Dey, 1986: 318).

“Guguk kuşu ötmeye koyuldu” şarkısında kızın sarışın olduğundan da söz açılmakta, anne evlenmeyeceğini düşündüğü kızına “*Senin sarışın saç örgün otlarla yeşerir*” demektedir (Dey, 1986: 296-297).

Ayrıca âşık kız tipine ilişkin çeşitli benzetmeler de kullanılmakta: kız gilaburu gibi, ebeğümeci gibi, kır güvercin, gelincik gibi güzeldir:

*“Oy sen, kız, kırmızı gilaburusun,
Sana bakmak bana ne kadar hoştur!
Oy sen, kız, katmerli gülsün,
Sana bakmam ne kadar güzeldir!”* (Dey, 1986: 176)

Türkülerle Ukrayna halk şarkılarında âşığın kimliğini somut olarak ortaya çıkaran adı genellikle anılmamakta fakat nadiren yaygın kullanılan isimlere yer verilmektedir: “Oy gittim ben ovaya” şarkısında “Marusya” âşık kızın ismi geçmektedir (Dey, 1986: 81).

Ukrayna halk şarkılarında aşk yüzünden eziyet ve acı çeken âşık kız tipinin güzelliğine ayrı bir önem verilmektedir. Kız güzelliğini anlatırken kimi zaman güzelliğinin farkına varmayarak kendisini mutsuz eden sevgilisinden kimi zaman da kaderden şikâyet etmektedir. Karşılıksız sevdâ, sevgilisinden ayrılma, sevgilisinin ihaneti gibi olumsuz tecrübeler kıza çile getirmekte, yakınmasına neden olmaktadır. O, mutsuzluğun sebebini öğrenmeye çalışmaktadır: niye güzelliğiyle hak ettiği saadete bir türlü kavuşamayıp gönül işlerinde başarısızlığa, umutsuzluğa ve kırık kalbe mahkum olmaktadır?

*Kara kaşlıyım,
Kahverengi gözlüyüm, -
Niçin sen, kozak,
Beni sevmek istemiyorsun?* (Dey, 1986: 58)

Türkçeye “kahverengi gözler” olarak çevrilen Ukraynaca “kapi oči” (“kari oči”) deyimini Ukrayna folklorunda sıkça geçen, kahramanlarının tasvirlerinin vazgeçilmez bir ögesi olup doğallık ve güzelliği ifade eden bir sözdür. Ukrayna folklorunda “kahverengi gözlü”nün dilberin sıfatlarından biri olması ve aynı zamanda âşık kızın sevda derdi yüzünden gözyaşı dökken gözlerinin kahverengi olması güzellik-bedbahtsızlık kavramları arasında zıtlık oluşturmaktadır: kız güzeldir, güzel olmasına rağmen gönül işlerinde mutsuz ve şanssızdır.

Benim kahverengi gözlerim de

Kana kana ağlamış artık.

Oy talihim, kaderim benim,

Kana kana ağlamış artık (Dey, 1986: 81-82)

Oy ağlamayın kahverengi gözler,

Sizin nasibiniz böyle

Kozağı sevdim

Ay ışığında dururken! (Hordiyçuk, 1991: 175-176)

Güzelliği onu sevmeye müstahak kılarken bu güzelliğin vefasız maşuğun kalbine dokunmamasının, sevgilisinin ona karşı bu kadar acımasız davranmasının sebebi nedir? Kızın kendi sorusuna verebileceği tek cevap, yazgıdır. Kızın güzel olması onun bahtsız, dolayısıyla mutsuz olmasıyla sürekli çelişki içindedir. “Küçük karga yardan uçarak geçiyor” şarkısında kızın bahtsızlığından annesine şikâyet etmesi motifi işlenmektedir: âşık olan kız annesinden kendine “kara kaşları”, “kahverengi gözleri” miras kaldığı halde talihi olmadığı için yakınmaktadır (Dey, 1986: 174):

“Annem, annem, ne kadar zor,

Niçin bana güzelliği verdin?

Verdin, annem, kara kaşları,

Kahverengi gözleri,

Bana her şeyi verdin,

Bahtı (talihi) vermek istemezsin” (Dey, 1986: 174)

Kız onu sevmeyen, terk eden erkeğe kendisinden daha güzel birini bulamayacağı kanaatindedir:

*“Sen, kozak-kozakçık,
Tüm Ukrayna’yı gezeceksin;
Ama benden daha güzeli
Tüm dünyada bulamayacaksın.”* (Dey, 1986: 234)

Âşık erkek tipi, sevda temalı Ukrayna halk liriğinde daima yakışıklı bir genç şeklinde betimlenmektedir (Dey, 1986: 40, 69, 321, 503; Hamber, 1976: 52-53). Ukrayna halk şarkılarının çoğunda sevdakâr erkek olarak karşımıza kozak ¹² çıkmaktadır: “Kozak savaşa gidiyordu” (Dey, 1986: 272), “Yeşil meşe, yeşil meşe” (Dey, 1986: 321), “Oy kozak kırdan vardı” (Dey, 1986: 318), “Orada dağ, şurada dağ” (Dey, 1986: 294), “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” (Dey, 1986: 162), “Kırda, kırda beyaz taş duruyor” (Kolotilo, 1968: 76-77), “Fındık ağaççıkları uğuldadı” (Hordiyçuk, 1991: 125), “Kırda yeşil meşe ağacının altında” (Dey, 1986: 40), “Şehirden kozak geçiyordu, geçiyordu” (Dey, 1986: 78-79), “Sevgili kızım, merhaba” (Dey, 1986: 112), “Çık, kız, çık, benim kalbim” (Dey, 1986: 120), “Oy kırdaki gölcükte kovacık yüzüyordu” (Sıdorenko, 1964: 503), “Oy uğuldama, çayır” (Hamber, 1976: 52-53), “Oy kırda üç kuyu var” (Zıryanov, 1961: 109-110), “Oy çayırdaki gilaburu vardı” (Dey, 1986: 69). Genellikle kozağın sıfatı, “genç” ya da “gencecik”tir (Dey, 1986: 40, 69, 321, 503; Hamber, 1976: 52-53).

N. Kostomarov “Ob istoričeskom značenniye russkoy poeziyi” (“Rus halk şiirlerinin tarihi önem hakkında”) çalışmasında şunu belirtmektedir: “Ukrayna şarkılarında mükemmeliyet ve güzelliğin kozak simgesinde cisimleştiğini fark etmiştim. Günümüzde “kozak” kelimesi delikanlının erkeğe mahsus yakışıklılığını tasvir etmektedir.” (Kostomarov, 1994: 149)

Kız tipininkilerden farklı olarak erkek âşığın dış özellikleri çok belirtilmemektedir; onun görünüşüne dair sıfatların sayısı azdır. Dile getirilen betimlemelerin bazılarında âşığın gözlerine dikkat çekilmektedir. “Oy uğuldama, çayır” adlı şarkıda kozak aşk derdi yüzünden kahverengi gözlerinin sürekli ağladığını söylemektedir:

*Ağlama, kederlenme,
Genç kozak!*

¹² Kozak (Ukr. козак, kozak) 1) 15-18. yüzyıllar arasında Ukrayna’nın güneyinde yaşayan ve Tatar-Türk, Leh ordularına karşı askeri harekate katılan silahlı insan; bu kişinin ahfatı. 2) Delikanlı.

*Ben kendim ağlamıyorum ki,
Ağlayan, kahverengi gözlerim
Ne gündüz, ne gece
Huzur olmadığı için.* (Hamber, 1976: 52-53)

“Kara gözler güvem gibi” adlı şarkıda kız erkeğe hitap ederken gözlerinin “güvem gibi kara” olduğunu belirtmektedir:

*Güvem gibi kara gözler,
Güvem gibi, güvem gibi,
Ne zaman evleniriz biz,
Evleniriz?* (Vasilenko, 1962: 191-192)

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında âşık ve maşuğun yanaklarının al olmasından bahsedilmektedir: *Al yanaklı yüzden birbirimizi öpelim* (Dey, 1986: 162).

Ukrayna folklorunda ister kızın ister erkeğin güzel olmasının unsurlarından biri, ellerinin beyazlığıdır. Maşuk kız âşığa “*beyaz elini* kendi eline bağladığında” (evlendiklerinde) tüm duygularını açacağını söylemektedir (Dey, 1986: 60-61). Kozak sefere gideceği zaman sevdiği kızdan “beyaz elleri” için yay ve oklar almaktadır:

*Yay ve okların demetini dışarı çıkardı:
“Bu sana, sevgilim, beyaz ellerin için”* (Dey, 1986: 120)

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında kozağın kıza “*beyaz elleriyle*” mektuplar yazmasına dikkat çekilmektedir:

*Kozak kıza ince yazıyla mektuplar yazıyor.
Yazıyor, beyaz elleriyle yazıyordu* (Dey, 1986: 162)

Daha önce belirtildiği gibi kimi zaman diyalog biçiminde kurulmuş şarkılarda da âşığın şekil özelliklerine dair geniş bilgiler bulunmaktadır. Örneğin “Kalbim, bana doğruyu söyle” şarkısında kız ve erkek karşılıklı olarak birbirinin güzelliğini tasvir etmektedirler:

*“Galiba sen, sevgilim
İpekten yapılmışsın (dikilmişsin)
Ki beni tuttun
Şafak sökene dek.”
“Oy yapılmışım, sevgilim,*

*Beyaz kumaştan ben.
Sadık sevgimle
Seni tutabildim.
Oy galiba sen, sevgilim,
Cezayir menekşesi suyunda yıkanmışsın,
Ki senden daha iyi, daha yakışıklı olanlar varken
Asıl sen hoşuma gitmişsin.” (Dey, 1986: 91)*

“Kalbim, bana doğruyu söyle” şarkısı, Ukrayna halk şarkılarının başka vasfını da ortaya koymaktadır. Bu şarkıda âşıkla maşuğun arasındaki ayırıcı çizgiyi belirlemek zordur; kahramanların ikisi hem âşık hem de maşuk özelliklerini taşımaktadır. Başka bir deyişle, Türk folklorundan farklı olarak Ukrayna folklorunda kahramanları iki âşık olan şarkılar da mevcuttur.

Kimi zaman Ukrayna halk şarkılarında âşık tipi gök cisimleri sembolleri kullanılarak betimlenmektedir (Zavadska, 2002: 42, 47). A. Potebnia’nın tabiriyle insanların ve belli ruh hallerinin güneşe, aya, yıldızla benzetilmesi halk şiiri için en doğal hususlardan birisidir (Potebnia, 1864: 36). Kız tipi genellikle “parlak yıldız” biçiminde temsil edilmektedir. Örneğin, yıldızın gökyüzünden kayması kızın üzülmesiyle kıyas edilmektedir:

*Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu
Ve yere düştü...
Genç bir kız derdi yüzünden
Kederleniyordu. (Hordiyçuk, 1991: 127-128).*

Yıldız simgesi âşık kız tipiyle ilgiliyken ay simgesi âşık erkeği tasvir etmek için kullanılmaktadır. Birçok şarkıda kozak, “ay gibi” yakışıklı biridir:

*“Kozak, kozakçığım,
Ne kadar yakışıklısın!
Güzel hava belirtisi olan
Dolgun ay gibi” (Dey, 1968: 40)*

*“Oy sen, parlak ay,
Sen sevgilimsin, en yakışıklımsın...” (Dey, 1986: 193-194)*

Ukrayna halk şarkılarında âşık kahramanların giyimi fazla betimlenmemektedir. Kimi Ukrayna halk şarkılarında âşığın şapkası bahis konusudur: âşık sevgilisinin ayaklarını soğuktan korumak amacıyla kendi şapkasının içine koymak istemektedir (Dey, 1986: 39, 50-51).

Sevdakâr kızın giyim kuşamı da Ukrayna şarkılarında geniş yer tutmamaktadır. Bazı şarkılarda kızın başörtüsünden bahsedilmektedir:

Benim başörtüm

İbrişimle işlenmiş (Dey, 1986: 82-83)

Bense durdum, ağladım,

Başörtüsüyle gözyaşlarımı sildim (Dey, 1986: 232)

Ukrayna halk liriğinde âşık kahramanların uğraştığı işlere gelince birçok şarkıda âşığın kozak olup seferlere gittiği ifade edilmekteyken bazı şarkılarda âşığın tarlada çalıştığı, çiftçilik yaptığı da gösterilmektedir (Mısanıç, 1976: 305; Dey, 1986: 99-100).

Gidelim kardeşim, gidelim

Tarlayı sürmeye,

Ben o kızı düşünmeyi

Unutur muyum, unutur muyum (Dey, 1986: 99-100)

Ukrayna halk şarkılarında kızın yaptığı işler arasında bitki ve sebze yetiştirmek (Zıryanov, 1961: 127-128; Şalata, 1973: 41), çobanlık yapmak (Zıryanov, 1961: 127-128; Dey, 1986: 81-82), su almaya gitmek, eve su getirmek (Dey, 1986: 232, 307), hasat etmek (Hordiyçuk, 1991: 149-150) ve benzerleri vardır.

Kimi zaman kara sevdâ âşıkların sanatçı olmasına yol açmaktadır. Bu duruma, başta Türk folklorunda geniş ölçüde olmak üzere, Ukrayna folklorunda da rastlanılmaktadır. “Dağlar arkasında, Kırım’ın bulunduğu yerde” şarkısında asıl ümitsiz aşk, âşığın bir banduracı olmasına neden olmuştur. Âşığın kara sevdâya karşı tek çaresi ve tek tesellisi onun duygularını şarkı aracılığıyla diğerlerine aktarabilmesidir.

Bandurayı¹³ alırdım

Bildiğimi çalardım:

Ben o gözler yüzünden

Banduracı oldum. (Dey, 1986: 117)

¹³ Bandura, Ukrayna geleneksel oval gövdeli çok telli çekme müzik aletidir.

Daha önce söylendiği gibi sevda temalı Ukrayna halk şarkılarında lirik kahramanın güzel olması sıkça onun bahtsız, mutsuz olmasıyla çatışmaktadır. Böylece Ukrayna folklorunda âşığın güzelliğinin tasviri belli fonksiyonlara sahiptir: âşığın mutsuz sevdasını pekiştirme, güzellikle hak ettiği saadetle mahkum olduğu kara bahtı arasındaki karşıtlığı vurgulama vs. Ukrayna şarkılarında âşık tipi sıkça kendisinin talihsiz olduğundan söz etmektedir:

Yolumuz bedbaht, atım,

Kızım benim nişanlanmış (Dey, 1986: 318)

Annem kaderimin

Ne olacağını bilemedi (sezemedi).

Acı kaderim benim, annem,

Pelinden daha acıdır... (Dey, 1986: 86)

“Oy sen, parlak ay,

Sevimlisin, güzelsin!

Oy bu dünyaya

Talihsiz bahtsız gelmişsin sen! (Dey, 1986: 193-194)

Âşık tipinin sosyal durumuna gelince kimi Ukrayna sevgi şarkılarında kız, annesi babası ölmüş bir yetim ve öksüz olarak tasvir edilmektedir:

Ben karanlık çayırda, hey, gilaburu değil miyim,

Ben babacığımın, hey, kızı değil miyim?

Babacığım öldü, hey, anneciğim de,

Artık zavallı ben, hey, kime sarılacak? (Dey, 1986: 89-90)

Başka bir şarkıda delikanlı kıza “yetim kızım” diye hitap etmektedir (Dey, 1986: 97). Kimi zaman ise âşık kız, ailenin tek evladıdır:

Ben babamın biricik kızıyım,

İyiliği hatırlamıyorum. (Dey, 1986: 166-168)

Âşık kızın en büyük serveti, sevgilisine duyduğu aşktır.

“Sen iyi biliyorsun, yetimim,

Ne gümüşe ne de altına sahibim,

Bir tek sana karşı sevgim var bende” (Dey, 1986: 112)

Sevdalı için ise sadece maşuğu önemlidir, ona göre aşk varsa paranın hiçbir önemi yoktur:

*“Altın bana gerek değil, kendim kazanırım,
Bana sevdiğim kız lazım.
Kiliseye gidelim, ellerimizi bağlayalım,
Kalbimizde azap olmasın.”* (Dey, 1986: 112)

Ukrayna folklorunda âşık için sevgilisinin maddi durumunun büyük bir önem taşımamasının, ihtiyacı olan tek şeyin sevgi olduğu sıkça vurgulanmaktadır. O, kalbinde aşk duygusunu uyandıranı olduğu vaziyetiyle kabul etmekte, onun zenginliğine ya da bahtsızlığına bakmadan sadakatle sevmektedir.

*“Oy sen, parlak ay,
Sen sevgilimsin, en yakışıklımsın
Oy, bu dünyaya
Ne kötü bir talihle geldin!
Oy, yaratıldığın halinle
Kalbime düştün,
Oy, olduğun halinle
Beni aşka düşürdün”* (Dey, 1986: 193-194)

Kimi şarkılarda fakir fakat güzel ve mütevazı kızların güzellik ve ahlaki temizlikleriyle zengin kızların aksine aşka ve mutluluğa daha layık olduğu dışa vurulmaktadır:

*Fakir kızcağız iki dokurcun biçti,
Zengin kız ise sabah izinde yattı.
Boynunda gerdanlık olan zengin kız
Yokuş aşağı giderken hırıldanıyor
Tek bir mercanlığı olan fakir kızcağız
Yokuş aşağı su taşırken gilaburu gibi çiçekleniyor.
Fakir kızcağızın gerdanlığı yok da
Yokuş aşağı su taşırken haşhaş gibi çiçekleniyor* (Dey, 1986: 47)

H. Sıdorenko’nun belirttiği gibi: “Peyzaj unsurları şarkıda psikolojik paralelizmi oluşturmanın aracıyken portre nitelikleri şarkı kahramanlarının ayrılmaz karakterleriyle

uyum içindedir” (Sıdorenko, 1964: 7). Bu şekilde folklorda âşığın hakiki zenginliğinin maddi bolluk değil, gönül zenginliği olduğu vurgulanmaktadır.

Türkülerde âşık kız ve erkek tiplerinin fiziki betimlemeleri hemen hemen hiç bulunmamaktadır. “Meşeler gövermiş varsın göversin” türküsünde âşık saçlarının uzun olduğunu belirterek insanların kızın kolunu saçlarıyla bağlamasını istemektedir:

Ben bilemedim yaylanızın yolunu

Saçım uzun bağlasınlar kolunu

Eğer annen seni bana vermezse

Yemin ettim keseceğim yolunu (Öztelli, 2002: 205)

Başka bir metinde âşığın boyunun sevgilisinkiyle birbirine uyduğundan söz edilmektedir:

Bahçada yeşil çınar

Boyun boyuma uyar (Öztelli, 2002: 255)

Bazı eserlerde âşığın giydiği kıyafetin rengine de değinilmektedir. Örneğin, sevgilisinden ayrıldığı için yas tutan âşık karalar giymektedir:

Atma bu taşları ben yaralıyam

Elâlem al geymiş ben karaıyam

Ayda bir selâmın gelse razıyam

Bendeki yaralar türlü türlüdür (Öztelli, 2002: 76)

Bir başka türküde âşık al ve beyaz kıyafeti giyme fikrini reddederek sevgilisine beraber yeşil giymelerini teklif etmekte, böylece mutluluğa daha çabuk ulaşacaklarını söylemektedir. İki durumda da âşığın giydiği elbise, ruh halini yansıtmaktadır.

Allar giysem iz olur,

Beyaz giysem toz olur,

Gel yârim yeşil giyek

Muradımız tez olur, vay vay vay vay. (Özbek, 1981: 146-147)

Kimi türkülerde âşığın alışkanlıklarından bahsedilmektedir. “Sabah oldu cıgaram yanmaz oldu” türküsünde âşığın sigara içmesi, “Aşamadım şu dağların belinden” ve “Aşağıdan gelir eli develi” türkülerinde ise kahve içmesinin tasviri mevcuttur:

Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu

Cıgaramın dumanından gözlerim görmez oldu (Öztelli, 2002: 209-210)

Aşamadım şu dağların belinden

Gayfe içerken fincan kaydı elimden (Özbek, 1981: 247)

Kahve bulamazsam kenger içerim

Elbet ben de bir güllümü beslerim TRT Rept. № 303

Türkülerde âşığın gurbete gitmesi motifi sıkça ele alınıp işlenmektedir. Âşığın gurbete gitmesinin en yaygın nedeni, para kazanma isteğidir. Genellikle âşığın kazanmayı amaçladığı bu para sevdiği kızı alması için harcanmaktadır. Birçok sevda türküsünde aşk ıstırabının yanı sıra kahramanın gurbette yalnız başına çektiği dertler de yer almaktadır:

Kalmışım gurbet ellerde

Halin nedir diyenim yok (Öztelli, 2002: 191)

Âşığın yad ellerde, sevgilisinden uzak yerlerde kalıp memleketinin ve yârinin hasretiyle yanarak türlü cefalar çekmesi motifi türkülerde çok yaygın ve mühim bir motif olmakla beraber Ukrayna halk şarkılarında oldukça az görülmektedir. Ukrayna halk şarkılarında genellikle sefere giden kozağın sevgilisini hatırlayıp özlediğinin tasviriyle yetinilmektedir.

Kimi türkülerde sevdalının müzik enstrümanı çalmasında durulmakta, saz çalma ile gurbete gitme arasında bir ilişki kurulmaktadır. Mutluluğa, yârine ulaşamadığı için dertlenen sevdalı, sazını alarak gurbete gitmek istemektedir. Bu, “Âşığa ya tahammül ya sefer” deyiminin bir yansımasıdır:

Ver benim sazım efendim ben gider oldum

Süremedim lâvantayı, konsola koydum (Öztelli, 2002: 213)

Zira saz çalmak bile âşığın gönül acısını tamamen dindirememekte, hatta yeni üzüntülere yol açmaktadır:

Karadır kaşların ale getirir

Bu saz çalmak başa belâ getirir (Özbek, 1981: 129-130)

Başka bir türküde sevgilisine kavuşamayan âşık tamburasının rebaba dönüştüğünden bahsetmektedir. Âşık zaten hissettikleri sebebiyle acı içindedir. Bu durumunu tanburanın sesini daha içli ve acı dolu olan rebabınkine benzetme yoluyla anlatır.

Tanburam rebap oldu

Ciğerim kebab oldu

İstedim vermediler

Bir zalim sebep oldu (Öztelli, 2002: 260)

Bazı türkülerde âşığın silaha sahip olduğundan söz edilmektedir:

Uzaklara gittim ki, gelirim diye

Tabanca doldurdum vururum diye

Hiç aklıma gelmedi ölürüm diye

Ölüm ver Allahım, ayrılık verme (Öztelli, 2002: 265-266)

Al martinini dağları dolaşalım gezelim,

Hovardasına baskın verelim aman geçelim. (Özbek, 1981: 164-165)

Âşığın sosyal durumu türkülerde pek işlenmemektedir. “Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu” adlı türküde âşık kendisine “fakir”, türkünün diğer varyantında ise “garip” demektedir:

Ko salınsın nazlı yârim yar gel akşam üstüne

Gelen geçen söz ediyor ben fakirin üstüne (Öztelli, 2002: 209-210)

Başka bir türküde âşık, annesinin babasının “bir tanesi”, yani tek oğludur:

Gitme güzel gitme, nar tanesiyem

Anamın babamın bir tanesiyem (Öztelli, 2002: 76)

Âşık erkek tipine göre türkülerde âşık kız tipi daha geniş ölçüde tasvir edilmektedir. “Kara sandık açamadım” türküsünde kızın çeyizi anılmakta (kız “kara sandık” açamamış), kızın saçlarının örülmesi betimlenmektedir. Saç örmek Türk edebiyatında bu haliyle evlenmektedir. Bekâr kızın saç çok örgülü, evlininki genellikle tektir.

Saçımı üçe böldüler

Bölük bölük de ördüler

Yârdan muradım almadan

Kolum kanadım kırdılar (Öztelli, 2002: 89)

Genellikle kızın tasviri diyalog şeklindeki türkülerde bulunmaktadır. Erkekle kız arasındaki sohbeti dile getiren “Bir taş attım çaya düştü” türküsünde “emmim kızı” olan âşık kız erkeğe kendi altınını erkeğin atı için nal, başörtüsünü çul, incilerini yem edeceğini söylemektedir.

Altınımı nal edeyim

Dastarımı çul edeyim

İncilerim yem edeyim

Kalk gidelim emmim oğlu (Özbek, 1975: 529-530)

Yaşar Kalafat'ın "Türkülerin Dili ile Karşılaştırmalı Halk İnanmaları" yazısında vurguladığı gibi, "Halk kültüründe emmi çocuklarının karşılıklı hakları vardır. Erkek kardeşi olamayan gelin adayının gelinlik kuşağını emmioğlu da bağlayabilir. Keza erkek kardeşi olmayan kıza emmioğlu kayınlık yapabilir ona oğlan evi at ve silah getirmelidir. Emmi kızı eve verilecek ise ilkin emmioğlunun kanaati sorulur ve istemesi halinde onun elenmede emmioğlunun öncelik hakkı vardır. Amca baba yarısıdır." (Kalafat, 2013: 263)

Erkek "*Ben sarayım ince beli*" dediğinden kızın belinin ince olması çıkarılmaktadır ki Türk edebiyatında sıkça kullanılan bir mazmuna işaret eder.

Adı "Oğlanın adı Erdem" olan başka bir türküde kız sevgilisinin adını mendiline işlediğinden söz etmektedir:

Sevgilimin ismini

Mendilime işledim (of) (Gözükızıl, 2006)

Ayşenur Ören "Halk Türkülerinde Mendil" adlı çalışmasında türkülerde mendilin gerçek anlamını ifade etmenin yanı sıra ayrılığın habercisi, kavuşmanın müjdecisi, eğlence sembolü olarak da kullanıldığını belirtmektedir. Ayrılık sırasında gözyaşlarını silmek için kullanılan mendiller çürümekte; giden, sevgilisinin hediye ettiği mendili koklayarak hasretini azaltmaktadır. Birbirini seven gençler arasında mendil bir nevi iletişim aracı işlevini görmektedir (Ören, 2013: 219-231).

"Ağam ata biner karlı dağ gibi" türküsünde sevilen aynı zamanda sevendir. O, yârine çabuk dönmesini, zira kendisinin taze gelin tarafından beklendiğini hatırlatmaktadır:

Dalma beyim dalma çaylar derindir

Yolunu bekliyen taze gelindir (Demirci, 1938: 357)

"Al geydim alsın deye" adlı türküde kız sevdiği delikanlıyla beraber olma isteğini dile getirip onun hoşuna gitmek için renkli kıyafetler giydiğini, diğer evlilik tekliflerini reddettiğini ifade etmektedir:

Al geydim alsın deye

Mor geydim sarsın deye

İsteyene varmadım

Sevdiğim alsın deye TRT Rept. № 1104

“Testiyi aldın kızım” türküsü, kızla annesi arasında geçen sohbeti betimlemektedir.

Anne kızına yönelik şunu söylemektedir:

Uzundur dilber kızım

Kötüdür feylin kızım (Günbulut, 2002: 17)

Kız itiraz ederek dilinin tatlı, feylinin de iyi olduğunu iddia etmektedir: “*Tatlıdır dilim ana // İyidir feylim ana*” (Günbulut, 2002: 17). Anne kızın gülüşünün “acı” olduğunu, kızın eve geç dönüşünün başlarına dert getirebileceğini ifade etmektedir:

Acı gülüşün kızım

Sonunu düşün kızım

Anamı derde sokar

Eve dönüşün kızım (Günbulut, 2002: 17)

Ukrayna şarkılarında olduğu gibi türkülerde de âşık kendisine “talihsiz”, “bahtı kara” deyip bahtsızlığından yakınmaktadır:

Alnıma yazılmış bu kara yazı

Kader böyle imiş ağlarım bazı

Gönül ey... sebep ey... (Öztelli, 2002: 258)

Ah ne imiş ne imiş

Kaderim böyle imiş (Öztelli, 2002: 98)

Ne belâlı başım var

Vefasız yâre düştüm (Öztelli, 2002: 229)

Ayva turunç neyleyim

Halimi arzyleyim

Zaten bende talih yok

Ta küçükten böyleyim TRT Rept. № 3542

Çalı mıyım çalı mıyım

Ben çalının dalı mıyım

Eller erdi muradına

Ben bir bahtı karalıyım (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Türkülerle Ukrayna halk şarkılarında ifade edilen âşık tiplerine has olan psikolojik ve duygusal özellikler bu çalışmanın sonraki bölümlerinde daha geniş ve kapsamlı açıklama almak üzere şu şekilde özetlenebilir: âşık sevgilisine daima sadık kalan, aşk yüzünden azap çektiği halde aşktan vazgeçemeyen, sevdası uğruna kendi canına bile kıyabilen, sevgiliyle beraber olma hayaliyle yanan bir tiptir. Bu niteliklerin Türk ve Ukrayna folklorunda betimlenen âşık tipleri için çoğu zaman birbirine benzer oldukları söylenebilir.

Bir türküde âşık, olması mümkün olmayan şeylerin gerçekleşmesi nasıl zorsa, kendisinin de sevdiğinden vazgeçmesinin aynı şekilde mümkün olmadığını şöyle anlatmaktadır:

Elma dalda biter mi

Gökte yıldız yiter mi

Bana yârdan geç derler

Seven yârdan geçer mi (Öztelli, 2002: 47)

Ukrayna şarkılarında da sevdakârın sevgilisinden kolay ayrılamayacağı, ayrıldığı takdirde onu unutmamasının imkansız olacağı düşüncesi geçmektedir. Âşığa sevgilisini unutturabilecek tek güç, ölümdür:

Dünyaya gözlerimi kapatıncaya kadar

Seni unutmam (Dey, 1968: 110-111)

Hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında âşık, sevdası nedeniyle azap çeken, acısı gözyaşının dökülmesine yol açan bir tiptir:

Yüreciğim demir değil, taş değil

Gözlerimden akan kandır, yaş değil

Böyle sevda başıma gelmiş değil (Öztelli, 2002: 232)

Oy, kalbim ağlıyor

Senin için, sevgilim,

Birbirimizi ne kadar çok sevdiğimizi

Hatırladıkça (Dey, 1986: 261)

Aşk, acı verici olabilmekte, âşık için zor bir sınama haline gelebilmektedir:

Aşk adamı ağlatır

Dert adamı söyler (Öztelli, 2002: 111)

Buna rağmen âşık sevgilisini biricik, yeri doldurulamaz bir kişi olarak algılamaktadır.

Sana benzer dünyada... Cemil

Bir başka bulamadım... Cemil (Özbek, 1981: 198)

Birini bulsam da,

Onun [sevgilim] misali olmaz,

Başkasının beyaz yüzüne

Kalbim yavaşmaz!" (Dey, 1986: 229-230)

Seven sevilenden vazgeçeceğine ölmeyi tercih etmektedir:

Seni, kalpçigim, unutmaktansa

Mezarda olmayı tercih ederim (Dey, 1986: 112)

Vurgunun tek isteği aşkının karşılıklı olmasıdır, yârine ona yüz vermesi için yalvarmaktadır. Âşık sevgiliyle beraber olduğu sürece dünyanın zulümleri onu korkutmamaktadır:

Sevgili Marusenka,

Halime acı, -

Benim yüreğimi al,

Bana kendininkini ver! (Dey, 1986: 117)

Ellerin elime değdiği zaman

İster ölüm olsun ister ayrılık (Bekki, 2004: 282-283)

Âşık, sevgiliyle mutlu hayatı hayal eden, birlikte yaşayacaklarını uman kişidir:

Sevişelim, kalbim, dirlik düzenlik içinde (Dey, 1986: 74)

Gel seninle bir ahduman kuralım

Bağlanalım bir karara varalım

Verdiğimiz sözde hemen duralım

Ne sen beni unut, ne de ben seni (Özbek, 1981: 99-100)

1.2.2. Âşığın Sevda İstirabı Çekmesi

Âşık, aşkıdan dolayı ıstırap çekmektedir. Ruhsal acının büyüklüğü bedeninde hastalanmasına yol açmaktadır. Âşığın onun canını yakan sevdadan dolayı yiyememesi ve uyuyamaması Ukrayna halk şarkılarında olduğu gibi türkülerde de çok yaygın bir motiftir:

Bütün gün yemiyorum,

Gece uyumuyorum,

Bu dünyadan sadece

Azap çekiyorum (Dey, 1986: 117)

“Güzel senden ayrılalı” türküsünde âşık kendisini terk eden yârine hitap ederek şunu der:

Haram oldu yemek içmek

İşim figan oldu gel gel (Özbek, 1981: 99)

Halk anlayışına göre “*Uyku girmez gözüne gönlü viran olanın*” (TRT Rept. № 3731). “Keklik gibi kanadımı süzmedim” türküsünün lirik kahramanı olan genç kız “ellerin” sözlerinden dolayı kendisinden ayrılan erkeğe yastığının da bir diken olduğunu söylemektedir:

Geceleri uyku girmez gözüme

Zalım yastık diken oldu yüzüme

Uyma dedim, uydun eller sözüne (Öztelli, 2002: 258)

Âşık aşka olan susuzluğunu sularla gidermeye çalışmaktadır ama kimi zaman sevgilisinden ayrı kaldığı en kısa anların bile yıllar gibi geldiğini, hasretinin çayların suyuyla bile giderilemeyeceğini şöyle anlatır:

Çaya indim, susuzum

Üç gündür uykusuzum

Girsem yârın koynuna

Elim durmaz, huysuzum (Öztelli, 2002: 78)

Vay bana vaylar bana

Yıl oldu aylar bana

Susadım su isterim

Su vermez çaylar bana (Öztelli, 2002: 111)

“Değirmenin yanında kalabalak” adlı Ukrayna şarkısında genç kızın yemekten vazgeçmesi onun aşk ıstırabı çektiğine dair bir kanıttır. Bir geceyi erkeklerin konuşmalarını dinlemek amacıyla bahçede geçiren kız, yüksek bir ihtimalle mutsuz bir aşka kapılmıştır:

“Ye, annem benim,

Pişirdiklerini,

Çünkü genç çağımda

Yemek haram oldu artık” (Dey, 1986: 89)

“Kalbim bana doğruyu söyle” şarkısında kız yanında sevgilisi olmadığı için tüm gece “güvercin gibi” (Dey, 1986: 91) uğuldamakta, “Güvem çiçek açıyor” şarkısında ise sevda derdi çeken kız ne akşam yemeğini yiyebilmekte ne de uyku uyuyabilmektedir (Dey, 1986: 234). “Evin yakınında rüzgâr esiyor” adlı Ukrayna şarkısında sevgilisini bekleyen kızın rahat edebilmesi, uyuyabilmesi mümkün değildir:

Evin yakınında rüzgâr esiyor,

Benim bir türlü uykum gelmiyor.

Oturamıyor, yatamıyorum

Delice kıyafetleri saçıyorum (Dey, 1986: 61)

Delikanlının söz vermesine rağmen gelmemesi kıza ıstırap çektirmektedir. Sadece rüyasında yârini görebilen kız uyanmanın da azap olduğu iddiasındadır.

Güvem, güvem de şerbetçiotu değil,

Sevgili geldi de benim değil.

Bağrımı deliyor,

Geleceğim dedi de gelmiyor!

Oy rüyaya daldım mı sevgilimi görüyorum,

İçim neşeleniyor.

Uyanınca yanımda olmadığını anlıyorum,

Kalbim durur gibi oluyor. (Dey, 1986: 61)

N. Albayrak özellikle Türk halk edebiyatında aşk anlayışının temel öğelerinden birinin gam olduğunu, âşığın daima gamlı betimlendiğini belirtmektedir (Albayrak, 2010: 195). Âşığın sevgilisini özlediğinden dolayı üzülmesine, gamlanmasına Ukrayna sevda liriginde de rastlamaktayız.

Genç bir kız ağladı,

Ağladı, kahırlandı

Sevdiği kişi yanında yoktu. (Hordiyçuk, 1991: 125)

Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm

İçimi tuhaf bir duygu kapladı

Ben sevgilimi görelî

Geçen dördüncü akşamdı (Dey, 1986: 84)

Hem Ukrayna şarkılarında hem de türkülerde aşkın sebep olduğu hüznün ve acı fiziksel olarak da tezahür etmektedir. Sevgilisinin söz verdiği halde gelmemesi nedeniyle çile çeken kız sevgilisinin gelmeyişi hakkında “bağrımı deliyor” demektir (Dey, 1968: 61). Kimi zaman âşık sevda hüznü yüzünden güçten düşüp zayıflamaktadır:

- *Sevgilim, yüzün neden zayıflamış?*

- *Seni, kalbim, uzun zamandır görmediğimden.*

- *Neden, sevgili kızım, cılızlaşmışsın?*

- *Senden dolayı canım ki seni uzun zamandır görmedim. (Kolotilo, 1991: 76-77)*

Yukarıda bir kısmı verilen şarkıda kız ve erkek duyguları konusunda eşittirler. Daha önce belirtildiği gibi Ukrayna folklorunda kahramanları âşık-maşuk olan şarkıların yanı sıra bu tür âşık-âşık şarkılar da mevcuttur. Bu, Ukrayna halk şarkılarını türkülerden ayıran temel farklardan biridir. Bu şarkı nevisinde kız ve erkeğin ikisi hem âşık hem de maşuk işlevlerini görmektedirler.

Türkülerde aşk, âşık tarafından çoğunlukla bir yara olarak tasvir edilmektedir. Doktorlar aşk derdine derman bulamamakta, bu yarayı sadece âşığın sevgilisi tedavi edebilmektedir (Albayrak, 2010: 41). Somut çalışmamızda tetkik edilen türkü metinlerinde “aşk yarası”yla ilgili şu satırlar bulunmaktadır:

Karşıdan gelen dilber

Beni yürekten vurdu (Öztelli, 2002: 229)

Sen açtın sineme yare (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123)

Delik deşik sinemdeki yareler TRT Rept. № 4118

Atma bu taşları ben yaralıyam

Elâlem al geymiş ben karalıyam

[...]Açma tabib açma, yarem sızılar

Bendeki yaralar türlü türüdür (Öztelli, 2002: 76)

Duydum benden özge dostun varımış

Atma bu taşları ben yaralıyam (Günbulut, 2002: 14)

Esmer bugün ağlamış

Ciğerimi dağlamış (Özbek, 1981: 218-219)

Açtın bu sineme yara (Esen, 1986: 283)

Zalım yar beni yürekten vurdun

Derdimin dermanı sendedir bildin (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261)

Yârim gitti çeşmeye aman güzel oğlan

Yaralarım deşmeye yâr yâr yâr aman (Öztelli, 2002: 84)

1.2.3. Âşığın Sevgilisiyle Buluşması

Halk şarkılarının ve türkülerin ana motiflerinden biri, âşığın yâriyle buluşmasıdır. Âşık, sevgilisiyle görüşüp görüşmeyeceği düşüncesiyle yanmakta, sevgilisinin gelmesini istemektedir:

Erik bahçesinde

Yukarıdan erik düşmüş.

Çıkar mı, çıkmaz mı

Kara kaşlım benim? (Dey, 1986: 48)

Ay doğar aşmak ister

Gül yanak yaşmak ister

Benim şu garip gönlüm

Yâre kavuşmak ister (Öztelli, 2002: 97)

Algın mısın Halimem, baygın mısın gel,

Hiç haberin gelmiyor, dargın mısın gel. (Özbek, 1981: 197-198)

Hem Ukrayna halk şarkılarında hem de türkülerde âşığın sevgilisiyle görüştüğü mekân ve zaman paradigmaları zengin çeşitliliği göstermektedir. Görüşme mekânları üzerine durulursa kimi zaman türkülerde âşığın sevgilisini gördüğü mekân, bahçedir. Türk edebiyatında bahçe/bağ hem İslamiyet'in kabulünden sonradır hem de yerleşik

hayatın da işaretidir. Bu dönemde kadın aktif hayattan uzaklaşmış, ev, bahçe ve bağ gibi dışı kapalı mekânlarda yaşamaya başlamıştır. “Gel de dostun bahçesinde gezelim” adlı türküde âşık, gönlünü almış geline tıpkı Kerem ile Aslı hikâyesinde olduğu gibi, bahçede rastlamaktadır:

Gel de dostun bahçesinde gezelim

Kimin karşısından geldi bir gelin

Aman gelin, dedim ben de ağladım

Gözümün yaşını sildi bir gelin (Öztelli, 2002: 92)

Başka bir türküde âşık sevgilisiyle yalnız buluşabildiği bahçeyi cennete benzetmektedir:

Bahçanın kapısını açtım

Sanarsın cennete düştüm

Yârilen تنها buluştum (Öztelli, 2002: 191)

“Sallana sallana gelir geçersin” türküsünde bahçenin (bağın) güzellerin bulunduğu yer olduğu dile getirilmektedir:

Bülbül ne gezersin bizim bu bağda

Bil ki bu bağ bizim güzellerin bağdır

Zahmet çekip yuva yapma bu bağda

Felek vurur yurdun yuvan dağılır (Öztelli, 2002: 152)

Bunun yanı sıra “Hey hey pınar başı burma burma” türküsünde âşığın yârini çayırda “bulduğu”, yani onu ilk defa çayırda gördüğü ifade edilmektedir:

Çayırda buldum seni

Ellere vermem seni

Kendime aldım seni

Sineme sardım seni (Öztelli, 2002: 59)

“Karadır kaşların ferman yazdırır” Giresun türküsünde yârini kaybettiğinden ağlayarak gezen âşık sevgilisine ormanda rastlamakta, nazlı yâri karşına ormanın gürültüsüyle beraber çıkmaktadır.

Ormanlardan aşağı aşar geçerim

Nazlı yâri kaybettim, ağlar gezerim

Ormanların gümbürtüsü başıma çıkar

Benim nazlı yârim karşıma çıkar (Öztelli, 2002: 265-266)

Türkülerde âşıkların buluştuğu yer çoğu zaman pınar başı ya da çeşmedir. “Hey hey pınar başı burma burma” türküsünde âşığın “burma burma” sıfatını verdiği pınar, âşığın sevgilisiyle buluşmasına tanıktır. Sevdalı, yâr gelince turnanın öttüğünü söylemekte, kendisinin bir pınar başı olma isteğini dile getirmektedir:

Hey hey çıktım pınarın başına

Yâr yâr yâr yâr yâr yâr aman

[...] Hey hey pınar başı ben olayım

Yâr yâr yâr yâr yâr yâr aman

Bulanırsam bulanayım

Leylim leylim leylim aman (Öztelli, 2002: 59)

Dilberlerin gidip testilerini suyla doldurdukları yer olması nedeniyle âşık için pınar veya pınar başı yârini görebileceği, yâriyle buluşabileceği mekânlardan en önemlisidir.

Kız pınar başında aman testi doldurur

Testinin kulpuna aman şahin kondurur (Kunos, 1998: 21-22)

Sabahın seher vaktinde üç güzel suya gider

İkisin suyun doldurur birisi de naz eder (Öztelli, 2002: 209-210)

Yavrum seni tanırım

Pınarın yollarında (Öztelli, 2002: 98)

Âşığın telakkisinde pınar daha anlamsal ve duygusal tasvir edilmektedir: kuşların konup cıvıldaşmakta olduğu pınarı izlemek yâriyle görüşemediğinden kasavet çeken âşık için bir nevi azap olmaktadır.

Kışlanın önü pınar

Hep kuşlar ona konar

Bugün yâri görmedim

Yüreğim ona yanar (Öztelli, 2002: 229)

“Yâr pınar başında neyidi işin” adlı türküde maşuk kızın pınar başında başka biriyle görüşmesi, âşığın dert çekmesine neden olmaktadır:

Pınarın başında testin varımış

Beni öldürmeye kastın varımış

Duydum benden özge dostun varımış (Günbulut, 2002: 14)

“Yârim gitti çeşmeye” türküsünde kız sevgilisinin çeşmeye “yaralarını deşmeye” gittiğini söylemektedir. Kız kendisinin sevdiğinin elinden su içmek, mecazi anlamda aşkına layık olmak için her şeyini vermeye razı olduğunu belirtmektedir:

Yârim gitti çeşmeye aman güzel oğlan

Yaralarım deşmeye yâr yâr yâr aman

Neyim varsa vereyim aman güzel oğlan

Elinden su içmeye yâr yâr yâr aman (Öztelli, 2002: 84)

“Testiyi aldın kızım” isimli türküde kız çeşmede Mahmut diye birine rastlayıp eve dönmesi geciktiği için annesi tarafından azarlanmaktadır:

Testiyi aldın kızım

Çeşmeye vardın kızım

Gittin ki tez gelesin

Nerede kaldın kızım

Kız:

Çeşmeye vardım ana

Suyu doldurdum ana

Yıkılası çeşmede

Mahmut’u gördüm ana (Günbulut, 2002: 17)

Diğer bir türküde âşık yârine çeşme yanında karşısına aniden çıkmamasını rica etmektedir. Âşığın ricasının gerekçesi, bu sevdanın âşığa dert yaşıyor olmasıdır:

Çeşmelerin taşına çıkma öyle karşıma

Seni sevdim seveli neler geldi başıma (Özbek, 1981: 179)

Ukrayna halk liriğinde de âşığın yâriyle görüşmesi oldukça sık işlenen bir konudur, hatta türkülere oranla Ukrayna halk şarkılarında sevdakârın yâriyle buluşması, daha çok dile getirilmektedir.

“Kırda, kırda beyaz taş duruyor” şarkısında kız, kartaldan sevgilisinin geleceği haberini alınca yârini görebilmek için hizmetçilere mumlar yaktırmaktadır. Uzun hicran sonucunda birbirine yine kavuşan âşıklar bu ayrılığın onlarda iz bıraktığının farkına varmaktadırlar:

- *Sevgilim, yüzün neden zayıflamış?*
- *Seni, kalbim, uzun zamandır görmediğimden.*
- *Neden, sevgili kızım, cılızlaşmışsın?*
- *Senden dolayı, canım ki seni uzun zamandır görmedim* (Kolotılo, 1968: 76-77)

Türkülerde olduğu gibi Ukrayna sevda şarkılarında da sevgililerin görüşme yerleri farklılık göstermektedir. Kimi zaman görüşme mekânı, tarladır. “Oy kırdı sürülü tarla, etrafında materinka (oregano)” adlı şarkıda iki gencin ilk görüşmesi, kızın kozağa ilk “kalbim” demesi tarlada, kız çavdar biçerken meydana gelmektedir:

Orada kız çavdar biçiyordu, güzel, kara kaşlı bir kız.

Biçiyordu, biçiyordu, dinlenmeye oturdu.

Ukrayna’dan kozak geliyordu, şapkasını çıkarmaya mecburdu.

Şapkasını çıkarmaya, “İyi günler” demeye mecburdu:

“Tanrı çavdar biçmene yardım etsin”

Kız durdu, ona cevap verdi,

Delikanlıya cevap verdi, ona “kalbim” dedi. (Hordiyçuk, 1991: 149-150)

“Fındık ağaççıkları uğuldadı” şarkısında erkek kızdan duyguları hakkında gerçeği öğrenmek amacıyla kızın bulunduğu tarlaya gitmektedir.

“Yağız atı eyerle!

Açık tarlaya gidelim,

Orada kız darı ayıklar.

Darı ayıklar, kara buğdayı demetler,

Kozağa tüm gerçeği söyler!” (Hordiyçuk, 1991: 125)

Rivayetler nedeniyle kızın duygularından şüpheye düşen erkek kızdan kendisine sevip sevmediğini dürüstçe açıklamasını istemektedir. Kız ise erkeğin aşkından emin olmasını sağlamakta, onu görmediğinde “öldüğünü” demektedir:

“Tüm gerçeği söyle, kız,

Yoksa başka bir yari bulurum!

Başka bir yari bulmazsam

Kendimi denizde boğarım

Ya da başımı taşa vururum!”

“Gerçeği, doğruyu söylerim,

*Ben sana aşığım, ben seni severim
Sana sadığım, aşığım, seni seviyorum,
Seni görmeyince ölüyorum!”* (Hordiyçuk, 1991: 125)

Türkülerde pınar nasıl buluşma yeri işlevini görüyorsa Ukrayna sevda şarkılarında vuslat mekânı görevinde sıkça kuyu geçmektedir. A. Potebnia kız çocuğunun ya da genel olarak genç bir kadının görevlerinden birinin eve su getirmek olduğunu, bunun için kuyu, dere veya ırmak kenarının da görüşme mekânı olduğunu tayin etmektedir (Potebnia 1864; 73). “Sis arkasından hiçbir şey görünmüyor” adlı şarkıda kızla erkeğin buluşması metaforik biçimde gösterilmektedir: kız, meşe ağacının dibindeki kuyuya batırdığı altın kovayı çıkaran kişinin kocası olacağını söylemekte, kozak ise kovayı çıkararak kızla evlenmeye niyetli olduğunu belirtmektedir:

*Ah, altın kovayı batırdı –
Kızcağızın kalbi ağrıdı.
“Benim kovamı kim çıkaran
Benimle ruşnika (işlemeli havluya) basar”
Gencecik kozak seslendi,
(Kozanın altında yağızcık at):
“Ben senin kovanı çıkarayım
Ve seninle ruşnika adım atayım.”* (Dey, 1986: 307)

Bir diğer şarkıda kız sevgilisiyle buluşmak amacıyla suyu almaya gitmekte fakat vuslat yerine sevgilisinin can yakıcı ihanetine tanık olmaktadır.

*“Oy kovayı alayım,
Suyu almaya gideyim,
Orada benim sevgilim
Kütüğü yontuyor.
Ben ona diyorum:
“Tanrı yardımcın olsun, canım!”
Ama başka bir güvercini
Sarıyormuş sevgilim* (Dey, 1986: 232)

“Yiğitler, atların koşumunu çıkarın” şarkısında erkek, hoşlandığı kızın sonra bu kuyudan su alacağı düşüncesiyle vişne bahçesinde kuyu kazmaktadır:

Kuyuyu kazdım, kazdım
Vişne bahçesinde
Acaba çıkar mı genç kız
Sabahleyin suyu almaya?
Çıktı, çıktı kızcık
Vişne bahçesine suyu almaya,
Peşinde ise kozak
Götürüyor atını suya (Yesıpkö, 2003: 68-69)

“Tuna’nın öte yanında” şarkısında kızın sevdiği erkek, kızdan kendisini nehrin öbür tarafına ulaştırmasını rica etmektedir:

Yanıma sevgilim geldi, sevgilim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, sevgilim, sevgilim”.
Ben sevgilimi tanıdım, tanıdım,
Kayıkçıyı çağırdım, çağırdım (Dey, 1986: 75-76)

“Tuna nehrinin ötesinde” adlı bir başka şarkıda ise kozağın nehrin kenarında atla oynayıp dilinden bal dökerek kızı kandırma çabaları betimlenmektedir:

Tuna nehrinin ötesinde
Kozak atı dolu dizgin sürüyor,
Kozak atla oynuyor,
Kızı kandırıyor:
“İnan, kız,
Genç kozağın sözlerine” (Sıdorenko, 1964: 492)

Türk folklorunda olduğu gibi Ukrayna liriğinde de bahçe, sevgililer arasındaki gizli konuşmalar ve itiraflara sessiz şahitlik yapmakta ancak Ukrayna aşk konulu şarkılarında bahçe kavramına daha çok rastlanmaktadır. Âşık, yârini görmek üzere bahçesine gelmektedir:

Oh, konarım, düşerim ben
Sevgilimin bahçesine
Oy sevgilim
Çıkamaz mı yardıma, tesellime? (Dey, 1986: 193-194)

“Ben karanlık çayırda, hey, gilaburu değil miyim” adlı Ukrayna şarkısında da kız sevgilisiyle bahçede buluşmakta; bahçede gezinip vişne ağacının dibinde uyuyakalmış kız sevgilisi tarafından uyandırılmaktadır.

Yeşil bahçeye, hey, gidip de gezeyim

Kendime bir vişne tanesini koparayım, çiyle ıslanayım.

Vişne ağaççığını, hey, eğe eğe de eğemedim,

Vişnenin dibine, hey, yatıp uyudum

Sevgilim geldi, hey, ben duymadım bile (Dey, 1986: 89-90)

Bir başka şarkının metninde kız, kozağın bahçesine onun yanına gelmesini istemektedir:

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola

Gel, kozak, bahçeme

Biberiye bitkisinin kokusunu alalım,

Al yanaklı yüzden birbirimizi öpelim.” (Dey, 1986: 162)

Diğer halk liriği örneğinde ise kız âşık olduğu delikanlının kendi yanına, onun bahçe kapısına gelmesini, üstelik ayın yâriyle buluşacakları yeri aydınlatmasını istemektedir. Fakat kızın aldığı cevap, kalp kırıcıdır:

“Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı,

Gel, gel bana, sevgilim, bir kere de olsa daha”

“Sana bir daha gelmem, başka biri gitsin,

Başka bir kızım var, o beni bekliyor.” (Dey, 1986: 257)

“Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor” şarkısında âşıkların buluşmasının yanı sıra haberci rüya motifi de bahis konusu olmaktadır. Kozak kızı gülü ekerken bulduğuna göre onların görüştüğü yer, bahçedir. Kozak, kızı rüyasında gördüğünü, rüyasında kızın nakış işlediği gömleği kozağa hediye ettiğini söyleyip rüyada ne zaman buluşacakları sorusuna cevap alamadığı için merak ettiği bu yanıtı şimdi öğrenmek istediğini belli etmektedir. Kız kozağa rüyasının gerçeği yansıttığını belirtip akşamı beklemesi gerektiğini açıklamaktadır.

Oturuyor, şarkı söylüyormuşsun,

Gömlek nakış işliyormuşsun.

Nakış işlemiş, süslemişsin,

Bana hediye etmişsin.

Seni, kız, kalbim benim,

Ne zaman göreceğimi sormuşum.”

“Bekle, kozak, hayalim benim,

Akşam gelsin,

Güle çiy düşsün,

Rüyan sana doğruyu diyor” (Dey, Romanets, 1968: 316-317)

Rüyasında sevgilisini görme motifi, Ukrayna sevda liriğinin diğer eserlerinde de işlenmektedir. Örneğin, başka bir şarkıda yârinin hasretini çeken kız sevgilisini hep rüyasında gördüğünü dile getirmektedir:

Oy rüyaya daldım mı sevgilimi görüyorum,

İçim neşeleniyor.

Uyanınca yanımda olmadığını anlıyorum,

Kalbim durur gibi oluyor. (Dey, 1986: 61)

“Çık kız, çık kız” şarkısında delikanlı sevgilisinin görebileceği yerden hayvanları almasını rica etmekte, kızın karanlık gecede dışarı çıkmasını istemektedir. Âşığın kızın çıkmadığına yakınmasında ateş ve sıcak simgeleri geçmektedir:

O tarafta ateş yanıyor,

O tarafta hararet, hararet.

Sen çıkmıyorsun, beni mahvediyorsun

Sonra acıyacaksın, pişman olacaksın. (Dey, 1986: 48)

A. Potebnia’nın fikrine göre aşk, ateştir. Bununla birlikte bilginin belirttiği gibi Ukrayna halk şarkılarında sıcak, yazık ve acıma kelimelerinin anlamları birbirine yakınlaşmakta, bunun örneğini yukarıda verilen nakaratta da görmekteyiz (Potebnia, 1864: 24).

Âşık vaktinin çoğunu sevdiği kişiyi düşünmekle geçirmektedir. Örneğin, “Oy bahçeye giderim” adlı şarkısında kız bahçede gezerken çiçekler toplamakta ve sevgilisini düşünmekte, onun da kendisini özlediği düşüncesinde teselli bulmaktadır.

Bahçede geziniyordum,

Kalbimde sevinç taşıyordum.

Bir yerde sevgilim ot biçiyor,

O da kalbinde beni taşıyor.

Belki çok yorulup

Tırpana dayanıyor

Ot biçimini bitiriver, sevgilim,

Bahçeye, çimlere gel.

Yan yana oturalım,

Sevine sevine şarkı söyleyelim. (Dey, 1986: 64)

Âşık, çevrede sevgilisinin geleceğine dair alametler aramaktadır. Buna hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında rastlanmaktadır. Ünlü bir türküde kapının açılışı âşığa direkt sevgilisinin girdiği fikrini vermektedir:

Ocak başında kaldım.

Halimem ince fikire daldım.

Kapılar açılırken

Halimem seni geliyor sandım (Özbek, 1981: 197-198)

“Yağmur, yağmur çiseliyor” isimli şarkıda ise sevgilisi kendisine küstüğünden dolayı üzülen kız, yağmurun yağışını dinlemektedir. Yağmur damlalarını sevgilisinin ayak sesine benzeten âşık kız sonra gerçek sevgilisinin ona gelmekte olduğunu fark eder. Şarkı boyunca yağmurla erkek arasında bir benzetme çizgisi geçmektedir: Yağmurun ince ince çiselemesi, kozağın yavaş yavaş ve tıptış tıptış yürümesi; yağmurun çatıdan damlaması, erkeğin kızıp ayağını yere vurması gibidir. Yağmur simgesi hem kızın üzüntüsünü hem de erkeğin dargınlığını pekiştirmektedir.

Yağmur, yağmur

Çiseliyor...

Bense, bense annem,

Onu Zaporjets¹⁴ sandım (Dey, 1986: 145-146)

Şarkılarla türkülerde sevgilileri birbirinden ayıran çeşitli engeller de sıkça karşımıza çıkar: dağ, ırmak vs. Halk bilminde ırmak, deniz gibi su ayırım hatlarının canlılar dünyasıyla ölümler dünyası arasında sembolik bir sınır olduğu düşüncesi vardır. G. Litvinenko folklor çalışmasında dağ ve denizi arketipler olarak algılayarak onların

¹⁴ Zaporjets, 16-18. yüzyıllarda Aşağı Dinyeper civarında yaşayan Ukrayna kozaklarından biridir.

kaderi yüksekten seyir etmenin bir nevi baskın mekânları, kimi zaman ise hayat yolundaki engelleri simgeleyen ve mutluluğun gelmesini olanaksız kılan sınır noktaları olduğunu söylemektedir (Litvinenko, 2012: 135, 148).

Âşığın yolu, çoğunlukla dağlardan ve nehirlerden geçen, çeşitli engellerle dolu bir yoldur. Potebnia'ya göre yol geçişini zorlaştıran dağ, esaret ve kahr sembolü olarak düzlükle karşı karşıya getirilmektedir. Bu sebeple dağda yaşamak gamlanmak anlamına gelir (Potebnia, 1864: 154).

Sevgili dağdan geçiyordu,

Kız da vadiden,

Sevgili gül sürdü

Kız da gilaburu.

“Oy sen dağda yaşıyorsun,

Ben de dağın eteğinde,

Sen seni özlediğim kadar

Beni özliyor musun? (Dey, 1986: 103-104)

Âşıkla yârinin arasını dağlar kaplamaktadır ve durumdan diğer şarkılarda da söz edilir. Örneğin, kızın sevdiği erkeği özlemesini konu alan “Dağ, dağ üzerine rüzgâr esiyor” şarkısında kız, dağlar arkasındaki sevgilisinin evini görmeye çalışmaktadır:

Durup bakayım, göreyim,

Sevgilimin evi nerededir

Bir ev dağın arkasında,

Öbürü ikincisin arkasında,

Sen seni özlediğim kadar

Beni özliyor musun? (Dey, 1986: 55)

Kızın arzuladığı tek şey, sevgilisinin gelmesidir:

Güneş aşığında, akşam yaklaşıyor,

Gel, kalbim benim! (Dey, 1986: 55)

Bazı Ukrayna şarkılarında seven erkek, sevgilisine ulaşmak için dağları aşmak zorunda kalmaktadır:

Yürü atım, yürü atım,

Taş dağından,

Kara kaşı olan

O kızın yanına. (Dey, 1968: 110-111)

Sevenle sevilen arasında engel haline gelen dağlar, türkülerde de yer almaktadır. “Yüce dağ başından uçan turnalar” türküsünde gurbette kalan âşık turnalara hitap ederken kendisiyle memleketi, yâri arasında dağların olduğunu belirtmektedir.

Giderseniz karlı dağlar ardına,

Selam söyle aslanına kurduna. (Özbek, 1981: 244-245)

“Gene bahar geldi açıldı güller” adlı bir başka türküde de yârinden ayrılan kişi aralarında dağlar “sıralandığı” için gamlanmaktadır:

Yardan ayrılmışım geçmiyor günler

Aramızda sıralanmış dağlar oy dağlar oy (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261)

“Su gelir ark uyanır” adlı türküde sevgilisi uzaklarda olan âşık, neşeli bir dağ manzarasını betimledikten sonra kendisinin ve yârinin birbirinden uzakta, dağların farklı tarafında olduğu için yakınmaktadır:

Su gelir ark uyanır

Dağlar oy yeşil boyanır

Sen orada ben burda

Buna vay can mı dayanır (Öztelli, 2002: 181)

Daha önce belirtildiği gibi dağ simgesinin yanı sıra kimi zaman ise Ukrayna halk şarkılarında âşık tipini yârinden ayıran nesne, ırmak ya da nehirdir. Örneğin, “Yeşil fındıkçık” şarkısında âşık kızla sevdiği kozak arasında ırmağın suları olduğu için sevgililer karşılıklı bakışlarla yetinmek zorunda kalmaktadırlar:

Oy, sığ yerden su alıyorum,

O taraftadır benim kahverengi gözlerim,

Orada kozak atını suluyor,

Benim tarafıma bakıyor (Hordiyçuk, 1991: 139)

Kozak ve kız ırmağın farklı kıyılarında durduğu için kozak “Yeni bir kayıkçığım Ve yeni bir küreğim olsaydı Binerdim, giderdim Kızın, kalbimin olduğu o tarafa!” diye yakınmaktadır. Kız ise sevgili kozağın onu uzaktan izleyebileceğini söylemektedir. (Hordiyçuk, 1991: 139).

“Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için” Ukrayna şarkısında kız, âşık olduğu erkekle görüşmek için “hızlı akan ırmaktan” aştığını belirtmektedir:

- *Sevmiyor olsaydım yanına gitmezdim,*

Karanlık gecede hızlı akan ırmağı geçmezdim.

Hem hızlı ırmağı hem de yeşil ağaçlığı

Senin oğlun için geçtim çünkü o gencecik. (Dey, Romanets, 1968: 71-72)

“Güneş alçaklarda” şarkısında âşık sevgilisinden ırmak üzerinden elini uzatmasını istemekte, “Gılya gılya gri kazlar”da ise sevgilisine ulaşmak için ırmaktan geçmeye mecbur olduğunu belli etmektedir:

Vay ne gam, ne gam

Niçin adam olmadım,

Irmaktan ağır ağır yürüdüm

De yüzümü yıkamadım. (Dey, 1986: 82-83)

Türkülerde manî, ayırıcı fonksiyonu olan ırmak (onunla boyutlarını tanımlayan çay ya da dere) Ukrayna şarkılarına nispeten daha az tasvir edilmektedir. Bir türküde sevgilisinin uzaklardan gelmesini arzulayan dilber erkeğin derin ırmakları aşmak zorunda olduğunu ifade eder:

Dalma beyim dalma çaylar derindir

Yolunu bekliyen taze gelindir (Demirci, 1938: 357)

Karşılıklı söylenen türkülerden “Bir taş attım çaya düştü”de âşık olan kız sevdiği erkeğin onunla buluşmasını arzu ettiğinden erkeğin dile getirdiği engellere karşı görüşmeleri için elinden geleni yapacağını belirtmektedir.

(Erkek)

Al öküze çifte koştum

Tohumunu yere saçtım

Arkasına kendim düştüm

Ben gidemem emmim kızı

(Kız)

Al öküzü kurtlar yesin

Tohumunu kuşlar yesin

Sabanını çoban kessin

Kalk gidelim emmim oğlu

(Erkek)

Kır atımın nalı yoktur

Arkasında çulu yoktur

Bir gecelik yemi yoktur

Ben gidemem emmim kızı

(Kız)

Altınımı nal edeyim

Dastarımı çul edeyim

İncilerim yem edeyim

Kalk gidelim emmim oğlu (Özbek, 1981: 529-530)

Benzer durum Ukrayna folklorunda da tasvir edilmektedir. “Kara kaşlıyım, kahverengi gözlüyüm” Ukrayna şarkısında kozak kendisiyle buluşmak isteyen kıza köprü yapması gerektiğini söylediğinde kız sevgilisi için her şey yapacağını belirtmektedir:

- *Eğer seni, kız,*

Sevmemi istiyorsan,

Sel yarığı üzerinden köprü yap

Sana ulaşmam için.

- *Kozakçığım,*

Kendi ustalarım olsaydı

Senin için sel yarığı üzerinden

Köprü yaptırırdım,

Boyattırdım,

Ben senin için yola

Taş döşetirdim. (Dey, 1968: 58)

Aynı şarkıda kızın erkeği yanına, yemek yemeye çağırması motifi de geçmektedir.

Gel, gel, benim sevgilim

Akşam benim yanıma,

Yaşlı annem senin için

Akşam yemeği hazırladı.

Evliğin eşiğine

*Akşam yemeği yemeye otururuz,
Birbirimizin kaşlarına
Doya doya bakarız. (Dey, 1968: 58)*

Âşık kızın sevgilisini yemeğe çağırması motifi Ukrayna folkloruna has bir motif olup birçok Ukrayna halk şarkılarında geçmektedir:

*“Oy gel gel genç kozak
Kahvaltuma,
Kahvaltıya gelmezsen
Öğle yemeğine gel.
Öğle yemeğine gelmezsen
Akşam yemeğine gel.
Akşam yemeğine gelmezsen
Ekmek yemeye de gelme,
Bu kadar mı zor senin için
Oturmak sevgilinle?” (Dey, 1968: 60)*

Belirttiğimiz gibi âşığın en büyük hayali ve isteği sevgiliyle buluşmaktır. Sevgilisine kavuşan sevdalı bu dünyadaki tehditlerin hiçbirinden korkmamaktadır, artık ölüme bile razıdır ve bu durum türkülerde sıkça dile getirilmektedir:

*Ellerin elime değdiği zaman
İster ölüm olsun ister ayrılık
(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni) (TRT Rept. № 909)
Ah öleyim vah öleyim
Yar seni nerde göreyim
Nazlı yarin kollarında
Can vereyim öleyim (Arseven, 1948: 22)*

Ukrayna halk şarkılarında delikanlı, kızı görüşmeye çağırırken onu tüm tehlikelerden koruyacağını vadetmektedir. Bu tür şarkılarda en sık rastlanılan motif, erkeğin sevgilisini soğuktan korumak amacıyla ayaklarını kendi şapkasının içine koymasıştır:

*Çık, çık,
Ayazdan korkma,*

*Senin, kalbim benim,
Donmana kıyamam.
Senin, kalbim benim,
Donmana izin vermem,
Senin ayakçıklarını
Şapkama koyarım. (Dey, 1986: 50-51)*

*-Sen, kara kaşlı kız,
Niçin akşam yanıma çıkmadın?
-Kozak, çok tuhafısın,
Beyaz kırağı var, görmüyor musun?
-Sen, kız, ayazdan soğuktan korkma,
Ayaklarının altına şapkamı koyacağım. (Dey, 1986: 39)*

Ukrayna folklorunda sevgilisiyle buluşmak için doğa güçlerinden yardım isteyen âşık tipi de çok yaygındır. Âşığın müracaat ettiği nesne genellikle ayın çıkmasıdır. Kız aydan sevgilisi için yolu aydınlatmasını, buluşmalarını sağlamasında yardım etmesini istemektedir.

*“Oy ay, aycığım, kimseye ışık verme
Sadece eve dönen sevgilime ver.
Oy ay, aycığım, ambarın gerisine çekil,
Sevgilime birkaç söz söyleyeyim ben.” (Dey, 1986: 25)*

*Ay, aycık,
Kimseye ışık verme,
Eve giden
Sevgilime hariç.
Oy ay,
Ambarın arkasına bat,
Sevgilim ile durayım,
Konuşayım biraz. (Dey, 1986: 57)*

Bazı şarkılarda dilber bir işle uğraşırken, mesela su taşıyıp bitkileri suladığı ya da kaz çobanlığı yaptığı sırada tasvir edilmektedir. Fındığın sulanması ve büyümesi aşkın

da artmasını, âşığın sevgiliyle görüşmesinin de yaklaşmasını sağlamaktadır. Aynı şekilde kazların suda yüzmesi âşığa göre sevgilisinin gelmesini hızlandırmalıdır.

Suluyor kızcık

Fındık içini...

Güneş aşağıda, akşam yaklaşıyor,

Gel, kalbim benim! (Dey, 1986: 55)

Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor

Genç kız ise gülü ekiyor.

Gülü ekiyor, gül sürüyor:

Kızın yanına kozak geliyor. (Dey, Romanets, 1968: 316-317)

“...Hılya hılya beyaz kazlar,

Sakin suyun akıntısına gidin.

Çık, çık, sevgilim benim,

Benimle biraz kal” (Dey, 1986: 60-61)

Sevgilisini beklemekte olan kız onun gelmediğini görür, bunun sebebini bilmediği için endişe eder. “Yüksek dağın eteğine kırmızı kaytan” adlı şarkıda sevgiliyi âşık kıza götürebilecek olan sembolik kırmızı ip de tasvir edilmektedir. Kızın delikanlıyı özlemle bekleyişi onun penceresinde gece boyunca mumun yanmasıyla pekiştirilmektedir.

Yüksek dağın eteğine kırmızı kaytan,

Niçin gelmiyorsun, sevgilim, hüznün nedir?

Yüksek dağın eteğine kırmızı ip,

Niçin gelmiyorsun, sevgilim, gece aydınlıkken?

Bütün gece pencerede mum yanıyor,

Niçin gelmiyorsun, sevgilim, kafan mı ağrıyor?

Niçin gelmiyorsun, sevgilim, bir saat için bile olsa,

Benim kalbimi neşelendirmeye, kalbimin yarısını bile olsa? (Dey, 1986: 64-65)

Âşık olan kız duygularını ailesinden, özellikle annesinden saklamaya çalışmakta, bunun için onun yanındayken sevgiliyle karşılaştığında sevgisini belli etmemeye çaba göstermektedir:

Ben sevgilimi görelî

Üç akşam oldu!

Dördüncü akşam gördüm

Sürüyü sürerken,

“İyi akşamlar” diyemedim

Annemin yanındayken. (Zıryanov, 1961: 127-128)

Kimi zaman Ukrayna sevda şarkılarında âşık sevgilisine buluşmaya gelmediği için sitem etmekte, gelmeyişiinin sebebini öğrenmeye çalışmaktadır. Genellikle onların görüşmemelerinin nedenleri iki türdür. Ya maşuk âşığı kandırmış, başka biriyle buluşmuştur:

“Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı,

Gel, gel bana, sevgilim, bir kere de olsa daha.”

“Sana bir daha gelmem, başka biri gitsin,

Başka bir kızım var, o beni bekliyor” (Dey 1986, 257)

Ya da sevgililerin buluşması düşmanlar veya “Niçin gelmedin ay çıktığında” şarkısında olduğu gibi bir aile üyesi (Dey, 1986: 106) tarafından engellenmiştir:

“Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin,

Niçin akşam yanıma çıkmadın sen?”

“Oy senin yanına ben nasıl çıkayım,

Etrafta hep düşmanlar var, bizi kınarlar.” (Dey, 1986: 176)

Âşık, sevdiğiyle görüşmeyi bekleyen, bunu iple çeken biridir. Ukrayna şarkılarında ve bazı türkülerde onların buluşma vakti, akşamüstü veya ayın çıktığı zamandır.

Kozağı sevdim

Ay ışığında dururken! (Hordiyçuk, 1991: 175-176)

Güneş aşağıda, akşam yaklaşıyor,

Gel, kalbim benim! (Dey, 1986: 55)

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola

Gel kozak bahçeme

Biberiye bitkisinin kokusunu alalım,

Al yanaklardan birbirimizi öpelim.” (Dey, 1986: 162)

Ko salınsın nazlı yârim yar gel akşam üstüne

Gelen geçen söz ediyor ben fakirin üstüne

Sabahın seher vaktinde üç güzel suya gider

İkisin suyun doldurur birisi de naz eder

Yeter ey sevdiğim yeter şimdi horozlar öter (Öztelli, 2002: 209-210)

Kız kendisini rüyasında gören sevgilisine şunu söylemektedir:

“Bekle, kozak, hayalim benim,

Akşam gelsin,

Güle çiy düşsün,

Rüyan sana doğruyu diyor.” (Yaşçenko, 1968: 316-317)

Akşamın çökmesiyle beraber âşğın sevda heyecanları da artmaktadır:

Yeşil katran¹⁵,

Bol çiçek açma,

Akşam olunca

Kalp de hüzünleniyor (Dey, 1986: 110-111)

Ukrayna folklorunda manası “gecenin geç saatlerine kadar” olan “horozlar ötene dek” deyimine sıkça rastlanmaktadır. Annesinin yasaklarına rağmen sevgiliyle görüşen kız “horozlar ötene dek” (sabaha kadar) onun yanında kalır.

Annem beni dövdü

Dağ akçaağacı çubuğıyla,

Genç askerle beraber

Durmamam için.

Ben ise duruyordum

Horozlar ötene dek,

Kapıya su döküyordum

Gıcırdamasın diye. (Dey, 1986: 88)

Ukrayna halk şarkılarından farklı olarak türkülerde âşık sevgiliyle genellikle seher vaktinde buluşmaktadır. Türk liriğinde doğa gece uykusundan uyanınca sevgililerin buluşma zamanı da gelmektedir.

Seher oldu vakt oldu,

Sinem yâra taht oldu.

¹⁵Lahanagiller bitki familyasına ait Ukraynaca ismi katran, Latincesi Crambe olan bir bitki çeşididir.

Ötün bülbüller ötün

Yâr gelecek vakt oldu (Özbek, 1981: 116)

Sabahın seherinde ötüyor kuşlar

Balınan yağrulmuş o sırma saçlar

Kudretten çekilmiş karadır kaşlar

İşte bu gönlümün cânânı geldi

Seher vakti keklik çıkar kabana

Sallandıkça püskül değer tabana (Özbek, 1981: 98)

Sabah olunca âşığın çektiği acı artıp güçlenmektedir. N. Albayrak'ın deyişiyle, "Seherde kuşların hep bir ağızdan şen-şakrak ötüşleri, gonca güllerin açılması, çiçeklerin üzerindeki şebnem taneleri ile parıldayışı, günün ilk ağartısı, rüzgârın tatlı tatlı esişi ve etrafa güzel kokular saçışı âşığa sevgilisini hatırlatır." (Albayrak, 2010: 480). Şafak, doğayı renklendirerek dirilmesini sağlamasının yanı sıra âşığın içindeki sevdayı da uyandırır.

Seherde uğradım yârın yanına

Tutmadı dillerim diyem, yâr eylen

Söylediğin sözde niçin durmadın

Hep insafsız kız, bahtı kara kız (Öztelli, 2002: 152)

Ben feleğe neylemişem

Beni her seher ağlatır

Beni her sabah ağlatır (Özbek, 1981: 110)

Güneş doğar iken allanır dağlar

Yeşil ipeklere boyanır bağlar

Yârin sevgileri ciğeri dağlar

Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın

Yürek yarasını kimler bağlasın (Öztelli, 2002: 87-88)

Birçok türkü âşığın sevgilisini sabah geldi diye uyandırdığına dairdir. Genellikle âşık bülbülden uyumakta olan dilberi uyandırmasını istemektedir:

Sabah oldu uyansana

Gül yastığa dayansana

Ölüyorum inansana a canım

Uyan yarim sabahlar oldu
Sabah yıldızları doğdu
Ne uyursun ne uyursun
Bu uykudan ne bulursun
Âkibet benim olursun a canım
Uyan yarim sabahlar oldu
Sabah yıldızları doğdu (Özbek, 1981: 113-114)

Seher sabahtır yârim,
Gamzen kadehtir yârim,
Bülbüller fîgân eyler
Uyan sabahtır yârim (Özbek, 1981: 116)

Sabah oldu tan yerleri atıyor
Bütün kuşlar destur almış ötüyor
Ayşeciğim odasında yatıyor
Şakı bülbül var uyandır yârimi
Ben kıyamam sen uyandır yârimi (Öztelli, 2002: 115)

Âşığın sevgilisinin kuşlar -çoğunlukla bülbül- tarafından uyandırılması türkülere has olan bir motiftir. Ukrayna folklorunda da kimi zaman âşığın sevdiği kızı kuşa çağırttığı sahne betimlenmektedir. Mesela, “Şehirden kozak geçiyordu, geçiyordu” Ukrayna şarkısında âşık olan kozak bülbüle “öz kardeşim” diye hitap ederek evden konuşmak için kızı çağırmasını istemektedir.

Bülbül, öz kardeşim,
Bana kızı evden çağır.
Bana kızı evden çağır,
Ona bir şey sormam gerekir. (Dey, 1986: 78-79)

1.2.4. Âşığın Tabiatla İlişkisi

Her halkın hayatı, yaşadığı çevre ve tabiatının özellikleriyle şekillenmektedir. Halk şarkılarında onların yaratıldığı diyar ya da yörenin doğasının tasvirleri mutlaka bulunmakta, bu metinler topluluğun tabiata ne kadar bağlı olduğunu, arasındaki

ilişkilerin hususiyetlerinin neler olduğunu göstermektedir. Dinde olduğu gibi, halkın tabiata bakışı da onun nasıl bir halk olduğu sorusuna cevap verebilmektedir.

N. Kostomarov, Ukrayna folklorundaki doğa betimlemesinden bahsederken şunu der: “Aile şarkıları bizim gözlerimizin önünde farklı bir manzarayı canlandırmakta: vişne bahçesi, çiçek açan elma, gölet ve küçük değirmen, çayır otları, kırmızı gilaburu, kırlangıçların uçtuğu yeşil tarla, bostandaki pembe gül, yeni ayın parıltısı, çalılardan sabah çiyini silkeleyen bülbül” (Kostomarov, 1994: 56). Kostomarov’un deyişiyle halk, çevresinde *hayatı* aramakta, doğayla sadece bedenlen değil, ruhen de konuşabilmeyi arzulamaktadır. İnsan tabiat imgelerini halk biliminde kullanmanın yanı sıra doğaya can vermekte, ona düşünen varlığın özelliklerini kazandırmaktadır. Böylece bir cisim halk şiiri ürünlerine girince manevi, ruhsal anlamı da edinmiş olmaktadır. Genel olarak bu olgunun adı, semboldür (Kostomarov, 1994: 56).

İ. Kafesoğlu eski Türklerin de tabiatta tepe, kaya, vâdi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, deniz, demir vb. bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inandığını, ayrıca güneş, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek gibi ruh-tanrıların tasavvur edildiğini belirtmektedir (Kafesoğlu, 1984: 289). Türkülerdeki teşbihler, intaklar ve semboller bu inanışların kalıntılarını barındırmaktadır.

Çalışmamızda incelenen aşk konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarında anlatılan tabiat, aralarında kimi benzerliklerin olmasıyla birlikte birbirinden bayağı farklıdır. Bu eserlerde betimlenen doğa unsurlarını üç gruba ayırmak mümkündür: bitki örtüsü, hayvanların dünyası ve yerler.

Seçip tetkik ettiğimiz türkülerde en sık rastlanılan bitki sembolü, güldür (21). Bunun haricinde, elma (6), ayva (3), çınar (3), meşe (3), nar (3), badem (2), karanfil (2), selvi (2) de türkülerde geniş yer tutmaktadırlar. Ayrıca, çalışmamızın malzeme temeli olan türkülerde armut, arpa, buğday, çalı, erik, karpuz, kavak, kenger, kiraz, lavanta, limon, mısır, semizotu, sümbül, şeker kamışı, şeftali, turunç, üzüm, yonca gibi bitkiler ve ağaçların isimlerinin de birer kere geçtiği tespit edilmiştir.

Ukrayna şarkılarının bitki örtüsünde ise merkezde gilaburu vardır. İncelediğimiz Ukrayna sevdâ konulu halk şarkılarında bu bitkinin adı 17 kere anılmaktadır. Diğer yaygın bitkiler arasında meşe (9), gül (7), söğüt (6), vişne (5, ayrıca vişne-kiraz ikilemesi – 2), fındık (5), Cezayir menekşesi (4), güvem eriği (4), sedef otu (4), dağ

akçaağacı (3), kavak (3), salatalık (3) yer almaktadır. Üstelik kimi zaman metinlerde elma (2), çavdar (2), üzüm (2), adaçayı, akağaç (1), aksöğüt (1), armut (1), erik (1), biberiye (1), buğday (1), buğday çiçeği (1), çam (1), darı (1), gelincik, haşhaş, huş ağacı (1), ıhlamur, kalabalak, karabuğday, katran, köknar, kuşekmeği, kuru ot, keklik otu, papatya, pelin, safran, şerbetçiotu, sorkun gibi flora örnekleri de mevcuttur. Görüldüğü gibi Türk ve Ukrayna aşk temalı halk lirikleri için gül, meşe, üzüm, armut, buğday, elma, erik, kavak, kiraz bitki sembolleri, ortaktır.

Florada olduğu gibi sevda konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarında yer tutan kuş simgeleri de çeşitlik ve zenginlik göstermektedir. Türkülerde en çok bülbül (12), ördek (8), keklik (6), turna (5), güvercin (4), şahin (6) kuşları betimlenmekteyken Ukrayna halk şarkılarında adından en fazla bahsedilen kuşlar, güvercin (10), bülbül (6) ve guguk kuşudur (6). Bununla birlikte, tetkik ettiğimiz türkülerde dudu (2), horoz (2), baykuş (1), suna (1); Ukrayna liriğinde ise horoz, tavuk (5), kartal (4), kaz (3), kuğu (3), kumru (2), küçük karga (2), bıldırcın (1), doğan (1), kırlangıç (1), ördek, suna (1) da tasvir edilmektedir. Bülbül, güvercin, horoz, ördek, suna kuşu bu iki milletin folklorunda yer almaktadır.

Coğrafya objelerine gelince türkülerde en çok söz edilen mekânlar arasında dağ (29), bahçe (11), çay, ırmak (8, ayrıca Fırat - 1), pınar, pınar başı (6), yayla (5), göl (4), çayır (3), çeşme (3), deniz, derya (3), dere (3), orman (3) bulunmaktayken Ukrayna aşk konulu halk şarkılarında adı sıkça geçen coğrafi nesneler kır, tarla (23), bahçe (19), ırmak, nehir (14, bunlar arasında Tuna nehri 7 kez geçmektedir), kuyu (11), vadi, ova (9), dağ (9), çayır (7), denizdir (7). Üstelik türkülerde kaya (2), tarla (2), çöl (1), kaban (1), kale (1), kır (1), kuyu (1), ova (1), saray, köşk (1), sel (1), yazı (1), yokuş (1), Ukrayna şarkılarında ise yar, sel yarığı (4), bent, bûğet (3), ağaçlık (2), kıyı (2), orman (2), sığ yer, geçit yeri (2), göl (1), gölet (1), koruluk (1) gibi coğrafi nesneler de yer almaktadır. Bu konuda dikkat çekici olan türkülerle Ukrayna şarkılarının coğrafi özelliklerinin, bahsi geçen ülkelerin yeryüzü şekillerine uymasındır. Yüzölçümünün büyük bir kısmı düz arazi olan Ukrayna'nın halk şarkılarında en fazla geçen mekân ismi kırken, alanı çoğunlukla dağlık olan Türkiye'nin türkülerinde en yaygın coğrafi obje, dağdır.

Mehmet Özbek'in ifadesiyle, "Halk şiirinde tabiatla insan kucak kucağıdır" (Özbek 1981; 40). Bu durum hem Ukrayna, hem de Türk halk şiirlerinde kendini göstermektedir. Âşık tabiatı daima canlı bir varlık olarak algılamaktadır. Bunun için seveda yüzünden azap çeken, kederlenen âşık, tabiatın onun duygularını göz önüne almasını, anlayış göstermesini, kendisi üzüldürken canlanıp neşeleneceğine insafa gelip onun hüznüne eşlik etmesini arzulamaktadır. Kimi zaman ise tam tersine, yâre kavuşabilen âşık tabiatı da sakinleşmeye, onun sevincini paylaşmaya çağırmaktadır. Bu durum özellikle türkülerde dile getirilmektedir:

Bülbülüm altın kafeste

Öter aheste aheste

Ötme bülbül yârim hasta

Ah neyleyim şu gönlüme

Hasret kaldım sevdiğime (Özbek, 1981: 110)

Çeper çektim yol açtım

Kızıl güle dolaştım

Yağma yağmur yel esme

Ben yârime kavuştum (Öztelli, 2002: 42)

Aman da aman yaylada bülbül ötmesin

Benim de yârim gurbet ele gitmesin (Özbek, 1981: 245)

Sevda bitkilere, ağaçlara, kuşlara, doğa olgularına danışmakta, onlarla dertleşmektedir. Gerek türkülerde gerekse Ukrayna halk şarkılarında tabiat, âşığın derdini çeken cansız bir fon değildir, bilakis âşığın en sadık ve daimi arkadaşdır. Bu durum bilhassa türkülerde kendisini göstermektedir. Örneğin, sevgilisi uzakta olan kız sıkça doğa olgularına, gök cisimlerine yakınmakta, onlarla derdini paylaşmaktadır:

Eğin'in altında susuz çaylara

Yalvarırım yıldızlara aylara

Yar ile sahrada geçen çağlara

Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın

Bu garip gönlümü kimler eğlesin (Öztelli, 2002: 87-88)

Derdimi söylesem ben kara taş

Neler geldi geçti bu garip başa (Öztelli, 2002: 76)

Çoğu zaman doğa âşığının haline uygun davranmaktadır. Aşağıda verilen türküde tabiat da sevdiği erkek uzak yerlerde olan kızın hüznüne uyarak üzülmemekte, kuşlar ötmemekte, çiçekler açmamaktadır.

Eğin dağlarında güller bitmiyor

Viran bahçelerde bülbül ötmüyor

Yârimin sevdası serden gitmiyor (Öztelli, 2002: 87-88)

“Gene bahar geldi açıldı güller” türküsünde aşk mevsimi olan bahar gelmesine karşın âşığının kalbi yârinden ayrılması nedeniyle perişan, “gönül bağı viran”dır. Âşığının bu zor durumu betimlemesinde doğanın unsurlarının büyük bir önemi vardır, bu büyük ve acılarla dolu özleyiş sırasında bülbüller ötmez olmuş, zaman durmuştur.

Gene bahar geldi açıldı güller

Gönül bağı viran olmuş ötmez bülbüller

Yardan ayrılmışım geçmiyor günler

Aramızda sıralanmış dağlar oy dağlar oy (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261)

Türkülerde bitkilerin, kuşların, gök cisimlerinin, diğer doğa olgularının hali, isteği, niyeti sıklıkla âşığınkilerle bağlantılıdır. Örneğin, “Yeşil kurbağalar öter göllerde” türküsünde yârinin hasretini çeken âşık kızla beraber kara giyinerek yas tutan yıldızlar da tasvir edilmektedir:

Yâri düşününce yüreğim sızlar

Karalar geyinmiş gökte yıldızlar

Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın

Şu mahzun gönlümü kimler eğlesin (Öztelli, 2002: 87-88)

“Yaylanın soğuk suyu da” adlı Görele-Çavuşlu türküsünde yaylanın soğuk suları âşığının “bağrını delip” ona nasıl acı getirmişse sevdiği kızın başka birinin eşi olarak ona selam göndermesi âşık için büyük bir derttir.

Yaylanın soğuk suyu da

Deldi bağrımı deldi

Üç günlük gelin iken de

Bana selamı geldi (Özbek, 1981: 126-127)

Günyeli’de çınar ve pınarın yokluğu, âşığının yanında acılarını dökebileceği, dertleşebileceği kişinin olmamasıyla sembolik bir bağlantı içindedir.

Günyeli'de çınar yok

Yaz kış akan pınar yok

Bin türlü derde düştüm

Halimi hiç soran yok (Özbek, 1981: 112-113)

“Süpürgesi yoncadan” türküsünde yâri gitmiş olan sevdakâra çaylar da su vermez olmuştur:

Vay bana vaylar bana

Su vermez çaylar bana

Gitti yarım gelmedi

Yıl oldu aylar bana TRT Rept. № 3731

“Erzurum dağları kar ile boran” adlı türküde boran ve karın dizginsizce sardığı dağların karanlık manzarası eşliğinde aşk veremiyle hasretin âşığın kalbini bürümesi tasvir edilmektedir. Dertli âşık bu perişan halini yârine bildirmeyi arzu eder:

Erzurum dağları kar ile boran

Aldı yüreğimi dert ile verem

Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem

Yazam arzuhalim yâre gönderem (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 219)

“Çarşamba'yı sel aldı” türküsünde âşığın sevdiği kızın başka biri tarafından alınması Çarşamba'nın sel tarafından alınmasıyla, yani kişisel felaket doğa afetiyle karşılaştırılmaktadır.

Çarşamba'yı sel aldı

Bir yâr sevdim el aldı (Öztelli, 2002: 98)

Tabiatın âşığın haline uyması, Ukrayna halk şarkılarında da geniş yer tutmaktadır. Örneğin, “Oy uğuldama, çayır” şarkısında çayırın uğuldayışı kozağın üzülmesine eşlik etmektedir:

Oy uğuldama, çayır,

Yeşil sel yarığı!

Ağlama, kederlenme,

Genç kozak! (Hamber, 1976: 52-53)

“Oy bahçeye giderim” adlı Ukrayna halk şarkısında bir delikanlıya vurulan kızın kalbindeki sevgi, gezdiği bahçenin ötüşen kuşlarla dolu olduğu neşeli manzarayla pekiştirilmektedir:

*Bahçede kuşlar uçuyor,
Cıvıldaşıp ötüşüyor.
Bahçede geziniyordum,
Kalbimde sevinç taşıyordum.
Bir yerde sevgilim ot biçiyor,
O da kalbinde hayalimi taşıyor* (Dey, 1968: 64)

Başka bir Ukrayna şarkısında âşık kızın sevgilisinden ayrıldığı için duyduğu üzüntü söğüt yapraklarının dökülmesiyle pekiştirilmektedir. Bu ayrılık, doğada mevsimsiz erken yaprak dökümüne, sonbahara yol açmaktadır:

*Yeşil söğüt, yeşil söğüt;
Ama yaprakları dökülüyor;
Oy Tanrı'm, Yüce Tanrı'm,
Sevgilim beni terk ediyor* (Dey, 1986: 244-245)

Buna benzeyen motife “Güvem eriği çiçek açıyor” şarkısında da rastlanmaktadır. Çiçekleri dökülen güvem eriği, mutsuz aşkın iz düşümüdür.

*Güvem (eriği) çiçek açıyor,
Çiçekler dökülüyor,
Aşkı bilmeyen
Derdi de bilmiyor.* (Dey, 1986: 234)

Başka bir şarkıda bitkinin çiçeklenip meyve vermeyişi âşığın sevdasında dert çektiği anlamını taşımaktadır: sevdakâr bitkiye hitap ederken aslında kendi aşkının “meyve vermediğinin”, mutsuz olduğunun nedenini merak etmektedir:

*Niçin çiçek açmıyorsun, niçin meyve vermiyorsun
Sen, sarı safran?
Oy, kalbim ağrıyor
Akşam olunca.* (Dey, 1986: 261)

“Su neden bulanık” şarkısında ise suyun bulanık olması kızın hüznü olmasıyla, çalkalanması ise kızın azarlanması ile kıyaslanmaktadır:

Su neden bulanık,

Dalga mı çalkaladı?

Ben de niçin mahzunum şimdi,

Annem mi beni azarladı? (Zıryanov, 1961: 113-114)

Âşık için maşuk ya da maşukanın gelmesi kalbinin neşelenmesi, tabiatın dirilmesi, çiçeklerin açması, kuşların ötmesine sebep olmaktadır. Bunun örneklerine hem Ukrayna halk şarkılarında hem de türkülerde sıklıkla rastlanmaktadır:

Yâr gelince öter turna (Öztelli, 2002: 59)

Kimi zaman kışın yolların kapalı olması nedeniyle âşık sevgilisine gidememekte, ayrılmak istediği yerden ayrılamamakta veya gitmek istediği yere ulaşamamakta, bunun için baharı beklemektedir (Albayrak 2010; 69). Bahar aşk mevsimidir, sevdakâr ona susamakta, bilincinde baharla yâr imgesini birbirine bağladığı için açılan çiçeklerde bile onun için aşk hissi, aşk vaadi saklamaktadır.

Bulut gelir seher ile

Çiçek açar bahar ile

Herkes sarılmış yâr ile (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123)

“Şu karşiki dağda kar var duman yok” türküsünde, âşığın gönlünün “tomurcuk güller”i arzulaması, onun sevgiye muhtaç olduğunun göstergesidir, ne var ki sevgilisinin vefasızlığı yüzünden âşığın muradına ermesi, nasip değildir.

Şu karşiki dağda titrer dallar

Benim gönlüm arzu çeker tomurcuk güller

Kader kısmet böyleymiş ne yapsın eller (Öztelli, 2002: 213)

Ukrayna folklorunda aşktan bahseden âşık aşkın kuru meşeleri bile çiçeklendirecek kuvvetinin olduğunu söylemektedir. Âşığın yaşadığı dünyayı yöneten ve güzelleştiren güç, aşktır. Aşkın doğuşu ilkbahar çağrışımını vermekten ayrılık tabiatın sonbaharını çağrıştırmaktadır:

Biz seninle sevişirken (sevgiliyken) kuru meşeler çiçeklenirdi,

Ayrılmaya başladığımızda ise yeşil olanlar da soldu.

Erken çiçek açan o otlar kuruyaydı,

Bizi ayıran insanların mutluluğu olmayaydı” (Dey, 1986: 257)

Kimi türkülerde âşık tipinin yaptığı alelade bir eylemle onun duygusal durumu arasında benzerlik hattı çizilmektedir. Örneğin, “Aman karpuz kestim yiyen yok” adlı türküde âşığın karpuz kesmesiyle sevdaya düşmesi, birbiriyle sürekli karşılaştırılan iki fiildir. Karpuzu yiyenin olmaması ise âşıkla ve onun sevdasıyla ilgilenin olmamasıyla kıyas edilmektedir:

Aman karpuz kestim yiyen yok

Aman halin nedir diyen yok

Yar yar aman, ben yandım aman

Aman yenile bir yâr sevdim

Gözün aydın diyen yok

Yâr yâr aman, ben yandım aman (Öztelli, 2002: 73)

“Akşam oldu yine (de) bastı kareler” isimli türküde âşık dumanda yâre yolu bulamayacağını, ayrılık derdini sevgilisiz çekemeyeceğini belirtmektedir.

(Ah) Duman çökmüş yar yolunu seçemem

(Gel gel aman)

(Ah) Ayrılık şerbetini sensiz içemem

(Of aman içemem)

Bana yârdan vazgeç derler geçemem

(Gel gel aman)

(Ah) Ayrılık şerbetini sensiz içemem

(Of aman içemem) TRT Rept. № 4118

“Ay doğar aşmak ister” türküsünde ayın aşma isteği âşığın yâre kavuşma isteğiyle kıyaslanarak bu iki eylemin doğallığı ve gerekliliğinin altı çizilmektedir:

Ay doğar aşmak ister

Gül yanak yaşmak ister

Benim şu garip gönlüm

Yâre kavuşmak ister (Öztelli, 2002: 97)

Viranelerde yaşadığı bilinen ve uğursuzluk getirdiğine inanılan baykuşun ötüşü âşığın kırık kalbi tablosunun bir unsurudur (Özbek, 2009: 91):

Gönül bağım viran oldu

Ötüyor şimdi baykuşlar (Öztelli, 2002: 267-268)

“Sular akar gök ırmaktan” türküsünde ise yağmurun yağmasıyla âşığın ellerinden iliğin damlaması motifleri âşığın sevdadan çektiği ıstırapları tasvir etmede çok önemli bir rol oynamaktadır. Tabiatın da üzülmeğe olması, çile çekmesi sevdakârın acı durumunu daha çok dramatize etmektedir.

Sular akar gök ırmaktan

İlik damlar on parmaktan

Öldüm yâra yalvarmaktan

Kurtar, canım al Allahım (Öztelli, 2002: 217)

Sevdalı kendisiyle doğa, canlı varlıklar arasında benzerlikler bulmakta, kendi hislerini onlara yansıtmaktadır. “Sallana sallana gelir geçersin” türküsünde âşık sevdiğini kaybettiğinden üzülmeğe, bülbülü de aynı akıbete uğrayabileceğinden, kader tarafından eziyet edilebileceğinden uyarmaktadır.

Bülbül ne gezersin bizim bu bağda

Bil ki bu bağ bizim güzellerin bağdır

Zahmet çekip yuva yapma bu bağda

Felek vurur yurdun yuvan dağılır (Öztelli, 2002: 152)

Âşık, doğa güçleri ve tabiat olgularıyla konuşma yeteneğine sahiptir. Daha önce belirttiğimiz gibi Ukrayna ve Türk halklarının sevgi şarkılarında âşık gök cisimlerine, kuşlara, bitkilere, ağaçlara vs. hitap etmektedir. Ukrayna aşk konulu halk şarkılarında kız aydan sevgilisinin yolunu aydınlatmasını, sevgilisiyle buluşmasına yardım etmesini rica etmektedir:

“Oy ay, aycığım, kimseye ışıık verme

Sadece eve dönen sevgilime ver.

Oy ay, aycığım, ambarın gerisine çekil,

Sevgilim ile az konuşayım ben.

Oy bulutun ötesine girdiğinde karanlıkta dolgun ol (Dey, 1986: 252)

Ay, aycık,

Kimseye ışıık verme,

Eve giden

Sevgilime hariç.

Oy ay,

*Ambarın arkasına bat,
Sevgilim ile durayım,
Konuşayım biraz* (Dey, 1986: 57)

*“Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı,
Gel, gel bana, sevgilim, bir kere de olsa daha”* (Dey, 1986: 257)

Başka bir Ukrayna şarkısında kız gökyüzünden her şeyi görebilen ama kendisine sevgilisinin başka biriyle görüştüğünü söylemeyen aydan şikâyet etmektedir:

*Yıldızlı ay,
Niçin ısıtıyorsun sen?
Sevgilim başka bir kızı seviyormuş,
Niçin söylemiyorsun sen?* (Dey, 1986: 238)

Kimi türkülerde de âşık tipinin gök cisimlerine başvurması, hitap etmesi bahis konusu olmaktadır. Örneğin, “Yeşil kurbağalar öter göllerde” türküsünde sevgilisi uzakta olan âşık kız diğer doğa olgularının yanı sıra ay ve yıldıza da yalvarıp onlarla derdini paylaşmaktadır:

*Eğin'in altında susuz çaylara
Yalvarırım yıldızlara aylara
Yar ile sahrada geçen çağlara
Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın
Bu garip gönlümü kimler eğlesin* (Öztelli, 2002: 87-88)

“Akşam oldu gün dolaşmaz” türküsünde ise âşığın “sarı yıldız”a yakınması dışa vurulmaktadır:

*Niye doğdun sarı yıldız
Yıldız yıldız yıldız yıldız
Yıldız yıldız yıldız ey
Kanlı m'oldun kenli m'oldun
Niye doğdun evler yıkan beller büken
Zalım ayrılık dön dön dön dön dön TRT Rept. № 221*

Bu türkü, Sivas-Kayseri arasında bir yerde konaklanıp gecenin bir vaktinde, doğudan yükselmeye başlayan Jüpiter’i –kimi varyantlarda ise Satürn’ü (Zühal), Ülker’i- Seher Yıldızı zanneden ve yola koyulan kervancıların gece vakti fırtınaya

yakalanıp kervanın kırılmasına sebep olduklarını anlatan efsanelere dayanmaktadır (Okatan, 2013: 136).

Türkülerde sevdalı, gök cisimleri haricinde dağa ve denize hayatından ve mutsuz aşkından sıkça yakınmaktadır.

Ah dağlar, yeşil dağlar

Sevdiğim yaman ağlar (Öztelli, 2002: 98)

Oy deniz

Kederli günlerimiz oy (Gözükızıl, 2006)

Dağ, türkülerde önemli bir işlevi gören ve genellikle âşık tipiyle ilgili olan semboldür. Kimi zaman dağ âşığının yakın dostuyken kimi zaman sevgiliye ulaşması yolunda bir engeldir (Albayrak, 2010: 119; Mirzaoglu, 2015: 162). Örneğin, “Yatma yeşil çimene uyur uyanamazsın” türküsünde nakarat olarak “*Yol verin dumanlı dağlar dağlar // Söyle canım ayrılık mı var*” satırları geçmektedir (Özbek, 1981: 179). Âşık, sevdasında manilerin yok olmasını, dağların ona yol vermesini arzu etmektedir.

“Su gelir ark uyanır” türküsünde sevdakârla sevdiği arasında dağların olduğu belli edilmektedir:

Su gelir ark uyanır

Dağlar oy yeşil boyanır

Sen orada ben burda

Buna vay can mı dayanır (Öztelli, 2002: 181)

Dağların âşıkla sevgilisi arasında bulunup onları birbirinden ayırması motifine diğer türkülerde de rastlanmaktadır:

Yardan ayrılmışım geçmiyor günler

Aramızda sıralanmış dağlar oy dağlar oy (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261)

Giderseniz karlı dağlar ardına,

Selam söyle aslanına kurduna. (Özbek, 1981: 244-245)

Kimi Ukrayna halk şarkılarında da dağların sevgililer arasındaki mani, engel olduğu dile getirilmektedir. Örneğin, “Sevgili dağdan geçiyordu” şarkısında kızın vadide, sevdiği erkeğin ise dağda yaşadığı ifade edilmektedir:

Sevgili dağdan geçiyordu,

*Kız da vadiden,
Sevgili gül sürdü
Kız da gilaburu.
“Oy sen dağda yaşıyorsun,
Ben de dağın eteğinde,
Sen seni özlediğim kadar
Beni özliyor musun?”* (Dey, 1986: 103-104)

“Dağ, dağ üzerine rüzgâr esiyor” şarkısında dağın üzerinde bulunan kızın, dağlar arkasında sevgilisinin evini görmeye çalışması söz konusu olmaktadır:

*Durup bakayım, göreyim,
Sevgilimin evi nerede
Bir ev dağın arkasında,
Öbürü ikincisin arkasında,
Sen seni özlediğim kadar
Beni özliyor musun?* (Dey, 1986: 55)

Bazı şarkılarda erkeğin, sevgilisine ulaşmak için dağları aşmak zorunda kalması dile getirilmektedir:

*Yürü atım, yürü atım,
Taş dağından,
Kara kaşı olan
O kızın yanına.* (Dey, 1968: 110-111)

“Bahçanın kapısını açtım” isimli türküde dağların başını dumanlı kılan gücün ayrılık olduğu belirtilmektedir. Ayrılık yüzünden yakınan âşık dağlar başının da duman olduğunu dile getirmektedir.

*Aman şimdi yaman şimdi
Dağlar başı duman şimdi
Kavuşmamız ne hoş olur
Ayrılmamız yaman şimdi* (Öztelli, 2002: 191)

Teması ayrılık olan “Arpalar dize geldi” türküsünde de âşığın perişan hali dumanlı dağlarla kıyas edilmektedir.

Kör olası ayrılık

Bu yıl da bize geldi

Dumanlı da dağ başı dumanlı

İçer içer ah çeker zavallı (Tan, Turhan, 1999: 54)

Türkülerde geçen dağ başının dumanlı olması motifi de âşığın sevdanın ya da hicranın getirdiği acılar yaşadığına dair bir göndermedir. “Dağlar dağladı beni” Kırşehir türküsünde “dağı duman olan”ın hali kara, gönlü viran biri olduğu vurgulanmaktadır:

Dağı duman olanın

Hali yaman olanın

Uyku girmez gözüne

Gönlü viran olanın TRT Rept. № 3731

“Yürü güzel yürü saçın sürünsün” türküsünde âşık bir zamanlar maşuka tarafından çok sevilip “dağ başında bir topacık kar”ken sevgilisini kaybedince eridiğini demektedir.

Dağ başında bir topacık kar idim

Gün vurdu da ılgıt ılgıt eridim

Evvel en kıymetli yârin ben idim

Şimdi karşılardan bakan ben oldum (Öztelli, 2002: 107)

Dağı aşmak eyleminin sevgilisine ulaşmak, mesut bir aşk yaşamak gibi manaları vardır. “Zalimler”den dolayı maşuk kızdaki ayrılan âşık dağları aşamadığını söyleyerek aşkını kaybettiğinden sitem etmektedir:

Aşamadım şu dağların belinden

Gayfe içerken fincan kaydı elimden

Kurtulaydım şu zalimin dilinden (Özbek, 1981: 247)

Dağ simgesinin yanı sıra, kimi zaman Ukrayna halk şarkılarında âşık tipini yârimden ayıran nesnenin ırmak ya da nehir olduğu betimlenmektedir. Örneğin, “Yeşil fındıkçık” şarkısında âşık kızla sevdiği kozak arasında ırmağın suları vardır.

Oy, sığ yerden su alıyorum,

O taraftadır benim kahverengi gözlerim,

Orada kozak atını suluyor,

Benim tarafıma bakıyor (Hordiyçuk, 1991: 139)

“Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için” Ukrayna şarkısında kız, âşık olduğu erkekle görüşmek için “hızlı akan ırmağını” aştığını belirtmektedir:

- *Sevmiyor olsaydım yanına gitmezdim,*

Karanlık gecede hızlı akan ırmağı geçmezdim.

Hem hızlı ırmağı hem de yeşil ağaçlığı

Senin oğlun için geçtim çünkü o gencecik. (Dey, Romanets, 1968: 71-72)

“Güneş alçaklarda” şarkısında âşık sevgilisinden ırmak üzerinden elini uzatmasını istemekte, “Gılya gılya gri kazlar” şarkısında ise âşık sevgilisine ulaşmak için ırmaktan geçmeye mecbur olduğunu belli etmektedir:

Vay ne gam, ne gam

Niçin adam olmadım,

Irmaktan ağır ağır yürüdüm

De yüzümü yıkamadım. (Dey, 1986: 82-83)

İncelediğimiz türküler arasında sadece “Ağam ata biner karlı dağ gibi” türküsünde sevgilileri ayıran akarsu motifine değinilmektedir:

Dalma beyim dalma çaylar derindir

Yolunu bekliyen taze gelindir (Demirci, 1938: 357)

Ukrayna şarkılarında kır ve tarlanın da önemli yeri vardır. Daha önce belirtildiği gibi tarla, kimi zaman sevgililerin buluşma mekânıdır. Kır ise farklı durumlarda kozağın sefere gidip döndüğü, sevgilisinin yanına giderek geçtiği, sevgiliyle buluştuğu yer olabilmektedir: kozak, “Kır ortasında ölürüm belki” (Dey, 1986: 272), sevgilisini düşünen kız “Oranın bir yerinde kara kaşlı sevgilim // Kırdan oynuyor (geziyor)” demektedirler (Dey, 1986: 301-302).

“Orada dağ, şurada dağ” adlı şarkıda ise âşık sevgilisini iki dağ arasında doğan yıldızla benzetip kırdan kızın peşine düşmektedir:

Orada dağ,

Şurada dağ

O dik dağlar arasından

Yıldız çıkıyordu.

[...]Ben onun peşine

Yıldızın peşineymiş gibi düştüm,

Açık kırdan kır atla,

Tuna'nın boyunca (Dey, 1986: 294)

“Oy kozak kırdan vardı” adlı şarkıda uzak kırlardan, seferden dönen âşık kozak sevdiğini başka biriyle nişanlandırıldığını duyunca üzülmetedir. Bu şarkıda kayda değer nokta, âşığın derdini dökmeye mavi denize gitmesidir:

Oy kozak kırdan vardı,

Atını dağ akçaağacına bağladı,

Kendisi mavi denize gitti,

Büyük acısından ağladı. (Dey, 1986: 318)

Ukrayna şarkılarında geçen deniz imgesi, birçok trajedi ve sevinçlere şahittir. Âşığın hüznü ve hasrete kapıldığı zamanların yanı sıra deniz, onun derin mutluluk ve aşk yaşadığı anlara da tanık olmaktadır. “Oy uğuldama, çayır” şarkısında düşmanları yüzünden sevgilisiyle murada bir türlü eremeyen âşık öleceğini, mezarının da deniz kıyısında, daha önce kızla tatlı muhabbet sürdüğü yerde olacağını belirtmektedir:

“Oy ölürüm ben, sevgilim...”

Eğer sen sağ olursan

Hatırlar mısın, yarım,

Benim mezarım nerede?

Benim mezarım

Mavi denizin kıyısında,

Sakin bir konuşmayı

Sürdüğümüz yerde. (Hamber, 1976: 52-53)

Bazı türkülerde âşığın yağmurun, rüzgârın dinmesini isteyişi betimlemesine rastlanmaktadır. Âşığın böyle bir yalvarmasının sebebi ya yâr yoldadır diye onu korumak, yolunu güvenli ve tehlikesiz kılma amacı ya da âşığın yârine kavuşabildiği için tabiatın da neşeli, havanın güzel olmasını istemesidir.

Yağma yağmur

Esme bre deli rüzgar

Yârim yoldadır (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123)

Yağma yağmur yel esme

Ben yârime kavuştum (Öztelli, 2002: 42)

Türkülerdeki “*Yağma yağmur yel esme // Ben yârime kavuştum*” (Öztelli, 2002: 42) ya da “*Esme bre deli rüzgar // Yârim yoldadır*” (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123) diyen âşık tipinden farklı olarak Ukrayna halk şarkılarında âşık rüzgara seslenip onun esmesini istemektedir. Birçok şarkıda rüzgârın esmesi ve delikanlının uzaklardan dönmesi eş anlamlı eylem çiftini oluşturmaktadır.

Es, taşkın rüzgar

Derin dereden.

Gel, sevgilim,

Yar ellerden (Dey, 1986: 57)

Aleksandr Potebnia da halk şarkılarındaki sembollerden söz açarken rüzgârın insanı getirip götürme, haber verme yeteneğine sahip olduğunu belirtmektedir (Potebnia, 1864: 76-78). Kimi şarkılarda ise rüzgâr ve yağmur âşığın haline, keyfine eşlik etmektedir. Örneğin, “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” adlı lirik halk şarkısında kozak kıza ve kızın ailesine kendisine fazla ilgi ve şefkat göstermedikleri için kızmakta, rüzgârın eserek onun bu kırıncılığına refakat etmesini arzulamaktadır. Sonra sevdiği halde kendi ailesi yüzünden de alamadığı kıza mektuplar yazıp azgın yellerle yollamaktadır, burada rüzgârın sevgililer arasında iletişim aracı olma fonksiyonu gösterilmektedir.

“Allıgından ne bana,

Senden lütfu görmüyorum,

Senden ziyade senin ailenden,

Es, rüzgâr, derin vadiden!”

Rüzgâr esiyor, esiyor, köknarı sallıyor,

Kozak kıza ince yazıyla mektuplar yazıyor,

Azgın yellerle kıza yolluyor (Dey, 1986: 162)

Türkülerde yel, bilhassa seher yeli, âşıkla sevgilisi arasında iletişim aracı fonksiyonunu yerine getirmektedir. Âşık, seher yeliyle yârine selamlarını gönderip ondan salık almaktadır. F. Gülay Mirzaoğlu mitolojik bir sembol olan seher yelinin Türk halk türkülerindeki başlıca işlevleri olarak şunları vermektedir:

1. Sevgililer arasında haber taşımaktadır.
2. Sevgilinin saçlarının kokusunu âşığa taşımaktadır.

3. Ayrılmış veya birbirine dargın sevgililerin arasında iletişim sağlayan arabulucudur (Mirzaoğlu, 2015: 45).

“Seher yeli her yellerin başısın” adlı türküde seher yeli diğer rüzgâr türlerinden daha üstün, “*her yellerin başı*” olarak tanıtılmaktadır. Âşık seher yelinin sılaya selamlarını götürmesini, yârinin söylediklerini âşığa dönüp iletmesini rica etmektedir. Dikkat çeken diğer önemli nokta, âşığın seher yeline bir dilekte bulunmasıdır: sevdakâr seher yelinin merhamet göstermesinin yanı sıra onun da muradına ermesini, mesut olmasını arzu etmektedir.

Halim arzedeyim selamım götür

Gidersen sılaya var seher yeli

Ne söyler Sultanım bir haber getir

Lütfü ihsan eyle oy seher yeli

Sen de muradına er seher yeli (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 443)

“Ağam ata biner karlı dağ gibi” sevda türküsünde ise seher yeli âşık kıza sevdiğinin kokusunu getirmektedir:

Bu ayrılık bize ölümden beter

Tez gel ağam tez gel uykum geliyor

Eser sabah yeli kokun geliyor (Demirci, 1938: 357)

Canlı varlıklar arasında sevdalıların en çok hitap ettiği mahlûklar, kuşlardır. Âşıklar, kuşların aracılığıyla sevgililerinin halini sormakta, onlardan haber alabilmektedir. Bu durum hem türküler hem de Ukrayna halk şarkıları için aynıdır. “Gidin yâre haber verin” türküsünde sevgilisinden ayrıldığı için azap çeken âşık, kuşların onun halini yâre bildirmesini rica etmektedir:

Gidin yâre haber verin

Uçan kuşlar, uçan kuşlar (Öztelli, 2002: 267-268)

“Söyle güzel söyle annen deliye” adlı türküde âşık yâr için yalvarmaya başvurduğunu, “ördeğe kaza” kılavuz yolladığını söylemektedir.

Yârim senin için durdum niyaza

Kılavuz yolladım ördeğe kaza (Günbulut, 2002: 15)

Türkülerde âşıkla sevgilisinin haberleşmesini sağlayan kuş genellikle turna (durna) kuşudur. Gıyasettin Aytaç, türkülerde turna motifinin üç ana temasının

olduğunu vurgulamaktadır: haber götüren, haber getiren ve kendileriyle dertleşilen turna (Aytaç, 2003). Gurbette kalan âşık asıl turnalara memleketine uçup uçmayacaklarını sormakta, yolları âşığın memleketine düşerse yârine selamını iletmelerini rica etmektedir.

Yüce dağ başından uçan turnalar,

Var mı sizin vatanınız eliniz?

Bir selam var göndereyim yârıma,

Bizim köye uğrar ise yolunuz. (Özbek, 1981: 244-245)

“Bir çift durna gördüm durur dallarda” adlı türkûde âşık turnalara memleketinde onları bekleyen yâri olduğu için fazla gecikmeyip ona selamlarını götürmesini istemektedir:

Bir çift durna gördüm durur dallarda

Seversen Mevla'yı kalma yollarda

Sizi bekleyen var bizim ellerde

Bizim ele doğru gidin durnalar

[...] Fazla gitmen Deremum'a varınca

Selam söylen eşe dosta sorunca

Sağ selamet muradınız alınca

Benden yare selam edin turnalar TRT Rept. № 2541

Kimi türkülerde sevdakârın turnalara acıyışı dile getirilmektedir. Örneğin, “İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş” adlı türkûde şahinin kanatlarını incittiği yorgun turnalara acımakta, onların alıcı kuşlardan korkup korkmadığını merak etmektedir:

Turnam nerden gelin arştan Maraş'tan,

Kanadın ıslanmış yağmurdan yaştan,

Turnam korkmaz mısın alıcı kuştan.

Turnalar turnalar, telli turnalar,

Benden yâre selam eylen turnalar. (Gözaydın, 1989: 75)

Bazı türkülerde ise âşığa maşukadan haber getiren kuş, ördektir. Âşık ördeğin sadece yârden salık almasını değil, yâri getirmesini de istemektedir.

Ördek suya dal da gel (yâr na na nay nam)

Yârdan haber al da gel (yâr niri nay nay nam)

Yar selamın verirse (yâr na na nay nam)

Tut kolundan al da gel (yâr niri nay nay nam) TRT Rept. № 1888

Ördek suya dal da gel

Yârdan haber al da gel

Eğer yarım gelmezse

Tut kolundan al da gel (Öztelli, 2002: 260)

Kimi vakit türkülerde âşğın hitap ettiği kuş, bülbüldür. Daha önce belirtildiği gibi birçok türküde sevdalı, bülbülün yârini uyandırmasını rica etmektedir:

Ayşeciğim odasında yatıyor

Şakı bülbül var uyandır yârimi

Ben kıyamam sen uyandır yârimi (Öztelli, 2002: 115)

Buna benzeyen motife Ukrayna folklorunda da rastlanmaktadır. Ünlü bir Ukrayna halk şarkısında kozak bülbüle “öz kardeşim” diye seslenerek onun kızı evden çağırmasını dilemektedir:

“Bülbül, öz kardeşim,

Bana kızı evden çağır.

Bana kızı evden çağır,

Ona bir şey sormam gerekir. (Dey, 1986: 78-79)

Ukrayna folklorunda asıl kuşlar, âşıkla yâri arasında iletişim sağlamasına yardımcı olmakta, âşığa sevgilisinin geleceği müjdesini getirmektedir. Örneğin, “Tarlada, tarlada beyaz taş duruyor” isimli şarkıda uzaklardan gelen kozak taşın üstünde konan kartala diyarına uçup sevgilisinin kozağı özleyip özlemediğini görüp görmediğini sormaktadır.

- *Kır kartal, benim diyarıma gittin mi,*

Benim sevgilim şu an orada özlüyor mu beni?

- *Özlüyor, özlüyor, yatakta uzanıyor*

Ve sağ elini kalbine bastırıyor (Kolotilo, 1991: 76-77)

Âşğın kuş aracılığıyla genellikle gurbetten sılada kalan sevdiği kıza haber ilettiği türkülerden farklı olarak Ukrayna halk şarkılarında daha çok kızın sevgilisinden kuş yardımıyla bir haber aldığı mevzuu işlenmektedir. Kartal, kıza sevdiği kozağın geleceği muştusunu sunmaktadır:

Kır kartal uçu ve çite oturdu:

- Çık, kız, sana müjde getirdim,

Ukrayna'dan sevgilin gelip misafirin olur. (Kolotilo, 1991: 76-77)

Muştunun yanı sıra Ukrayna halk şarkılarında sevgilin ihanetine dair haber de âşığa çoğu zaman bir kuş aracılığıyla iletilmektedir. Bu durumda haberci kuş rolünü genellikle kartal, güvercin ya da küçük siyah karga oynamaktadır (Kostomarov, 1994: 93). Örneğin, “Küçük karga yardan uçarak geçiyor” adlı şarkıda kızın sevgilisinden bir haber almak amacıyla uzaklara gönderdiği siyah küçük karga kıza kozağın başka kızı bulduğu sözlerini aktarmaktadır:

Oy küçük siyah kargayı denize balık yemeye gönderirim,

Küçük siyah karga sevgilimden bir haber getirir mi?

Uçtu siyah kargacık, fazla kalmadı,

Üzülmemem için böyle bir haber getirdi:

“Ağlama, ağlama kızcık, kederlenme,

Evlenmeni dilerim; çünkü başka birini buldum ben” (Dey 1986, 245-246).

“Güvercin uçuyor, kır güvercin” şarkısında kız uçan güvercinden yârinin nerede bulunduğunu öğrenmeye çalışmaktadır. Sevgilisinin başka bir kızla görüştüğü bilgisi, kızı yıkmaktadır:

Güvercin uçuyor, kır güvercin,

Oy güvercin uçuyor, kır güvercin,

Söyle, güvercin, nerede sevgilim?

Sevgilim orada, söğüdün dibinde,

Sevgilim orada, söğüdün dibinde duruyormuş,

Başını eğmiş, başka bir kızla konuşuyormuş. (Dey, 1986: 239)

“Salatalığı ektim” şarkısında da “kanatları mavimsi kır kartal” kıza sevdiği kişinin başka biriyle evlenmeye niyetlendiğini, kızın da üzülmeyi bırakıp başka biriyle nikâh kılmasını söylediğini belirtmektedir:

Kanatları mavimsi kır kartal uçuyor,

Uçarken vakvak ediyor.

“Kızcığa iletin ki

Adıma üzülmesin,

*Uğruma ağlamasın,
Tıpkı benim de üzülmeyişim gibi
Birine varsın kız,
Ben de evleneyim biriyle!”* (Zıryanov, 1961: 127-128)

Birçok şarkıda âşık, kuş şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “Oy bildircin” şarkısında “küçücük, ufacık bildircin” kırdan uçarak ve kamışı aralayarak doğanı aramaktadır (Dey, 1986: 97). Bildircin imgesinde kız, doğan imgesindeyse genç bir kozak betimlenmiştir (Dey, 1986: 97; Kostomarov, 1994: 91). Başka bir şarkıda böyle bir benzetmeye rastlamaktayız:

*Balıkçı kıyıda
Kırlangıç gibi dolanıyor,
Kız sevgilinin ardından
Kumru gibi çırpınıyor* (Dey, 1986: 103-104)

Ukrayna halk şarkılarında âşık çoğu zaman güvercin, sevgililerse bir çift güvercin şeklinde tasvir edilmektedir. Ukrayna halkının inanışlarına göre güvercin temiz ve kutsal bir kuş, barış ve aşk kuşudur. Birbirini sadakatle seven çifte Ukrayna’da “güvercin çifti” denmekte, güvercinlerin üveymesi ise uyum ve sevgi simgesidir (Kostomarov, 1994: 83; Zavadzka 2002, 317; Kotsur, 2015: 183). Güvercinlerin beraber su içmesi seviştiği, öbür güvercinlerin suyu bulandırması ise düşmanların âşıkları ayırmaya çalıştığını göstermektedir:

*İki güvercin su içiyor, diğer ikisi bulandırıyor,
Bizi ayıranlar kötü olsunlar!
Âşıktık, sevişiyorduk bir güvercin çifti gibi,
Şimdi ise ayrıldık kara bir bulut gibi.* (Dey, 1986: 190)

Bu sebeple “Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” şarkısında sevdiği delikanlıdan ayrılan kız uçan güvercinleri görünce o kadar üzmekte, beraber uçan güvercinlerin görünüşünün kendisini daha da kederlendirmesinden korkmaktadır:

*Kızın penceresinin önünde
Güvercinler uçuyordu.
“Uçma, güvercinciğim,
Benim avlumda.*

Kafamı kurutma,

Ağrıma.

Zaten kurutulmuş o,

Kurutulmuş, ağrımış.

Çünkü artık üç gün – üç hafta

Oldu beni sevgilimden ayrıralı” (Dey, 1986: 229-230)

Kozak sevgilisine “*Kır güverciniğim benim, Vefalı kızcığım benim*” diye hitap etmektedir (Dey, 1986: 256). “Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği” şarkısında âşık ve güvercin imajları arasında yine bir simgesel paralel çizilmektedir: güvercinin kuyunun suyunda yıkanması anlamca âşığın kızı sevmesine tekabül etmektedir.

İşte bu, güvercinin yıkandığı o kuyu,

İşte bu, sevdiğim o kız. (Sıdorenko, 1964: 455)

“Oy yayılın, benim maceralarım” adlı şarkıda kız ve erkek birbirine “*kır güvercinim*” diye hitap etmektedirler. Ana konusu ihanet olan “Sis, sis yayılıyor vadide” isimli başka bir şarkıda da kız ve erkek güvercinlere benzetilmektedir:

Güvercin kendi dişi güvercinini çağırıyor,

Kendininkini değilse de başkasınıninkini çağırıyor (Sıdorenko, 1964: 445)

İşbu şarkıda sis simgesi de dikkat çekicidir. A. Potebnia’ya göre karanlık ve sis kaplama kavramının yanı sıra yalan kavramını da kapsamaktadır (Potebnia, 1864: 51).

Kuşu kuşu güvercin misali Ukrayna folklorunda vefalı aşkın sembolüdür. Kuşuları seyreden kız kendisinin sevdiği delikanlıyla böyle bir uyum sağlayıp murada erebileceklerinden şüphelenmekte, delikanlıysa kendileriyle kuşular arasında benzeme hattını çizip beraber olacaklarını diyerek kızı sakinleştirmektedir. Böylece suda yüzen iki beyaz kuşu ve iki sevdalı psikolojik paralelizmin temelini oluşturmaktadır:

“...İki kuşu suda gece gündüz yüzüyor,

Seninle, canım, beraber olmayacağımızı kalbim seziyor.”

“İki kuşu suyun üzerinde, ikisi de beyaz,

Beraber oluruz, canım, henüz genciz çünkü.” (Dey, 1986: 252)

Bazı Ukrayna hissi halk şarkılarında kızın ağlaması psikolojik paralelizm ebedi sanatı vasıtasıyla guguk kuşunun ötmesi, küçük karganın gaklamasıyla kıyaslanmaktadır:

*“Ötme, ötme, guguk kuşu
Köşedeki ambarın üzerinde,
Ağlama, ağlama, genç kız,
Baba evinin eşiğinde.”* (Dey, 1986: 296-297)

*Küçük karga yardan uçarak geçiyor,
Uçarken garklıyor,
Genç bir kız
Korulukta gezip ağlıyor* (Dey, 1986: 174)

Ukrayna folklorunda guguk kuşu kâhin bir kuş olarak geçmektedir. Kızlar bir falcıya müracaat edercesine guguk kuşuna onların kısa zamanda evlenip evlenmeyeceğini, kismetlerinin hangi taraftan geleceklerini sormaktadırlar. Halk inançlarına göre guguk kuşu her zaman doğruyu söylemekte ve kızlara evlilikle ilgili hiçbir yanılsama bırakmamaktadır (Kostomarov, 1994: 85; Zavadska 2002, 324).

Halk şarkılarında guguk kuşu kızın sıkça danıştığı, kıza nasihat veren, yaptığı hatalarını göstererek akıl öğretene bir kuştur (Litvinenko, 2012: 147). “Ağaçlık, ağaçlık” adlı lirik şarkıda guguk kuşu kıza onu kandırmış zengin biriyle görüşmemesi, kızlığını koruması gerektiğini söylemekte, kızın yaptığı yanlışlıktan onu yüzlemektedir.

*Oy orada gezinerek ah vah ediyor,
İçini çekiyor
Zenginin oğlu onu seviyordu,
Şimdi terk ediyor.
Guguk kuşu ötmeye başladı
Yeşil ağaçlıkta.
“Oy yanıma oturup
İçimi yakma.”
“Sen kendi içini
Kendin yakmamalıydın.
Zengin olduğunu biliyordun madem,
Onu sevmemeliydin.
Eğer o delikanlının
Varlıklı olduğunu bildiysen*

Yeşil çelengine

Hürmet etmeliydin.” (Dey, 1986: 276)

Guguk kuşunun şarkının başında betimlenmesi genellikle şarkının ana temasının hüznün ya da ayrılık olacağının göstergesidir (Zavadska, 2002: 327).

Oy ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,

Vay benim halime, yalnızım;

Nedense kalbim hüznün içinde

Öz babam var, ama çok uzaklarda.

Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,

Babama ondan tavsiye, teselli almak için gönderirim. (Dey, 1986: 74-75)

Ukrayna halk şarkılarında olduğu gibi türkülerde de âşık sıkça kuş kılığını almaktadır. “Aşamadım şu dağların belinden” türküsünde âşık kendisini ördeğe, sevgilisini ise ördeğin yüzeceği göle benzetmekte, kendisinin sevgilisinin koluna konmak isteyen şahin olduğunu söyleyerek sevgiliyle buluşmak için geldiğini belirtmektedir.

Ördeğim, gölüne girmeye geldim;

Şahinim, koluna konmaya geldim. (Özbek, 1981: 247)

Kimi zaman sevdaya kapılan ve aşk derdi çeken âşık kendisini bir ördeğe benzetmektedir.

Yeşil ördek gibi daldım göllere

Sen düşürdün beni dilden dillere... (Özbek, 1981: 99-100)

Diğer bir şarkıda geçen benzetide yârini özleyenlerin, yâri güzel olanların gözlerinin yolda olması ördeklerin göllerde, şahinlerin kollarda olmasıyla kıyaslanmaktadır. Bunun gerekçesi bu halin doğal olduğunu vurgulama isteğidir.

Ördek göllerde olur (yâr na na nay nam)

Şahin kollarda olur (yâr niri nay nay nam)

Yari güzel olanın (yâr na na nay nam)

Gözü yollarda olur (yâr niri nay nay nam) TRT Rept. № 1888

Âşık kız sevgilisinin gelmesini arzulamakta, bu gelişinin ördeğin göle ya da şahinin kola gelişi gibi doğal ve olması gereken bir hareket olduğunu belirtmektedir.

Ördeğisen göle gel (yâr na na nay nam)

Şahin isen kola gel (yâr niri nay nay nam)

Hakikatli yar isen (yâr na na nay nam)

El ettiğim yere gel (yâr niri nay nay nam) TRT Rept. № 1888

Sevgilisinden ayrılan, sevgilisini kaybeden âşık kendisini kanatları kırılmış bir turnayla kıyaslamaktadır. Bu benzetmede bozucu tip yırtıcı kuş olan şahin olarak çıkmaktadır:

İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş,

Şahin vurmuş, kanatları kırılmış,

O da benim gibi yârdan ayrılmış (Gözaydın, 1989: 75)

Türk halk edebiyatında bülbül, en çok işlenen sembollerden biridir. Türk folklorunda bülbül güle âşık olarak bilindiği için çoğunlukla gül ile beraber alınmaktadır. (Albayrak 2010; 95). İskender Pala “Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü” kitabında divan edebiyatının bülbülden ayrı düşünülmemeyeceğini belirtmenin yanı sıra bülbül simgesiyle ilgili şunu söylemektedir: “O, şakıyılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisini güzelliğini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir âşığın timsâlidir. Bazan âşığın kendisi, bazan canı, bazan da gönlü olur. Bülbül güle âşık kabul edilir. Bu durumuyla âşığa çok benzer. [...] Nasıl bülbül gülsüz olamazsa âşık da maşuksuz olmaz. Gülün dikenleri nasıl bülbülün ciğerini delerse, sevgilinin eziyetleri de âşığın bağrını deler. Kısaca bülbülün her özelliği âşıқта mevcuttur” (Pala, 2007: 87). Bülbülün bu özellikleri sevda türkülerinde de husul bulmaktadır. “İki keklik seke seke” şarkısında lirik kahraman kendisinin daha önce “kuş dilinden bilmez” olduğunu söylemektedir. Dilber âşığın kalbinde aşkı uyandırarak onu kuş dilini anlar kılmakta, hatta bir bülbüle dönüştürmektedir. Bülbül, aşk kuşudur; güle tapan bülbül gibi âşık da sevgilisine tapmaktadır.

Kuş dilinden bilmez idim

Yâr beni bülbül eyledi

Yaradana kurban olam (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Sevdakâr gülden ayrılan bülbül misali yârenden ayrılmaktadır:

Garip bülbül gibi ayrıldım gülden (Gözaydın, 1989: 75)

Bir Sivas türküsünde sevdalı yine de kendisi ve bülbül arasında paraleller çizmektedir. Aşk yolunda acı çeken, engellerle karşılaşan âşık bülbülü onun da “yârin yolunda” vurulabileceğini söyleyerek uyarmakta; bülbülün ağaç dalına konması eylemi ise sevdalının yârini sarması anlamını edinmektedir.

Konma bülbül konma ağaç dalına

Seni de vururlar yarin yoluna

Konma bülbül dalım yok benim

Sineme saracak yarım yok benim TRT Rept. № 303

Diğer bir mukayesede âşıkların da tıpkı bülbüller gibi ağlatıldığı vurgulanmaktadır.

Bülbülleri har ağlatır

Âşıkları yâr ağlatır (Özbek, 1981: 110)

Bir başka türküde âşık kendisinin derdinden “bülbül gibi” feryat edeceğini dile getirmektedir:

Sabah olsun ben bu yerden gideyim

Garip bülbül gibi feryat edeyim

Sen dururken ya ben kime gideyim (Öztelli, 2002: 115)

Âşığın bülbülle kıyaslanması daha çok türkölere has olan bir motif olduğu halde kimi Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. “Niçin bülbül ötmüyor” adlı Ukrayna şarkısında bülbülün sesini kaybettiği için ötememesi kozağın talihi kaybettiği için hüznlenmesiyle mukayese edilmektedir (Kostomarov, 1994: 90).

Niçin bülbül ötmüyor?

Sesi yok.

Niçin kozak hüznü?

Bahtı yok.

Oy bülbül sesini

Arpa başağı yüzünden kaybetti.

Oy kozak bahtını

İradesi yüzünden kaybetti (Dey, 1986: 60)

Türk folklorunda bülbül, ördek ve turnadan sonra adından en sık söz edilen kuş, kekliktir (Albayrak, 2010: 322). Kimi şarkılarda âşığın mutluluğa ulaşamaması,

muradına erememesi ile keklğin kanatlarını açamaması, uçamaması arasında bir anlam ilişkisi kurulmuştur.

Keklik gibi kanadımı süzmedim

Murad alıp doya doya gezmedim (Öztelli, 2002: 258)

Sadakatle bağlı olduğu eşinden ayrılan keklik gibi âşık da acı çekmektedir.

İstanbul'da koç katar katar

Eşinden ayrılmış bir keklik öter

Bu ayrılık bize ölümden beter (Demirci, 1938: 357)

Bazı şarkılarda erkeğin bir kıza âşık oluşu, ona kendisini sevdirmesi motifi erkeğin bir kuşu avlamasıyla psikolojik paralelizm oluşturmaktadır. Bu, türkölere özgü bir olgudur. Türk halk edebiyatında alımlı, güzel kadın veya kız anlamında yaygın olarak keklik simgesi kullanılmaktadır (Albayrak, 2010: 322).

Şu dağların keklğini av ettim

Bir yosmayı ben kendime yâr ettim (Öztelli, 2002: 134)

Ukrayna folklorunda âşık olan kız, guguk kuşuna hitap ederek kendisinin bir kuş olmayışından, kanatlarının yokluğundan şikâyet etmekte, uçuş yeteneğine sahip olsaydı Ukrayna'nın her yerini dolanıp sevgilisini bulacağını söylemektedir (Dey, 1986: 245-246).

“Oy kır guguk kuşu” şarkısında kız, sevgilisini bulmak, ona “gidip ötmek” için guguk kuşundan sırayla onun sorgucunu, kanatlarını, ayaklarını ödünç vermesini rica etmektedir. Uçuş yeteneği olmadığından hüznlenen kız, kanatları olsaydı uçup sevgilisini döndüreceği düşüncesini şarkıya aktarmaktadır.

Oy kır guguk kuşu,

Bana sorgucunu ödünç ver,

Uçayım sevgilimin yanına,

Bir cıvıldaayım ona.

Oy kır guguk kuşu,

Bana kanatlarını ver,

Kara kaşlının yanına

Uçarak gidip öteyim.

Oy kır guguk kuşu,

Ayaklarını bana ödünç ver,

Kar yağmadıkça

Uçayım, öteyim.

Oy kanatlarım olsaydı

Ben uçardım,

Ben benim sevgilime

Ukrayna'da rastlardım.

Oy kanatlarım olsaydı

Kalkıp uçardım,

Sevgilimin atını

Döndürürdüm (Dey, 1986: 133)

Diğer bir Ukrayna halk şarkısında erkek sevgilisinin yanına ulaşmak için kartal kanatlarına, bülbül gözlerine sahip olmak istemektedir. Bu şarkıda da erkek güçlü kartal kanatlarıyla bir avcıya benzetilmiştir.

Benim, sevgili kızım,

Kartal kanatlarım,

Kartal kanatlarım,

Bülbül gözlerim olsa!

Oh, kartal kanatları,

Bülbül gözleri bana verilse

Gece kalkar uçarım

Sevgilimin yanına.

Oh, otururum, düşerim ben

Sevgilimin bahçesine

Oy sevgilim

Çıkamaz mı yardımına, tesellime? (Dey, 1986: 193-194)

Benzer bir durum “Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı” şarkısında da mevcuttur. Sevgilisinin başka bir kızla görüştüğünü öğrenen âşık kız bir kuşa dönüşme imkânı olsaydı sevgilisinin yanına uçacağını, onunla sohbet edeceğini söyleyerek duygularını dışa vurmaktadır.

Oy kanatlarım olsaydı ve bülbül gözlerim

Gece yarısında sana uçarak gelirdim.

*Sana uçarak gelirdim, yanında otururdum,
Seninle, sevgilim, söze başladım* (Dey, 1986: 257)

Âşığın sevgilisiyle buluşmak için bir kuşa dönmesi motifi, Ukrayna sevda konulu halk liriğine has olan bir öge olmakla beraber ender olarak türkülerde de dile getirilmektedir. Örneğin, incelediğimiz türkülerden biri olan “Ak güvercin olaydım”da sevgilisiyle görüşmek arzusuyla yanan âşık kendisinin bir kuş olup sevgilisinin yanına gitmek istediğini belirtmektedir.

*Ak güvercin olaydım
Pencerene konaydım
Penceren de pek yüksek (a gülüm)
Yar dizine konaydım* TRT Rept. № 02787

Hayvanlara gelince türkülerde söz edilen hayvanlar arasında kuzu, koç (Demirci, 1938: 357; Öztelli, 2002: 76, 133), kurbağa (Öztelli, 2002: 87-88), kurt (Özbek, 1981: 244-245; Öztelli, 2002: 229), at (Öztelli, 2002: 229), deve (TRT Rept. № 303), aslan (Özbek, 1981: 244-245), Ukrayna halk şarkılarında ise inek, dana, düve (Dey, 1986: 48), öküz (Dey, 1986: 99-100) bulunmaktadır.

Ukrayna liriğinde adından en çok söz edilen hayvan, âşık kozağın en sadık dostu olan attır. Birçok Ukrayna halk şarkısında âşık, at sahibi bir kozak olarak karşımıza çıkmaktadır (Dey, 1986: 78-79, 120, 294, 318). Kimi zaman bu ata “yağız” (Sıdorenko, 1964: 503), (Hordiyçuk, 1991: 125) ya da “kır” sıfatı verilmektedir:

*Senin, gencecik kozak,
Var yağız atın* (Sıdorenko, 1964: 503)
*At kır, at kır,
Yelesiyse beyazcık* (Dey, 1986: 40)

“Yeşil katran” adlı şarkıda âşık atından onu sevgilisinin yanına götürmesini rica etmektedir:

*Yürü atım, yürü atım,
Taş dağından,
Kara kaşı olan
O kızın yanına* (Dey, 1968: 110-111)

Ukrayna halk şarkılarının birçoğunda at kişileştirilmekte; arkadaş, akıl hocası, yardımcı, aracı, tanık işlevini görmekte; düşüncelerini ifade etme, kehanet yapma, uyarma yeteneğine sahip bir varlık olarak tasvir edilmektedir. (Lıtvınenko 2012, 151).

Örneğin, “Mavimsi kır at” şarkısında atın “düşüncelere kapılması” ile sahibinin sevgilisini kaybettiği için üzülməsi arasında çağrışım yapılmaktadır. Âşık, atın ona aşk yolunda sadık bir dost olmasını, yardım etmesini, “derin mezara” kadar kızın peşinden koşmasını, yârini bir an evvel görebilmesi için acele etmesini istemektedir.

Mavimsi kır at, mavimsi kır at,

Neden düşüncelere daldın?

Yok o kızcık

Ki onu sevdim

Mavimsi kır at, mavimsi kır at,

Kırıkla karnını doldur,

Kızın peşinde koşalım

Derin mezara!

Mavimsi kır at, mavimsi kır at,

Çok zorlanırsın

Rüzgârla beraber gideriz,

Otlağa rastlamayız!

Koş at, koş at,

Çünkü artık ortalık kararıyor,

Oy ormandan yıldızların çıktığı yerde

Benim sevgilim oturuyor. (Sıdorenko, 1964: 331)

Tetkik ettiğimiz türküler arasında sadece bir metinde attan söz edilmektedir:

Dağda hayladım kurdu

Atım terledi durdu (Öztelli, 2002: 229)

Ukrayna aşk temalı halk şarkılarında balık simgesinden de sıkça bahsedilmektedir. Genellikle balığın suya bağlı olması âşık karakterinin yârine bağlı olmasıyla, onsuz yaşayamamasıyla kıyaslanmaktadır:

Turna balığı nasıl susuz yaşayamazsa

Ben de sensiz, kalbim, yaşayamam. (Dey, 1986: 176)

Sevgiliyle mutlu yaşam “suyla balık gibi” yaşamaya, sevgilisinden ayrılmış sevdalı “sudan ayrılmış” balığa, ayrılığın sevdakâra yaşattığı dert ise su akıntısına karşı yüzen balığın çektiği zorluğa benzetilmektedir:

Seni sevdiğim kadar

Beni seviyor olsaydın

Seninle, kalbim benim,

Suyla balık gibi yaşardık (Dey, 1986: 103-104)

Balıkçıklar ayırdılar balığı sudan,

Kötü insanlar ayırdılar seveni sevgilisinden.

Oy balık için akıntıya karşı yüzmek zorsa

Sevişip ayrılmak daha da zor. (Dey, 1986: 190)

Âşığın hitap ettiği nesne sadece direy değildir, bitey de âşığın irtibat kurduğu objedir: sevdalılar kuşlar gibi bitkilere, ağaçlara da dertlerini anlatmaktadır. Âşığın bitkiler dünyasına müracaat etmesi hem Ukrayna hem Türk halk şarkılarında çok yaygın bir motiftir.

Ukrayna halk şarkılarında kız ektiği bitkilerin çabuk büyümesini istemektedir. Örneğin, “Salatalığı ekim” şarkısında kız salatalıkları kendi gözyaşlarıyla sulamaktadır:

Salatalığı ekim

[Irmak] Sularına yakın yerde,

Suladı salatalıkları

Gözyaşlarım ince ince.

Büyüyün, büyüyün, salatalıklar,

Dört yapraklı! (Zıryanov, 1961: 127-128)

Bu eylemin birkaç sembolik anlamı vardır: bitkilerin büyümesi aşkın çoğalmasını, sevgilisinin gelmesini simgelemektedir. Mesela, “Dağa, dağ üzerine” şarkısında kız fındığı sulayarak sevgilisini çağırılmaktadır:

Suluyor kızcık

Fındık (ceviz) içini...

Güneş aşağıda, akşam yaklaşıyor,

Gel, kalbim benim! 2 (Dey, 1986: 55)

“Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor” şarkısında kızın yetiştirdiği gülün bitmesi kozağın kızın yanına gelmesi ile kıyas edilmektedir:

Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor

Genç kız ise gülü ekiyor.

Gülü ekiyor, gül sürüyor:

Kızın yanına kozak geliyor (Dey, Romanets, 1968: 316-317)

Kimi zaman Ukrayna halk şarkılarında ağaç, bir iletişim aracıdır. “Yüz, yüz kuğucuk” adlı şarkıda sevgilisi uzaklara giden kız gönül ilişkisi yüzünden annesi tarafından kınanmaktadır. Kız kavak ağacından gökyüzüne kadar büyümesi, Tanrı’ya kızın talihini sorması için yalvarmaktadır. Türk folklorunda kavak ağacının “birinci ve en önemli fonksiyonu göğün direği ve dünya ağacı olmasıdır” (Ergun 2004; 216). Türk kültüründeki gibi Ukrayna kültüründe de kavak ağacının kutsal ve tanrısal ağaç olduğu inancı mevcuttur, bunun örneğini işte bu şarkıda da görmekteyiz:

Büyü, büyü, kavak ağacı

Hep yukarıya!

Büyü ince ve yüksek

Ta bulutlara kadar,

Tanrı’ya sor benim bekleyince

Eşime kavuşup kavuşmayacağımı (Dey, 1986: 301-302)

Âşık tipi kuş şeklinde betimlenmekle beraber ağaç şeklinde de karşımıza çıkar. Ukrayna folklorunda kız sembolü olan ağaçlardan biri, fındıktır. “Yeşil fındıkçık” adlı şarkıda fındığın yanmayıp tütmesi ve kızın gamlanması motifleri tek bir psikolojik paralelizmi oluşturmaktadır.

Yeşil fındıkçık,

Niçin yanmıyor da tütüyorsun hep

Hey, genç kızcık,

Niçin ağlıyor, niçin gamlanıyorsun hep?

Oy ben kuru olsaydım

Yanardım, tütmezdim

Onun olacağını bilseydim

Ağlamazdım, gamlanmazdım ben! (Hordiyçuk, 1991: 139)

A. Potebnia toz ve sisin ateş dumanına yakın olmaları nedeniyle keder sembolü olduklarını belirtmektedir (Potebnia 1860; 26). Yukarıda verilen şarkı metninde “yanmak” “sözlenmiş olmak”, “tutmek” ise “âşık olduğu halde sevgilisiyle olamamak, bu sebepten dolayı üzülmek” anlamına gelir.

Fındık ağacının uğuldayışıyla kızın ağlayışı da birbirine benzetilmektedir:

Fındık ağaççıkları uğuldadı,

Genç bir kız ağladı. (Hordiyçuk, 1991: 125).

Başka bir Ukrayna halk şarkısında sevgilisi uzaklara giden kızın diktiği söğüdün uğuldaması, kızın üzülmeye eşlik eden bir olgu olarak dile getirilmektedir.

Bendin ucunda söğütler uğulduyor

Ki diktim...

Yok o kozak

Ki onu sevdim (Hordiyçuk, 1991: 175-176)

Ukrayna folklorunda çok yaygın olan söğüt simgesi alçakgönüllülük, dul annenin ya da talihsiz kızın kasveti ve elemi temsil etmektedir (Kotsur, 2015: 112). Sorgunlar kızın gözyaşlarına tanık olmaktadır:

Sık sorgunlar arasında

Sevdalı acı acı ağlıyor (Sıdorenko, 1964: 445)

Diğer bir şarkıda söğüdün yapraklarının dökülmesi âşığın sevgilisi gittiği için hüznlenmesine daha derin bir mana kazandırmaktadır. Belirttiğimiz gibi âşıkların ayrılışı, doğada sonbaharın gelmesine yol açar:

Yeşil söğüt, yeşil söğüt;

Ama yaprakları dökülüyor;

Oy Tanrı'm, Yüce Tanrı'm,

Sevgilim beni terk ediyor (Dey, 1986: 244-245)

“Vişnecik, kirazcık” adlı şarkıda vişne-kiraz ve kız imajları birbiriyle iç içedir. Vişnenin pıtrak olması ile kızın gençliğin zevkini çıkarması, birine âşık olması arasındaki ilişki şöyle dile getirilir:

“Vişnecik, kirazcık,

Niçin pıtrak gibi değilsin,

Genç kızcık,

Niçin gezmeye çıkmıyorsun?”

“Nasıl pıtrak olayım

Yüksek duvar arkasındayken

Nasıl gezmeye çıkayım

Efendinin oğlu ile?

Efendinin oğlu iyidir,

Dulun oğlu ise daha iyi...” (Dey, 1986: 53)

Vişne-kiraz Ukrayna folklorunda genç kızın sıfatlarından biridir. N. Kostomarov vişnenin birçok halk şarkısında yoksul güzel kızı temsil ettiğini söylemektedir (Kostomarov, 1994: 81). Vişne-kirazın filizlenmesi kızın ergenlik çağına girdiğini gösterir. Ağacın eğilmesi ise kızın üzüldüğünü tasvir eder:

“Oy sen vişnecik, sen kırazcık,

Sen ne zaman filizlendin, ne zaman büyüdü?”

“Ben ilkbaharda filizlendim, yazın büyüdü,

Tuna nehrine eğildim

Tuna nehrine eğildim”

“Oy niçin sen, canım, kederlendin?”

“Kederlendim ben dün tek başıma durduğum için

Akşamın geç vaktinde yalnızca durduğum için

Akşamın geç vaktinde yalnızca durup

Seni, kalbim benim, beklediğim için” (Derleyen: Alina Fikaniuk)

Ukrayna halk şiirinin bir başka örneğinde vişne ağacının dibinde uyuyan kız sevgilisi tarafından uyandırılmakta, ondan hediye olarak altın yüzük almaktadır. Bu folklor eserinde de kız imajı vişne imajıyla çağrışmaktadır:

Yeşil bahçeye, hey, gidip de gezineyim

Kendime bir vişne tanesini koparayım, çiyle ıslanayım.

Vişne ağaççığını, hey, eğe eğe de eğemedim,

Vişnenin dibine, hey, yatıp uyudum (Dey, 1986: 89-90)

Bazı şarkılarda âşkın şekil değiştirme yeteneğinden bahsedilmektedir. “Kız Katerına yüzüne aklık sürüyor” şarkısında Katerına adlı bir kız sevmediği biriyle evlenmekten kurtulmak amacıyla bir söğüt, huş ağacı, kırdaki yol, tarladaki buğday,

ördek, denizdeki çelenge dönüşeceğini söylemektedir. Onun sözlerini dinleyen erkek de kendisinin sırayla aksöğüt, dağ akçaağacı, kuşekmeği, buğday çiçeği, suna, değerli taş dönüşeceğini ifade etmekte ama Katerına taşın çabuk batan çelengin suyun üzerine çıkan nesne olduğunu beyan ederek onu yenmektedir.

“Aklaşma, ak yüzüm, sana misafirler gelir,

Yârden değil, sevmediğin birinden dünürler gelir.

Oy olayım ben, su üzerinde söğüt olayım!”

Sevmediği ise hayatın dibinde durarak bunu duyuyor.

“Oy baştan savmazsın (kurtulmazsın) Katerına, benim olursun!

Ben ise senin yanında ak söğüt olayım.”

[...] “Oy denizde çelenge dönüşüp yüzeyim,

Sevmediğimden kurtulur muyum?”

Sevmediği ise hayatın dibinde durarak bunu duyuyor.

“Ben senin arkandan değerli taş olup gideyim.”

“Taş batar, çelenk ise su yüzüne çıkar!

Şimdi sevmediğimden kurtuldum ben!” (Sıdorenko, 1964: 450)

Ukrayna folklorunda çelenk, kızlığın ve bakırlığın sembolüdür. Türkiye’de olduğu gibi Ukrayna’da da gençlerin evlenmeden önce cinsel ilişkilere girmesi gayriahlaki ve geleneğe aykırı bir davranış olarak algılanmaktaydı. Bunun için şarkılarda halk bilgeliği kızlara “çelenklerini korumayı” emretmektedir. Çoğu zaman çelengin ana unsuru sedef otuydu. Ukrayna folklorunda sedef otunun kendisi de kızlara mahsus olma ve sıkı ahlak sembolüdür. Ünlü Ukrayna halk bilimcisi N. Kostomarov’a göre kızın sedef otunu ekip sulaması onun bekâretini korumaya niyetli olduğunu göstermektedir (Kostomarov, 1994: 59):

Sedef otunu koparıp kendimi süslüyordum. (Dey, 1986: 53)

Kızın sedef otu çelengini kaybetmesi ya da bu bitkiyi artık kullanmayacağını bildirmesi ise bekâretini kaybettiği manasına gelmektedir (Kostomarov 1994, 59). “Sedef otunu ekiyorum” adlı Ukrayna şarkısında şerefi lekelenmiş kız, daha önce örgüsünün süslenmesi için özenle yetiştirdiği şeref otunun artık ona lazım olmadığını söyleyerek hüznlenmektedir:

Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum, suluyorum,

Ben kendi ince sedef otumu kış için saklıyorum...

- *İnce sedef otum benim, yeşil sedef otum benim!*

Artık sen, ince sedef otu, bana lazım değilsin... (Şalata, 1973: 41)

“Bütün yıldızlar küçük grupta” adlı şarkıda sevgiliyle tartışmış olan kız adaçayına su kaynatırken sedef otuna asla zarar vermeyeceğini belirtmektedir:

Oy benim sevgilim

Ne evde, ne burada yokmuş.(2)

Artık adaçayı ve sedef otu

Yolun kenarlarını bürümüş.

Adaçayına suyu kaynatıyorum,

Sedef otuna kaynatmam. (2)

Kızmış benim sevgilim,

Ben de yalvarmam (Dey, 1986: 149)

Metamorfoz eylemine, yani sevgililerin bitkilere dönüşmesi motifine diğer Ukrayna halk şarkılarında da rastlanmaktadır:

Sevgili dağdan geçip gidiyordu,

Kız da vadiden,

Sevgili gül olarak sürdü

Kız ise gilaburu. (Dey, 1986: 103-104)

Ukraynacada “рожа” (“roja”) kelimesi hem ebegümeci hem de gül anlamına gelmektedir (Bilodid, 1977: 598). Ukrayna dilinde “повна рожа” (“povna roja”) olarak adlandırılan katmerli gül, güzellik ve neşenin sembolüdür ve birçok Ukrayna şarkısında sevgiliye hitap edildiğinde kullanılmaktadır (Jayvoronok, 2006: 504-505). Örneğin, kahramanları iki âşık olan “Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin” şarkısında âşık sevdiği kızı güle benzetmektedir: “*Oy sen, kız, katmerli gülsün // Sana bakmam ne kadar güzeldir!*” (Dey, 1986: 176).

Bir Ukrayna halk şarkısında hakiki maşuk ile gül arasında paralellik oluşturulmaktadır. Bu şarkıda gül, aşkın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır:

Bahçede olmayan, gül değildir,

Bahçede olan, güldür

İki kızı seven, sevgili değildir,

Tek kızı seven, sevgilidir (Derleyen: Alina Fikaniuk)

Ukrayna folklorunda olduğu gibi Türk folklorunda da âşık sevgilisini sıklıkla gül olarak nitelendirmektedir. “Çeper çektim yol açtım” türküsünde âşığın “güle dolaşması” yâre kavuştuğu anlamına gelmektedir. Âşığın gül dermesi ise kıza sevdalandığını göstermektedir:

Çeper çektim yol açtım

Kızıl güle dolaştım

Yağma yağmur yel esme

Ben yârime kavuştum

[...]Karşıda gördüm seni

Gül iken derdim seni (Öztelli, 2002: 42)

“Girdim bahçenizden bir gül kopardım” adlı türküde âşık gül koparma eylemini aşka düşmeye benzetmektedir:

Girdim bahçenizden bir gül kopardım

Hata ettim hatırcığım dokundum

Seni benim deye elden sakındım

Yeni dost sevmişsin mübarek olsun (Akgül, 1998: 213)

Gül, türkülerde adı en sık geçen, seveda, güzellik ve yar sembolü olan çiçektir. Gül simgesiyle ilgili eylemler de sembolik anlam yüklüdür. F. Gülay Mirzaoglu “Geçmişten geleceğe kültürel aktarım sürecinde türkülerin sembol dili” çalışmasında bağa girmek-gül dermek sembolik eylemleri hakkında şunu söylemektedir: “Bağa girmek sevgilinin gönlüne girmek, semtine yakın olmak, onunla bir arada olmak anlamları taşıırken, gül dermek ona ulaşmak sevgiliye kavuşmak ve onunla hemhal olmak, birliktelik anlamlarını simgeler. ...Âşığın hedefi önce “bağa girmek” sonra da “gülünü dermek”tir. Bağa giren âşığın gül dermesi, soyut anlamda sevgilinin gönlünü kazanması ve somut anlamda ise onun mekânına girmesi onunla buluşması anlamlarına gelirken, “gül dermek” aynı zamanda sevgiliyle fiziksel anlamda birlikteliği ifade eden sembolik bir eylemdir.” (Mirzaoglu, 2015: 48-49)

“Karşı dağda sıra sıra bademler” türküsünde âşık gül simgesini kullanarak maşukaya karşı olan sevgisini anlatmaktadır. O, bülbül misali bu gül için ağlamakta, onu diğerlerinden korumak, “koklamak”, yani sevmek istemektedir:

İki bülbül efgan eder bir güle

Reva mıdır ben ağlayım o güle

Düşman eli değmeyecek bu güle

Gelir gider ben gülümü koklarım (Esen, 1986: 194)

Âşığın bir ağacı, özellikle kız sembolü olan kavağı kesmesi, kimi Ukrayna halk şarkılarında geçip sevgilisini ihanet ettiği anlamına gelen bir motiftir.

“Ben kırdı kavağı baltayla kesmedim,

Ben genç sana ihanet etmem” (Dey, 1986: 69)

“Bir dal kestim ormandan” türküsünde ise âşığın dal kesmesi ve yârinin gelmesi karşılıklı bağlantılı eylemler olarak aktarılmaktadır:

Bir dal kestim ormandan

Yar geliyor harmandan

[...]Bir dal kestim meşeden

Yar geliyor köşeden (Arseven, 1948: 22)

Kavak ağacı simgesi kimi türkülerde de yer almaktadır. “Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar” adlı türküde nazlı kavakla âşığın sevgilisi arasında benzerlik izlenmektedir: “*Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar, // Nazlı da yavrumun yüreğinde sancı var*”, “*Nazlı kavak aman aman eğivermiş dalını, // Soldurmamış yaprağını, dalını, // Nazlı yârim aman gel salını salını*” (Özbek, 1981: 164-165). Bu türküde “nazlı kavak”, âşığın sevdasıyla ilgili semboldür. Sevdakârın nazlı kavağın yapraklarının kuruyup dökülmesini istemesi, âşığı yârimden ayırmak, vazgeçirmek isteyenlerin perişan olmalarını istemesiyle bağlantılıdır:

Nazlı kavak aman hep dalların kurusun

Dökülsün yaprakların sularda çürüsün,

Beni yârdan ayıranlar sürünsün (Özbek, 1981: 164-165)

Türkülerde âşık tipiyle ilgili elma imgesi sıkça geçmektedir. Elma, aşk sembolüdür; aşk duygularıyla birlikte, âşıkların buluşmasını, kucaklaşıp koklaşmasını, özetle, sevenlerin birlikteliklerini ifade etmektedir (Mirzaoglu, 2015: 51). Öpücük, sevdalının ağaçtan aldığı elma gibidir.

Alma aldım budaktan

Yâri öptüm dudaktan (Özbek, 1981: 100-101)

Kimi zaman ise daldan elma almak sevmek, sevdaya düşmek anlamına gelmektedir (Mirzaoğlu, 2015: 52). Yârinden zorla ayrılan âşık kendisini daldan koparılan bir elmaya benzetmektedir.

Elma idim indirdiler dalımdan

Ayırdılar beni nazlı yârimden (Özbek, 1981: 247)

Elma haricinde türkülerde âşık tipine ilişkin diğer meyve imgeleri de geçmektedir: armut, ayva, nar, kiraz vs. F. Gülay Mirzaoğlu'nun ifadesiyle, "Türkülerde aşk, özellikle sembolik meyveler söz konusu olduğunda cinsellikle iç içe geçmiş biçimde vurgulanır" (Mirzaoğlu, 2015: 53).

Kiraz aldım dikmeden,

Halimem dallarını bükmeden,

Bir armağan ver bana

Halimem ben gurbete gitmeden (Özbek, 1981: 197-198)

Armudumu dişledim

Sapını gümüşledim (oy)

Sevgilimin ismini

Mendilime işledim (of) (Gözükızıl, 2006)

Âşık kendisi hakkında "nar tanesiyim" demektedir:

Gitme güzel gitme, nar tanesiyem

Anamın babamın bir tanesiyem (Öztelli, 2002: 76)

"Ayva turunç narım var" türküsünde ayva, turunç, nar simgelerinden âşığın aşk derdinden tesellisiz ağlayışını, "ah çekip inlemesi"nin betimlenmesi için istifade edilmektedir.

Ayva turunç narım var

Benim ahu zarım var

Hep derdinden ağlarım

Bir vefasız yarım var TRT Rept. № 3542

Türk folklorunda nar meyvesi aşkı, nar taneleri ise üreme ve çoğalmayı simgelemektedir (Mirzaoğlu, 2010: 131).

Al elmayı ver narı

Ağlarım zarı zarı

Tez günlerde gönderin

O ahu gözlü yari. TRT Rept. № 3542

Gülida Çetindağ Süme “Elazığ Türkülerinde Aşk Olgusunun Sembolik Söylemleri” yazısında “Al elmayı daldan al” türküsünü incelerken elma simgesiyle ilgili şunu demektedir: “Elmanın yarısı âşık, bir diğer yanı ise sevgilidir. Bu yönüyle elma, sevgili ve âşığı yani bir bütünü çağrışmaktadır. Elma; aşkı, mutluluğu, sonsuzluğu ve ebediliğe uzanan bir saadeti sembolize eder. Âşık, sevgilisinin bu mutluluğu kendi elinden almasını ister ve bir ömür onunla sürecektir saadeti diler.” (Çetindağ Süme, 2013 II: 88-89)

Muradına bir türlü eremeyen bahtsız âşık kendisini bir çalıya benzetmektedir:

Çalı mıyım çalı mıyım

Ben çalının dalı mıyım

Eller erdi muradına

Ben bir bahtı karalıyım

Yaradana kurban olâm (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Bazı türkülerde âşık tipiyle ilgili karanfil simgesi geçmektedir. Karanfil, Türk halk edebiyatında adından sıkça söz edilen çiçeklerden biridir (Albayrak, 2010: 314). F. Gülay Mirzaoglu’na göre türkülerde karanfil; dokunmayı, koklaşmayı, kucaklaşmayı, dertleşmeyi, söyleşmeyi ve sevgiyi gösteren her türlü davranışı da ifade eden bir aşk sembolüdür (Mirzaoglu, 2015: 41). Dolayısıyla yârinin hasretiyle yanan âşığın kendisini susuz kalmış bir karanfile benzetmesi gayet doğaldır:

Karanfilim, susuzum

Kaç gündür uykusuzum (Öztelli, 2002: 98)

Ukrayna kültürü ve folklorunda, özellikle sevda halk şarkılarında gilaburu simgesi çok önemli yer almaktadır. O. Dey’in ifadesiyle, “Kız güzelliğinin tasvir edilmesinde en sevilen şarkı istiaresi, kızı kırmızı gilaburuyla kıyaslamaktır” (Dey, 1986: 8). Genel olarak gilaburu kızlık, güzellik ve sevgi sembolüdür (Potebnia, 1868: 261; Kostomarov, 1994: 70; Jayvoronok, 2006: 269-271; Kotsur, 2015: 326-327).

Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği

Kızı seviyordum, şimdi de seviyorum ben. (Sıdorenko, 1964: 455)

Geliyor Marusya ağlayarak,

Elinde gilaburuyu taşıyarak (Dey, 1986: 81)

Fakir kızcağızın ise tek bir mercancığı var,

Yokuş aşağı su taşıyor - gilaburu gibi çiçekleniyor (Dey, 1986: 47)

Kırmızı gilaburu bilhassa güzel kızı, gilaburunun olgunlaşması kızın gelinlik çağına girmesini temsil etmektedir (Potebnia, 1860: 45-46; Kostomarov, 1994: 69). A. Potebnia'ya göre folklor eserlerindeki gilaburunun hala olgunlaşmış olmaması ise aşta bir maninin olduğunu göstermektedir (Potebnia, 1860: 46). Aynı zamanda gilaburunun çiçeklenmesi, kızın evlendiği ya da evlenmeye hazır olduğu veya birini sevdiği anlamını taşımaktadır.

Kırmızı gilaburu

Beyaz çiçekleri açtı,

Senin yüzünden, kozak,

Beni annem dövdü (Dey, 1986: 88)

Gilaburunun çiçek açmış olmamasıysa kızın bu zamana kadar birine âşık olmadığı, biriyle evlenmediğinin işaretidir:

“Gilaburum benim,

Niçin çiçek açmadın?”

“Kış çok soğuk idi,

Çiçeklerimi soldurdu.”

“Kızım benim,

Niçin gelin olmadın?”

“Tüm Ukrayna'yı gezdim,

Kendime eş bulamadım.” (Dey, 1986: 294)

Gilaburunun kararması kızın aşk derdi çektiğini ifade etmektedir:

Kırmızı gilaburu, kararmışsın,

Yağmuru mu istiyor, rüzgârdan mı korkuyorsun sen?

Rüzgârdan korkmuyor, yağmuru istemiyorum,

Kimi sadakatle seviyorsam onun için ölüyorum. (Dey, 1986: 136)

“Koyuver beni anneciğim” şarkısında dilber diğer kızların sevgilisine göz koymalarını engellemek için onun ayak izini gilaburu çiçeğiyle kapatmaktadır:

Rüzgâr esmesin,

Çiy düşmesin,

Sevgilimi

Başka bir yâr sevmesin (Dey, 1986: 84)

Ukrayna halk biliminde gilaburu toplamak, onun dallarını kırmak, sevmek, evlenmek ya da evlendirmek anlamına gelmektedir (Potebnia, 1860: 46; Kotsur, 2015: 327). Gilaburunun dallarını kıran kız onların sayesinde erkekleri kendisine âşık etme gücünü elde etmektedir:

Oy çayırda gilaburu vardı,

O gilaburunun dallarını kız kırıyordu,

O gilaburuyu kız kırıyordu,

Tüm erkekleri büyüliyordu.

Sadece birine hiçbir şey olmuyor,

O her akşam kızın yanına geliyor (Dey, 1986: 69)

Gilaburu sembolü ve bu sembolle ilgili motifler, Ukrayna kültürü ve folkloruna özgüdür, türkülerde buna hiç rastlanmamaktadır. Ukrayna folkloru için önemli olan ama türkülerde geçmeyen başka bir bitki simgesi, Cezayir menekşesidir. “Yemyeşil” ve “haçvari” sıfatları olan Cezayir menekşesi Ukrayna halk biliminde evlilik, kızlık, bekâret, erkek ilkesi, genç kozak, ölümle hayatın karşılıklı bağlantısı sembolüdür (Kotsur, 2015: 39). Bir kız aşktan bahsederken çok kere bu çiçeği anmakta, onu sevgilisiyle kıyas etmektedir (Kostomarov, 1994: 62).

Yayıl, Cezayir menekşesi,

Kökle değil, yapraklarla!

Kozak kızı çağırıyor,

Sesle değil, ıslıkla! (Dey, 1986: 53)

Genel olarak Ukrayna kültüründe Cezayir menekşesinde kişisel mutluluk simgeciliği yer alır. Cezayir menekşesini koparmak, sevgiliyle buluşmaya gitmek, çiçeklenen Cezayir menekşesi aşk itirafı, mutlu evlilik demektir (Jayvoronok, 2006: 26-27). Bunun için sevgilisi tarafından aldatılan ve evlilik dışı çocuğu doğuran kız, diğer kızları uyarmakta, onların gilaburu toplayıp Cezayir menekşesini kopararak çocuğunu uyandırmamalarını söyleyerek kızların aşk ve ilişki konusunda çok dikkatli davranmaları gerektiğinin mesajını vermektedir.

*“Gitmeyin, kızlar, gilaburu almaya,
Çocuğumu uyandırmayın!
Cezayir menekşesini koparmayın, kızlar,
Bebeğimi uyandırmayın! (Sıdorenko, 1986: 492)*

Cezayir menekşesinin erkek sembolü olan bitki olduğunu, annenin erkek çocuğunun beşiğini genellikle bu çiçekle süslemesi ya da oğlanın Cezayir menekşesi suyunda yıkanması ispatlamaktadır:

*Kız oğlunu dünyaya getirdi,
Çevresini Cezayir menekşesiyle bezedi (Sıdorenko, 1986: 492)*

*Oy galiba sen, sevgilim,
Cezayir menekşesi suyunda yıkanmışsın,
Ki senden daha iyi, daha yakışıklı olanlar varken
Asıl sen hoşuma gitmişsin (Dey, 1986: 91)*

“İvanko, İvanko” şarkısında şu satırlara rastlamaktayız:
*Şafak söktüğünde
[Sevgilim] Bana geliyor.
Köyün ortasında ıhlamur,
Cezayir menekşesiyle örtülü. (Dey, 1986: 56)*

“Cezayir menekşesiyle örtülü ıhlamur”, kız-erkek çiftinin simgesidir.

Kırmızı gilaburu ve vişne kızın sembolleriyken yeşil meşe, Cezayir menekşesi gibi erkekliği temsil etmektedir (Kostomarov, 1994: 76). “Yeşil meşe, yeşil meşe” şarkısında kozağın sevdiği kızın başka biriyle nişanlanması karşısında yaşadığı acı, yeşil meşenin yanındaki akağacının kesilmesine karşı duyduğu üzüntüye benzetilmektedir.

*Yeşil meşe, yeşil meşe
Eğer senin yanında olan
Akağacı keserlerse
Üzülmez misin?
“Oy yeşil olan ben
Nasıl üzülmeiyim ki
Benim yeşil yapraklarımı
Kim koruyacak ki?”*

“Oy sen, gencecik kozak,
 Üzülmez misin
 Senin sevdiğin kızı
 Başka birine alırlarsa?” (Dey, 1986: 321)

Başka bir şarkıda gilaburu ve meşe simgeleri genç erkek ve kızı temsil eder, onların ilişkilerinin anlatımından önce güzel bir tabiat tasviri olarak metnin aşk şarkısı olduğunu dinleyiciye/okuyucuya bildirir.

Sis, sis var vadide,
 Gilaburunun yaprağı geniş;
 Ama meşeninki daha da geniş (Sıdorenko, 1964: 445)

Benzer bir motife “Tarlada yeşil meşe ağacı” şarkısında da rastlamaktayız. Bu eserde meşe ağacı erkeği, vişne ise onun sevdiği kızı simgelemektedir.

Tarlada yeşil meşe ağacı,
 Onun altında vişne ağacı var.
 Orada kozak ata binip oynuyor,
 Kız çıksın diye (Dey, 1986: 40)

Bir türküde de şu satırları okumaktayız:

Eğin'in etrafı dağdır, meşedir
 İçerde oturan beydir paşadır (Öztelli, 2002: 87-88)

1.2.5. Âşık Tipine İlişkin Su ve Ateş Simgeleri

Ukrayna halk şarkılarında su imgesi çok önemli rol oynamaktadır. Irmak, kuyu imajları; suyu almak, su getirmek, su dökmek, ırmak üzerinden atlamak gibi su ve suyla alakalı hareketler Ukrayna folklorunda doğrudan aşk olgusuyla ve asıl âşık tipiyle ilgilidir. A. Potebnia “Evlilik Telâkkisi Olarak Sudan Geçiş” (1868) başlıklı çalışmasında su içmenin âşık olmak, sevmek, ırmağı geçmenin evlenmek, köprü kurmanın ise evlenmeyi beklemek anlamına geldiğini vurgulamaktadır (Potebnia, 1868: 258- 264). Tüm bu motifler, Ukrayna halk şarkılarına özgüdür ve türkülerde yer almamaktadır.

Ukrayna folklorunda suyun sıfatlarından biri, “sağlıklı” olmasıdır. Suyu girme, yüzü yıkama güzelliği sağlamaktadır. Yıkanma eylemi güzelleşmek, süslenmek; kur

yapmak, sevmek demektir (Potebnia, 1860: 69). “Gıly a gıly a gri kazlar” adlı şarkıda bu eylemin manalarının ikisi de yoğun şekilde işlenmektedir. Kız erkeğe zaten yakışıklı olduğu için yüzünü yıkamasına gerek olmadığını söylerse de sevgilisine beraber yüzlerini yıkamayı da teklif etmektedir: bu hareketin sembolik anlamı, aşka düşmektir.

*Hey dönme,
Yüzünü yıkama,
Sen, canım benim,
Bu halinle hoşuma gitmiştin.
Kuyum var
Tahta perdemin dibinde,
Beraber, kalbim,
El yüzümüzü yıkayalım.
Benim başörtüm
İbrişimle işlenmiş.
Yüzümüzü silelim canım,
Dövülürsem de. (Dey, 1986: 82-83)*

Kuyu imgesi, doğrudan kız imajıyla ilgilidir. “Oy kırd a kuyucuk var” adlı şarkıda kuyuda yüzünü yıkayan kızın kozak üzerine büyük tesir bırakan güzelliği konu edilmektedir:

*Oy kırd a kuyucuk var,
Suları soğuk,
Orada kız yüzünü yıkıyordu,
Siyah saçlı, genç olan. (Dey, 1986: 83).*

Başka bir Ukrayna şarkısında kırd a üç kuyunun olması kozağın hoşlandığı üç kızın olmasını çağrıştırmaktadır:

*Oy kırd a üç kuyu var,
Kozanın sevdiği üç kız var (Zıryanov, 1961: 109-110)*

Kuyu-kız kıyası “Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği” adlı başka bir Ukrayna şarkısında daha ayrıntılı şekilde ifade edilmektedir. Bu şarkıda âşık ve güvercin imajları arasında yine bir simgesel paralel çizilmektedir: güvercinin kuyunun suyunda yıkanması motifi anlamca âşığın kızı sevmesine tekabül etmektedir.

*İşte bu, güvercinin yıkandığı o kuyu,
İşte bu, sevdiğim o kız* (Sıdorenko, 1964: 455)

Kuyunun bileziğinin yontulması kızın nişanlanmış olduğu, kartalların daha önce güvercinin yıkandığı bu kuyudan su içmesiyle kızı zorla başka birine vermek istediklerini anlatmaktadır:

*Oy tarlada kuyucuğun bileziği¹⁶ yontulmuş,
Oy benim yarım artık nişanlanmış.
Oy yazık yazık... (2)
Oy o kuyudan kartallar su içiyor,
Benim yarım ise dini nikaha götürülüyor.
Oy yazık yazık.. (2)* (Sıdorenko, 1964: 455)

Kimi Ukrayna şarkılarında kızın kuyuya kovanını batırışı betimlenmektedir. Kovayı çıkaran kişinin kızın kocası olacağı, Ukrayna folklorunda su kültürünün evlilik sistemiyle ilgili olduğunu göstermektedir.

*O meşe ağacının dibinde kuyu vardı,
Oradan kız suyu alıyordu.
Ah, altın kovayı batırdı –
Kızcağızın kalbi ağrıdı.
“Benim kovamı kim çıkarırsa
O benimle ruşnika¹⁷ basar.”
Gencecik kozak seslendi,
(Kovağın altında yağızcık at):
“Ben senin kovanı çıkarayım
Ve seninle ruşnika adım atayım.”* (Dey, 1986: 307)

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Ukrayna sevda konulu halk liriğinde kuyu, sevgililerin buluştuğu mekân işlevini görmektedir. Örneğin, ünlü bir Ukrayna şarkısında kızla flört etmeği hedefleyen erkek onunla buluşmak maksadıyla bahçede kuyu kazmaktadır:

Kuyuyu kazdım, kazdım

¹⁶ Türkiye’de kuyu bileziği taştan yapılmaktadır. Fakat Ukrayna’da genellikle ağaçtandır.

¹⁷ Ruşnik (рушник), işlenmiş ya da dokunmuş deseni olan dekoratif kumaş parçası; genellikle ev süslemede, Ukrayna halk törenlerinde kullanılır. Ruşnika adım basmak (ставати на рушнику, на рушники), evlenmek, nikâh kıymak demektir (Словник української мови: в 11 томах, 1977, 8: 919).

Vişne bahçesinde

Acaba çıkar mı genç kız

Sabahleyin suyu almaya?

Çıktı, çıktı kızcık

Vişne bahçesine suyu almaya,

Arkasında ise kozak

Atını suya götürüyor (Yesıpkö, 2003: 68-69)

Açıklandığı gibi türkülerde de âşık sevgilisine kimi zaman çeşme, pınarın yanında rastlamaktadır:

Çeşmelerin taşına çıkma öyle karşıma

Seni sevdim seveli neler geldi başıma (Özbek, 1981: 179)

Yavrum seni tanırım

Pınarın yollarında (Öztelli, 2002: 98)

“Testiyi aldın kızım” türküsünde anne çeşmeye su almaya giden kızını geç kalmakla suçlamakta, kız ise orada Mahmut diye bir erkek gördüğü için geciktiğini söylemektedir (Günbulut, 2002: 17).

Âşığın su simgesiyle bağlantısı bazı türkülerde de gösterilmektedir. N. Albayrak’ın belirttiğine göre “Türk halk edebiyatında “coşkun akan sel”, “boz bulanık sel”, “coşkun çay”, “çağlayan ırmak” gibi sözlerle kabına sığmayan, yerinde duramayan, sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşan âşıkla ırmak arasında ilgi kurulmaya çalışılmıştır” (Albayrak 2010; 285).

Bir türküde sevdalı kendisinin bir pınar başı olma isteğini dile getirmektedir.

Hey hey pınar başı ben olayım

Yâr yâr yâr yâr yâr yâr aman

Bulanırsam bulanayım

Leylim leylim leylim aman (Öztelli, 2002: 59)

Başka bir türküde âşık suyun akmasını gülmesi ve sevmesiyle, çağlamasını ağlamasıyla kıyas etmektedir:

Akardım çağlamazdım

Gülerdim ağlamazdım

Bileydim gelmeyceni

Sevdalar bağlamazdım (Özbek, 1981: 100-101)

Türk masallarında kadın kahraman çeşitli gerekçelerle evinden ayrılır. Uzun bir yol gittikten sonra bir pınar başında bulunan çınar ağacına çıkar. Bu sırada oraya gelen erkek kahraman çınar ağacının altında atına su içirirken ağacın üzerinde bulunan kızın aksi suya düşer. Kahraman ağaçtan indirdiği kızla evlenir. Burada çınar ve pınar, aşkın mekânı olarak önemli yer tutar. Türküdeki kişinin de bu duruma telmihte bulunduğu düşünülebilir. Kahraman, türküde çınar/pınarın olmayışını, aşkını/derdini anlatacağı kimseyi bulamayışını şikâyetlenerek dile getirir.

Günyeli'de çınar yok

Yaz kış akan pınar yok

Bin türlü derde düştüm

Halimi hiç soran yok (Özbek, 1981: 112-113)

“Yaylanın soğuk suyu” vefasız yâri âşığı büyük ruhi azaba uğratmaktadır:

Yaylanın soğuk suyu da

Deldi bağrımı deldi

Üç günlük gelin iken de

Bana selamı geldi (Özbek, 1981: 126-127)

Kuyunun yanı sıra Ukrayna sevda liriğinde ırmak, nehir simgesinin de çok önemli yeri vardır. “Ufak bir ırmak akıyor” başlıklı Ukrayna halk şarkısında kız annesine ufak bir ırmağı atlayacağını söylemekle kendisinin evlenmeye hazır olduğunu bildirip sevdiği kişiyle evlenmesi için izin istemektedir.

Ufak bir ırmak akıyor,

Gidip atlayayım.

Beni istediğim kişiye

Ver anneciğim (Dey, 1986: 304)

Âşığın kızdan kendisine ırmak üzerinden elini uzatmasını istemesi, onunla evlenmeye niyetli olduğunu göstermektedir:

Hızlı akan ırmak üzerinde

Elciğini uzat,

Diğerini uzat.

*İkisini uzat,
Ben ise seni, kalbim benim,
Kendime sararım.
Evleniriz
Ve yaşarız
Seninle, kalpçığım,
Tanrı 'ya şükrederiz (Dey, 1986: 50-51)*

“Tuna’nın öte yanında” şarkısında nehrin kenarında gezen kız kendi aile üyelerini tanımadığı, onların ricalarını yerine getirmedeği halde sevgilisinin nehrin öte tarafına ulaştırma ricasını yerine getirmektedir. Bunun açıklaması, kızın sevdiği erkeğe varmak istemesidir. Eskiden Ukrayna kültüründe evlenen kız kendi soyunu, ailesini bırakıp kocasının ailesine girmek zorundaydı; folklorda sıkça işlenen bu mevzu şarkıda kızın kendi ailesini tanıyamamasıyla ifade edilmektedir:

*Yanıma sevgilim geldi, sevgilim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, canım, canım”
Ben sevgilimi tanıdım, tanıdım,
Kayıkçıyı çağırdım, çağırdım (Dey, 1986: 75-76)*

Bir kız için su almak, aşka düşmek demektir:

*Oy, sığ yerden su alıyorum,
O taraftadır benim kahverengi gözlerim,
Orada kozak atını suluyor,
Benim tarafıma bakıyor. (Hordiyçuk, 1991: 139)*

Suyun bir bent yoluyla toplanması genellikle aşkın engellendiğini ifade etmektedir. Bu engellemenin biçimleri farklı olabilmektedir. Kimi zaman suyun gölet haline getirilmesi kızın zorla başkasına verildiği anlamına gelmektedir:

*Ben gölete, gölete seğirttim,
Gölet bentle kapatılmış,
Ben kıza, kıza seğirttim,
Kız nişanlanmış. (Dey, 1986: 99-100)*

Kimi zaman ise bendin oluşması insanların âşığın bu ilişkisine karşı çıkıp olumsuz dedikoduları artırmaları anlamındadır. Örneğin, “Kırda kendirler, dorukları

yeşil” şarkısının varyantlarından birinde âşık kızın yalvarması üzerine yanına gelen sevgilisinin insanlara bendi açarak lakırdı etmeyi kesmelerini söylediği tasvir edilmektedir.

Yar sevgiliye geliyor, dilleri susturuyor.

“Bendi kazarak açın insanlar, su boşansın,

Gammazlamayı kesin, söylentiler sönsün!” (Dey, 1986: 191)

“Oy geçit yerinden su alıyorum” adlı Ukrayna halk şarkısında kızın geçit yerinden suyu alıp evine getirmesi birine âşık olduğunu göstermektedir (Potebnia, 1860: 73). Kızın zor durumu, onun hiç kimseye duygularını açamamasıyla ifade edilmektedir: ailede kıza kimi sevdiğini, özlediğini soran yoktur.

Oy geçit yerinden su alıyorum,

Omuz sırtığım yaylanıyor,

Hiç kimse bana sormaz

Kalbim kimin için çarpıyor.

Oy geçit yerinden su alıyorum,

Eğilmiyorum.

Kimse bana sormaz,

Kimin hasretini çekiyorum.

Oy geçit yerinden su alıyorum

Taşa basıyorum.

Kimse bana sormaz,

Kimi özliyorum. (Dey, 1986: 166-168)

Kızın getirdiği suyu annesine içirmesi de annesinin kızının sevdiği erkeği kabul etmesini istemesinin ifadesidir. Su dökmek ise sevgilileri ayırmak manasını taşımaktadır. A. Potebnia’nın fikrine göre suyun akıtılması ya da genel olarak dökülme eylemi kaybı, ayrılığı ve kederi simgelemektedir (Potebnia, 1860: 103). Kızın annesi suyu dökeceğini söyleyerek kıızı seçtiği erkekten ayırmaya niyetlendiğini belirtmektedir.

“...Oy iç, iç, annem,

Getirdiğim suyu,

Sevdiğim birinden

Ayırma beni.”

“İçeceğim, dökeceğim,

*Akıtacağım,
Beğenmediğim güveyim var,
Ayıracağım.”*
“Dökme suyu, anne,
Onu getirmek zor çünkü,
Ayırma beni sevdiğimden,
Onunla yaşamak sana düşmez çünkü.” (Dey, 1986: 166-168)

“Guguk kuşu ötmeye koyuldu” başlıklı Ukrayna şarkısında kızın su getirmesinin aşka açık olduğu, birini sevmeyi arzu ettiği anlamları vardır.

*Eve su getirdi,
Omuz sırtığı yaylanıyor
“Niçin, niçin, annem benim,
Beni kimse istemeye gelmiyor?”* (Dey, 1986: 296-297)

Ne var ki sevip sevlmeyi arzu ettiği halde kız, aşk mutluluğundan mahrum kalmaktadır:

*“Zengin istemez, kızım benim,
Cüret etmez fakir.
Senin sarışın saç örgün
Otlarla yeşerir.”* (Dey, 1986: 296-297)

“Slav Halk Şiirlerinin Bazı Sembolleri Hakkında” (1860) başlıklı çalışmasında A. Potebnia su içmenin arzulamak, sevdalanmak, sevlmek, bazı durumlarda hayran hayran seyretmek veya kendini sevdirmek manaları, su içmek istemenin ise aşkı arzulamak anlamının olduğunun kanaatindedir (Potebnia, 1860: 12-13). Ukrayna halk şarkılarında âşğın su içmesi çok yaygın bir motiftir. Kimi şarkılarda âşık bizzat kızdan ona su içirmesini istemekten diğer şarkılarda kızın annesinden içmek için su istemektedir: bu eylemin asıl sebebi, erkeğin kızın annesinden müsaade alması, sevgisinin onaylanmasını istemesidir.

*“İçmek için su ver,
Kızın güzel mi,
Görmeme izin ver!”*
“Tarlamda su var,

*Git ve iç,
Kızım şenlikte,
Git ve gör”* (Dey, 1986: 40)

Birçok şarkıda kozağın kızdan atına su vermesini rica ettiği sahnesi betimlenmektedir. Birinin atını sulamak birine aşkını ilan etmek demektir, fakat bu hareketin ten aşkı anlamı da mevcuttur. Kız sadece evlendikten sonra kozağın atına su verebileceğini beyan etmektedir:

*“Kızım benim,
Atıma su ver
Ahşap kuyudan,
Dolu kovayla.”
“Kozakçığım benim,
Senin olsam
Atını dizginlerinden tutup
Onu sulardım.”* (Dey 1986, 294)

Âşığın su istemesi motifi bazı türkülerde de geçmekteyse de Türk folklorunda anlam paradigması farklıdır. Sadece kimi türkülerde Ukrayna halk şarkılarıyla çağrışımlar bulunmaktadır. Örneğin, “Yârim gitti çeşmeye” türküsünde kız sevdiği erkeğe hitap ederek şunu demektedir:

*Neyim varsa vereyim aman güzel oğlan
Elinden su içmeye yar yar aman* (Öztelli 2002, 84)

“Ben susadım sular isterim” adlı türküde ise âşığın suyu istemesiyle onun kendi yârini istemesi arasında bağlantı kurulmaktadır:

*Ben susadım sular (aman) isterim
Su deresi neriye gelir, gösterin
Ben ellerin kahrını çekemedim
Ben ille kendi yârimi isterim* (Öztelli 2002, 134)

Bulanmış su imgesinin hem Ukrayna halk şarkılarında hem de türkülerde negatif yan anlamları vardır. “Su neden bulanık” adlı Ukrayna şarkısında suyun bulanık olması, kızın üzüntüsünü simgelemektedir:

Su neden bulanık,

Dalga mı çalkaladı?

Ben de niçin mahzunum şimdi,

Annem mi beni dövdü? (Zıryanov, 1961: 113-114)

Genel olarak Ukrayna halk edebiyatında suyun bulanık olması hüznün göstergesiye suyu bulandırmak arasını açmak, bozuşturmak demektir (Potebnia, 1860: 91-92). “Gılya gılya gri kazlar” adlı Ukrayna şarkısında gri kazların Marusya’nın yanındaki suyu bulandırması, simgesel biçimde arabozanların olduğunu, olumsuz dedikoduların oluşup yayıldığını anlatmaktadır:

Gılya gılya¹⁸

Gri kazlar.

Bulandırmayın

Marusya’nın yanındaki suyu. (Dey, 1986: 82-83)

Buna benzeyen motife türkülerde de rastlanmaktadır: “Bahçanın kapısını açtım” türküsünde ördeklerin göllerde çalkanması âşık hakkındaki dedikoduların çoğalmasıyla ilintilidir:

Ördek çalkanır göllerde

İsmim söylenir dillerde (Öztelli, 2002: 191)

Ukrayna halk şarkılarında betimlenen âşık tipinden farklı olarak türkülerde âşık tipi su imgesinden ziyade daha çok ateş, yalaz imgesiyle ilgilidir. İster divan edebiyatında ister halk edebiyatında ateş, âşğın çektiği aşk çilesi, sevgiliye özlem, ondan ayrı kalmasını ifade etmektedir (Albayrak, 2010: 50). A. Potebnia da Slav halk şiirinde semboller hakkındaki çalışmasında aşkın ateş, ateşin ise aynı zamanda keder, hüznü olduğunu söylemektedir (Potebnia, 1860: 24) fakat Ukrayna sevda konulu halk şarkılarında “aşk ateşi”, “aşktan yanma” gibi kavramlar konu olmamakta, türkülerde ise sıkça dile getirilmektedir. M. Özbek’in deyişiyle, “Aşk bir ateştir, ocağı da gönüldür” (Özbek, 2009: 73) ve bu durum özellikle türkülerde kendisini göstermektedir.

Sevdakârın içindeki duygulara sebep olup onları alevlendiren kişi, maşuktur:

Kaşı kara, gözü elâ, yandırdın beni (Öztelli 2002, 63)

Birine vurulan âşık tipi “aman” diyerek kendisinin aşktan dolayı tutuştuğunu söze döküp bu durumundan yakınmakta, halini yâre bildirmektedir:

¹⁸ Kazlara seslenme.

Aman şeker oğlan

Yandım şeker oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Yar yar aman, ben yandım aman

Aman yenile bir yar sevdim

Gözün aydın diyen yok

Yar yar aman, ben yandım aman (Öztelli 2002, 73)

“Kalenin bayır düzü” türküsünde sevdadan söz eden âşık kendisini bir kibrite benzettirmektedir: yanması için yârin bir işareti bile yeterlidir:

Aşkından kibrit oldum

Üflesen yanıyordum (Öztelli, 2002: 46)

Âşık sevdanın bir nevi yürek ateşi olduğunu vurgulamanın yanı sıra bu ateşi söndürebilecek güce sahip olan sadece maşuğun kendisinin olduğu, başka bir dermanın bulunamadığını iddia etmektedir:

Hekim buna neylesin

Halimem yangınımız yürekten (Özbek, 1981: 197-198)

Amanın aman da yaylaların ormanı

Bulunur mu yangınlığın dermanı (Öztelli, 2002: 134)

Yandım insaf eyle zalim el aman

Sönmez aşkın ateşi hiçbir zaman (Öztelli, 2002: 232)

Birçok türküde âşık aşk duygusunun yanı sıra kendisini mahveden acıyı da ateşe benzetmekte, sevda çilesine ateş şeklini vermektedir. Başkasıyla evlenen kız sevdalıyı sıkıntı ve üzüntüye sevketmekte, sıklıkla yanmasına sebep olmaktadır:

Her kimler alsa da sende gözüüm var,

Yaktın beni gelin mi oldun ellere. (Özbek, 1981: 108)

Yar üstüme evlenmiş

Derdime çare bulun vay vay vay vay.

Furun üstünde kürek,

Ne yanıyon a yürek.

Her dertlere dayandın,

Buna da dayan yürek, vay vay vay vay (Özbek, 1981: 146-147)

Kimi türkülerde sevgiliyle murada eremeyen âşığın kendisinin ya da onun ciğerinin “kebab” olduğundan bahsedilmektedir. Türkülerde genellikle bunun nedeni, kızın başka biriyle evlendirilmesidir:

Giderim dur diyen yok

Kebab oldum yiyen yok (Arsunar, 1962: 16-18)

Tanburam rebap oldu

Ciğerim kebab oldu

İstedim vermediler

Bir zalim sebep oldu (Öztelli, 2002: 260)

Sevdakâr için sevgiliden ayrılmak, sevgili hasretini çekmek yanmak misalidir:

Beyler bahçesinde kandiller yanar

Kandilin şavkına bülbüller konar

Herkes sevdiğine böyle mi yanar (Öztelli, 2002: 203)

Ben o yârdan ayrılalı

Bağrım yanık benim, kuşlar (Öztelli, 2002: 267-268)

Kışlanın önü pınar

Hep kuşlar ona konar

Bugün yâri görmedim

Yüreğim ona yanar (Öztelli, 2002: 229)

Âşık sevdayı ateşten gömleğe benzeterek kimsenin türlü eziyetlere neden olan bu duyguya yakalanmamasını dilemektedir:

Ah ne imiş ne imiş

Kaderim böyle imiş

Kimse sevda çekmesin

Ateşten gömlek imiş (Öztelli, 2002: 98)

1.2.6. Âşığın Sevgiliyle Tartışması

Âşık, sevdiği kişinin kendisini sevip sevmediğini, hoşlandığı başka kişilerin olup olmadığını merak etmektedir. Bu durum hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında kendisini göstermektedir.

Pınarın başında testin varımış

Beni öldürmeye kastın varımış

Duydum benden özge dostun varımış (Günbulut, 2002: 14)

Bir Ukrayna şarkısında kozak kızın duygularından emin olmak için onun kendisine tüm gerçeği söylemesini rica etmektedir:

“Tüm gerçeği söyle, kız,

Yoksa başka bir yari bulurum!

Başka bir yari bulmazsam

Kendimi denizde boğarım

Ya da başımı taşa vururum!” (Hordiyçuk, 1991: 125)

Kız ise kozağın emin olmasını sağlamakta, kendisine sadık olduğunu beyan etmektedir:

Sana sadığım, aşığım, seni seviyorum,

Seni görmeyince ölüyorum! (Hordiyçuk, 1991: 125)

Kimi zaman türkülerde de kızın sevgilisini aşkına inandırmaya çalışması motifine rastlanmaktadır. “Su sızıyor sızıyor” türküsünün nakaratı, kızın sevdiği erkeği ona söylendiklerinin yalan olduğu, kızın ise sevgilisine sadık olduğundan emin etme çabasıdır:

Oğlan mavilim oğlan,

Sözüne de kavilim oğlan.

Beni sana geçmişler

Yalan sevdiğim yalan. (Özbek, 1981: 151)

Bazı Ukrayna halk şarkılarında âşıkların tartışması, birbirine darılması söz konusudur. Bu tür şarkılarda âşık tipi genellikle bilinmeyen bir sebepten dolayı sevgiliyle atışmış genç bir kızdır. Kimi zamanlar bu âşık tipi karşımıza oldukça gururlu bir karakter olarak çıkmaktadır. “Bütün yıldızlar bir grupta” adlı şarkıda kız kendisine kızdığı için giden sevgilisini dönmeye ikna etme düşüncesini reddetmekte, aşk ümitlerini kıran bu erkeğin artık sadece doğa ruhları tarafından sevilmesini dilemektedir:

Adaçayına suyu kaynatıyorum,

Sedef otuna kaynatmam. (2)

*Kızmış benim sevgilim,
Ben de yalvarmam.
Bentleri dağıtanlar
Ona yalvarsınlar, (2)
Bentleri yıkanlar
Onu bilsinler.
Bentleri yıkanlar
Onu bilsinler, (2)
Bataklıkta ıslık çalanlar
Onu sevsinler. (Dey, 1986: 149)*

“Yağmur, yağmur çiseliyor” şarkısında sevgililer arasındaki kavga farklı şekilde betimlenmektedir. Âşık yağmur sesini sevgilisinin ayak sesi sanırcasına onu özlemekte, görmek istemektedir:

*Onu nereden gözlemem
Gerektiğini bilsem
Hizmetçileri tutar,
Onlara patikayı süpürtürdüm (Dey, 1986: 145-146)*

Aynı şarkıda hem âşık hem de maşuk kavgalarından pişman olurlar, birbirine hâlâ değer verdikleri için barışma yollarını aramaktadırlar:

*Kızgın, kırgın
Sevgilim bana,
Ama baktı mı hem onun
Hem benim kalbim kısılıyor (Dey, 1986: 145-146)*

Bazı türkülerde de küsme olayı söz konusu olmaktadır. Bu türkülerde karşımıza lirik kahraman olarak erkek, darılıp küsen karakter olarak ise kız çıkmaktadır. “Kalenin bayır düzü” adlı türküde âşık, arabozucuların sözleri yüzünden yâre küsülmemesi gerektiğini söylemektedir, bu sözleri onun kendi yârine yöneliktir:

*Kereviz özü ile
Kim görmüş gözü ile
Adam yâre küser mi
Ellerin sözü ile (Öztelli, 2002: 46)*

Aynı zamanda bu türküde nakarat olarak âşığın sevgilisine, nişanlisına küsüp onu seven âşığa gelmesini söylemesi dikkat çekicidir.

Kıydan kenardan

Kapıdan, bacadan düş de gel

Nişanlına küs de gel (Öztelli, 2002: 46)

“Güzel senden ayrılalı” türküsünde gözyaşı “ab-ı revan” olan âşık sevgilisine gel diye yalvarmaktadır. Türkünün metninden yola çıkılarak ayrılışlarının sebebinin küsme, kırgınlık olduğu tahmin edilir.

Böyle m'olur küsüp gitmek

Seni seveni terketmek

Haram oldu yemek içmek

İşim figan oldu gel gel (Özbek, 1981: 99)

“Ay oğlan yiğit misin” adlı başka bir türküde kız erkeğe selamını almadığı için küstür:

Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)

Dağlarda geyik misin

Selam verdi almadı (aman yumalacık Azime'm)

Allah'tan büyük müsün (Arsunar, 1965: 44-45)

Bunun haricinde bu türküde sevgilisinin babasının âşık kıza darılması söz konusu olmaktadır:

Harman yeri yarılır (yumalacık Azime'm)

Baban bana darılır

Darılmandık a bubam (aman yumalacık Azime'm)

Elin oğlu sarılır (Arsunar, 1965: 44-45)

“Sen, ay-aycık” şarkısında erkek kızdan ayrılmaya, vazgeçmeye karar vermektedir. Delikanlı aşk ıstırabının geçeceğini, kendisine başka bir sevgili bulacağını söylemektedir. Bu ayrılığının sebebi şarkıda net olarak betimlenmemekte ancak nedeninin kızın ilişkide pek samimi olmaması olduğu düşünülebilmektedir.

“Sen, kız-kızcık,

Nasıl gelmem gerekmiş.

Kalbim ıstırap çeker, sakınleşir,

Hüznüm biter.

Hüzünlüyüm ve hüzünsüzüm,

Bir daha kederlenmem,

Kendime başka bir sevgiliyi bulurum,

Onunla yaşarım ben.” (Dey, 1986: 234)

Kız ise erkeğin tüm Ukrayna’yı gezdiği takdirde bile ondan daha güzel bir kız bulamayacağını vurgulamaktadır.

“Sen, kozak-kozakçık,

Tüm Ukrayna’yı gezeceksin;

Ama benden daha güzeli

Tüm dünyada bulmayacaksın.” (Dey, 1986: 234)

Kimi türkülerde de âşığın yârinden ayrılıp gitmesi tasvir edilmektedir. “Şu karşıkı dağda kar var” adlı türküde âşık sevdiği kız kendisine karşılık vermediği için gitmeye karar vermektedir:

Şu karşıkı dağda kar var duman yok

Benim sevdiceğimde din var, iman yok

Vardım baktım nazlı yârime evde yok

Ver benim sazım efendim ben gider oldum

Süremedim lâvantayı, konsola koydum (Öztelli, 2002: 213)

Sevdakâr sevgilisini kıskanmakta, diğerleriyle vakit geçirdiği için ona yakınmaktadır. Bu durum öncelikle türkülerde betimlenmektedir:

Et aldım dirheminen (Beri bak yavrum beri bak)

Öldürdün vereminen (Dön biraz da bana bak)

Nasıl verem olmayım (Beri bak yavrum beri bak)

Gezersin ellerinen (Dön biraz da bana bak) TRT Rept. № 1372

Akardım çağlamazdım

Gülerdim ağlamazdım

Bileydim gelmeyceni

Sevdalar bağlamazdım

Aman da Kâmile eller oldun sen

Ellere düşmanlara diller oldun sen (Özbek, 1981: 100-101)

Türkülerde olduğu gibi âşığın sevgilisinin ona sadık kalmasını, diğerleriyle görüşmemesini isteyişi Ukrayna halk liriğinde de dile getirilmektedir. “Kayık geliyor, kayık geliyor” başlıklı Ukrayna halk şarkısında erkek sevgili kızın başkalarıyla görüşüp onun kalbini kırmamasını rica etmekte, yanına çıkmasını istemektedir:

*“Sevgilim, başkalarıyla vakit geçirme,
Kalbimi parça etme.
Oy, başkalarıyla duruyorsun,
Durup konuşuyorsun,
Benim kalbimi bıçaksız tabaksız
Parça ediyorsun
Hılya hılya beyaz kazlar
Sakin suyun akıntısına gidin.
Çık, çık, sevgili kızım,
Benimle az kal.”* (Dey, 1986: 60-61)

Kimi zaman türkülerde âşığın yârine diğerleriyle görüşmesin diye uyarıda bulunması gözdağı şeklini almaktadır. “Ak güvercin olaydım” türküsünde âşık sevgilisini tehdit edici biçimde başka biriyle görüşmesine, başka birisini sevmesine karşı uyarılmaktadır:

*Yar ne vazgeçtin benden
Vaz geçeceğini bileydin (a gülüm)
Gönlümü alırdım senden
Keten gömlek sekiz kat
Dördünü giy dördünü sat
Benden başka seversen (a gülüm)
Kalkma döşeklere yat* TRT Rept. № 02787

1.2.7. Âşığın Sevgilisinin İhanetine Tepkisi

Şarkılarda aşk evrensel, yenilmez bir olgudur. İnsanın onunla mücadele etmesi, ondan kurtulması imkânsızdır. “Yeşil katran” şarkısında âşık erkek sevdiği kızdan onu unutturabilecek bir bitki iksirini vermesini istemekte, onun böyle bir iksirini verebileceğini öğrenince hepsini içse de sevdiği kızı sadece “gözlerini kapattığında” (ölüm evfemizmi) unutabileceğini söylemektedir (Dey, 1986: 110-111).

Âşık sevgilisinin ona ve sevgisine inanmasını arzulamakta, onu sadakatinden emin kılmaya çalışmaktadır:

Yatma yeşil çimene uyur uyanamazsın

Yârim benim sevdama niçin inanamazsın (Özbek, 1981: 179)

Sevdalı, âşık olduğu kişinin kendisine karşı duygularını merak etmekte, duygularının kendisinininkiyle aynı derecede olup olmadığını bilmek istemektedir. Onun en büyük isteklerinden biri, hislerinin karşılıklı olmasıdır; âşık için dünya mutluluğu bundan ibarettir. Bunun örneklerine öncelikle Ukrayna halk şarkılarında rastlamaktayız:

Sen benim seni özlediğim kadar

Beni özlüyor musun? (Dey, 1986: 55)

“Sen seni sevdiğim kadar

Beni seviyor olsaydın

Seninle, kalbim benim,

Suyla balık gibi yaşardık.”

Balıkçı kıyıda balık tutuyor,

Kızınsa sevgili balıkçıyı düşündükçe

İçi kararmış oluyor (Dey, 1986: 103-104)

Âşık tipinin yaşayabileceği en büyük dertlerden biri, sevdiği kişinin onu ve duygularını, aşkını küçümsemesi, onlarla alay etmesidir. “Oy bildircincik” şarkısında âşık kızın yakındığı, kozağın kendisini ve sevgisini hor görmesidir. Şarkı, tipik ve zamanla sürekli hale gelen karşılıksız aşk duygusunu anlatmaktadır (Kolotilo 2009; 148).

Kızın imrenilemeyecek durumu, onun tabiat olgularına ilişkin kullandığı benzetmelerce pekiştirilmektedir: kozağın kızı hor görmesi – rüzgârın vadiyi hor görmesi - papatyanın vadiyi hor görmesi – güneşin diyarı hor görmesi gibidir. Önemli nokta, kozak-kız, rüzgâr-dağ, papatya-vadi çiftlerinin öğeleri arasında aslında çok güçlü ilişkiler ve bağların olmasıdır.

Oy, kozakçığım benim,

Beni hor görüyorsun,

Oy rüzgâr dağı hor gördüğü gibi,

Rüzgâr dağı gibi,

Papatya vadiyi hor gördüğü gibi,
Papatya vadiyi gibi,
Güneş diyarı hor gördüğü gibi,
Güneş diyarı gibi,
Oy güneş diyarı,
Oy kozak kızı hor görüyor,
Kozak kızı hor görüyor (Dey, 1986: 97)

Kozağın gerçekte kıza bağlı olduğunu onun sonraki sözleri ispatlamaktadır. Kozak, kıza “*kalbim benim*” diye hitap ederken ona yaklaşmasını, ikisinin beraber oturup geleceklerinden bahsedeceklerini söylemektedir (Dey, 1986: 97).

Âşığın sevgilisinin duygularından şüphelenmesi “Oy ay, aycığım, kimseye ışık verme” şarkısında da mevcuttur. Kız, sevgilisinin kendisini ihanet ettiğini düşündüğü için üzülerken şunu demektedir:

Dağdan at arabaları yuvarlanıyordu da vadide durdu.
Hoşlanıyorduk, sevişiyorduk da kestik.
Hoşlanıyorduk, sevişiyorduk, anne de bilmiyordu.
Şimdi ise kara bir bulut gibi ayrıldık. (Dey, 1986: 252)

Benzer duruma türkülerde de rastlanılmaktadır. “Bülbülüm altın kafeste” türküsünde âşığın maşuktan şüphelenmesi, ona tam manasıyla güvenememesi dile getirilmektedir:

Ben sana dayanamam yârim
Ben sana aldanamam
Ben sana aldanamam yârim
Ben sana güvenemem (Özbek, 1981: 110)

Âşığın mutlu olup olmaması, maşuğa bağlıdır. Onun gözyaşı, sevilenin gösterdiği soğukluk ve ilgisizlikten dolayı dökülmektedir:

Bülbülleri har ağlatır
Âşıkları yâr ağlatır
Ben feleğe neylemişem
Beni her seher ağlatır
Beni her sabah ağlatır (Özbek, 1981: 110)

Âşık sevgilisini kıskanmakta, kendisine sadık olmasını arzulamaktadır. “Kayık geliyor, kayık geliyor” şarkısında âşık erkek sevdiği kıza onun başkalarıyla konuşmasının kalbini incittiğini söylemektedir:

Sevgilim, başkalarıyla vakit geçirme,

Kalbimi parça etme.

Oy, başkalarıyla duruyorsun,

Durup konuşuyorsun,

Benim kalbimi bıçaksız tabaksız

Parçalıyorsun (Dey, 1986: 60-61)

Kız ise erkeğe gerçek duygularını ve hissettiklerini sadece evlendikten sonra söyleyebileceğini belirtmektedir.

Hiçbir defasında sana, sevgilim benim,

Doğruyu söylemedim.

Sadece o zaman, sevgilim benim,

Sana tüm gerçeği söylerim,

Senin beyaz elini

Kendi elime bağladığım zaman” (Dey, 1986: 60-61)

Sevgi, halk tarafından genellikle ebedi bir his olarak tasvir edilen kavramdır. Buna rağmen aşkın geçici bir duygunun özelliklerini kazandığı şarkılar da mevcuttur. Bu durum en çok Ukrayna halk şarkılarında tasvir edilmektedir. Genel olarak aşktan vazgeçen kişi âşık değil, maşuktur. Bazı Ukrayna halk şarkılarında erkek kendisine sadıkça âşık olan kıza gizli ilişkileri ortaya çıktığı zaman ondan ayrılacağını söylemektedir:

“Anne öğrenince, öğrenince

Anne öğrendiğinde

Ayrılırız.” (Dey, 1986: 81)

Kızın sevgisi erkeğinkinden daha güçlü ve kuvvetli ama o denli de acı vericidir:

“Ben seni, seni

Sevene dek

Neşeli geziyordum

Şimdi ise, şimdi ise

Her gün ağlıyorum

Seni görene dek” (Dey, 1986: 81)

“Bahçede olmayan, gül değildir” şarkısında kız sevgilisinde destek ve avuntu ararken (“*Evde herkes beni azarlıyor, // Sen ise, sevgilim, bana acı*”) o, kızla beraber olmayı planlamadığını, kısa zamanda onu terk edeceğini belirtmektedir.

Sana acırdım, sevgilim,

Seni almayı düşünüyor olsaydım eğer.

Bir ay sonra ya da daha erken

Seni bırakırım.

Bir ay sonra ya da daha erken

Seni bırakırım. (Derleyen: Alina Fikaniuk)

Âşık, sevgisi ve sevgilisine daima sadık kalan biridir. Aşkının gücü, kuvvetinden hiçbir şüphe yoktur ve olmamalıdır. Buna rağmen âşığın talihi çeşitli sebeplerle bozulur: maşuğun onu sevmemesi ya da sevdiği halde ailesi tarafından başka biriyle evlendirilmesi; maşuğun âşığın kalbini kırması, ona ihanet etmesi vs. Âşığın en çok derde sokan, sevgilisinin ihanetine uğramasıdır. Ukrayna halk şarkılarında aşka ihanet eden genellikle erkektir. Bunun sebebi, bu şarkıların umumiyetle kadınlar tarafından yaratılıp icra edilışıdır.

Sevda türküleriyle Ukrayna halk şarkılarında aşkı mutsuz olan âşığın kaderi “pelinden acıdır”, sevgilinin ihaneti âşığın kalbini daraltmakta, ona acı ve hastalık vermektedir:

Kuruttu, soldurdu kozak kızı

Rüzgârın otu kuruttuğu gibi. (Dey, 1986: 86)

Et aldım dirheminen (Beri bak yavrum beri bak)

Öldürdün vereminen (Dön biraz da bana bak)

Nasıl verem olmayım (Beri bak yavrum beri bak)

Gezersin ellerinen (Dön biraz da bana bak) TRT Rept. № 1372

Bir Ukrayna şarkısında kızın kuğuları Tuna’nın sularına sürmesi tasvir edilmektedir. Genelde aşta vefa ve sadakatin sembolü olan kuğular bu eserde kırık hayallerin imgesi haline gelmiştir. Kuğular ne kadar çok yüzmüşse kozağı seven kız o kadar çok ağlamıştır.

*Benim kuğularım
Doya doya yüzmüş artık,
Oy talihim, kaderim benim,
Doya doya yüzmüş artık.
Benim kahverengi gözlerim de
Kana kana ağlamış artık.
Oy talihim, kaderim benim,
Kana kana ağlamış artık (Dey, 1986: 81-82)*

“Oy yayılın, benim maceralarım” adlı Ukrayna şarkısında kız, sevgilisi başka bir kızla görüştüğü için gamlanmaktadır.

*“Oy sen, sevgilim, kır güvercinim,
Örfün gerektirdiği gibi yaşamıyorsun,
Evden, kapımdan geçip,
Başka kızın yanına gidiyorsun.
Başkasına giderken, başkasına giderken
Şarkılar söylüyorsun,
Bana, genç kır dişi güvercine,
Yüreğime dert çektiriyorsun!” (Sıdorenko, 1964: 452)*

Başka bir Ukrayna şarkısında âşık kız, sevgilisi başka bir kızla görüştüğü için sevgilisine küsmüş, o su istediğinde ona su vermemiş, onun hediye ettiği yüzüğü de kabul etmemiştir (Yesipko, 2003: 68-69).

Şarkılarda âşığın vefasıyla maşuğun vefasızlığı karşı karşıya getirilmektedir. “Yıldızlı ay” adlı halk şarkısında kız, erkek arkadaşı onu unutarak başka biriyle görüşmeye başladığı halde yine de ona karşı duygularını korumakta, aşkına sadık kalmayı tercih etmektedir.

*Yıldızlı ay,
Niçin ısıtmıyorsun sen?
Sevgilim başka bir kızı seviyormuş,
Niçin söylemiyorsun sen?
Neden o patikacık
Yokuş aşağı kıvrıla kıvrıla gidiyor?*

*Sevgilim ondan geçiyor,
 Bana uğramıyor.
 Başkasını seviyormuş,
 Beni unutmuş.
 Kalbim ise göğsümde çırpınıyor,
 Düşmanlar gülüyor.
 Gülmeyin, düşmanlar,
 Ben sizin olmayacağım.
 Genç bir delikanlıyı sevdim
 Ve asla unutmayacağım (Dey, 1986: 238)*

“Oy meşe kovası” şarkısında kız erkeğe şüphelerini açıklamakta, onun başka bir kızla görüştüğü rivayetlerinin olduğunu söylemektedir. Erkek kendisini aklamaktadır:
*“Başka yârim yok,
 Düşünceler beni kışkırtıyor,
 Ben sokaklardan geçerken
 Kızlar kendileri bana söz ediyor” (Dey, 1986: 232)*

Su almaya giderken sevgilisinin başka bir dilberi sardığını görüp onun kendisine yalan söyleyerek hakikaten ihanet ettiğinin farkına varan kız ağlamaya başlamakta ve Tanrı’dan ölümü istemektedir.

*Ben ona diyorum:
 “Tanrı yardımcın olsun, canım!”
 Onun sarıldığı ise
 Başka bir güvercin...
 Ben de durdum, ağladım,
 Başörtüsüyle gözyaşlarımı sildim;
 Kerim Tanrı ’m vere de
 Yarın öleyim.” (Dey, 1986: 232)*

“Güvercin uçuyor, kır güvercin” şarkısında kız, sevgilisinin başka biriyle görüştüğünü duyunca yere çökmekte ve topraktan ölümü arzulamaktadır. Kızın derdine dermanı topraktan istemesi, toprağın kutsal olduğu eski halk inanışlarına dayanmaktadır.
“Oy toprak, toprak, benim anamsın

Oy toprak, toprak, benim anamsın

Benim kalbimi kabul et

Kalbimi, benim canımı al,

Kalbimi, benim canımı al,

Aşk yüzünden ölmek zorundayım.” (Dey, 1986: 239)

“Güvem eriği çiçek açıyor” şarkısının ana fikri şudur: “*Aşkı bilmeyen // Derdi de bilmiyor.*” Bu düşünce, güvem eriğinin çiçeklenmesi imgesiyle güçlendirilmektedir. Güvem çiçekleri açıldıktan sonra nasıl dökülüyorsa kalbinde aşk çiçeklenen kişi de sonra dert çekmek zorundadır. Bu şarkının kahramanı olan kız da aşk derdiyle harap olmuştur: Sevgilisi başka bir kızı aramaya gittiği için hiç uyumadan yolu gözlemekte ve gözlerini, böyle bir vefasız yâr sevdiği için suçlamaktadır.

Gitsin, gitsin,

Dönmesin,

Tanrı ona mutluluk vermez

Her nereye giderse.

Gözlerim, gözlerim benim,

Ne yaptınız siz?

Diğer insanların yanından geçtiğini

Niçin sevdiniz? (Dey 1986, 234)

“Yeşil söğüt, yeşil söğüt” şarkısında genç kız, sevgilisi kendisini terk ettiği için üzülürken tasvir edilmektedir. Kız, annesinin erkeklerin dönecliği ve havailiği hakkındaki sözlerini hatırlamakta, kendisinin kandırılmasına izin verdiği için hayıflanmaktadır.

Demişti, demişti annem

Tek birini sevmememi:

“O seni seviyor, o seni aldatır,

Ardından ağlarsın sen.

Çünkü her erkek

Işıyan ama ısıtmayan ay misali,

O seni sevdiğini söylerken

Daha on kızın peşinden koşuyor.” (Dey, 1986: 244-245)

N. Kostomarov, Ukrayna halk sevda liriğinde âşığın sevgisinin -yârin vefasızlığı yüzünden çektiği ruhi işkencelere rağmen- asla intikam duygusuna dönüşmeyeceğini, bazen âşık vefasız sevgilisine gözdağı verse de ona zarar vereceğine kendisinin zamanla sevdadan mahvolacağını söylemektedir (Kostomarov, 1994: 152). Türkülerde ise âşık onu sevmeyen, istemeyen kıza darılmanın yanı sıra kimi vakit onun başka birini sevmesini sineye çekmeyeceğini, bunun intikamını alacağını belirtmektedir:

Keten gömlek dört enden

Yar ne vazgeçtin benden

Vaz geçeceğini bileydin (a gülüm)

Gönlümü alırdın senden

Keten gömlek sekiz kat

Dördünü giy dördünü sat

Benden başka seversen (a gülüm)

Kalkma döşeklere yat TRT Rept. № 02787

Yâr pınar başında neyidi işin

Kiminle oynastın çözülmüş başın

Seni bana vermez küçük kardeşin

Kör ola gözlerim yârdan ayrıldım.

Evini yaptırmış Gedik'e yakın

Çıkın eller çıkın güzele bakın

O güzelin gönlü bende yok ise

Ateşe verin de yuvasın 'yakın (Günbulut, 2002: 14)

Âşık tipinin kıza tehdit edici biçimde başkasını sevmeme uyarısı yapması, türkülere has bir motiftir.

“Girdim bahçenizden bir gül kopardım” adlı türküde âşık, başka birini seçen kıza kızarak ilenmektedir:

Girdim bahçenizden bir gül kopardım

Hata ettim hatırcığım dokundum

Seni benim deye elden sakındım

Yeni dost sevmişsin mübarek olsun

Dilerim rakip bir yerde uğrasın

*Ol derde derman bulamayasın
 Yatup ölüm dōşegine kalasın
 Görüştüğün dostları bilmez olasın
 Ömer yârin senasini bir bir
 Ayrılık naresin okudum ezber
 Bizden yüz çevirmiş ol nazlı dilber
 Dilerim Bâriden ömrü azalsın (Akgöl, 1998: 213)*

Âşığın kendisine ihanet eden, kandıran yârine beddua etmesi kimi Ukrayna halk şarkılarında da yer alır.

Birçok Ukrayna şarkısında erkeğin kızı aldatmasından bahsedilmektedir. “Kimin o at ki yelesi kır” şarkısında kozak genç bir kızı beğendiğini şu şekilde ifade etmektedir: “*O kızdak ziyade onun yüzünü beğendim*”. Kozanın cazibesine kapılan kız kozağa “*ellerini uzattı, iki kelime etti*” fakat sonra hayal kırıklığına uğrayıp kozağa aşkının sadece bir anlık duygu olduğunun farkına vardı.

*Keşke, keşke ben
 Aşkı bilmezdim.
 Çünkü o aşk
 Akşamdan sabaha dek
 Güneş doğduğunda
 Aşk gider (Dey, 1986: 132)*

Kız, erkeğe şerefini karaladığı için sitem etmektedir. Erkek ise kızın kendini şerefsizliğe uğrattığını söyleyerek direktmektedir.

*Irmakta su buz gibi soğuk, gölete gidelim;
 Sen beni, kozak, büyük bir şerefsizliğe uğrattın!
 - Sen kendin kendini, canım, şerefsizliğe uğrattın ki
 Erken değil, geç saatlerde meyhaneden dönüyordun.
 - Nasıl ben, kozak, erken gelebilirdim ki
 Sen benim elimi tutmuş benimle sohbe başlamışken?
 - Sevinme, canım, benim seninle sohbet etmeme,
 Kafamda seninkinden daha fazla akıl var. (Şalata, 1973: 41)*

Kız ve erkek birbirine kargış etmektedir.

- Çayırdaki yol kenarında kuru meşe dallandığında

Sen evlenesin, kozak!

- Denizdeki taşta gül çiçek açtığında

Sen evlenesin, kız! (Şalata, 1973: 41)

Bu şarkıya benzeyen diğer Ukrayna şarkılarının sonunda kızın tüm engellere rağmen başkasıyla evlendiği, erkeğin hâlâ bekâr olduğu betimlenmektedir. Halkın kıza daha çok sempati duyduğu anlaşılmaktadır.

Genç kız ona ihanet eden, hor gören biriyle evleneceğine “dünyaya gitmeyi”¹⁹ tercih etmektedir. Kendisi çok ıstırap çektiği için adaletli Tanrı’nın kızı kandıran, “mahveden” erkeği de cezalandırmasını istemektedir.

Oy nerede geceliyorsun, sevgilim,

Ki benim ağlayışımı duymuyorsun?

Tanrı seni cezalandırsın, sevgilim,

Ki sen zavallı beni hor gördün!

Yeşil sedef otu, siyah kütük,

Tüm günlerin, gecelerin böyle kolay geçsin!

Tanrı sana ceza versin, sevgilim,

Ki sen zavallı beni mahvettin! (Dey, 1986: 246)

“Ağaçlık, ağaçlık” şarkısında da kızın kandırılması motifi işlenmektedir. Bu şarkıda geçen fikir, gençlerin aynı sosyal sınıfa ait olanlarla görüşmesi gerektiğidir. Kız, zengin biriyle görüşmemeliydi, onun ona karşı dürüst olmayacağını bilmeliydi. O, şerefine önem ve değer verdiği halde erkek tarafından aldatılmaktadır.

“Ben ona [çelengime] hürmet ediyordum,

Kâğıda sarıyordum,

Böyle bir Pazar geldi ki

Onu mahvettim” (Dey, 1986: 276)

Kızın kandırılmış, kızlığının mahvedilmiş olması hem kız hem de ailesi için büyük bir rezalettir.

Böyle bir Pazar,

Böyle bir vakit geldi,

¹⁹ Ukraynadaki “dünyaya gitmek” deyimini, herhangi amacı olmadan, yolu seçmeden uzaklara gitmek demektir.

Kızla beraber

Ailesi de ağladı. (Dey 1986, 276)

Bazı şarkılarda erkek tarafından aldanan kızın hazin durumu, onun evlilik dışı çocuğunun olmasıyla gerginleştirilmektedir. Bu tür şarkılarda halkın ahlaki kaideleri çok önemli bir rol oynamaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Ukrayna halkının ahlak anlayışı kızların evliliğe dek bekaretlerini koruması gerektiğine yöneliktir. “Çelengini koruyamayan” kız ve ailesi toplumca ayıplanmakta, bu durum halk şarkılarında da ifadesini bulmaktadır. Bunun yanı sıra genellikle kadınlar tarafından yaratılan ve söylenen halk şarkıları kıza ihanet eden erkeği de suçlamakta, zemmetmektedir.

“Salatalığı ekim” adlı şarkıda duygularını annesinden bile gizleyen kız uzun zamandır görmediği erkeği özlediği için ekdiği salatalığı bile “ince gözyaşlarıyla” sulamakta, sevgilisini görmeyi arzulamaktadır. Kızın aşkına dair vefası ve sadakati erkeğin hainliğine zıttır. Kartaldan sevdiğinin başka bir kızla evleneceği haberini alan kız kendisinin zor durumda kalışından sitem etmekte, hain sevgilisinin felek tarafından cezalandırılmasını dilemektedir:

“Seni acı kader

Evlendirsin,

Küçük bebek

Benim ellerimi bağladı!” (Zıryanov, 1961: 127-128)

“Tuna nehrinin ötesinde” şarkısında da kozak tarafından aldatılan kızın evlilik dışı bir çocuk doğurması söz konusudur.

“İnan, kız,

Genç kozağın sözlerine”

“Benim çelengimi çıkaran

O kozak mutluluk yaşamasın!”

[...]Kız oğlunu dünyaya getirdi,

Çevresini Cezayir menekşesiyle bezedi (Sıdorenko, 1964: 492)

Türkülerde evlilik dışı çocuğun doğması motifine rastlanmamaktadır. Bunun sebebi, bu konuda Türk kültüründe ortaya çıkan geleneklerin Ukrayna’ninkilerden farklı, daha katı olmasıdır.

1.2.8. Evlilik Mevzuu

Ukrayna halk hukukunun ilkeleri ve halk şiirinde betimlenen ahlak kaideleri gençler arasında temiz ve içten ilişki, sadık sevgi, duru hislerin olması gerektiğini iddia etmekteydi. Evlilik için eş arayışında karşılıklı aşk ön plana alınmaktaydı. Fakat sıkça âşıkların evlenmelerine sosyal eşitsizlik, başka hesapları olan babanın, annenin, genel olarak ailenin itirazı, yıllar boyu süren askerlik, rençperlik, iftira vs. engel olmaktadır. Töre, gençlerin eş seçmelerinde ebeveynin iradesine boyun eğmelerini gerektirmekteydi. İtaatsiz evlatlar ebeveynlerinin hayır duasından, mal-mülk paylaşımından, çeyizden mahrum kalmaktaydı. Özellikle hayır duadan yoksun olmak çok zor bir ceza sayılmaktaydı. Bunun için bu durumların çoğunda aşk hayatı ihtiyaçlar ve maddi çıkarlar uğruna feda edilmekteydi (Makarçuk, 2004: 351-352).

Birçok Ukrayna şarkısında kızın ailesinin onu sevmediği biriyle evlendirmek istemesi teması işlenmektedir. Âşık olan kız bunun “dayanılmaz bir bela”, hayatının sonu olduğunu söyleyerek sevgilisinin gelip onu bu acı kaderden kurtarmasını arzu etmektedir.

Gel, sevgilim, bir gör

Ne azaplar çektiğimi!

Sen kalbimde olduğun halde elimi

Senin elinden ayırıyorlar

Acele et, sevgilim, kurtar beni

Bu dayanılmaz beladan!

Eğer sevmediğimle evlensem

Yanıp mahvolurum! (Dey, 1986: 307)

Âşık kızın güç durumu türkülerin de konusu olmuştur. “Yeşil kurbağalar” türküsünde kız gurbete giden sevgilisinin sılada fazla kalmaması, kendisine sadık kalmasını istediğini dile getirmektedir.

Gel ağam, gel ağam, olma yalancı

Benim ahım eder seni dilenci

[...]Tez gel ağam, tez gel, eğlenmeyesin

Elde güzel çoktur evlenmeyesin

[...]Tez gel ağam, tez gel, bayram geliyor

Eller sevdiğine allar alıyor (Öztelli, 2002: 87-88)

Sadece maşuk âşığın kederine son verebilmekte, gözyaşlarını dindirebilmektedir:

Gel ağam, gel ağam, gel de yine git

Akan gözüüm yaşın sil de yine git (Öztelli, 2002: 88)

Türküde dikkat çeken diğer husus, âşığın sevgilisini yedi yıldır beklemiş olmasıdır: *Ağam sen gideli yedi yıl oldu Diktiğin ağaçlar meyveler doldu* (Öztelli, 2002: 87-88). Ukrayna folklorunda “yedi” rakamı, âşığın uzun ve nafîle bekleyişinin ve yalnızlığa mahkûm oluşunun önemli sayısıdır (Litvinenko, 2012: 131). Bu durum, Türk folklorunda da kendisini göstermektedir.

Kızın ailesinin sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı onun zengin ve varlıklı birinin eşi olmasını arzu ettiği Ukrayna folklorunda sıkça dile getirilmektedir. Âşık kız ise kalbini dinlemeyi yeğlemekte, ailesinden ona ve aşkına anlayış göstermesini, kendisini âşık olduğu birine vermelerini rica etmektedir. Kız mutluluğun en mühim koşulunun evleneceği kişinin onu sevmesi olduğunu sanmakta, Tanrı’ya kendisini sevgilisine kavuşturması için dua etmektedir:

Sen isterdin ve dilerdin

Benim sevmemi

Zengin birini,

Kendime seçtiğim birini değil.

Fakat senin kendi iraden

İşe yaramaz,

Çünkü benim sevgilimi

Kalbim unutmaz.

O ise zengin değil, annem,

Ben bundan korkmam.

Çünkü benim evleneceğim biri

Beni sever.

Deme, anneciğim,

“Böyle bir şey olmaz!”

Sevdiğimle olmamı

Nasip et Tanrı'm! (Dey, 1986: 304)

“Oy kozak kırdan geldi” adlı Ukrayna şarkısında uzaklardan dönen kozak sevgilisinin zorla başka biriyle nişanlandırıldığını öğrenmektedir. Sevdiği kozak hariç hiç kimse ile evlenmek istemeyen kız içini annesine dökmektedir. Şarkıda kızla ilgili geçen “ellerini kırmak” deyimini Ukrayna folklorunda sıkça kullanılan büyük elem ve kaygının ifadesidir. Kız, sevmediği biriyle yaşamaktansa ölmeyi tercih etmektedir: halk liriğinde cisimleşen aşk anlayışına göre insanın sevmediği biriyle geçirdiği hayat ecelden beterdir.

Kız odada geziniyor

Beyaz ellerini kalbine bastırıp kırıyor,

Annesine yavaşça sesleniyor:

“Oy anneciğim, akıl hocam sensin,

Bana öğüt ver, insanlara ne demeliyim?

Canlı mı ölmeliyim

Güzü mü beklemeliyim?

Sevmediğim biriyle yaşayacağıma, annem,

Yaş toprakta çürüsem daha iyi.

Sevmediğim birine ruşnikları vermektense

Ecel şerbeti içsem daha iyi” (Dey, 1986: 318)

“Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu” şarkısında kız “Beni kim eve götürece?” yani “Kim benimle evlenecek?” sorusunu kendi kendine sorarak üzülmemektedir. Kızın sevdiği biriyle evlenmek istediği bellidir. Kızın ailesi onu başka biriyle evlendirmeye niyetlenmekteyken kız hoşlandığı kozağın eşi olmak için can atmakta, kozağa gecikmeden onunla evlenmesini söylemektedir.

“Götür, götür genç kozak,

Götür, gecikme [kendi evine]

Çünkü benden dolayı, genç benden dolayı

Tüm soyumuz üzüldü.

Oy tüm soy da değil, tüm soy da değil,

En çok babam ve annem.

Beni, genç kızı,

Başkasına vermek istiyorlar!” (Hordiyçuk, 1991: 127-128)

“Kız Katerına yüzüne aklık sürüyordu” şarkısında Katerına’ya sevmediği biri dünürçüler göndermekte, Katerına ise çeşitli metamorfozları kullanarak ondan kurtulmaya çalışmaktadır:

*“Aklaşma, ak yüzüm, sana misafirler gelir,
Yârden değil, sevmediğin birinden dünürçüler gelir.
Oy olayım ben, su üzerinde söğüt olayım!”* (Sıdorenko, 1964: 450)

“Bahçeden kumru uçarak geçiyordu” şarkısı istiare ve sembollerle doludur. Kız ancak kendisini temsil eden ve bahçede tüylerini döken kumrunun tüylerini toplayabilecek bir delikanlıyla evlenebileceğini söylemektedir (Dey, 1986: 74). Onun hayal ettiği mutlu aile hayatının en önemli unsuru, içinde ağız tadının olmasıdır:

*Kuş tüyleri tek sıraya çizilmiş,
Hey, tek sıraya!
Sevişelim, kalbim, dirlik düzenlik içinde,
Hey, dirlik düzenlik içinde* (Dey, 1986: 74)

Ukrayna şarkılarında olduğu gibi kimi türkülerde de âşık kızın sevgilisinin onunla evlenme arzusu anlatılmaktadır. “Havalıdır benim yârim havalı” başlıklı Kütahya türküsünde kız sevdiği erkeğe kendisi onu almazsa sağdıcına vermesini söylemektedir:

*Sevmediğim oğlanı sevdirenler
A sevdiğim döne döne al beni
Sen almazsan sağdıcına ver beni
Bir incecik suyum gider kovaya
Siyim siyim kanım damlar ovaya
A sevdiğim döne döne al beni
Sen almazsan sağdıcına ver beni* (Günbulut, 2002: 25-26)

“Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)” türküsünde ise âşık kız sevgilisine “gül yüzü solmadan”, yani henüz gençken onu almasını istemektedir.

*Tarladan gel tarladan (yumalacık Azime'm)
Yollar çamur olmadan
Alacaksan al beni (aman yumalacık Azime'm)
Gül renkli yüziün solmadan* (Arsunar 1965, 44-45)

Ukrayna şarkılarında gösterilen âşık kız misali türkülerde betimlenen âşık kız tipi de sevdiği kişiyle hayatını geçirmeyi yürekten istemektedir. Adı “Al geydim alsın deye” olan türküde kız sevgilisinin dikkatini çekmek maksadıyla özenle giyinip kuşanmakta, diğer evlilik tekliflerini reddetmekte, sadece sevgiliyle olma arzusunu belirtip aşkına vefalı olduğunu ifade etmektedir:

Al geydim alsın deye

Mor geydim sarsın deye

İsteyene varmadım

Sevdiğim alsın deye

Hadi gine hadi gine bindallı

O da senin şansına delikanlı

Ayva sarısı yarım

Limon yarısı yarım

Ben senden ayrılmam

Lafın doğrusu yarım TRT Rept. № 1104

Kimi zaman Ukrayna sevda şarkılarında âşıkların ailelerinin onların evlenmelerine razı olmamaları nedeniyle sevdalıların ayrılmak zorunda kaldığı betimlenmektedir. Meşhur bir Ukrayna şarkısında kız havanın güzel olması için dua etmekte, sevgilisini görüşmeye çağırmaktadır:

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola

Gel, kozak, tarlama

Biberiye kokusunu alalım,

Al yanaklı yüzen birbirimizi öpelim.” (Dey, 1986: 162)

Fakat delikanlı, kızın ailesi tarafından “lütuf” görmediği için görüşmek istememektedir. Kozanın ailesi de onun üç yıldır görüştüğü kızı bahtsız olması nedeniyle almasına izin vermediğinden erkek kızıdan ayrılmak zorunda kalır.

Üç yıldır kıza kur yaptı,

Annesi o kızı almasına razı olmadı

Annesi de değil, en küçük kız kardeşi karşı durdu

“Talihsiz büyüyen o kızı alma, ağabeyim,

Talihsiz büyüdü, mutluluğu olmadan dünyaya geldi,

Eşin olmak onun nasibi değildir.” (Dey, 1986: 162)

Bu durum, şarkıda geçen rüzgâr imgesiyle pekiştirilmektedir. Kozak kıza yazdığı mektupları kuşla ya da ırmakla değil, azgın rüzgârla yollamaktadır:

“Es, rüzgâr, derin vadiden!”

Rüzgâr esiyor, esiyor, köknarı sallıyor,

Kozak kıza ince yazıyla mektuplar yazıyor.

Yazıyor, beyaz elleriyle yazıyordu,

Azgın yellerle kıza yolluyordu (Dey, 1968: 162)

Bazı türkülerde de âşık, ailesinin hayır duasını almaksızın evlenemeyeceğini ifade etmektedir. Örneğin, “Beyler bahçesinden atlayamadım” türküsünde kız kendisine âşık olan erkeğe onun ailesinin başına beddualar yağdırmasından korkmakta olduğunu, bu yüzden ona varmayacağını söylemektedir.

Var git oğlan var git, ben sana varmam

Annenden babandan intizar almam (Öztelli, 2002: 203)

F. Gülay Mirzaoğlu’nun vurguladığı gibi, “*Beyler bahçesinden atlayamadım Cephane döküldü toplayamadım*” diyen bu âşık kız gerçekten erkeği sevdiği halde beyler bahçesinden atlayamamakta, stasüsünü değiştirememekte, böylece aşk karşısında çaresiz kalmaktadır (Mirzaoğlu, 2010: 148).

Ukrayna folklorunda olduğu gibi Türk folklorunda da âşık kızın duygularını anlattığı kişi genellikle annesidir. “Testiyi aldın kızım” türküsünde kız annesine beğendiği birine varmak istediğini bildirmek için şunu demektedir:

Kınayı getir ana

Parmağı batır ana

Ben kararı vermişim

İmamı getir ana (Günbulut, 2002: 17)

Anne ise kızının isteğinin kötü olduğunu söyleyerek onu kardeşiyle tehdit etmekte, yaptıklarının sonunun pişmanlık olacağını vurgulamaktadır:

Kız:

Tatlıdır dilim ana

İyidir feylim ana

O kardeşim de gelse

Geçirmez sözün bana

Ana:

Acı gülüşün kızım

Sonunu düşün kızım

Ananı derde sokar

Eve dönüşün kızım (Günbulut, 2002: 17)

Kimi türkülerde âşık kız, annesinin öz evladının duygularını görmezden geldiğinden, onun katı yürekliliğinden ve acımasızlığından sızlanmaktadır. Bir Eskişehir türküsünde sevmediği birine vermek istenilen âşık kız yeis ve umutsuzluk içinde kalınca annesine yakınmakta, beddualar yağdırmaktadır:

Anam benim sandığımı açmasın

Çuha şalvarıma uçkur takmasın

Kızım gelir diye yola bakmasın

Örtüven yazmamı boylu boyunca

Anam beni güldürmedi gülmesin

Yedi sene sürünsün de ölmesin

Yeni çıkmış kestanenin dalına

Beni koymadılar kendi halime

Kamalar mı soksam kendi kendime

Anam beni güldürmedi gülmesin

Yedi sene sürünsün de ölmesin (Günbulut, 2002: 26)

Şarkışla'da derlenen bir türküde kız, ailesi tarafından onunla evlenmeye ikna edilen erkeğe ret yanıtını vermekte, öz annesi dâhil olmak üzere kendisini bu evliliğe zorlayan herkese bu fıkirden vazgeçmeleri için ağır sözler söylemektedir:

Oğlan güzel ama gönül sevmiyor

Anam kardeş şu halime koymuyor

Ele karşı ben ne yapsam olmuyor

Namus bir gün değil atam kurtulam

Çınar dalı gibi kolunu atma

Sen beni alıp da şanına yetme

Anayın babayın sözünü tutma

Benim sana faydam olmaz git oğlan

[...]Bundan sonra tatlı canım cezada

İntizar veriyom anam size de

Ağır laf söyledim Hanım Kız'a da

Almasın da beni vazgeçsin diye (Günbulut, 2002: 24-25)

“Kırda erik ağacı” türküsünde âşık kız, aşkının başkalarının diline düşmesine yol açan tellalı suçlamaktadır.

Dil lala, dil lala

Paraları verdim dellala

Dellal gözün gör olsun

Beni verdin ellere (Öztelli, 2002: 47)

Âşık kızın kendi ailesi başta olmak üzere onu başka biriyle evlenmeye zorlayan insanlara kargış etmesi, türkülere has bir motiftir. Tetkik ettiğimiz Ukrayna halk şarkılarında bu durumda sadece “kötü insanlar”a, düşmanlara beddualar yağdırılmaktadır:

Erken çiçek açan o otlar kuruya,

Bizi ayıran insanlar mutluluk yaşamayalar (Dey, 1986: 257)

Kimi Ukrayna halk şarkılarında âşık erkeğin annesine yakınmasından bahsedilmektedir. “Annem benim, annem” şarkısında erkek eşinin olmayışından annesine şikâyetlenir.

Çavdar ektim, onu beraber biçeceğim biri yok,

Karanlık gece gelir, konuşacağım biri yok. (Mışanıç, 1976: 305)

Annesinin tavsiyesi üzerine kendisine bir at almış olan erkek annesine biriyle evlenmesine karşı çıktığı için, aldırıldığı atın erkeğe avunç olamadığı için şikâyet ederek beddua etmektedir:

- Bir gece konuştum, iki gece konuştum,

Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmaz oldu.

Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmuyor,

Yaş toprağa doğru başını eğiyor.

Annem, senin ölümün

Benim o atla konuşmam gibi zor ola.

At kuru ota doyar, suyu kana kana içip yatar samana

Ama doğruyu söyleyip kalbimi avutmaz, ana (Mışanıç, 1976: 305)

Erkek âşığın annesine şikâyetçi olması motifine türkülerde rastlanmamaktadır.

“Su sızıyor sızıyor” türküsünde kız ihtiyara varma ihtimali yüzünden üzülmektedir:

Kar yağıyor yağıyor

Aba mı giyeceğim?

Sakallıya varıp da

Baba mı diyeceğim. (Özbek, 1981: 151)

Türkünün doruk noktası, kızın kendisinden vazgeçirilen sevgiliye söylendiklerinin yalan olduğunu, kendisinin ona ve yeminlerine sadık olduğunu ispatlamaya çalışmasıdır:

Oğlan mavilim oğlan,

Sözüne de kavilim oğlan.

Beni sana geçmişler

Yalan sevdiğim yalan. (Özbek, 1981: 151)

“Kötü insanlar”, “düşmanlar”ın sevgilileri ayırma çabalarından Ukrayna folklorunda da bahsedilmektedir. “Oy uğuldama çayır” şarkısında düşmanlar erkeğin kızı sevmesini, onu almasını engellemektedir:

Yakın komşular

Kötü düşmanlardır,

Yanına gitmeme,

Kızı sevmeme izin vermiyorlar. (Hamber, 1976: 52-53)

“Orada dağ, şurada dağ” adlı Ukrayna halk şarkısında kozak ve kız birbirine daha önce evlenmemelerinin sebeplerini sormaktadırlar:

“Kızım benim,

Niçin gelin olmadın?”

“Tüm Ukrayna’yı gezdim,

Kendime eş bulamadım.”

“Sen, kozakçığım benim,

Niçin evlenmedin?”

“Kırım’a gittim, geciktim,

Bu yüzden evlenmedim.” (Dey, 1986: 294)

“Yeşil katran” şarkısında erkek, eşi olmak istemeyen kıza onu unutturacak ilaç vermesini rica etmektedir:

*Eğer eşim olmayı
İstemiyorsan, kızcığım,
Bana böyle bir ilaç ver ki
İçince seni unutayım.”*
“İçerim, içerim,
Bir damlacık da olsa kaçırmam,
Dünyaya gözlerimi kapatıncaya kadar
Seni unutmam” (Dey, 1968: 110-111)

Birçok Ukrayna halk şarkılarında geçen benzetme, birbirini sevenlerin evlenmesinin yapraklanan bahçelerin çiçek açmasıyla kıyaslanmasıdır. Bu kıyaslamanın temel fikri, âşıkların ayrılışının tıpkı ağaçların yapraklandığı halde çiçeklerinin tomurcuklanmaması gibi üzücü fakat doğal ve oldukça yaygın bir olay olduğudur.

*Yapraklanan bahçelerin hepsi
Çiçek açmıyor,
Birbirini sevenlerin hepsi
Evlenmiyor (Dey, 1986: 261)*
*İlkabaharda yapraklanan bahçelerin tümü mü
Sonra çiçek açıyor?
Sevişen, aşık olanların hepsi mi
Nikah kıyıyor?
O bahçelerin yarısı çiçekleniyor,
Yarısı yapraklanıyor,
Bir çift nikah kıyıyor,
Öbürü ise ayrılıyor (Zıryanov, 1961: 109-110)*

Sevdaının bahçe kurması motifi onun sevdiği kişiyle evlenmeyi düşlemesini çağrıştırmaktadır. Âşığın diktiği halde ürün alamadığı bahçe onun sevmesine rağmen birlikte olamadığı kişiyle mukayese edilmektedir. Şarkıda bu durumun zıddı da betimlenmektedir: âşığın bakmadığı, umursamadığı bahçe nasıl kendiliğinden büyümüşse kızın hiç sevmediği biri de onunla böyle evlenmek istemektedir.

*“Bahçe kuruyordum, üzerine şarap döküyordum,
Ama ürün vermedi;
Sevdiğim, hayal kurduğum kişiyi
Bana Tanrı nasip etmedi.
Bahçeyi ne kurdum, ne suladım,
Bahçe kendiliğinden dallanıp büyüdü
Sevmediğim, hiç tanımadığım kişi
Kendisi bana dünürler gönderdi”* (Sıdorenko, 1964: 452)

Bu tür çelişkiler ve kontrastlar bazı türkülerde de söz konusu olmaktadır. Karacaoğlan’a mâl edilen ve zamanla halk arasında dolaşırken değişikliklere uğrayıp anonimleşen “Gideceğim gurbet ele” türküsünde şu zıt ihtimallerin çiftlerine rastlamaktayız: gurbet elden “ya gelinir ya gelinmez”, âşık maşuk tarafından “ya sevilir ya sevilmez”, “güzel sevmek bir sarp kala ya alınır ya alınmaz”, “yar seninle geçen demler ya bulunur ya bulunmaz” (Arsunar, 1962: 86). Bahçedeki meyveler nasıl bazıları tatlı bazıları ise acı olabiliyorsa âşığın sonunun da hem tatlı hem de acı olma olasılığı vardır:

*Has bahçenin gül ağacı
Kimi datlı kimi acı
Gel güllüm gel, gel sevdiğim, gel,
Şu benim derdim ilâcı
Ya bulunur ya bulunmaz vay* (Arsunar, 1962: 86)

“Kara gözler, kara gözler” şarkısının ana konusu evlilik olmakla beraber bu şarkının lirik kahramanı olan kız kendi evi olmayan biriyle evlenmeyeceğini açıklamaktadır. Bunun sebebi, Ukrayna folklorunda sıkça işlenen gelin-kaynana mevzuudur: başkasının evi kıza “gönlü kara kayınvalide” çağrışımını yansıtmaktadır:

*Başkasının evi, başkasının evi,
Kendi evin değil.
Başkasının evi sana ait değil,
Sana ait değil, sana ait değil,
Ben senin kızın değilim,
Senin değilim* (Vasilenko, 1962: 191-192)

Kimi Ukrayna şarkılarında maşuğun büyücü güçlerine, insanlarda aşk uyandıran cadısal yeteneğe sahip olması bahis konusu olmaktadır. Bu tür şarkılarda âşık aşkının yapay ve bir çeşit zorunlu bir his olduğunu idrak ettiği halde buna karşı koyamamakta fakat maşukla evlenmeyeceğini bildirmektedir.

Kalbimi, yüreğimi büyüledi

Böyle kızı sevmeye mecburum.

Sevmeye mecburum, yanına giderim...

Ama gerçeği söylesem onunla evlenmem. (Dey, 1986: 68)

Bazı türkülerde ve halk şarkılarında âşığın sevgi duyduğu kişiyle beraber olmayı arzu etmesi evlilik teklifi yapmasıyla sonuçlanmaktadır:

Gel seninle bir ahduman kuralım

Bağlanalım bir karara varalım

Verdiğimiz sözde hemen duralım

Ne sen beni unut, ne de ben seni (Özbek, 1981: 99-100)

“Altın bana gerek değil, kendim kazanırım,

Bana sevdiğim kız gerek.

Kiliseye gidelim, ellerimizi bağlayalım,

Kalbimizde azap olmasın.” (Dey, 1986: 112)

Gel yârim yeşil giyek

Muradımız tez olur, vay vay vay vay (Özbek 1981; 146-147)

“Sis arkasından hiçbir şey görünmüyor” şarkısında kız onun kuyuya daldırdığı kovasını çıkaranla ruşnika adım atacağını, yani evleneceğini söylemektedir:

Gencecik kozak seslendi,

(Kozanın altında yağızcık at):

“Ben senin kovanı çıkarayım

Ve seninle ruşnika adım atayım.” (Dey, 1986: 307)

Âşık için hayatının merkezi ve anlamının maşuk olduğu hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında geniş ölçüde dile getirilmektedir. Sevdiğini kaybeden lirik kahramanın hayatı renklerini ve önemini yitirivermektedir. Âşık, sevgilisi eller tarafından alındığı için cefa görüp üzülmemektedir. Bu durum özellikle türkülerde geniş ölçüde ifade edilmektedir:

Beni koyup yad ellere varırsın

Sana zulüm bana ölüm değil mi

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni) TRT Rept. № 909

Elimden aldılar yâri

Yaşayamam bu dünyada (Öztelli, 2002: 267-268)

Her kimler alsa da sende gözüüm var,

Yaktın beni gelin mi oldun ellere. (Özbek, 1981: 108)

Derdin belân ben çektim

Ellere verdim seni (Öztelli, 2002: 42)

Çarşamba'yı sel aldı

Bir yâr sevdim el aldı

Keşke sevmez olaydım

Elim koynumda kaldı (Öztelli, 2002: 98)

Beş parmak Dağı sıra

Ot sarılmış mısıra

Ben gurbete düşeli

Ayşe'mi kimler sara

Gülemedim ben nidem a yârim

Sevilmedim ben niye a cicim

Güzel Ayşe'mi eller almış

Kime varıp ne diyem a canım (Özbek, 1981: 112-113)

Evler göç göçe oldu

İki derdim üç oldu

Şirin nar dane dane

Gel güzel döne döne

Ben sevdim eller aldı

Emeklerim heç oldu

Şirin nar dane dane

Gel güzel döne döne (Arsunar, 1962: 16-18)

Yar üstüme evlenmiş

Derdime çare bulun vay vay vay vay (Özbek, 1981: 146-147)

Kapının söyesine de

Boya vururum boya

Everdi anan seni de

Ayırıldı benden göya (Özbek, 1981: 126-127)

“Bahçada yeşil çınar” adlı Diyarbakır türküsünde âşık, kızı gizli sevdiğini, alemin aşkını öğreneceğini bilmediğini belirtmekte, “başkasının yârı” olan kızın âşığının duygularıyla alay etmemesini rica etmektedir:

Bahçalarda gülbahri

Var git ellerin yârî

Sen bana yâr olmazsın

Yüzüme gülme bari (Öztelli, 2002: 255)

“Kalenin bayır düzü” adlı ünlü türküde âşık, başka biriyle nişanlandırılan sevgilinin ona dönmesini arzulamakta, kızın babası akıllı olsaydı onları evlendireceğini söylemektedir:

Kıyıdan kenardan

Kapıdan, bacadan düş de gel

Nişanlına küs de gel (Öztelli, 2002: 46)

“Söyle güzel söyle annen deliye” türküsünde âşığının her gün yâriyle beraber olması için Yaradan’a yalvarmasına rağmen memleketine döndüğünde sevgilisinin başkasının gelini olduğunu öğrendiği betimlenmektedir:

Genç yaşımda beni koydu belaya

Seni bana verir m’ola Yaratan

Her gün yalvarıyorum Gani Mevla’ya

Yârim senin için durdum niyaza

Kılavuz yolladım ördeğe kaza

Beş altı gün gitmeyinen Sivas’a

Geldim ki yârımı gelin etmişler. (Günbulut, 2002: 15)

Ana kahramanı erkek olan Ukrayna şarkılarında delikanlı uzun zamandır sevdiği kızın başka biriyle evlendirildiğinden yakınmakta, çoğu zaman sadık dostu olan atına bedbahtlığından şikâyet etmektedir:

“Oy sen, gencecik kozak,
 Üzülmez misin
 Senin sevdiğin kızı
 Başka birine dünür düşerlerse?”
 “Oy gencecik ben
 Nasıl üzülmez ki
 Çocukluğumdan beri kızı severken
 İnsanlar onu başkasına aldılar” (Dey, 1986: 321)

Yolumuz bedbaht, atım,
 Kızım benim nişanlanmış (Dey, 1986: 318)

“Oy tarlada küçük göl” adlı halk şarkısında sevgilisinin başka biriyle evlendiğini öğrenen âşık atına bu acıyla yaşamayacağını söylemekte, kendisini Tuna’da boğmak istemektedir:

“...Senin, genç kozak,
 Yağız atın var,
 Atını eyerle ve avlumdaki git,
 Çünkü sen benim değilsin, ben senin değilim.”
 Kozak atını eyerliyor,
 Atına diyor:
 “Koş, atım, koş, yağızım,
 Ta sessiz Tuna’ya!
 Tuna’nın suyuna bakarım,
 Acıdan kendimi boğarım...
 Elveda, kız, elveda, balıkçığım!
 Bir daha sana dönmem!” (Sıdorenko, 1964: 503)

“Kaz niçin hüzünlü, kederli” başlıklı Ukrayna şarkısında âşık erkek kendi dostunun âşığının sevdiği kızı almasından dolayı üzülüp acı çekmektedir:

Oy niçin yiğit hüzünlü, kederli,

*Niçin hüznölü, üzüntölü, niçin neşesiz?
 Oy o nasıl neşeli olabilir,
 Nasıl sevinçler içinde yaşayabilir,
 Dün onun kızı vardı,
 Bugün yok, nişanlandı.
 [Nişanlısı] yâd ellerden olsaydı bu kadar acıtmazdı,
 Ya komşu evden, dostumla nişanlandı (Dey, 1986: 327)*

Başka bir Ukrayna şarkısında da gurbetten dönen âşık sevgilisini artık evli bulmaktadır. Kız delikanlıya daha önce kendisinin âşığın yolculuğu sırasında birine varabileceğini söyleyip uyardığını hatırlatmaktadır. Erkek, kızın dul kalma ihtimaline – kocasının ölmesi- karşı onu yedi yıl bekleyeceğini belirtir.

*“Ben sana demedim mi
 Biz konuk odasının dibinde dururken:
 Gitme, gitme Kırım’a tuz almaya,
 Çünkü döndüğünde beni nikahlı bulursun.”
 “Seni kızken seviyordum,
 Nikahlı olsan da seveceğim,
 Yedi yıl bile bekleyeceğim
 Senin dul olmanı.” (Zıryanov, 1961: 109-110)*

Kimi zaman türkülerde âşığın sevgilisi ailesi tarafından “satılmış” olarak betimlenmektedir. “Salına salına girmiş bahçeye” adlı türküde âşık, annesinin “bir kese akçeye” sattığı sevgilisinin haline üzülmemekte, yanına tekrar geleceğini bildirmektedir.

*Salına salına girmiş bahçeye
 Al kırmızı gül toplamış hocaya
 Anası satmış bir kese akçeye
 Ağlama gelinim sızlama gelinim
 Ben yine gelirim
 Altın tas içinde kınan ezilsin
 Gümüş tarak ile zülfün dizilsin
 Güveyin yanında sözün tutulsun
 Ağlama gelinim sızlama gelinim
 Ben yine gelirim (Günbulut, 2002: 32)*

Bazı Ukrayna halk şarkılarında âşık kızın sevdiği erkek ona, kendisinin başka biriyle evleneceği, kızın da başkasına varması gerektiği haberini iletmektedir:

Uçtu kara kargacık, fazla kalmadı,

Üzülmemem için böyle bir haber getirdi:

“Ağlama, ağlama kızcık, kederlenme,

Evlenmeni dilerim; çünkü başka birini buldum ben.” (Dey, 1986: 245-246)

“Sis, sis bürümüş vadiyi” şarkısında kıza ihanet eden erkek onu kendi düğününe çağıracağını söylemektedir:

“Ağlama, üzülme sevgilim,

Henüz gencim, evlenmedim;

Evlendiğim zaman ise

Gel, kalbim, düğünümü izlemeye,

Bal-şarap içmeye.” (Sıdorenko, 1964: 445)

Maşuğun âşık kıza evleneceği haberini göndermesi, kendi düğününe çağırması motifleri Ukrayna halk şarkılarına özgüdür ve türkülerde rastlanmamıştır. Türkülerde âşık tipiyle ilgili başlık parası olayı yer almaktadır. Kız parası olmayan sevgilisine ebeveyninin onun eşi olmasına rıza göstermeyeceğini belirtmektedir.

Kayada gezen oğlan

Edası güzel oğlan

Beni sana vermezler

Sarı altın kazan oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Bazı türkülerde âşık erkek karakteri sevdiği kıza evlenmek için vermesi gereken paradan söz etmektedir:

Eminem oturmuş kendini över

Altın saç bağları topuğu döver

Bin altın vermişim, bin daha değer (Öztelli, 2002: 92-93)

Çoğu zaman istenen başlık parasının miktarı, âşığın kaldıramayacağı bir tutardır:

Sarı kız dediğin bir ince kızdır,

Babası bezirgân geydiği bezdir.

Beş yüz lira verdim dediler azdır,

Beş yüz altın verdim dediler azdır

Digel digel, gadan alim, sarı kız

Amman amman, digel digel, bari kız. (Özbek, 1981: 221-222)

Başlık parası, Türk kültürüne has bir olgu olduğu gibi başlık parasıyla ilgili motifler sadece türkülerde yer almaktadır. Bunun yanı sıra kimi türkülerde kızın ailesi tarafından kabul edilmeyen biçare kalan âşık, maşukla beraber olmak için onu kaçırmaya niyetlenmektedir: kız kaçırma motifi de türkülere özgüdür. P. Boratav bu sorunun öncelikle başlık parasıyla ilgili olduğunu vurgulayıp şunu demektedir: “Kız kaçırma olayları, özellikle çevrelerinde, kız babasının istediği “ağırlık” (“başlık”), kızı gözüne kestirmiş olan delikanlının gücünün üstünde olduğu hallerde geçer” (Boratav, 2013: 193). Birçok türküde âşığın kızı kaçırıp dağların arkasına götürmeye niyetlendiği tasvir edilmektedir.

Güllüm seni alır alır kaçarım

Karlı dağ ardına çadır açarım

Kahve bulamazsam kenger içerim

Elbet ben de bir güllümü beslerim (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2005: 37)

Uy beni beni deyi

Belalım beni

Satarım bu canı da

Alırım seni

Çıkayım dağlara da

Kurt yesin beni (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 219)

Alınan mı kız alınan mı

Altınların korunan mı

İstedim de vermediler

Kaçırayım zorunan mı (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Derenin gıyısında da

Gurudu ya ocaklar

Sözüme darıldılar da

Alsam ne yapacaklar (Özbek, 1981: 126-127)

Bazı türkülerde delikanlının sevgilisini zorla almak istediğinden bahsedilmektedir. “Meşeler gövermiş varsın göversin” türküsünde âşık, sevdiği kızın “kötüye” varacağına

asılmasını dilemekte, kızın kollarını bağlama isteğini dile getirerek onunla evlenmeyi arzu ettiğini belli etmektedir. Erkek, kızın annesi ona kızını vermezse eğer yolunu keseceğini belirtmektedir: ona göre yiğit, yârini mutlaka almalıdır.

*Meşeler gövermiş varsın göversin
Söyleyin huysuza durmasın gelsin
Varmasın kötüye asılsın ölsün
Köt'adamın var ömrünü yok eder
Ben bilemedim yaylanızın yolunu
Saçım uzun bağlasınlar kolunu
Eğer annen seni bana vermezse
Yemin ettim keseceğim yolunu
Karaser Deresi bükülür gider
Zilifler gerdana dökülür gider
Bir yiğit te sevdiğini almazsa
O yiğidin ömrü sökülür gider (Öztelli, 2002: 205)*

Kimi vakit âşık maşuğun ailesinden ret cevabını alınca maşuğa kaçma teklifini sunmaktadır:

*Irmak kenarında iner gezerim
Benim çektiklerim senin gaderin
Gız annenden babandan vefa göremen
Suna boylum da düş ardıma gidelim (Özbek 1981; 129-130)*

*Seni severim seni
Ne karışır büyükler
Ayağında kundura
Dağa çıkalım dağa (Günbulut, 2002: 19)*

“Kızım sana fistan aldım” adlı türküde sevdalı, kıza çeşitli hediyeler aldığını ve yanına gelmesini söylemektedir.

*Kızım sana fistan aldım
Fistan sana pek yakışır
Gey gey bize gel (Özbek, 1981: 237-238)*

Kıza kaçırılabilceğini söyleyerek “kaç kaç bize gel” demektedir.

Kızım seni kaçıırırlar

Karlı dağdan aşırırlar

Kaç kaç bize gel (Özbek, 1981: 237-238)

1.2.9. Âşık Tipi ve Ayrılık

Ayrılık, gerek türkülerde gerekse Ukrayna halk şarkılarında sıkça işlenen bir mevzudur. Âşığın sevgilisinden ayrılmasının sebepleri arasında gurbet, ihanet, kendisinin ya da sevgilisinin başka biriyle evlendirilmesi yer almaktadır. Bu tür eserlerde âşığın ayrılık yüzünden çektiği cefa söz konusudur. Âşığın bu acı durumu özellikle türkülerde sıkça dile getirilmektedir.

Ah annem diye diye

Vah annem diye diye

Öldüm yâr diye diye

Kaldım gurbet ellerde (Öztelli, 2002: 78)

Yeşil kurbağalar öter göllerde

Kırıldı kanadım kaldım çöllerde

Anasız babasız gurbet ellerde

Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın

Şu mahzun gönlümü kimler eğlesin (Öztelli, 2002: 87-88)

Turnamın kanadı bir karış telden,

Çekerim ayrılık ne gelir elden,

Garip bülbül gibi ayrıldım gülden (Gözaydın, 1989: 75)

Firakat korkusu, birçok türkü ve şarkının doğuşuna neden olan duygudur. “Oy kırdı iki meşe ağacı duruyormuş” şarkısında ağaçtaki güvercinler sohbetlerinde en büyük derdin iki sevgilinin ayrılması olduğunu vurgulamaktadır:

Evli olmayanın derdi var,

Ama daha da fena biri başkasını seviyorsa,

Seve seve kalbine bastırıyorsa

“Kır güvercinciğim benim,

Vefalı kızcığim benim,

Şimdi seninle ayrılacağımıza

Hiç tanışmasaydık daha iyi olurdu” (Dey, 1986: 256)

“Çeper çektim yol açtım” adlı türküde de sevgilisi eller tarafından alınmış âşığa göre ayrılığa neden olan sevginin, tıpkı ayrılığın kendisi gibi, ağır işkencelerden biri olduğu dile getirilmektedir.

Ne böyle sevda olsun

Ne böyle ayrılıklar (Öztelli, 2002: 42)

Hem Ukrayna hem Türk folklorunda âşğın yârinden ayrı kalmasının sebebi olarak karşımıza sıkça gurbet çıkmaktadır. F. Mirzaoğlu türkülerdeki gurbet temiyile ilgili şunu demektedir: “Lirik türkülerde kadın ve erkeğin ayrı düşmesinin bir diğer sebebi, erkeğin çoğu zaman para kazanmak, iş bulmak için gurbete çıkma zorunluluğudur. Anadolu’da Türklerin hayatında gurbet, gurbet hayatı çok önemli bir yer tutar. Bu nedenle, gurbet, türkülerimizin yaygın ve eski temlerinden biridir” (Mirzaoğlu, 2010: 138). Gurbet temasını kapsayan sevda halk şarkıları ve türküleri çoğunlukla iki tür olayları ele almaktadır:

1. Âşık uzaklara giden sevgilisini özlemekte, dönmesini arzulamaktadır (genellikle kız giden erkeği)

Gitme güzel gitme, nar tanesiyem

Anamın babamın bir tanesiyem

Atma bu taşları ben yaralıyam

Elâlem al geymiş ben karalıyam

Ayda bir selâmın gelse razıyam

Bendeki yaralar türlü türüdür (Öztelli, 2002: 76)

Su gelir ark uyanır

Dağlar oy yeşil boyanır

Sen orada ben burda

Buna vay can mı dayanır (Öztelli, 2002: 181)

Oy yağız ata bindi, gitti

Bense kırdı kurumuş ot gibi yalnız kaldım. (Dey, 1986: 120)

Yok o kozak,

Ki onu sevdim.

Oy yok kozak,

*Desna'nın ötesine gitti;
 Büyü, büyü kız
 İkinci ilkbahar için!
 Büyüdü, büyüdü kız
 Ve gelinlik oldu;
 Bekledi, bekledi kozağı
 Ve ağlıyor oldu. (Hordiyçuk, 1991: 175-176)*

2. Âşığın kendisi gurbete gitmek zorunda kalmakta, bırakmaya mecbur olduğu sevgilisini düşünüp özlemektedir (genellikle erkek kızı).

*Alı da verin benim barutumu saçmama
 Üç gün kaldı şu Muğla'dan kaçmama
 Felek de sebep oldu yârdan ayrı düşmeme
 Aman da aman yaylada bülbül ötmesin
 Benim de yârim gurbetlere gitmesin
 Aman da karanfili saksılarda kuruttu
 Suyunu da billurlardan durulttum
 Aman da ben yârimi görmeyeli unuttum (Özbek, 1981: 245)*

*Uy beni beni deyi
 Belalım beni
 Satarım bu canı da
 Alırım seni
 Çıkayım dağlara da
 Kurt yesin beni
 Dört yanımlı gurbet sardı tel ile
 Yaslı yaslı bayram yaptım el ile
 Göz göz oldu yaralarım dil ile
 Yaramı sarmaya derman bulamam (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 219)
 Eyere bakıyorum, kalbimi avutuyorum,
 Başörtüsüne bakıyorum, kızı hatırlıyorum. (Dey, 1986: 120)*

Kimi zaman âşık maşuk kıza onunla beraber uzaklara gitmeyi teklif etmektedir:

Tombalacık Halimem, yar başına gel,

Ben gidiyorum Bolu'ya, düş peşime gel. (Özbek, 1981: 197-198)

Âşığın uzaktaki sevgilisine mektup göndermesi, yel, ırmak sularıyla ya da kuş aracılığıyla salık, hediye yollaması, birçok türkünün konusunu oluşturmaktadır (Albayrak, 2010: 232).

Çaya iner ağlarım

Gülü deste bağlarım

Birisi benim için

Birin yâre yollarım (Öztelli, 2002: 78)

Erzurum dağları kar ile boran

Aldı yüreğimi dert ile verem

Sizde bulunmaz mı bir kurşun kalem

Yazam arzuhalim yâre gönderem (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 219)

Selama razıydım mektubun gelmez

Gurbette kalanın hiç yüzü gülmez

İbrahim halinden kimseler bilmez

Benden yare selam söylen turnalar TRT Rept. № 2541

Yâden gelmiş olan haber de âşık için çok kıymetlidir, ünlü bir türkünün beytinde söylendiği gibi sevgiliden gelen mektup “*aziz bir başa değer*”dir (Öztelli, 2002: 181).

Sevdaının yârine haber göndermesi kimi Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. Örneğin, “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında kozak kıza mektup iletmek için şiddetli rüzgârlara başvurmaktadır:

Kozak kıza ince yazıyla mektuplar yazıyor.

Yazıyor, beyaz elleriyle yazıyordu,

Azgın yellerle kıza yolluyordu. (Dey, 1986: 162)

Bazı Ukrayna halk şarkılarında gurbete giden/askere giden âşığın, sevgilisi tarafından yolcu edilmesi tasvir edilmektedir. Örneğin, “Çık kız, çık benim kalbim” adlı şarkıda erkek, sevgilisi tarafından uzun sürecek bir yolculuğa uğurlanmaktadır. Kızın getirdiği eyer ve hediye ettiği başörtüsü erkeğe sevgilisini hatırlatmakta, teselli vermektedir.

Çık kız, çık benim kalbim

Tavladan atı ve eyeri getir!

Oy kız atı getirdi, bağladı,

Eyeri aldı, atı eyerledi.

Yay ve okların demetini dışarı çıkardı:

“Bu sana, sevgilim, beyaz ellerin için.”

Başörtüsünü çıkardı, bembeyazdı:

“Bu sana, sevgilim, Pazar için olsun.”

[...]Eyere bakıyorum, kalbimi avutuyorum,

Başörtüsüne bakıyorum, kızı hatırlıyorum.” (Dey, 1986: 120)

“Kozak savaşa gidiyordu” şarkısının ana konusu, vatanını korumak amacıyla savaşa giden kozağın sevdiği kızla vedalaşmasıdır. Bu şarkıda da başörtüsü sembolü geçmektedir. Kızla vedalaştıklarında kozak ölme ihtimaline karşı gözlerini kapatsınlar diye ondan bir başörtüsü istemektedir. Sevgilisi savaşta ölüp kır ortasında gömülen kız zorla başka biriyle evlendirilir, kozağın mezarına ise kavak ağacı dikilir. Burada dikkat çekici olan, Ukrayna folklorundaki gibi Türk folklorunda da kavağın ölüm ve dirilme sembolü olmasıdır (Ergun, 2004: 217).

“Hoşça kal sevgilim, kara kaşım,

Gurbet eline gidiyorum.

Ver, kız, başörtünü

Savaş sırasında ölürüm belki

Kır ortasında ölürüm belki,

Karanlık gece gözlerimi kapatırlar,

Karanlık mezarda dinlenirim.”

İyi insanlar zorlukla

Güzel kızı aldılar,

Orada, kır ortasında ise kavak eğiliyor

Ta kozağın mezarına. (Dey, 1968: 272)

Başörtü simgesinin yanı sıra bazı türkülerle Ukrayna halk şarkılarında sevdalı kızın yâri için gömlek, mendil, havlu işlemesi de geçmektedir:

Artık rivayet şehrin her yerinde

Ki kız kozağa gömlek nakış işlemiş (Hordiyçuk, 1991: 149-150)

Armudumu dişledim

Sapını gümüşledim (oy)

Sevgilimin ismini

Mendilime işledim (of) (Gözükızıl, 2006)

Ukrayna folklorunda olduğu gibi Türk halkiyatında da kızın işlediği motif, isim sevgiyi, aşkı, meramı, gönül acısını ifade etmektedir (Albayrak, 2010: 397-398).

Âşık, gurbeti lanetlemektedir. Onun için ayrılığın getirdiği elem, ölümden beterdir. Sevdalının hicrana ölümü yeğlemesi birçok türküde dışa vurulmaktadır.

Ölüm ver Allahım, ayrılık verme (Öztelli, 2002: 265-266)

Tez gel ağam tez gel olma muhanet

Gurbeti icad eden görmesin cennet (Öztelli, 2002: 87-88)

İstanbul'da koç katar katar

Eşinden ayrılmış bir keklik öter

Bu ayrılık bize ölümden beter (Demirci, 1938: 357)

Âşığın sevgilisini bekleyişi motifi de hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında oldukça yaygın bir motiftir. “Oy yağız ata bindi, gitti” şarkısında kız, sevgilisi gittikten sonra tek başına kalıp onun dönüşünü bekler. Erkek kıza “ince gözyaşlarıyla” yazdığı “hızlı akan ırmaklarla” gönderdiği mektuplarda kısa zaman içinde döneceğini vadetmesine rağmen gelmez veya gelemez. Kız ise ümitsizliğe kapılarak kendisini “kurumuş ot”a benzetir. Ukrayna folklorunda kurumuş ot, derin yalnızlığın sembolüdür (Jayvoronok, 2006: 36):

Oy bir hafta değil, iki geçti, sevgilim yok,

Bense kurumuş ot gibi yalnız kaldım! (Dey, 1986: 120)

Sevgilisinin uzakta, “denizin öte kıyısında” olması nedeniyle ağlayan kızın en büyük derdi, “eşine kavuşup kavuşmayacağını” bilmemesidir. Bunun için kız doğa güçlerine başvurmakta, kavak ağacı aracılığıyla dertlerini ve kederini gökyüzüne, Tanrı’ya iletmektedir. Kız, ağaçtan onun sevgilisini bulmasını, sevgilisine insanların güldüğünü, eğer gelmezse kızın öleceğini söylemesini rica etmektedir. O, sevgilinin olduğu yere “kaderim”, kendisinin olduğu yere ise “kederim” demektedir. Kızın asıl derdi, diğer insanların onu ayıplamalarından, annesinin kınamasından korkmasıdır.

Oranın bir yerinde kara kaşlı sevgilim

Kırda geziyor

Bense ağlayıp ömrümü harcıyorum,

Onu bekliyorum.

Söyle ona, kavak ağacım,

İnsanların güldüğünü,

Söyle ona öleceğimi

Gelmezse eğer!

Beni annem kendi elleriyle

Toprağa gömmeyi istiyor... (Dey, 1986: 301-302)

Âşık, sevgilisinden ayrıldığı için kederlenmekte, yârine tekrar kavuşmayı istemektedir. Türkülerde âşığın hüznü, gözyaşlarının sel gibi akmasına yol açar.

Güzel senden ayrılalı

Hayli zaman oldu gel gel

Bak gözümden akan yaşım

Ab-ı revan oldu gel gel (Özbek, 1981: 99)

Ormanlardan aşağı aşar geçerim

Nazlı yâri kaybettim, ağlar gezerim (Öztelli, 2002: 265-266)

Aynı durum Ukrayna halk liriğinde de izlenilebilir. Sevdği kozak uzaklara giden kız, gelinlik çağına geldiği halde yârinin dönemeyişine ağlamaktadır.

Oy ağlamayın kahverengi gözler,

Sizin nasibiniz böyle

Kozağı sevdim

Ay ışığında dururken!

Yeşil salatalıkçıklar

Sarı çiçekçikler...

Yok benim sevgilim,

Ağlar kahverengi gözler! (Hordiyçuk, 1991: 175-176)

Âşık için yalnız ayrılık ıstırapı değil, hatıralar da gam yükü taşır.

Oy, kalbim ağlıyor

Senin için, sevgilim,

Birbirimizi ne kadar çok sevdiğimizi

Hatırlayınca (Dey, 1986: 261)

Sevda, yârenden uzak olmaya dayanamamaktadır. Yaşadıkları sebebiyle kendini yalnız hissetmektedir ve ona göre “Ayrılık gömleğini benden başka giyen yok”tur (Arsunar, 1962: 18). Gurbette olan âşık daha zor durumdadır, zira sevgilisinden ayrılmanın yanı sıra gurbette kendisini avutabilecek kişi bulamadığı için de dertlidir:

Kavuşmamız ne hoş olur

Ayrılmamız yaman şimdi

[...]Kalmışım gurbet ellerde

Halin nedir diyenim yok (Öztelli, 2002: 191)

“Kız Gülbeden Gülbeden” şarkısında âşık kendisini terk eden maşuk kıza “Ayrılmayacağım” sözünü verdiği halde niçin sözünde durmadığını merak etmekte, bu ayrılık ikisine de acı getiriyorsa (“*Ne sen güldün ne de ben*”) bu ayrılığın nedenini sormaktadır. Âşığa göre dilber onu “kandırmış”, “öldürmüş”tür.

Kız Gülbeden Gülbeden... bala

Ne sen güldün ne de ben

Hani ayrılmam derdin... bala

Bu ayrılışın neden?

Kaşı kara, gözü elâ, yandırdın beni

Saçı sümbül, dili bülbül, kandırdın beni

Mahvettin beni a canım, öldürdün beni (Öztelli, 2002: 63)

Birçok türküde âşığın daha önce sevdiği kızın şimdi kimin olduğunu merak etmesi, “Neden uzaklardan bakan ben oldum” sorusunu sorması motifleri geçmektedir:

Yürü güzel yürü saçın sürünsün

Sürünsün de bellerine bürünsün

Evvel benimidin şimdi kiminsin

Şimdi karşılardan bakan ben oldum (Öztelli, 2002: 107)

Sallana sallana gelir geçersin

Ele yan yan bahma beni üzersin

Evvel benim idin şimdi geçirsin

Neden uzaklardan bahan ben oldum (Öztelli, 2002: 152)

“Binnaz kızı naz kızı” kadın oyun havası türküsünde sevdalı, ayrılığın sebebinin çok sevmek olduğunu söylemektedir:

Ne gelirse Hak'tandır

Bu bizim ayrılmamız

Çokça sevişmektendir (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2005: 106)

Türkülerde âşıkları ayıran gücün umumiyetle “zalim felek”, “kör kader” olduğu düşünülmektedir (Albayrak, 2010: 179):

Şirin nar dane dane

Gel güzel döne döne

Gül olup koklamadım

Felek ayırdı gene (Arsunar, 1962: 16-18)

Felek de sebep oldu yârdan ayrı düşmeme (Özbek, 1981: 245)

Dersim'i yazıları

Meliyor kuzuları

Ben buraya gelmezdim

Alnımın yazıları (Öztelli, 2002: 133)

Dağlar dağladı beni

Gören ağladı beni

Ayırdı zalim felek

Derde bağladı beni TRT Rept. № 3731

Türkülerde âşık ayrılığa sıkça “zalim”, “acımasız” sıfatlarını vermekte, ayrılığı lanetlemektedir:

Yıldız yıldız yıldız ey

Kanlı m'oldun kenli m'oldun

Niye doğdun evler yıkan beller büken

Zalim ayrılık dön dön dön dön dön (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2005: 15)

Arpalar dize geldi

Ramazan güze geldi

Kör olası ayrılık

Bu yıl da bize geldi (Tan, Turhan, 1999: 54)

Âşığ ı yârini terk etmeye hayatın dikte ettirdiğ i şartlar zorlar. Zira âşık tipi, zincirlenirse bile aşkından dönmeyeceğ ini yemin eden karakterdir.

Karadır kaşların, benzer kömüre

Yârdan ayrılması zarar ömüre

Kollarımdan bağlasalar zincire

Kırarım zenciri, kaçırım yâre

[...]Üç güzel oturmuş, karaya bakmaz

İnsan sevdiğ ini dilden bırakmaz (Öztelli, 2002: 265-266)

Sevenin kendi rızasıyla sevdiğ inden vazgeçmeyeceğ ini söylemesine her iki milletin eserlerinde de rastlanır.

Elma dalda biter mi

Gökte yıldız yiter mi

Bana yârdan geç derler

Seven yârdan geçer mi (Öztelli, 2002: 47)

(Ah) Duman çökmüş yar yolunu seçemem (Gel gel aman)

(Ah) Ayrılık şerbetini sensiz içemem (Of aman içemem)

Bana yârdan vazgeç derler geçemem (Gel gel aman)

(Ah) Ayrılık şerbetini sensiz içemem (Of aman içemem) TRT Rept. № 4118

Oğlanın adı Adem

Cepleri dolu badem (oy)

İlk sevgilim sen oldun

Ondan ayrılmam senden (oy) (Gözükızıl, 2006)

Sadece sana meyilliydim,

Tek seni seveceğ im İvanko. (Dey, 1986: 56)

Gülmeyin, düşmanlar,

Ben sizin olmayacağ ım.

Genç bir delikanlıyı sevdim

Ve asla unutmayacağ ım (Dey, 1986: 238)

Yâri ya da kendisi giden sevdalı için dünya renklerini ve anlamını kaybetmekte, mutluluk olasılığı gölgelenmektedir. Bu durum gerek Türk gerekse Ukrayna halk liriğ inde sıklıkla betimlenmektedir.

Ağam burdan gideli

Bu yerler viran oldu (Öztelli, 2002: 133)

Ben yârimden ayrılmışım

Dayanamam ben

Ben canımdan ayrılmışım

Sabredemem ben (Öztelli, 2002: 269)

Sevgilisinden ayrılan kız, Ukraynacada mecazi olarak çaresiz kalmayı ve dert çekmeyi karşılayan “kafası kurutulmuş” deyimini kendisine uygun görmekte ve sürekli ağlamaktadır.. “Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” şarkısında kız, penceresinin önünde uçan güvercinden kalbini parçalamamasını rica etmektedir. Bunun sebebi, güvercinin aşk sembolü olması ve kıza aşka dair hayal kırıklıklarını hatırlatmasıdır.

“Uçma, güvercinciğim,

Benim avlumda.

Kafamı kurutma,

Ağrıtm.

Zaten kurutulmuş o,

Kurutulmuş, ağrımış.

Çünkü artık üç gün – üç hafta

Oldu beni sevgilimden ayıralı (Dey, 1986: 229-230)

Sevda, sevgilisinin uzaklardan gelmesini istemektedir. “Es azgın rüzgâr” adlı Ukrayna şarkısında kız rüzgârla sevgilisi arasında bir benzetme yapar, onun her şeyi savurarak dereden esmesiyle sevgilisinin uzak yerlerden gelmesi arasında ilişki kurar. Daha önce belirtildiği gibi Ukrayna halkı yelin insanları getirme gücüne sahip olduğuna inanmaktadır (Potebnia 1860; 76). Şarkıda mum yakma motifine de rastlanmaktadır. Kız mumu sevgilisine yol aydınlatmak amacıyla yakmakta, mumu saldırdığı nehir taşıttıktan sonra ise ayın sevgilisine ışık tutmasını rica etmektedir. Yakılmış mum, nehirden ya da ırmaktan geçmek için lüzumlu bir gereçtir. Potebnia’ya göre bu mum, yüzücülerce suya bırakılan tuzlu ekmek parçası ya da madeni para gibi doğal afeti yatıştıran kurban fonksiyonunu ifa etmektedir (Potebnia 1860; 87).

Es, taşkın rüzgâr

Derin dereden.

*Gel, sevgilim,
 Yad ellerden.
 [...]Parlak mumu yakarım,
 Nehre salarım
 Sevgilime karanlık geceyi
 Aydınlatır diye.
 İşe yaramaz mum,
 Yüce Tanrı'm,
 Yavaş akan Tuna taşmış
 Akışı hızlanmış... (Dey, 1986: 57)*

Kimi Ukrayna halk şarkılarında âşığın asla bir bezirgan gibi çıkarının peşinde olmadığı vurgulanmaktadır. “Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” şarkısında âşık kız, “beyefendiyi kaybetmiş gibi” dulun oğlunu kaybettiği için ağlamakta, üzülmemektedir. Onun için sevgilisinin maddi durumu önemli değildir. Önemli olan, duygularıdır; sevdakâr, daima kalbinin sesine uyandır.

*Ağlıyordu, ağlayıp sızlıyordu
 Genç kız
 Sanki beyefendiyi kaybetmiş gibi
 Dulun oğlunu kaybettiği için. (Dey 1986, 229-230)*

Sevda için hiç kimse sevgilisinin yerini doldurabilecek kabiliyette değildir:

*“Zaten ağlamıyorum, annem,
 Şarkı söylüyorum
 Ki sevgilimi kaybettim,
 Bir daha kavuşamam ona.
 Birini bulsam da,
 Onun misali olmaz,
 Başkasının beyaz yüzüne
 Kalbim yanaşmaz!” (Dey, 1986: 229-230)*

Birçok türküde sevdakârın sevdiğini kaybetmeyi istemediğinden, onun başkasına yar olmasından korktuğundan söz edilmektedir.

Çayırda buldum seni

Ellere vermem seni

Kendime aldım seni

Sineme sardım seni (Öztelli, 2002: 59)

Başına örtmüş valalar,

Yüreğim başı paralar.

Korkaram seni alalar,

Kurbanın olam yâr senin,

Hayranın olam yar senin. (Özbek, 1981: 122)

Korkarım, sevdiğim vara yabana (Özbek 1981, 98)

“Beşparmak sıra” adlı türküde “*Beş parmak dağı sıra // Ot sarılmış mısıra*” dizeleri, türkü kahramanının sevgilisinin elinden alınması mecazi ve sembolik bir anlatım diliyle ifade edilmektedir. Mısıra otun sarılması, geçim kaynağı olan ana ürünlerden olan mısır gibi yaşamsal bir değer atfettiği sevdiğini yabancı birinin ele geçirmesi anlamındadır. Mısır; sevgili, ot ise; yabancı, rakip yerine kullanılan mecaz/metafordur (Mirzaoglu, 2010: 139):

Beşparmak Dağı sıra

Ot sarılmış mısıra

Ben gurbete düşeli

Ayşe 'mi kimler sara (Özbek, 1981: 112-113)

Yâre kavuşup onunla beraber olma isteği çaresiz kalan âşığı Allah’a dua etmeye, ondan yardım istemeye yöneltmektedir. Özellikle türkülerde âşık Hak’tan onu sevgilisine erdirmesini, olmazsa canını almasını dilemektedir.

Söyle güzel söyle annen deliye

Genç yaşımda beni koydu belaya

Seni bana verir m’ola Yaratan

Her gün yalvarıyorum Gani Mevla’ya (Günbulut, 2002: 15)

Öldüm yâra yalvarmaktan

Kurtar, canım al Allahım

[...]Kasaplar alır satır

Ara yerden kalkar hatır

Hak yârimi bura getir

Ya beni öldür Allahım (Öztelli, 2002: 217)

“Oy uğuldama, çayır” başlıklı Ukrayna şarkısında âşık, düşmanlar onun maşuğuyla ilişkisini engelledikleri için dert çekmektedir, onların isteğine karşı durup yâriyle evlenmek istemekte, aksi takdirde sevda yüzünden öleceğini belirtmektedir. Şarkıda sevgilisine bu dertten ölürse mezarının daha önce buluştukları deniz kıyısında olacağını söyler. Âşık sevgilisinin cenaze töreninde çok ağlayıp birbirlerine karşı besledikleri duygularını diğerlerine beyan etmekten de sakınmasını istemektedir.

“Oy ölürüm ben, sevgilim...

Eğer sen sağ olursan

Hatırlar mısın, yârim,

Benim mezarım nerede?

Benim mezarım

Mavi denizin kıyısında,

Sakin bir konuşmayı

Sürdürdüğümüz yerde.

Mezara yaklaşırsın,

Çok hüznlenme,

Aksi takdirde insanlar

Ne kadar çok sevişeceğimizi anlar!

Mezara yaklaşırsın,

Toprağı sallama,

Kendin biliyorsun,

Onun altında olmak ne kadar zor!

Bunun için zordur,

Zorluklara rağmen seviştığımız için,

Bunun için zordur,

Sadakatle seviştığımız için!” (Hamber, 1976: 52-53)

Ayrılık, kimi zaman kötü insanlar yüzündendir. “Fındık ağaççıkları uğuldadı” şarkısında kız “kötü insanlar”ın kendisini sevgilisinden ayırmak istediğinden üzülmede, sevgilisine her şeye rağmen beraber kalmalarını söylemektedir:

“Vazgeçirdiler, yargıladır,

*Seninle çift olmamamız için.
Biz ise çift olarak gezelim,
Birbirimizi sevelim!”* (Hordiyçuk, 1991: 125)

Kimi zaman âşıkları ayıranlar, onların kendi aileleridir:
*“Senin annen büyüücü,
Senin kız kardeşin insanları ayıran,
Beni senden ayırdı,
Tıpkı balığı sudan gibi,
Tıpkı balığı perkilerden gibi,
Tıpkı gelini gençten gibi”* (Sıdorenko, 1964: 445)

*Oğlanın adı Erdem
Nerden geliyor nerden (oy)
Annesi almam dermiş
Oğlu sevmiş ben nabem (oy)
Oy dağlar
Ben gülerim yar ağlar (oy)* (Gözükızıl, 2006)

“Tarlada kendirler, dorukları yeşil” şarkısında “güvercin çifti” gibi birbirini sadakatle seven iki âşık “kara bulut” gibi ayrılmaktadırlar. “Kara bulut gibi ayrılmak”, birçok Ukrayna şarkısında geçen bir motiftir. Güneşi gölgeleyen bulut düşman ve düşmanlık kavramlarını ifade etmekte, bundan ötürü “kara bulut gibi ayrılmak” deyimini anlamı da “düşmanlar gibi ayrılmak”tır. Kimi vakit ise bulut imgesi iftira manasını da içine almaktadır. (Potebnia 1860; 50). Genel olarak “kara bulut” arketipik imgesi feleğin değişmezliğinin neden olduğu belaların ön habercisidir. (Litvinenko 2012; 148). Sevgililerin balıkla suya benzetilmesinin de derin manası vardır: âşıkların birlikte olmaları doğal ve tartışma götürmez bir husus olduğuna göre onları zorla ayırmak tabiata, evrene karşı cürüm işlemek gibidir.

*Âşıktık, sevişiyorduk bir güvercin çifti gibi,
Şimdi ise ayrıldık kara bir bulut gibi.
Balıkçıklar ayırdılar balığı sudan,
Kötü insanlar ayırdılar seveni sevgilisinden.
Oy balık için akıntıya karşı yüzmek nasıl zorsa*

Sevişip ayrılmak daha da zor (Dey, 1986: 190)

1.3. SEVDA TEMALİ TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA MAŞUK TİPİ

1.3.1. Maşuk Erkek Tipi

Âşık tipine kıyasla türküler ve Ukrayna halk şarkılarında maşuk tipinin tasvirlerine daha geniş yer verilmektedir. İncelediğimiz türkülerde en çok tasvir edilen maşuk tipi kızken Ukrayna halk şarkılarında hem kız hem de erkek maşuk tipleri betimlenmektedir.

Güzellik ve yakışıklılık âşık tipinde olduğu gibi maşuğun da ana özelliğidir. Yâr, eşsiz güzelliğiyle aşığın kalbinde sevda ateşini yakmaktadır. “Yârim gitti çeşmeye” türküsünde maşuk, “güzel oğlan” olarak betimlenmektedir. Yârin yakışıklılığı sevdalı için azap verici, “yaraları deşen”dir. Âşık kız sevgilisinin elinden su içebilmek için her şeyini vermeye hazırdır:

Yârim gitti çeşmeye aman güzel oğlan

Yaralarım deşmeye yâr yâr yâr aman

Neyim varsa vereyim aman güzel oğlan

Elinden su içmeye yâr yâr yâr aman (Öztelli, 2002: 84)

“Su gelir ark uyanır” türküsünde maşuğun kirpiklerinin uzun olması üzerine durulmuştur: “*kirpikler kaşa değer*” (Öztelli, 2002: 181).

“Kayada gezen oğlan” adlı Ankara türküsünde maşuğa verilen sıfatlar arasında “edası güzel”, “şeker oğlan”, “kâkülü sarkan”dır. Kız ona “yanmış”, yani vurulmuştur.

Aman şeker oğlan

Yandım şeker oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Ayrıca bu türküde maşuğun kıyafetine dair bazı ayrıntılar da verilmektedir (“*ayağında yemeni*”).

Maşuğun yakışıklılığının başka önemli ögesi, burma bıyıktır. “Yeşil kurbağalar öter göllerde” adlı türküde erkeğin bıyıklarının şu şairane tarifi verilmektedir:

Ağamın bıyığı burmadır burma

Bir teli ibrişim, bir teli sırma (Öztelli, 2002: 87-88)

“Ağam ata biner karlı dağ gibi” türküsünde maşuğun karlı dağa benzetilmesi onun olağanüstü kuvvetinin göstergesidir. Maşuğa verilen “kudretten kaşı gözü yay gibi” tasviri, Türk halk edebiyatına mahsustur.

Ağam ata biner karlı dağ gibi

Kudretten kaşı gözü yay gibi

Ağamın selama gönlü var gibi (Demirci, 1938: 357)

Ukrayna halk şarkılarında maşuk, yakışıklı (Dey, 1986: 97, 234), kozak, “gencecik kozak” (Dey, 1986: 58, 60, 81-82, 86, 97, 234, 307; Hordiyçuk, 1991: 127-128, 149-150), genç bir asker (Dey, 1986: 88), genç, gencecik biri (Dey, Romanets, 1968: 71-72; Dey, 1986: 238, 252) olarak betimlenmektedir.

“Oy kırdı sürülü tarla, etrafında keklik otu” şarkısında maşuk genç bir kozaktır. O, âşık kıza şapkasını çıkararak selam vermektedir:

Ukrayna’dan kozak geliyordu, şapkasını çıkarmaya mecburdu.(2)

Şapkasını çıkarmaya, “İyi günler” demeye mecburdu:

“Tanrı çavdar biçmene yardım etsin” (2) (Hordiyçuk, 1991: 149-150)

“Yağmur, yağmur çiseliyormuş” şarkısında sevgili, Zaporjets’tir. Kıza göre o “sevimli”, “hoş”tur, yürüyüşünün sesi yağmur sesiyle karıştırılacak kadar “yavaş” ve “tıpış tıpış”tır.

İşte geliyor o, geliyor,

Tıpış tıpış yürüyor,

Ne kadar sevimli, ne kadar hoş,

Bir bakın, anneciğim! (Dey, 1986: 145-146)

Bu şarkıda maşuk ve yağmur imgeleri birbirine oldukça yakındır: yağmurun damlaması ve maşuğun yürüyüşü âşık kıza aynı izlenimi uyandırmaktadır.

Yağmur, yağmur

Çatıdan damlıyor...

Kızmış benim sevgilim,

Ayaklarını bile yere vuruyor. (Dey, 1986: 145-146)

Yâr, kıza kızgın olduğu halde onu sevmektedir.

Kızgın, kırgınmış

Bana sevgilim

Ama baktı mı kısılıyor

Hem onun kalbi hem de benim (Dey, 1986: 145-146)

Maşuğun kaşları da Ukrayna halk liriğinde sürekli tasvir edilen fiziksel özelliktir: “Oy kır guguk kuşu”, “Yüz, yüz, kuğucuk” şarkılarında maşuk “*kara kaşlı*”dır (Dey, 1986: 133, 301-302), “Güneş bir dağdan çıkar, öbür dağın ardına iner” şarkısında ise onun kaşları “*kaytan misali*” incedir (Dey, 1986: 245-246). Bu eserde sevgilinin kaşları, sesi gibi âşığın onu tanımasını sağlayan ayırt edici özelliklerinden biridir.

Ben sevgilimi şapkasından tanırdım.

Oy şapkasından, şapkasından değilse sesinden,

Benimki gibi ince kaytan misali kaşlarından. (Dey, 1986: 245-246)

“Oy yağız ata bindi, gitti” şarkısında yâr, kıza “beyaz elleriyle” mektup yazıp yazdıklarını “ince gözyaşlarıyla” bitirmektedir.

Bir yerde sevgilim bana mektup yazıyor.

Oy yazıyor, yazıyor beyaz elleriyle,

İnce gözyaşlarıyla bitiriyor (Dey, 1986: 120)

Türk ve Ukrayna halk liriklerinde ara sıra geçen maşuğun adları (Erdem, Cemil, İvanko, Vanüşa vs.), folklor geleneği içinde somut kişilere bağlılığını kaybederek genelleşmiştir.

Kimi zaman türkülerde maşuk tipinin betimlenmesi için meyve ve bitki simgeleri de kullanılmaktadır. “Al geydim alsın deye”de âşık kız sevgili erkeğe “ayva sarısı yarım”, “limon yarısı yarım” diye hitap etmektedir:

Ayva sarısı yarım

Limon yarısı yarım

Ben senden ayrılmam

Lafın doğrusu yarım TRT Rept. № 1104

Halk edebiyatının çeşitli ürünlerindeki olduğu gibi türkülerde de gül simgesi özellikle sevgilinin güzelliğinden söz edilirken sıkça kullanılmaktadır (Albayrak 2010; 219). “Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)” türküsünde maşuğun yüzü, gül renklidir:

Alacaksan al beni (aman yumalacık Azime'm)

Gül renkli yüzün solmadan (Arsunar, 1965: 44-45)

“Dersim bir dağ içinde” adlı türkü, üslup olarak kadın ağzından icra edilmektedir. Bu türkünün kahramanı olan âşık, Tanrı’dan içinde âşığın “gülü” olan maşuğun bulunduğu Dersim’i saklamasını istemektedir.

Dersim bir dağ içinde

Gülü bardağ içinde

Hak Dersim’i saklasın

Bir gülüm var içinde (Öztelli, 2002: 133)

“Sevgili dağdan geçiyordu” adlı Ukrayna halk şarkısında da maşukla ilgili gül sembolü geçmektedir: yâr, “gül” sürmektedir. Ayrıca bu eserde maşuğun âşığın kolayca ulaşamadığı dağ üzerinde yaşadığı belirtilmektedir.

Sevgili dağdan geçiyordu,

Kız da vadiden,

Sevgili gül sürdü

Kız da gilaburu. (Dey, 1986: 103-104)

“İvanko, İvanko” şarkısında İvanko’nun şapkasının arkasına sokulan çiçek, onun pürsıhhat gençliğinin göstergesidir.

Benim İvanko’mun

Şapkasın arkasında çiçek var. (Dey, 1986: 56)

Bitki imgelerinin yanı sıra maşuk betimlemelerinde kuş ve hayvan sembolleri de kullanılmaktadır. “Havalıdır benim yârim havalı” türküsünde maşuğun çekici ve yakışıklı olduğu vurgulanmaktadır. Bu türküde sevgilinin güzelliğini gösteren “güvercin topuklu” ve “ördek simalı” tasvirleri yer almaktadır.

Havalıdır benim yârim havalı

Güvercin topuklu ördek simalı

A sevdiğim döne döne al beni

Sen almazsan sağdıcına ver beni (Günbulut, 2002: 25-26)

Güvercinlerin görünüşlerindeki güzellik ve sevimlik, duruşları ve yürüyüşleri, kanat çırparak uçmaları ve havada takla atmaları, bilhassa erkeklerin dişilere karşı kabarak ve öterek kur yapmaları, tüylerinin parlaklığı ve ürkeklikleri, uzun süre posta işlerinde kullanılmaları güvercinlerin halk tarafından sevilmesinin önemli nedenleridir (Albayrak, 2010: 229). Bu sebepten güvercin imgesinin Türk halk edebiyatında ayrı bir

yeri vardır. Aynı şekilde ördek de türkülerde yâri simgeleyen bir kuş olarak sıkça işlenmektedir.

“Oy bildirçin” adlı Ukrayna şarkısında âşık kız maşuğa “doğan” diye seslenmektedir.

Parlak doğancığım,

Yakışıklı kozakçığım (Dey, 1986: 97)

Ukrayna kültüründe doğan, cesaret, hız, göz keskinliği, yükseliş, gençlik, kuvvet, akıl sembolüdür. Halk şarkılarında doğan kelimesi sıklıkla kozağı ifade etmektedir, bunun haricinde “doğan”, bir kadına ya da bir erkeğe yönelik tatlı hitap olarak da kullanılabilmektedir (Jayvoronok, 2006: 559-560). Ayrıca halk şiirinde yakışıklılığı, cesareti, yiğitliğiyle ayırt edilen delikanlıya da “doğan” denir (Bilodid, 1970-1980, 9: 438-439).

“Sevgili dağdan geçiyordu” şarkısında maşuk bir balıkçıdır, “kırlangıç gibi” gezinmektedir:

Balıkçı kıyıda

Kırlangıç gibi dolanıyor (Dey, 1986: 103-104)

Genellikle Ukrayna kültüründe kırlangıç, kız ve kadına karşı tatlı bir hitap olduğu halde (Bilodid, 1970-1980, 4: 452) bu şarkıda kırlangıç, sevgilinin gençliği, canlılığı ve sevimliliğinin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)” türküsünde erkek maşuğa dağlarda geyik olup olmadığının sorulması, yiğitle geyik arasında bir ilintinin olduğunu ifade etmektedir. Anonim halk ürünlerinde zarif yapısı, rengi, boynuzları, avlanması, özellikle yabani ve ürkek oluşu özellikleriyle söz konusu edilen geyik, türkülerde sıklıkla sevgiliyi simgelemektedir. (Albayrak 2010; 204).

Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)

Dağlarda geyik misin (Arsunar, 1965: 44-45)

Kimi zaman türkülerle Ukrayna halk şarkılarında maşuk tipinin betimlenmesi için çeşitli gök cisimleri imgeleri de kullanılmaktadır. “Kırda erik ağacı” türküsünde güneş doğduğunda nasıl ki her çeşit renkle dünyayı aydınlatır ve güzelleştirirse, aşk da âşık ve maşuk için aynıdır.

Kırda şeker kamışı

Elvan olmuş güneşi

Öyle sevdim o yâri

Dünyada yoktur eşi (Öztelli, 2002: 47)

“Yayıl, Cezayir menekşesi” şarkısında dulun oğlunun efendinin oğlundan daha yakışıklı, iyi, dolayısıyla kızın sevgisine daha layık olduğu gösterilmektedir. “Eğlenmeye çıktığında toprak uğuldar” ifadesi, maşukta mertlik ve yiğitliğin zirvesinin cisimleştiğini göstermektedir. Bununla birlikte maşuk, aya benzetilmektedir. Ayın kızın güzelliğinin ifade edilmesi için kullanıldığı türkülerden farklı olarak Ukrayna halk şarkılarında ay, genellikle erkek sembolüdür. Bu eserde de maşuk, “ay” misalidir, yıldızların çevrelediği ay ne kadar parlaksa yanında kızların bulunduğu maşuk da bu kadar “parlak”, caziptir.

Efendinin oğlu iyidir,

Dulun oğlu ise daha iyi,

O eğlenmeye çıktığında toprak uğuldar,

Parlak bir ay gibi o.

Ay parlak, ay parlak

Yıldızlar arasındayken

Dulun oğlu ise iyi

Kızlar arasındayken. (Dey, 1986: 53)

Dulun oğlu, Ukrayna folklorunda sıklıkla geçen bir tip olmakla berber halk şarkılarında çoğu zaman maşuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, “Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” şarkısında kızın sevip kaybettiği, fakir dulun oğludur. Kızın sevdası, yoksul erkeği diğerlerinden daha kıymetli, yeri doldurulmaz biri kılmaktadır:

Ağlıyordu, ağlayıp sızlıyordu

Genç kız,

Beyefendiymiş gibi

Dulun oğlunu kaybettiği için (Dey, 1986: 229-230)

Türkülerde dulun oğlu olan sevgili tipine rastlanılmamaktadır.

Türk liriğinde maşuk, âşığın ona karşı duygularına göre değerlendirilmektedir. Âşık için maşuk, benzeri olmayan, tektir. Maşuğun bu eşsizliğini sağlayan, âşığın ona karşı duygularıdır. Bu durum öncelikle türkülerde ifade edilmektedir. “*Kırda erik*

ağacı” türküsünde sevdalı “*Öyle sevdim o yâri// Dünyada yoktur eşi*” demektedir (Öztelli, 2002: 47. Bu satırlarda sevgili tipinin biricik, tek haline gelmesi âşığın aşkının zirvesine ulaştığının işaretidir.

“Gezmedim yorulmadım... Cemil” adlı türküde de âşık kız, dünyayı dolaşır maşuğa benzer birisini bulamadığını belirtmektedir:

Gezmedim yorulmadım... Cemil

Boş yere kırılmadım... Cemil

Sana benzer dünyada... Cemil

Bir başka bulamadım... Cemil (Özbek, 1981: 198)

“Oğlanın adı Erdem” türküsünde Erdem adlı erkeğin âşık kızın ilk sevgilisi olması, bu aşkın çok büyük ve vazgeçilmez olduğunun göstergesidir:

Oğlanın adı Erdem

Nerden geliyon nerden (ey)

İlk sevgilim sen oldun

Ondan ayrılmam senden (oy) (Gözükızıl, 2006)

Yârden gelen mektup “*aziz bir başa değer*” (Öztelli, 2002: 181)

Maşuk, âşık kızda seveda yarasının oluşmasına neden olmaktadır.

Bulut gelir pare pare

Dördü aktır dördü kare

Sen açtın sineme yare (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123)

Âşık, maşuğu sahiplenmek istemektedir. “Gezmedim yorulmadım... Cemil” türküsünde âşık kız Cemil’in yetim kalmasını, sadece onun olması için arzulamaktadır.

Anan öle... Cemil

Baban öle... Cemil

Yetim kalasın... Cemil

Benim olasın... Cemil (Özbek, 1981: 198)

Âşığa göre maşuğun en önemli niteliği, onun hakikatli, vefalı biri olmasıdır:

Ördeşen göle gel (yâr na na nay nam)

Şahin isen kola gel (yâr niri nay nay nam)

Hakikatli yar isen (yâr na na nay nam)

El ettiğim yere gel (yâr niri nay nay nam) TRT Rept. № 1888

Kimi şarkılarda maşuğun maddi durumunun değil, âşığa karşı duygularının asıl mühim olduğu vurgulanmaktadır. “Ufak bir ırmak akıyor” şarkısında maşuk zengin değildir ama kızı sevdiği için âşık kız fakirliğine rağmen onunla evlenmek istemekte, beraber mutlu hayat yaşayacaklarını düşünmektedir.

O ise zengin değil, annem,

Ben bundan korkmam.

Çünkü benim evleneceğim biri

Beni sever. (Dey, 304: 1986)

“Oy bahçeye giderim” adlı şarkıda âşık kızın kalbini avutarak mutlu eden, bir yerde hasatla uğraşan sevgilisinin de kızı düşünmekte olması, onu özlemesidir.

Bir yerde sevgilim ot biçiyor,

O da kalbinde beni taşıyor. (Dey, 1968: 64)

Bazı türkülerde de maşuğun maddi durumundan söz açılmaktadır. “Kayada gezen oğlan” türküsünde âşık kız ailesinin onu parası olmayan birine vermeyeceklerini, oğlanın para kazanması gerektiğini bildirmektedir:

Kayada gezen oğlan

Edası güzel oğlan

Beni sana vermezler

Sarı altın kazan oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Sevgiliyle beraber olamayan maşuk, bu sebepten dolayı annesine küsmektedir:

Anasına küsmüş

Damda yatar oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

“Yeşil kurbağalar öter göllerde” türküsünde maşuğun atından söz edilmektedir. Kızın sevgilisinin bindiği atın “demir kırat” olması, maşuğun daha güçlü ve cesur biri olduğunu göstermektedir.

Eğin'in ardından akan Fırat'tır

Ağamın bindiği demir kıratır (Öztelli, 2002: 87-88)

Türkülere kıyasla Ukrayna halk şarkısında maşuğun atına daha çok değinilmektedir (Dey, 1986: 84, 105-106, 120, 133, 301-302; Hordiyçuk, 1991: 139). Kimi zaman bu atın özellikleri de tasvir edilmektedir: yağızcık (Dey, 1986: 307), yağız (Dey, 1986: 120; Hordiyçuk, 1991: 127-128).

Para kazanmak amacıyla maşuğun, âşık kızın yanından ayrılarak uzak diyarlara gitmek zorunda kalması birçok türküde dile getirilmektedir. “Yeşil kurbağalar öter göllerde” türküsünde kızın yâri, uzaklara gidip yedi senedir yad ellerde kalandır. Onu seven gelin maşuğun bir an önce gelmesini rica etmekte, onun vefalı olup olmadığı hakkında endişelenmektedir.

Ağam İstanbullu Eğinli misin

Sılaya gelmeye yeminli misin

Yoksa bana da mı emin değilsin

Tez gel ağam, tez gel, eğlenmeyesin

Elde güzel çoktur evlenmeyesin (Öztelli, 2002: 87-88)

“Gezmedim yorulmadım... Cemil” adlı türküde maşuğun bilinmeyen nedenden dolayı gidip dönmediği tasvir edilmektedir:

Yârim gitti gelmedi (Cemil)

Elbet bunda bir iş var (Cemil) (Özbek, 1981: 198)

“Dersim bir dağ içinde” Tunceli türküsünde maşuğun gidişinden sonra kız her yeri aşk derdiyle viran olmuş gibi görür.

Ağam burdan gideli

Bu yerler viran oldu (Öztelli, 2002: 133)

Sevgilisinden, memleketinden ayrı kalması maşuğu da olumsuz şekilde etkilemektedir:

N'oldu ağama n'oldu

Sararıp rengi soldu (Öztelli, 2002: 133)

“Bulut gelir seher ile” türküsünde maşuğun yolda olduğu, uzaklardan döndüğü dile getirilmektedir.

Yağma yağmur

Esme bre deli rüzgar

Yârim yoldadır (Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123)

“Su sızıyor sızıyor” türküsünde maşuğun ellerin sözlerine inanıp kızdan ayrılması bahis konusudur. Kız, yârine söylendiklerin yalan olduğunu, kendisinin ona sadık olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

Oğlan mavilim oğlan,

Sözüne de kavilim oğlan.

Beni sana geçmişler

Yalan sevdiğim yalan. (Özbek, 1981: 151)

Türkülerde olduğu gibi Ukrayna halk şarkılarında da maşuğun uzaklara gitmesinden söz edilmektedir. Fakat türkülerdeki maşuk tipinden farklı olarak Ukrayna folklorundaki maşuğun öncelikli amacı genellikle para kazanmak değil, savaşmaktır. “Oy yağız ata bindi, gitti” şarkısında sefere çıkan maşuk, âşığa mektup göndermek için hızlı akan ırmaklara başvurmaktadır. Onun mektubunu “ince gözyaşlarıyla” yazması, hüznün ve acısının ifadesidir. En kısa zaman içinde döneceğini vadetmesine rağmen maşuk memleketine dönmemektedir:

İnce gözyaşlarıyla bitiriyor,

Hızlı akan ırmaklarla bana iletiyor.

“Kızım benim, fazla gecikmem ben,

Bu hafta bitince eve dönerim!”

Oy bir hafta değil, iki geçti, sevgilim yok,

Bense kuru ot gibi yalnız kaldım! (Dey, 1986: 120)

“Bendin sonunda söğütler uğulduyor” şarkısında kızın sevdiği kozak Tuna’nın ötesine gitmektedir.

Yok o kozak,

Ki onu sevdim.

Oy yok kozak,

Desna’nın ötesine gitti;

Büyü, büyü, kız,

İkinci ilkbahar için! (Hordiyçuk, 1991: 175-176)

“Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm” şarkısında âşık kıza uzaklara giden yârinden sadece onun ayak izi kalmaktadır. Âşık kız, temas büyüüne göre bu izi gilaburu çiçeğiyle kapatarak erkeğin sadece kendisinin sevgilisi olmasını sağlamaya çalışmaktadır:

Beyaz kumda

İki izcik tanınır.

Bir izciği

Yağız atın.

Öbür izciği

Sevgilimin izciği (Dey, 1986: 84)

Bazı şarkılarda maşuğun da tıpkı âşık gibi, sevdiğinin yanında olma isteği dile getirilmektedir. “Yeşil fındıkçık” şarkısında maşuk, yeni bir kayık ve küreği olsaydı âşık kızın yanına gideceğini söylemektedir.

Orada kozak atını suluyor,

Benim tarafıma bakıyor.

“Yeni bir kayıkçığım

Ve yeni bir küreğim olsaydı

Binerdim, giderdim

Kalbim kızın olduğu o tarafa!” (Hordiyçuk, 1991: 139)

Kimi Ukrayna halk şarkılarında maşuğun âşık ile evlenmek istediğine değinilmektedir. “Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu” şarkısında yağız atlı genç kozağın kızla evlenmeye niyetli olduğu anlaşılmaktadır:

Yağız ata binen

Genç kozak seslendi:

“Gez, gez genç kız,

Ben seni eve götüreceğim!” (Hordiyçuk, 1991: 127-128)

“Sis arkasından hiçbir şey görünmüyor” şarkısında kozak, kızın batırdığı kovayı çıkaracağını söyleyerek kızla evleneceğini ifade etmektedir:

“Ben senin kovanı çıkarayım

Ve seninle ruşnika adım atayım.” (Dey, 1986: 307)

Olumlu karakter özelliklerinin yanı sıra maşuk olumsuz örneklerle de sahiptir. Erkek maşuk tiplerindeki bu olumsuz unsurlar arasında âşığı umursamaması, bencilliği, niyetinde ciddi olmaması vardır. “Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)” türküsünde maşuğun kendini beğenmişliği söz konusudur: âşık kız, maşuğun kendisini kızın selamını almayacak kadar üstün görmesinin sebebinin ne olduğunu merak etmektedir:

Selam verdi almadı (aman yumalacık Azime'm)

Allah'tan büyük müsün (Arsunar, 1965: 44-45)

Başka bir türküde âşık kız, yârine gece yerine gündüz gelmesini, yani gizli aşkı sürdüreceğine duygu ve niyetini açıkça herkese duyurmasını söylemektedir.

Kayadan bakan oğlan

Kâkülü sarkan oğlan

Gece gelme gündüz gel

Horozdan korkan oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Ayrıca, türküdeki “*Oğlan sıkma sinemi // Çağırırım ninemi*” satırları maşuğun kıza sarkıntılık yaptığını ifade etmektedir (Öztelli, 2002: 128-129).

“Bir taş attım çaya düştü” türküsünde maşuk, oldukça nazlı bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kızın gelme ricalarına karşın erkek, çeşitli bahaneleri uydurup gidemeyeceğini beyan etmektedir.

Al öküze çifte koştum

Tohumunu yere saçtım

Arkasına kendim düştüm

Ben gidemem emmim kızı

[...]Kır atımın nalı yoktur

Arkasında çulu yoktur

Bir gecelik yemi yoktur

Ben gidemem emmim kızı (Özbek, 1975: 529-530)

Ancak kız, tüm engelleri kaldıracağını belirttikten sonra seve seve geleceğini dile getirmektedir:

Ben giderim illi illi

Mendilimin ucu telli

Ben sarayım ince beli

Kalk gidelim emmim kızı (Özbek, 1975: 529-530)

Benzer durum Ukrayna folklorunda da vardır. “Kara kaşlıyım, kahverengi gözlüyüm” şarkısında âşık kızın söylediklerine göre kozak, kıızı sevmeyen biridir. O, sevilme isteyen kıza onu sevmesi, yanına gelmesi için yar üzerinden köprü yapmak gibi şartlar koşmaktadır:

Eğer seni, kız,

Sevmemi istiyorsan,

*Sel yarığı üzerinden köprü yap,
Sana ulaşmam için. (Dey, 1986: 58)*

“Kara kaşlıyım, kahverengi gözlüyüm” şarkısında olduğu gibi “Niçin bülbül ötmüyor?”da da maşuğun âşık kız tarafından yemeğe çağırılması tasvir edilmektedir.
*Oy gel, gel genç kozak
Kahvaltıma (Dey, 1986: 60)*

Kız davet etmesine rağmen gelmek istemeyen maşuk, kızı büyük hüsrana uğratmaktadır.

*Akşam yemeğine gelmezsen
Ekmek yemeye de gelme,
O kadar mı zor sana
Biraz oturmak sevgilinle? (Dey, 1986: 60)*

Belirtildiği gibi, Ukrayna halk şarkılarında da maşuğun imajı kimi zaman olumsuzdur. “Fındığı yuvarlarım” şarkısında maşuk kozak, kızı “kurutan”, ona acı vererek mahveden biridir:

Kuruttu, soldurdu kozak kızı (Dey, 1986: 86)

“Oy gittim ben ovaya” adlı şarkıda maşuk, kıza annesi ilişkilerini öğrendiğinde ondan ayrılacağını bildirmektedir. Onun aşkı, geçicidir:

*Onun peşinde Vanüşa:
“Ağlama kalbim Marusya,
Yanıdayım, yanıdayım,
Seni seviyorum,
Anne öğrenene dek” (Dey, 1986: 81)*

Benzer durum “Kimin o at ki yelesi kır” şarkısında da tasvir edilmektedir. Bu eserde maşuk, eğreti duyguları uğruna kızı kandıran, sonra da terk eden tiptir:

*Kimin o at
Ki yelesi kır?
Genç bir kız
Hoşuma gitti.
O kızıdan ziyade
Onun yüzünü beğendim,*

Uzat bana, kız

At üzerine elini. (Dey, 1986: 132)

“Tuna nehrinin ötesinde” adlı Ukrayna halk şarkısında betimlenen maşuğun da aşkı, geçici bir duygudur. O, kendi çıkarları için kızı aldatmakta ve onu zor durumda bırakmaktadır.

Kozak atla geziyor,

Kızı kandırıyor:

“İnan, kız,

Genç kozağın sözlerine”

“Benden çelengimi çıkaran

O kozak mutluluk yaşamasın!” (Sıdorenko, 1964: 492)

Maşuğun âşık kızın bekaretini kaybetmesine sebep olması diğer Ukrayna halk şarkılarında da tasvir edilmektedir. “Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum” şarkısında kozak, kızı şerefsizliğe uğratmanın yanı sıra kızı kandırılması yüzünden azarlamaktadır. Kızın vefasız sevgilisine kuru meşe dallanırsa evlenmesini dilemesinde erkek-meşe paralelliği de kendisini göstermektedir.

- Sevinme, canım, benim seninle sohbet etmeme,

Kafamda seninkinden daha çok akıl var.

- Çayırda yol kenarında kuru meşe dallandığında

Sen evlenesin, kozak! (Şalata, 1973: 41)

“Yeşil söğüt, yeşil söğüt” şarkısında bir annenin kızına verdiği nasihatte erkek maşuk aya ve akçaağaca benzetilerek onun genç, sorumsuz, oynak ve döneke olduğu vurgulanmaktadır. O, eğlence peşinde koşarken kızı aldatarak ona çok gözyaşı döktürecektir:

“O seni seviyor, o seni aldatır,

Ardından ağlarsın sen.

Çünkü her erkek

İştiyan ama ısıtmayan ay misali,

O seni sevdiğini derken

Daha on kızın peşinden koşuyor.

Çünkü her erkek dağ akçaağacı misali,

Yeşil dağ akçaağacı gibi:

Seni eş alacağını diyor,

Ama kendisi henüz gencecik” (Dey, 1986: 244-245)

“Al geydim alsın deye” türküsünde de maşuğun evliliğe meraklı olmadığından, genel olarak o bölgenin delikanlılarının sorumluluk sahibi olmaya acele etmediklerinden söz edilmektedir:

Umurbey'in dağları

Üzüm yapmaz bağları

Üzüm yapsa bağları

Evlenir oğlanları TRT Rept. № 1104

“Sis, sis bürümüş vadiyi” şarkısında vefasız maşuk âşık kıza başka biriyle evleneceğini söylemekle kalmayıp onu kendi düğününe çağırmaktadır.

“Ağlama, üzülme sevgilim,

Henüz gencim, evlenmedim;

Evlendiğim zaman ise

Gel, kalbim, düğünümü izlemeye,

Bal-şarap içmeye.” (Sıdorenko, 1964: 445)

“Oy yayılın, benim maceralarım” adlı şarkıda betimlenen maşuk tipi de sadakatsizdir. O, âşık kızı ihmal ederek başka bir kızla görüşmektedir:

“Oy sen, sevgilim, kır güvercinim,

Örfün gerektirdiği gibi yaşamıyorsun,

Evimin, kapımın yanından geçip

Başka kızın yanına gidiyorsun. (Dey, 1986: 452)

“Yıldızlı ay, niçin ışımiyorsun sen?” şarkısının konusu da ihanettir. Erkeğin onu seven kızı unutarak başka biriyle görüşmeye başlaması, kızın aya ve sevgilisinin geçtiği patıkaya sitem etmesine neden olmaktadır:

Yıldızlı ay,

Niçin ışımiyorsun sen?

Sevgilim başka bir kızı seviyormuş,

Niçin söylemiyorsun sen?

Neden o patıkacık

Yokuş aşağı kıvrıla kıvrıla gidiyor?

Sevgilim ondan geçiyor,

Bana uğramıyor.

Başkasını seviyormuş,

Beni unutmuş. (Dey, 1986: 238)

“Bütün yıldızlar küçük grupta” adlı şarkıda maşuk, bulunduğu gruptan ayrı, özel bir kişi/varlık olarak tasvir edilmektedir: maşukla kıyaslanan ay, ortak bir takımı oluşturan yıldızlara nazaran nasıl ayrı köşedeysse bütün delikanlılar Kolodka etkinliğine katılırken maşuk da onlardan ayrıdır, yoldadır. Bu şarkıdaki maşuğun ayla kıyas edilmesi, Ukrayna folklorunda ay imgesinin erkeği temsil ettiğinin bir başka örneğidir.

Bütün yıldızlar küçük grupta,

Ay ise köşede, (2)

Bütün delikanlılar Kolodka’da²⁰,

Sevgilim ise yolda (Dey, 1986: 149)

Ayrıca bu eserde maşuğun kıza kızması motifi de işlenmektedir. Kızın verdiği tepkileri dikkate alınarak maşuğun öfkelenmesinin haksız olduğu söylenebilir.

Kızmış benim sevgilim,

Ben de yalvarmam. (Dey, 1986: 149)

Maşuğun aya benzetilmesi “Sen, ay-aycık, bir akşam ışıyorsun bir akşam yoksun” şarkısında da yer almaktadır. Ayın kimi zaman çıkıp kimi zaman ortadan kaybolması maşuğun gelip gelmemesiyle karşılaştırılmaktadır.

“Sen, ay-aycık,

Bir akşam ışıyorsun bir akşam yoksun.

Sen, kozak, yakışıklı delikanlısın,

Bir akşam geliyorsun öbür akşam yoksun” (Dey, 1986: 234)

Vefasız erkek, aklına kızdan ayrılıp kendisine başka bir yar bulmayı koymuştur:

Hüzünlüyüm ve hüzünsüzüm,

Bir daha kederlenmem,

Kendime başka bir sevgiliyi bulurum,

²⁰ Kolodka, Ukrayna köylerinde gençlerin bayram günlerinde kerestelerde (tomruklarda) eğlenceler, oyunlar, şarkılar, danslar eşliğinde yapılan akşam sokak toplantıları.

Onunla yaşarım ben.” (Dey, 1986: 234)

Genel olarak sadakatsiz, kızı aldatan, kandıran maşuk tipi Ukrayna halk şarkılarında çok yaygındır. Kimi zaman o, kızın şerefine kaybetmesine neden olurken kimi zaman kıza ihanet ederek başka biriyle ilişkiye başlamaktadır. Ukrayna folkloruna has olan bu tip incelediğimiz türkülerde hiç işlenmemektedir.

Bazı Ukrayna halk şarkılarında maşuğun kızın aile üyelerinden daha üstün olduğu dile getirilmektedir. “Oy ötmeye başladı guguk kuşu” şarkısında kızın annesi, babası ve kardeşleri gönderdiği çiçek kabul etmemekte, üstelik kızı tanımamaktadır. Kızın sevgilisi ise çiçeği kabul ederek kıza ihtiyaç duyduğu avuntuyu vermekte, üzüntüsünü gidermektedir:

Sevgilim var, ama çok uzaklarda.

Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,

Sevgilime ondan tavsiye, teselli almak için yollarım.

Sevgilimse o çiçeği kabul ediyor,

O, genç beni kucaklıyor. (Dey, 1986: 74-75)

“Tuna’nın öte yanında” şarkısında ise kız kendi ailesini tanımazken sevgilisini tanımakta, onun nehrin öte tarafına geçmesini sağlamaktadır:

Yanıma sevgilim geldi, sevgilim:

“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, sevgilim, sevgilim”.

“Ben sevgilimi tanıdım, tanıdım,

Kayıkçıyı çağırdım, çağırdım.” (Dey, 1986: 75-76)

Bu şarkılar, Ukrayna kültüründeki düğün gelenekleriyle ilgilidir. Kız, kendi soyundan çıkıp eşinin soyuna girdiği için şarkılarda onun kendi ailesiyle ilişkisinin ikinci plana, yârine karşı sevgisinin ise ilk plana alınması anlatılmıştır.

1.3.2. Maşuk Kız Tipi

Hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında maşuk kız, en çok tasvir edilen yâr tipidir. Âşığın duygularının ifade edilmesinde sevdiğinin güzelliğinin betimlenmesi önemli yer tutmaktadır. Aşk, sevenin sevilenin güzelliğine gösterdiği tepkidir. Maşuğun güzelliği ile sevgilinin ona duyduğu aşkın şiddeti birbiriyle ilişkilidir. Âşık olmanın şartı çoğunlukla dış güzelliğidir. Zaman zaman kızın hünerli oluşu da ona âşık olmayı

sağlayan etkenlerdendir. Şarkı ve türkülerde güzellik kavramı aşağıdaki şekillerde karşımıza çıkar.

Ukrayna liriğinde sevgili kız tipi genellikle şu şekilde tasvir edilmektedir: genç (Dey, Romanets, 1968: 316-317; Dey, 1986: 69, 83, 99-100; Yesıpkı, 2003: 68-69), güzel (Dey, 1986: 40, 272), ihtişamlı (Dey, 1986: 39), kahverengi gözlü (Dey, 1986: 83, 117), siyah gözlü (Dey, 1986: 48), kara kaşlı (Dey, 1986: 39, 48, 272), siyah saçlı (Zıryanov, 1961: 109-110; Dey, 1986: 83), al yanaklı (Dey, 1986: 69, 162), beyaz yüzlü (Dey, 1986: 48), yüzü “küçük bir elma gibi” (Dey, 1986: 83), “sütle gilaburu gibi” (Dey, 1986: 83), elleri beyaz (Dey, 1986: 193-194).

“Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor” şarkısında âşık sevgilisinin yüzünü “*kâğıtta çizilmiş*” deymiyle, yani kızın ayın on dördü gibi güzel olduğunu ifadesiyle anlatmaktadır (Dey, Romanets, 1968: 316-317).

Kızın kahverengi gözleri âşığın onların uğruna canını feda edeceği kadar güzel ve büyüleyicidir:

Ben o kahverengi gözler için

Canımı verirdim. (Dey, 1986: 117)

Maşuk kız tipi, türkülerde tasvirleri en çok olandır. Ukrayna folklorundaki olduğu gibi türkülerde de maşuk kız, daima güzeldir ve onun betimlemelerinde nice geleneksel söz kalıbı, sembolik metafor kullanılmaktadır. Türk halk liriğindeki maşuk genellikle şöyle anlatılmaktadır: Kara kaşlı (Özbek, 1981: 129-130, 218-219; Esen, 1986: 283; Öztelli, 2002: 63, 204, 265-266), kaşları kömüre benzer (Öztelli, 2002: 265-266), yay kaşlı (Öztelli, 2002: 92), ince kaşlı (TRT Rept. № 1372), kalem kaşlı (Özbek, 1981: 237-238), keman kirpikli (Öztelli, 2002: 92), ela gözlü (Kunos, 1998: 21-22; Öztelli, 2002: 63, 92-93), kömür gözlü (Bekki, 2004: 282-283), güzel gözlü (Öztelli, 2002: 92-93, 152), ahu gözlü (No: 3542), saçı sümbül (Öztelli, 2002: 63), sarı kız, altın saçlı, sarı saçlı (Özbek, 1981: 221-222; Öztelli, 2002: 92-93, 152), uzun saçlı (Öztelli, 2002: 92-93), ebru saçlı (Esen, 1986: 283), sırma saçlı (Özbek, 1981: 237-238; Öztelli, 2002: 204), al yanaklı, kırmızı yanaklı (TRT Rept. № 348), yanağında beni var (Öztelli, 2002: 73), duddu dilli (Özbek, 1981: 237-238), ak gerdanlı (Esen, 1986: 283), beyaz yüzlü (Öztelli, 2002: 92-93), gamzeli (Öztelli, 2002: 92), top kaküllü, top zülüflü, zülüflü (Esen, 1986: 283; Öztelli, 2002: 92, 93, 255), ince, ince belli (Özbek, 1981: 221-222,

237-238; Öztelli, 2002: 92-93, 111), ak göğüslü (Esen, 1986: 283; Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 443; Öztelli, 2002: 92), gül sineli (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 443), elleri nazık (Öztelli, 2002: 269), yosma, güzel, dilber (Özbek, 1981: 99, 112-113; Günbulut, 2002: 14, 15; Öztelli, 2002: 63, 92, 107, 134, 229, 241-242; TRT Rept. № 348), civelektir (Öztelli, 2002: 63). Maşuk kızın isimleri arasında ise Gülbeden, Zernişan, Emine, Ayşe gibi adlar vardır.

“Bahçada yeşil çınar” adlı türküde maşuk kızın boyunun âşığına uyması, kızın kendisinin de âşığa münasip bir eş olacağı, onların beraber uyum sağlayacağı çağrışımını vermektedir (Öztelli, 2002: 255).

“Eminem oturmuş taşın üstüne” türküsü, âşığın maşuk kızın fevkalade güzelliğine adadığı bir oddur. Taşın üstünde oturup saçını tarayan, aynasında kendisini hayran hayran seyreden, gül ve yel ile oynayan Emine, âşığın kurban olduğu dilber, onun “gözünün içindeki nem”dir. Sevenin kalbine hükmeden arzu, sevgilisinin yanında olmak istemesidir.

Eminem oturmuş taşın üstüne

Taramış zülfünü kaşın üstüne

Selamın gelirse başım üstüne

Eminem Eminem, aslan Eminem

Gel otur yanıma, yaslan Eminem (Öztelli, 2002: 92-93)

Âşığın sevgilisine “aslan Eminem” diye hitap etmesi, kızın diğerleri arasında sivrilmesi, onlardan üstün olmasının göstergesidir. Maşuk kız, kızların “vekili”dir:

Eminemin top top olmuş kakülü

Eminem olmuştur kızlar vekili (Öztelli, 2002: 92-93)

Kızın gözlerinde destanların okunması, onun hüsnünün göstergesi olmasının yanı sıra sevdalıyı aşka davet eder özelliktedir. Maşuk ve onun güzelliği, âşığın tüm vesvelerini gidermektedir.

Eminem oturmuş, ayna dizinde

Destanlar okunur ela gözünde

İşkilim erirken beyaz yüzünde

Eminem Eminem, aslan Eminem

Güzel gözlerini süzen Eminem (Öztelli, 2002: 92-93)

Bu eserde maşuk kızın gül, saç teli, rüzgâr ile oynaması da dile getirilmektedir. Genel olarak gül, sevgilinin saç teli, seher yeli türkülerde birer aşk sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Maşuğun onlarla oynaması, bu kahramanın aşk kavramıyla ne kadar yakından ilintili olduğunu göstermektedir.

Eminem oturmuş gül ile oynar

Taramış zülfünü, tel ile oynar

Seher serininde yel ile oynar (Öztelli, 2002: 92-93)

Maşuğun fiziksel çekiciliğinin yanı sıra türkülerde kimi zaman onun ruhsal özellikleri de betimlenmektedir. Âşık, sevgilisinin huyuna hayran olduğunu, uğruna kendini feda edebileceğini belirtmektedir.

Olam kurban Eminemin huyuna

Eminem Eminem, n'emsin Eminem (n'emsin – neyimsin)

Gözümün içinde nemsin Eminem (nem – yaş) (Öztelli, 2002: 92-93)

Maşuğun güzelliği büyüleyicidir, o, âşığı sevdaya düşürerek onu kendisinin esiri yapmıştır:

Karadır kaşların kara

Açtın bu sineme yara (Esen, 1986: 283)

A kuzum yanağın dertlere derman

Kaşların yay olmuş, kirpiğin keman

Top zülüfleri sardığım zaman

Gamze okun sineme vurdu bir gelin (Öztelli, 2002: 92)

Benzer duruma Ukrayna halk şarkılarında da rastlanılmaktadır. Maşuk kızın harikulade güzelliği âşığı karşı koyulmaz bir etki altına almakta, kalbindeki sevgisini gitgide artırmaktadır.

Kahverengi gözüyle baktıkça,

Kaşçığıyla oynadıkça

Güler, konuşur

Kozağın kalbi durur gibi olur. (Dey, 1986: 83)

Sabah su almaya gittiğinde

Güzelliğine bakmaya doyamıyorum.

Suyu alıp giderken daha da güzelleşiyorsun,

Başıma neler gelecek, kendim bilemiyorum. (Dey, 1986: 39)

“Kız Gülbeden, Gülbeden” türküsünde maşuğun erkeği kendisine âşık etmesi, sevdalıya aşk acısı getirdiği için erkeği “mahvetmesi”, “öldürmesi” olarak da ifade edilerek yorumlanmaktadır.

Kaşı kara, gözü elâ, yandırdın beni

Saçı sümbül, dili bülbül, kandırdın beni

Mahvettin beni a canım, öldürdün beni

[...]Aldın gittin aklımı... canım

Koydun beni perişan (Öztelli, 2002: 63)

Maşuğun âşığa sevdâ çilesi çekirtmesi kimi Ukrayna halk şarkılarında da tasvir edilmektedir. “Çık kız, çık kız ormana inekleri almaya” adlı şarkıda âşık erkek, maşuğu görmek maksadıyla onun ormana hayvanları almasını, kızın gece vaktinde yanına çıkmasını rica etmektedir. Kızın çıkmayışı âşığa üzüntü ve acıya sevk etmektedir.

Çık kız, çık kız

Ormana düveyi almaya,

Ben o beyaz yüzü göreyim.

Çık kız, çık kız

Karacık gece,

Ben o siyah gözlere

Bakayım. (Dey, 1986: 48)

Erkeğe göre şimdi onu çok umursamayan sevgili sonra yaptıklarından pişman olacaktır:

O tarafta ateş yanıyor,

O tarafta hararet, hararet.

Sen çıkmıyorsun, beni mahvediyorsun

Sonra acıyacaksın, pişman olacaksın (Dey, 1986: 48)

“Kırda yeşil meşe ağacının altında” adlı şarkıda maşuğun peri gibi güzel olmasının âşığın duygularını alevlendirmesi, sevdalıyı ruhsal işkenceye sokmasından söz edilmektedir.

Kozak meyhaneye geldi,

Kız oynuyor,

Genç kozağın kalbini

Parçalıyor:

“Kız, kızcığım,

Ne kadar güzelsin

Bahçede pencerenin altında

Açan gül (ebegümeci)!” (Dey, 1986: 40)

Türkülerde maşuğun hüsnünün sevdalı ile dış dünya üzerinde bıraktığı etkiden sıkça bahsedilmektedir. “Karadır kaşların ale getirir” türküsünde yârin bu güzelliğinin ölüleri bile dirilterek konuşturacağı belirtilir.

Bu dil ilen bu tel sende variken

Ölmüş ölüleri dile getirir (Özbek, 1981: 129-130)

Maşuğun bu güzelliğinin Tanrı’nın eseri olduğu birçok türküde dile getirilmektedir:

Yaradana kurban olam (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Mevlam ne hoş yaratmış

Topuktan dize kadar (Tan, Turhan, 1999: 54)

Allah neler yaratmış

Sıgmıyor kucaklara (Öztelli, 2002: 97)

Yârin güzelliği, âşığın aklını kaçırandır. Bazı türkülerde maşuğun güzel ve cazibeli olduğu âşığın onun için verdiği parayla dışa vurulmaktadır. Maşuk onun uğruna nice servet feda edilebilir.

Eminem oturmuş kendini över

Altın saç bağları topuğu döver

Bin altın vermişim, bin daha değer (Öztelli, 2002: 92-93)

Sevdalı için maşuk, kurban ve hayran olduğu, kendi hayatını onunkiyle birleştirmek istediği kişidir.

Varaydım baban evine

Merhamet eyle halime,

Kurbanın olam yâr senin,

Hayranın olam yâr senin. (Özbek, 1981: 122)

Türkülerde sevgilinin güzelliğinin artık başka birine ait olduğunu bilmek, âşığın kavuşamadığı mutluluk için esef duymasına, sevgilisine yakınıp rakibine kargış okumasına neden olmaktadır:

Niçin hey sevdiğim niçin

Seni sevdim odur suçum

Ak gerdanda ebru saçın

Döken benden beter olsun

Dara zülfünü tel tel olsun (Esen, 1986: 283)

Türk halk liriğinde maşuk tipinin sadece görünüşü değil, yetenekleri, ruhsal özellikleri de tasvir edilmektedir. Örneğin, “Bahçada yeşil çınar” adlı türküde âşık sevgilisine “kibar yârim” diye seslenmekte, “Esmer bugün ağlamış”ta ise maşuğun hem güzel hem de kibar olduğu belirtilmektedir.

Nanay kibar yârim

Nay nanay ay nay (Öztelli, 2002: 255)

Hele yâr yâr yâr kibar yârim esmerim

Sen güzelsin esmerim, sen benimsin esmerim (Özbek, 1981: 218-219)

“Karadır kaşların ale getirir” adlı türküde âşık, sevgilisinin teshir edici bakışının yanı sıra ellerinin marifetine de hayranlık duygusunu dile getirmektedir.

Evlerinin önü bir kötü yokuş,

Gız gurbanın olurum bu nasıl bakış,

Halının üstüne döktüğün nakış

İlmek çalan ellerine kurban olurum (Özbek, 1981: 129-130)

Ukrayna sevda konulu şarkılarında da maşuk kızın el işlerine yatkın ve becerikli olduğu vurgulanmaktadır. “Rüzgâr esiyor, güneş ısıtıyor” adlı şarkıda maşuk kızın sevdiği erkeğin gömleğine nakış işlediğinden söz edilmektedir.

Oturuyor, şarkı söylüyormuşsun,

Gömlek nakış işliyormuşsun.

Nakış işlemiş, süslemişsin,

Bana hediye etmişsin. (Dey, Romanets, 1968: 316-317)

Türkülerde maşuğun dış görünüşüyle beraber onun kıyafetine de dikkat edilmekte, giysileri sıkça betimlenmektedir. “Kızım sana fistan aldım” türküsünde âşık aldığı

fistanın sevdiğine çok yakışacağını söylemekte, “Eminem oturmuş taşın üstüne”de âşık sevgilisi için “al fistan” kestirmektedir (Özbek, 1981: 237-238; Öztelli, 2002: 92-93).

“Aşağıdan gelir eli develi” türküsünde gelin maşuğun şu tasviri verilmektedir:

Aşağıdan gelir hozalı²¹ gelin

Topla fistanını, toz olur gelin

Kaldırsa peçeni, görsem yüzünü

Eller ârif olmuş, söz olur gelin (Öztelli, 2002: 261, TRT Rept. № 303)

“Çarşamba'yı sel aldı” türküsünde maşuğun kollarında bilezik, “İbrişim örmüyorlar”da altın yüzüğü vardır (Öztelli, 2002: 98, 269). “Alaydım elin elime” adlı türküde kızın başına “valalar” (Özbek, 1981: 122), “Ayva çiçeklendi güller çillendi”de ise bir yazma örtülmüştür (Kunos, 1998: 21-22). “Esmer bugün ağlamış” adlı türküde maşuk, “*kara kaşın üstüne siyah puşi bağlamış*”tır (Özbek, 1981: 218-219). Başka bir türküde şu satırları okumaktayız:

Ayağına giymiş sedef nalini

Aşka düştüm kimse bilmez halimi (Öztelli, 2002: 231-232)

“Binnaz kızı naz kızı” türküsünde “sevileri tatlı” yârin entarisi, aktır.

Entarisi aktandır

Ne gelirse Hak'tandır

[...]Entarisi akli yar

Sevileri tatlı yar TRT Rept. № 348

“Akşam oldu gün dolaşmaz” türküsünde maşuğun parmağında “hatem yüzük”, kolunda “altın bilezik” vardır (TRT Rept. № 221). “Furun üstünde furun”da âşık maşuğa al ve beyaz giymek yerine beraber yeşil giymelerini teklif etmektedir.

Allar giysem iz olur,

Beyaz giysem toz olur,

Gel yârim yeşil giyek

Muradımız tez olur, vay vay vay vay. (Özbek, 1981: 146-147)

“Yatma yeşil çimene uyur uyanamazsın” türküsünde de yeşil kıyafet geçmektedir:

Yeşil giyme yeşerir

Yeşil yere döşenir (Özbek, 1981: 179)

²¹ Hozalmak, kibirlenmek, burnu büyüme.

Maşuk gibi güzel bir kızı sevmemek, kimsenin elinde değildir.

Senin gibi güzeli sevmeye kim üşenir (Özbek, 1981: 179)

“Esmer bugün ağlamış” türküsünde maşuğun ağlaması, âşığı etkileyerek onun da eseflenmesine, acı çekmesine yol açmaktadır:

Esmer bugün ağlamış

Cığırımı dağlamış (Özbek, 1981: 218-219)

Maşuğun güzelliği ve âşığın ona karşı bastıramadığı duyguları âşığın sevgilisini sahiplenme arzusuna yol açmaktadır. Sevdalı, yârin sadece kendisinin olmasını ister. Sevgilisinden dileği de kalbinde yalnız sevdalıya yer vermesidir. Bu durum öncelikle türkülerde betimlenmektedir:

Esmerin ağı gerek

Alnında dağı gerek

Yâri esmer olanın

Zencirden bağı gerek (Özbek, 1981: 218-219)

“Ayva çiçeklendi aman güller çillendi” türküsünde kız, “parmağı kınalı”, “güvercin topuklu”, “elma yanaklı” olarak anlatılmaktadır. F. G. Mirzaoglu, “Eminem” türküsündeki gönül eğlendirilecek kadın tipinden bahsederken kızın bülbülleri testinin kulpuna kondurmasının erkekleri kendine âşık ettiğini ifade ettiğinin altını çizmektedir (Mirzaoglu, 2015: 325). Bundan yola çıkarak bu eserde de maşuk kızın doldurduğu testiye şahini kondurmasının âşığa onu sevmesine müsaade ettiği anlamına geldiği söylenebilir.

Ko desinler Aftos yarım parmağı kınalı

Güvercin topuklum aman elma da yanaklı

[...]Kız pınar başında aman testi doldurur

Testinin kulpuna aman şahin kondurur

Kız senin bakışın aman adam öldürür (Kunos, 1998: 21-22)

“Ayva çiçeklendi aman güller çillendi” türküsünde maşuk kızın isminin dile düşmesinden bahsedilmektedir. Kızın yazmasının kirlenmesi, kızın başına bir belanın geldiği, onun olumsuz bir olay yaşadığına dair bir işarettir.

Ayva çiçeklendi aman güller çillendi
Aftosun başında aman yazma kirlendi
Adın dillendi (Kunos, 1998: 21-22)

Aynı manayı kızın gerdanının çürümesinde de görmek mümkündür.

Kız pınar başında aman yatmış uyumuş
Ela gözlerini aman uyku bürümüş
Kız senin gerdanın aman neden çürümüş (Kunos, 1998: 21-22)

“Sabahın seherinde ötüyor kuşlar” adlı türküde maşuk kız, âşığın “gönlünün cânânı”dır. Eserde onun “balınan yağrulmuş” sırma saçları, “kudretten çekilmiş” kara kaşları, yeşil elbisesi, kıyafetinin tabana kadar değen püskülleri betimlenmektedir. Kızın “ballanması”, “şekerlenmesi”, Türk folkloruna özgü güzelleşme ifadesidir.

Sabahın seherinde ötüyor kuşlar
Balınan yağrulmuş o sırma saçlar
Kudretten çekilmiş karadır kaşlar
[...]İşte bu gönlümün cânânı geldi
Yârim, yine şekerlendin, ballandın
Alınan yeşili geydin sallandın
Kırılsın kolların, ne tez çullandın
Aç gözlerin aç, cânânın geldi (Öztelli, 2002: 204)

“Karadır kaşların ferman yazdırır” türküsünde maşuğun kara kaşlarının âşığa “ferman yazdırır” (Öztelli, 2002: 265-266) olması dışı vurulmaktadır. Sadece yâr, âşığın yaralarını iyileştirebilecek durumdadır.

Yaramı sarmaya yâr kendi gelsin
Ormanlardan aşağı aşar geçerim
Nazlı yâri kaybettim, ağlar gezerim
Ormanların gümbürtüsü başıma çıkar
Benim nazlı yârim karşıma çıkar (Öztelli, 2002: 265-266)

Maşuk kız tasvirlerinde gök cisimleri imgeleri sıkça kullanılmaktadır. Genellikle Ukrayna folklorunda maşuk kız yıldız ya da güneşle karşılaştırılmaktadır. Örneğin, “Orada dağ, şurada dağ” şarkısında âşık, sevgilisini parlak bir yıldızla kıyas etmektedir.

Orada dağ,

Şurada dağ
O dik dağlar arasından
Yıldız çıkıyordu.
Oy o, yıldız değildi,
Parlak bir yıldız değildi,
O benim genç kızım
Su almaya gidiyor idi.
Ben onun peşine
Yıldızın peşineymiş gibi düştüm (Dey, 1986: 294)

“Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor” şarkısında âşık, akşam yıldızla sevgilisinin de çıkmasını istemektedir. Yıldızın erkeğin isteği üzerine çıkıp dünyayı neşelendirmesi, sevdiği kızın başka biriyle nişanlandığı için çıkmamasının âşığa getirdiği acıyı pekiştirmektedir:

“Oy çık, çık, oy çık, çık,
Akşam yıldızı,
Oy çık, çık, oy çık, çık
Sen, güzel sohbetim!”
Yıldızcık çıktı, yıldızcık çıktı,
Tüm dağları aydınlattı,
Sevgili kızım çıkmıyordu,
Kalbimi gamlandırdı. (Dey, 1986: 99-100)

“Aman karpuz kestim yiyen yok” türküsünde de maşuk kız seher yıldızı ile kıyas edilmektedir.

Aman yanağında beni var
Aman sandım seher yıldızı
Yâr yâr aman ben yandım aman (Öztelli, 2002: 73)

“Binnaz kızı naz kızı” adlı türküde âşığın sevdiği kızın yanağının üstüne seher yıldızının doğması, maşuğun hayretlere düşüren güzelliğinin göstergesidir.

Binnaz kızı naz kızı
Yanakları kırmızı

Al yanağın üstüne

Doğdu sabah yıldızı TRT Rept. № 348

“Mavimsi kır at, mavimsi kır at” şarkısında maşuk kız güneş gibi âşığın dünyasını aydınlatmaktadır:

Sevgilimi görüyorum, canımı görüyorum,

Pencereden bakıyor,

Her ne kadar her yan karanlık kesilmişse de

Sevgilim güneş gibi parlıyor (Sıdorenko, 1964: 331)

“Yeşil ördek gibi daldım göllere” adlı türküde sevdalı, âşık olduğu kızı güneşe ve aya benzetmektedir.

Sevdiğim semanın güneşi mahı

Seni seven âşık çekmez mi ahı (Özbek, 1981: 99-100)

Ukrayna kültüründe ay genellikle erkek sembolü olarak kullanılırken türkülerde kızın ayla da kıyaslanması, bu mukayesenin Türk folkloruna has olduğunu göstermektedir.

Yıldız, ay ve güneş simgelerinin yanı sıra kimi zaman maşuğun betimlenmelerinde kuş imgeleri de geçmektedir. “Dağlar ardında Kırım’ın bulunduğu yerde” şarkısında maşuk kız, güvercine benzetilmektedir. Onun uzaklarda uçması, kendisini âşıktan “gökle ve yer”le gizlemesi, âşıkla maşuk kız arasında gerçek maddi (fiziksel) mesafeden ziyade ruhsal mesafenin olduğunu, kızın âşığa yüz vermediğini ifade etmektedir.

Dağlar ardında Kırım’ın bulunduğu yerde

Güneşin parladığı yerde

Benim sevgili

Güvercinim uçuyor.

Benden sakladı kendini

Gökle ve yerle,

Ben ebediyete kadar

Öksüz kaldım (Dey, 1986: 117)

Sevgilinin güvercinle kıyaslanması Ukrayna folkloruna özgü olduğu gibi diğer Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. “Oy kırdı, iki meşe ağacı duruyormuş”

şarkısında âşık sevgilisine “kır güvercinciğim benim, vefalı kızcığım benim” diye hitap etmektedir.

Kır güvercinciğim benim,

Vefalı kızcığım benim (Dey, 1986: 256)

“Erik bahçesinde yukarıdan erik düşmüş” şarkısında kızın oynak olmasının betimlenmesi için onun kuşa benzetilmesine başvurulmaktadır:

Çıkar mı, çıkmaz mı

Cıvıldağan kızım benim (Dey, 1986: 48)

Kimi türkülerde de maşuk kız, kuş kılığına girmektedir. “Ben susadım sular (aman) isterim” türküsünde maşuk kız, âşığın avladığı keklik imgesinde karşımıza çıkmaktadır.

Şu dağların keklüğünü av ettim

Bir yosmayı ben kendime yâr ettim (Öztelli, 2002: 134)

Bazı türkülerde geçen “suna boylu” ve “güvercin topuklu” benzetmeleri, Türk halkının güzellik algılayışını gösteren geleneksel istiarelerdir.

Ko desinler Aftos yarım parmağı kınalı

Güvercin topuklum aman elma da yanaklı (Kunos, 1998: 21-22)

Gız annenden babandan vefa göremen

Suna boylum da düş ardıma gidelim (Özbek, 1981: 129-130)

“Hey hey pınar başı burma burma” adlı türküde ise maşuk kızın gelişi turnanın ötmesine neden olmaktadır:

Yâr gelince öter turna

Leylim leylim leylim aman (Öztelli, 2002: 59)

F. Gülay Mirzaoğlu’ya göre “Seher vakti keklik çıkar kabana”da seher vakti keklüğün kabana (yüksek bir tepeye) çıkması da, kadın sevgilinin, türkülerde genellikle bir mecaz/ metafor olarak keklığe benzetilmesi ve keklik gibi hareket etmesi (yürümesi, sekmesi) ile ilgili olmalıdır (Mirzaoğlu, 2015: 316).

Seher vakti keklik çıkar kabana

Sallandıkça püskül değer tabana

Korkarım, sevdiğim vara yabana

İşte bu gönlümün cânânı geldi (Öztelli, 2002: 204)

Kuş imgelerinin yanı sıra türkülerle Ukrayna halk şarkılarında meyve ve çiçek simgeleri de sıkça işlenmektedir: elma, erik, nar, şeftali, menekşe, gül, gilaburu vs. Elma, üzüm, kestane, kiraz, ayva, ceviz, fındık, armut, erik, nar meyveleri, türkülerde adı en çok geçen meyveler arasındadır (Uçaner, 2008: 289).

“Elma yanaklı” deyimini, birçok türküde geçen ve güzelliği ifade eden benzetmedir (Altun, 2008: 270).

Ko desinler Aftos yarim parmağı kınalı

Güvercin topuklum aman elma da yanaklı

Kız pınar başında aman testi doldurur (Kunos, 1998: 21-22)

“Aşamadım şu dağların belinden” adlı türküde âşığın nazlı dilberden ayrılması, elmanın daldan koparılması misalidir (Özbek, 1981: 247). “Akardım çağlamazdım” türküsünde de sevgilinin dudağının hediye ettiği öpücük, elma misalidir.

Alma aldım budaktan

Yâri öptüm dudaktan (Özbek, 1981: 100-101)

“Şirin nar dane dane”de maşuk tipiyle nar imgesi arasında bir paralellik çizilmektedir.

Şirin nar dane dane

Gel güzel döne döne (Arsunar 1962, 16-18)

“Bir dal kestim ormandan” türküsünde kızın kokusunu menekşelerden aldığı belirtilmektedir.

Yar geliyor köşeden

Rengini göllerden almış

Kokusu menekşelerden (Arseven, 1948: 22)

“Gel de dostun bahçesinde gezelim” adlı türküde maşuk gelinin âşığa tenhada bir şeftali vermesi, onların cismi aşk yaşadıklarının göstergesidir.

Gönül farımadı güzel sevmeden

Ak göğsün bendi geniş düğmeden

Gel sarılalım anan da duymadan

Tenhada şeftali verdi bir gelin (Öztelli, 2002: 92)

“Gideceğim gurbet ele” ve “Aşağıdan gelir eli develi” türkülerinde âşık sevgilisine “güllüm” (Arsunar 1962, 86; Öztelli, 2002: 261, TRT Rept. № 303), “Ak

güvercin olaydım” “Bahçada yeşil çınar” türkülerinde ise “gülüm” diye hitap etmektedir (TRT Rept. № 02787). “Ay doğar aşmak ister” de “gül yanak” deyimini geçmektedir. Yaşamak, genellikle kadınların bağladığı yüz ve başörtüsü olduğu için yanağın yaşamak istemesi de maşüğün evli olma isteği olarak yorumlanabilir.

Ay doğar aşmak ister

Gül yanak yaşamak ister (Öztelli, 2002: 97)

“Çeper çektim yol açtım” türküsünde maşuk kız, âşığın derdiği güle benzetilmektedir.

Karşıda gördüm seni

Gül iken derdim seni (Öztelli, 2002: 42)

“Şirin nar dane dane”de ise âşık, elinde gül olduğu halde onu koklayamadığı için gamlanmaktadır. Bunun sembolik anlamı, âşığın sevgilisiyle aşka doyamadığı, ondan ayrılmak zorunda olduğudur.

Gül olup koklamadım

Felek ayırdı gene (Arsunar 1962, 16-18)

“Karşı dağda sıra sıra bademler” adlı türküde de maşuk kız âşığın diğerlerinden saklamaya çalıştığı, kokladığı gül şeklinde betimlenmektedir.

İki bülbül efgan eder bir güle

Reva mıdır ben ağlayım o güle

Düşman eli değmeyecek bu güle

Gelir gider ben gülümü koklarım (Esen, 1986: 194)

“Bahçada yeşil çınar” türküsünde maşuk, başkasının yâri olup reddettiği âşığın yüzüne gülen kızdır. Türküde kızla bahçedeki gül arasında bir kıyaslama yapılmaktadır. Bahçedeki gül, kızın güzel olması anlamındadır, ne var ki bu dilber âşığa yüz vermemektedir.

Bahçalarda gülbahri

Var git ellerin yâri

Sen bana yâr olmazsın

Yüzüme gülme bari (Öztelli, 2002: 255)

Ukrayna halk şarkılarında da bitki simgeleri sıkça kullanılmaktadır. “Erik bahçesinde yukarıdan erik düşmüş” şarkısında bahçede meyvelerin düşmesi maşuk kızın evden çıkıp çıkmayacağıyla ilgilidir.

Erik bahçesinde

Yukarıdan erik düşmüş.

Çıkar mı, çıkmaz mı

Kara kaşlım benim? (Dey, 1986: 48)

“Kırda yeşil meşe ağacının altında” şarkısında kızın güle (ebegümeciye) benzetilmesi onun füsunkâr olduğunu, güzelliğinin emsalinin bulunmadığını göstermektedir:

“Kız, kızcığım,

Ne kadar güzelsin

Bahçede pencerenin altında

Açılan gül (ebegümeci)!” (Dey, 1986: 40)

Ukrayna halk liriğinde maşuk kız tipi gilaburu imgesiyle iç içedir. Örneğin, “Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun” şarkısında maşuğun kırmızı gilaburuyla karşılaştırılması, onun olağanüstü güzelliğe sahip olduğunu dışa vurmaktadır.

“Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun,

Sana bakmak ne kadar hoştur!

Sabah su almaya gittiğinde

Güzelliğine bakmaya doyamıyorum.

Suyu alıp giderken daha da güzelleşiyorsun,

Başıma neler gelecek, kendim bilemiyorum. (Dey, 1986: 39)

Kimi zaman bu tür şarkılarda kişileştirmeye başvurulmaktadır: çiçeğe sorulan sorular sembolik bir anlam taşımakta, gilaburunun hali kızın durumuna uymaktadır. Gilaburunun çiçek açması kızın âşık olup evlenmesi, kışın gilaburunun çiçeklerini soldurması ise kızın aşka hazır olmasına rağmen kendisine eş bulamaması demektir.

“Gilaburum benim,

Niçin çiçek açmadın?”

“Kış çok soğuktu,

Çiçeklerimi soldurdu.”

“Kızım benim,
 Niçin gelin olmadın?”
 “Tüm Ukrayna’yı gezdim,
 Kendime eş bulamadım.” (Dey, 1986: 294)

Ukrayna halk biliminde gilaburu toplamak, onun dallarını kırmak, sevmek, evlenmek ya da evlendirmek anlamına gelmektedir (Potebnia, 1860: 46; Kotsur, 2015: 327). Gilaburunun dallarını kıran kız onların sayesinde erkekleri kendisine âşık etme gücünü elde etmektedir:

*Oy çayırda gilaburu vardı,
 O gilaburunun dallarını kız kırıyordu,
 O gilaburuyu kız kırıyordu,
 Tüm erkekleri büyülüyordu.
 Sadece birine hiçbir şey olmuyor,
 O her akşam kızın yanına geliyor* (Dey, 1986: 69)

“O söğüt kimin, o vişne kimin” şarkısında da kızın çiçekleri kullanarak erkekleri büyüleme yeteneği elde ettiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu eserde maşuk kızın söğüt ve vişne ile kıyaslanmasına rastlanılmaktadır.

*O söğüt kimin, o vişne kimin,
 Bahçeye gezmeye çıkan o kız kimin?
 Bahçede geziyor, çiçekler koparıyordu,
 Sevdini büyülüyordu.* (Dey, 1968: 68)

“Yeşil katran” adlı şarkıda maşuk kız, otlardan anlayandır. O, erkeğe kendisini unutturabilecek ot iksirini verebileceğini söylemektedir:

*“Böyle bir ot var bende,
 Avlunun yanında bitiyor,
 Eğer içmen için sana verirsem
 Bir yıla kadar unutursun beni.
 Böyle bir ot var bende,
 Bahçe kapımın dibinde,
 Sana içmeye verirsem eğer
 Hemen unutursun.*

*Böyle bir otum var,
Evimin yanında bitiyor,
Sana içmeye onu versem eğer
İsmimi unutursun.”* (Dey, 1968: 110-111)

Kimi türkülerde maşuk kızın geyik, maral ile karşılaştırılması yer almaktadır. “Sarı kız dediğin bir ince kızdır” adlı türküde âşık, maşuk kızın hangi dağın maralı olduğunu sormaktadır. Kızın marala benzetilmesi, onun güzel, zarif olduğunun göstergesidir.

*Sarı kızın ayağında yemeni,
Yaz gelince gezer çayır çimeni.
Sarı kızın yoktur dini imanı
Hangi dağın maralısan sarı kız?
Amman amman, digel digel, bari kız.* (Özbek, 1981: 221-222)

Dişi geyik, ceylan, maral, ahu simgeleri güzel kız, kadın anlamına gelmektedir (Özbek, 2009: 338). Bir başka türküde maşuk kızın “ahu gözlü” olduğu dile getirilmektedir.

*Tez günlerde gönderin
O ahu gözlü yari* TRT Rept. №: 3542

Mehmet Özbek’in vurguladığı gibi bu deyim, güzel sıfatı olarak kullanılmaktadır. Ahunun gözleri çok güzel olduğundan âşıklar sevgililerinin gözlerini daima ahularınkine benzetmişler; bazan yalnızca ahudan söz ederek güzel gözü kasdetmişlerdir (Özbek, 2009: 58). Geyik, maral sembolleriyle ilgili istiareler ve söz kalıpları, Türk halk liriğine özgüdür.

Ukrayna folklorunda kız maşuk tipi sıklıkla su sembolleri kullanılarak betimlenmektedir. “Oy kırdaki kuyucuk var” şarkısında kızın kuyudaki suyla yüzünü yıkaması, güzelliğiyle kozağı büyülemesiyle ilintilidir. Daha önce belirtildiği gibi Ukrayna folklorunda yüzünü suyla yıkamak eyleminin güzelleşmek sembolik anlamı vardır.

*Oy kırdaki kuyucuk var,
Suları soğuk,
Orada kız yüzünü yıkıyordu,*

*Siyah saçlı, genç kız
Yüzünü yıkayıp söz ediyordu,
Kozakla konuşuyordu,
[...]Kahverengi gözüyle baktıkça,
Kaşçığıyla oynadıkça
Güler, konuşur
Kozanın kalbi durur gibi olur. (Dey, 1986: 83)*

“Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği” şarkısında da kuyuyla kız arasında bir benzerlik çizilmektedir. Eserde kuyuda güvercinin yıkanması kızın âşık tarafından sevildiği, kuyunun bileziğinin yontulması ise kızın başka birine verildiğini ifade etmektedir.

*İşte bu, güvercinin yıkandığı o kuyu,
İşte bu, sevdiğim o kız.
Oy yazık yazık... (2)
Oy tarlada kuyucuğun bileziği yontulmuş
Oy benim yârim artık nişanlanmış.
Oy yazık yazık... (2) (Sıdorenko, 1964: 455)*

“Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor” şarkısında kız imajıyla gölet imgesi arasında sembolik bir bağlantı kurulmaktadır. Bendin yapılması, kızın nişanlandığını temsil etmektedir.

*Ben gölete, gölete seğirttim,
Gölet bentle kapatılmış,
Ben kıza, kıza seğirttim,
Kız nişanlanmış. (Dey, 1986: 99-100)*

Göl imgesi kimi türkülerde de yer almaktadır. “Aşamadım şu dağların belinden” adlı türküde âşık kendisini ördeğe, sevdiğini ise kuşun konacağı göle benzetmektedir.

*Ördeğim, gölüne girmeye geldim;
Şahinim, koluna konmaya geldim (Özbek, 1981: 247)*

Maşuğun başka biriyle evlendirilmesi diğer Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. “Kozak savaşa gidiyordu” şarkısında sefere giden kozanın maşuk kızla

vedalaştığı sahne betimlenmektedir. Sevdığı kozak canını kaybedip kır ortasında gömülürken kızı zorla başka biriyle evlendirirler (Dey, 1986: 272)

“Lirik türkülerin en büyük grubu olan aşk türkülerinin önemli bir temini oluşturan gurbet olgusunun işlendiği türkülerde erkeğin gurbete gitmesi uzun zaman tutar ise, böyle durumlarda sevdiği kızı/kadını başkalarının alması olayı ortaya çıkar.” (Mirzaoğlu, 2015: 321). Dolayısıyla kızın “eller” tarafından alınması motifi, birçok türkde betimlenmektedir.

Çarşamba'yı sel aldı

Bir yâr sevdim el aldı (Öztelli, 2002: 98)

Ben sevdim eller aldı

Emeklerim heç oldu (Arsunar 1962, 16-18)

Derdin belân ben çektim

Ellere verdim seni (Öztelli, 2002: 42)

“Furun üstünde furun” adlı türkde yâr âşığın başka biriyle evlenmiş olduğu için âşık çaresizlik ve umutsuzluğa kapılmaktadır.

Yar üstüme evlenmiş

Derdime çare bulun vay vay vay vay. (Özbek, 1981: 146-147)

“Kalenin bayır düzü” türküsünde ise başkasıyla nişanlanan maşuk, âşık tarafından geri çağrılmaktadır.

Kıydan kenardan

Kapıdan, bacadan düş de gel

Nişanlına küs de gel (Öztelli, 2002: 46)

Birçok türkde maşuk tipi olarak karşımıza âşığın salık iletmediği ya da bu salığı bekleyen kızla karşılaşırız. Örneğin, “Seher yeli her yellerin başısın” türküsünde maşuk, âşığın gurbetten haber gönderip halini hatırını sorduğu kişidir.

Halim arzedeyim selamım götür

Gidersen sılaya var seher yeli

Ne söyler Sultanım bir haber getir (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 443)

“Bir çift durna gördüm durur dallarda” türküsünde ise maşuk, sevdalıdan salık getirecek turnaları dört gözle bekleyen tiptir.

Sizi bekleyen var bizim ellerde

Bizim ele doğru gidin durnalar TRT Rept. № 2541

Kimi zaman ise maşuk, âşıktan kendisine mektup göndermediği için yakını.

Selama razıydım mektubun gelmez

Gurbette kalanın hiç yüzü gülmez TRT Rept. № 2541

Ukrayna halk liriğinde bazen maşuk kızın talihsizliği, dolayısıyla mutluluğa layık olmadığı vurgulanmaktadır. “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında maşuk kız, sevgilisini buluşmaya davet edince, erkek kızıdan ve ailesinden yeterince iltifat görmediği için sitem etmektedir.

Al yanaklı yüzden birbirimizi öpelim.”

“Allıgından ne bana,

Senden lütfu görmüyorum (Dey, 1986: 162)

Aşığın bu kızla evlenmesine karşı çıkan kız kardeşi, maşuk kıza “talihsiz” damgasını vurarak onun ağabeyinin asla eşi olamayacağını söylemektedir:

“Talihsiz büyüyen o kızı alma, ağabeyim,

Talihsiz büyüdü, mutluluğu olmadan dünyaya geldi,

Eşin olmak onun nasibi değildir.” (Dey, 1986: 162)

Birçok Ukrayna halk şarkısında âşık maşuk kız tipi ile görüşebilmek için çeşitli iltifatlarda ve ricalarda bulunur. Maşuğun âşığın yanına gelmemesi, âşık için azap vericidir. “Güneş alçalarda, akşam yakınlarda” adlı Ukrayna şarkısında âşık maşuğa “değerli bilurum”, “altınım” diye hitap ederek onun çıkmasını rica etmektedir:

Çık, çık,

Dert etme,

Sen, kalbim benim,

Sen, değerli billurum. Dey, 1986: 50-51)

“Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun” şarkısında kız, çıkmamasının sebebinin ayaz ve soğuktan korkması olduğunu belirtmektedir.

Sen, ihtişamlı kara kaşlı kız,

Niçin akşam yanıma çıkmadın?”

“Kozak, çok tuhafsin sen,

Beyaz ayaz var, görmüyor musun?” (Dey, 1986: 39)

Şarkıların birçoğunda sevdalının kızın ayaklarını kendi şapkasının içine koymaya razı olması betimlenmektedir.

Senin ayakçıklarını

Şapkama koyarım.

Irmak üzerinde,

Bataklık üzerinden

Elciğini uzat,

Altınım benim (Dey, 1986: 50-51)

Tıpkı âşık tipi gibi maşuk kız da sevdiğinin ona sadık kalmasını arzulamakta, onun ters bir davranışta bulunduğunu öğrendiğinde üzülmemektedir. “Yiğitler (erkekler), atların koşumunu çıkarın” maşuk kız, âşığa başka kızla görüştüğü için küsmektedir:

Kovayı istedi, rica etti

Kız ona vermedi,

Elinden yüzük hediye etti, hediye etti,

Kız kabul etmedi. (Yesıtko, 2003: 68-69)

Ukrayna folklorunda maşuk kızın da sadece sevgiliyle beraber olmak istediği sıkça tasvir edilmektedir. “Sevgili kızım, merhaba” şarkısında kızın tek servetinin âşığa karşı sevgisi olduğu belirtilmektedir.

“Sen iyi biliyorsun yetim olduğumu,

Bende gümüş, altının olmadığını.

Sana sevgim hariç hiçbir şeyim yok,

Yoksulum, bunu saklamıyorum.” (Dey, 1986: 112)

Maşuk kız, sevdiği erkeğe aşkından asla vazgeçemeyeceğini beyan etmektedir. Kız için bu sevda kendi hayatından bile daha kıymetlidir. Maşuk, sevdiğinden ayrılacağına ölmeyi yeğlemektedir:

“Sevgili kozağım, niçin soruyorsun,

Sanki kalbimi hala bilmiyormuşsun:

Seni, canım, unutmaktansa

Mezarda olmayı tercih ederim.” (Dey, 1986: 112)

“Oy sen, parlak ay” şarkısında maşuk genç kız, kendisini sevdiği delikanlıdan ayırmak isteyen düşmanların âşıklar için kurdukları tuzağa kendilerinin düşmesini istemektedir.

Oy siz, düşmancıklar,

Kendiniz o çukurlara düşün!

Oy kendiniz, düşmanlar,

O çukurlara düşün,

Aramızı bozmayın,

Bizi ayırmayın! (Dey, 1986: 193-194)

Maşuk kızın sadece sevdiğiyle olmak istediğini, başkasına varacağına ölmeyi tercih ettiğini beyan etmesi, Ukrayna halk şarkılarında sıkça ifade edilirken türkülerde rastlanılmayan motiftir.

“Çık, kız, çık, benim kalbim” şarkısında maşuk kız, sefere giden âşığın “beyaz elleri” için yay ve ok, “Pazar için” yani âşığın gönlü içinse beyaz başörtüsü vermektedir. Kızın kendisi ile sevdalıya hediye ettiği başörtüsü arasında sembolik bir bağlantı görülebilir.

Oy o başörtüsü artık tozlanmış,

Galiba benim siyah saçım da üzülmüş.

Oy başörtüsü artık tozla kaplanmış,

Galiba benim siyah saçlığımın yüzü de zayıflamış.

Eyere bakıyorum, kalbimi avutuyorum,

Başörtüsüne bakıyorum, kızı hatırlıyorum. (Dey, 1986: 120)

“Oy çayırda gilaburu vardı” şarkısında maşuk kızın, erkeklerin sadakatsizliğinden korktuğu için aşktan kaçındığı dışa vurulmaktadır.

“Oy, al yanaklı kız,

Genç beni sev!”

“Seve seve hepinizi severdim,

Ama kozak hainliğinden korkuyorum.” (Dey, 1986: 69)

“Yatma yeşil çimene uyur uyanamazsın” türküsünde de maşuğun âşığın duygularından şüphe duyması söz konusu olmaktadır. Bu türküde âşık, maşuğa onun

sevdasına inanmadığı için sitem etmekte, ayrılacaklarını sezerek bunun doğru olup olmadığını merak etmektedir.

Yatma yeşil çimene

Uyur uyanamazsın

Yârim benim sevdama

Niçin inanamazsın

Yol verin dumanlı dağlar dağlar

Söyle canım ayrılık mı var

Çeşmelerin taşına

Çıkma öyle karşıma

Seni sevdim seveli

Neler geldi başıma (Özbek, 1981: 179)

Bazı Ukrayna halk şarkılarında maşuk kızın sevgilisiyle beraber olma, eşi olma isteği dile getirilmektedir:

“Kozakçığım benim,

Senin olsam

Atını dizginlerinden tutup

Onu sularım.” (Dey, 1986: 294)

“Oy uğuldama, çayır” şarkısında âşğın muhayyel ölümü ve yârinin mezarını ziyaret etmesi sahnesiyle sevdalı ve maşuğun birbirlerine olan duygularının çok güçlü olduğu tasvir edilir.

Mezara yaklaşırsın,

Çok hüznülenme,

Aksi takdirde insanlar

Ne kadar çok seviştiğimizi anlar! (Hamber, 1976: 52-53)

“Aman karpuz kestim yiyen yok” türküsünde maşuğun âşığı aldatabilen, kandırabilen biri olduğu vurgulanmaktadır.

O kız da seni beni aldadır aman

Aldadır aman, aldadır aman

Sevdalımın gözleri yoldadır aman

Yoldadır aman, yoldadır aman (Öztelli, 2002: 73)

“Bülbülüm altın kafeste” türküsünde de âşığın yâri tarafından aldanmaktan korktuğundan, sevgilisine güvenemediğinden söz edilmektedir.

Ben sana dayanamam yârim

Ben sana aldanamam

Ben sana aldanamam yârim

Ben sana güvenemem

Bülbülleri har ağlatır

Âşıkları yâr ağlatır (Özbek, 1981: 110)

“Kiraz aldım dikmeden” maşuk, “tombalacık” Halime’dir. Sevdalı, onu birlikte kaçmaya çağırmakta, dargın olup olmadığını tahmin etmeye çalışarak gelmesini istemektedir. Tıpkı âşığındaki gibi, maşuğun kalbinde de sevda ateşi yanmaktadır.

Bir armağan ver bana

Halimem ben gurbete gitmeden,

Tombalacık Halimem, yar başına gel,

Ben gidiyorum Bolu'ya, düş peşime gel.

[...]Hekim buna neylesin

Halimem yangınımız yürekten.

Algın mısın Halimem, baygın mısın gel,

Hiç haberin gelmiyor, dargın mısın gel. (Özbek, 1981: 197-198)

Daha önce belirtildiği gibi kimi zaman Türk halk liriğinde maşuk kız, sabah olmasına rağmen uyumaya devam etmesiyle âşığa dert çektiren dilberdir. “Sabah oldu tan yerleri atıyor”, “Akşam olur garanlığa galırsın”, “Seher oldu vakt oldu” ve “Sabah oldu uyansana” türkülerinin ana konusu, âşığın uyumakta olan sevgilisini uyandırmak istemesidir:

Ayşeciğim odasında yatıyor

Şakı bülbül var uyandır yârimi

Ben kıyamam sen uyandır yârimi (Öztelli, 2002: 115)

Sabah oldu uyansana

Gül yastığa dayansana

[...]Uyan yarim sabahlar oldu

Sabah yıldızları doğdu (Özbek, 1981:113-114)

*Seher sabahtır yârim,
Gamzen kadehtir yârim,
Bülbüller figân eyler
Uyan sabahtır yârim (Özbek, 1981: 116)*

*Odası toz olmuş dolabı duman
Uyan kömür gözlüm uykudan uyan (Bekki, 2004: 282-283)*

Birçok türkünün konusu, âşğın yârini kaybetme korkusudur:

*Başına örtmüş valalar,
Yüreğim başı paralar.
Korkaram seni alalar,
Kurbanın olam yâr senin,
Hayranın olam yar senin (Özbek, 1981: 122)*

“Yüce dağ başından uçan turnalar” türküsünde turnalar aracılığıyla memleketine haber yollayan âşğın kuşlar aracılığıyla nazlı yârine “*Kimseler konmasın yayla yurduma*” mesajını iletmesi de sevgilisinin başkasına varmamasını dilemesi anlamındadır (Özbek, 1981: 244-245).

Maşuk kızın sadakatsizliği birçok türküde dile getirilmektedir. Örneğin, “Yürü güzel yürü saçın sürünsün” türküsünde bir zamanlar âşğın sevgilisi olan kız artık başka birine aittir:

*Yürü güzel yürü saçın sürünsün
Sürünsün de bellerine bürünsün
Evvel benimidin şimdi kiminsin
Şimdi karşılardan bakan ben oldum (Öztelli, 2002: 107)*

Bu eserde geçen başka bir motif, maşuk kızın saçlarının sürünmesidir. Kızın saçlarının uzun olması, güzelliğinin önemli ögesidir. Sevgilisinin saçlarının beline dökmesini isteyen âşık aslında yârinin güzel olmasını dilemekte, ona hayran olduğunu dile getirmektedir. Ne var ki kızın bu göz alıcılığı, âşğın kalbini halen büyülemekte olduğu halde yâri artık başkasına aittir.

“Şirin nar dane dane” türküsünde maşuk kız başkalarıyla konuşmakta, âşğın yüreğini yakmaktadır:

Neynim güzel olduğun

Yâd elnen konuşursun (Arsunar 1962, 16-18)

“Sallana sallana gelir geçersin” adlı türküde de maşuk, vefasız biridir. O, âşığa yan bakarak, başkalarıyla ilgilenererek âşığı üzmektedir.

Sallana sallana gelir geçersin,

Ele yan yan bahma beni üzersin.

Evvel benim idin şimdi geçirsin

Neden uzahlardan bahan ben oldum? (Öztelli, 2002: 152)

Deliorman Rumeli yöresine ait “Ak güvercin olaydım” türküsünde âşık kendisinden vazgeçen maşuktan yakınmakta, kızı, başkalarını sevmesin diye tehdit etmektedir.

Yar ne vazgeçtin benden

Vaz geçeceğini bileydin (a gülüm)

Gönlümü alırdım senden

[...]Benden başka seversen (a gülüm)

Kalkma döşeklere yat TRT Rep № 02787

“Yâr pınar başında neyidi işin” adlı türküde âşık yârine “Kiminle oynastın çözülmüş başın?” diye sorarak maşuk kızın âşığa sadık olmadığını, başka biriyle görüştüğünü belli etmektedir.

Yâr pınar başında neyidi işin

Kiminle oynastın çözülmüş başın

Seni bana vermez küçük kardeşin (Günbulut, 2002: 14)

Bu türküde de maşuğun sevdakâr hariç başkasını sevdiği takdirde âşık tarafından cezalandırılacağı motifi geçmektedir.

Çıkın eller çıkın güzele bakın

O güzelin gönlü bende yok ise

Ateşe verin de yuvasın 'yakın

Pınarın başında testin varımış

Beni öldürmeye kastın varımış

Duydum benden özge dostun varımış (Günbulut, 2002: 14)

“Meşeler gövermiş varsın göversin” türküsünde âşık maşuğa “huysuz” diyerek onun “kötüye”, yani sevmediği birine varacağına ölmeyi tercih etmesi gerektiğini söylemektedir.

Meşeler gövermiş varsın göversin

Söyleyin huysuza durmasın gelsin

Varmasın kötüye asılsın ölsün

Köt'adamin var ömrünü yok eder (Öztelli, 2002: 205)

Başka bir türküde sevdalı, yâr ona verdiği sözde durmadığından dolayı ona “insafsız”, “bahtı kara” demektir:

Seherde uğradım yârın yanına

Tutmadı dillerim diyem, yâr eylen.

Söylediğin sözde niçin durmadın

Hep insafsız kız, bahtı kara kız (Öztelli, 2002: 152)

“Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu” türküsünde maşuk, âşığın yanına uğramaz olmuştur:

Aramıza düşman girdi yar bize gelmez oldu (Öztelli, 2002: 209-210)

Kız, âşığa sevda acısı yaşatarak “günlerini başına yıl etmiştir” (Öztelli, 2002: 134), o, âşığın “bağrına kan koyan”dır (Özbek, 1981: 116).

Birçok türküde maşuğun nazlı füsunkar, âşığın duygularını bile bile onlarla oynayan dilber olduğu belirtilmektedir. Maşuğun cilvebaz ve nazlı olması, Türk liriğindeki maşuk tipine hastır. “Cihanda var mıdır acep böyle yâr” türküsünde maşuğun nazlılığı en derin biçimde sözlere dökülmektedir. Âşık maşuk kızı sevse de sevmese de, kendisine döktürülen gözyaşı silse de silmese de, bilmece gibi söylenen sözlerinin gerçek anlamını bilse de bilmece de, kızın emri üzerine yanına gitse de gitmese de sevgilisi tarafından azarlanmakta, gönlünü bir türlü kazanamamaktadır. Maşuk, âşığın duygularına nankördür, sevdakârın ondan vazgeçemeyeceğini, her işvesine katlanmaya mecbur olduğunu bilerek nazlanmaktadır.

Sevsem azarlar, sevmesem azarlar

Ağlatır gözlerim kan ile boğar

Silsem azarlar, silmesem azarlar

Her ne söylerse çelmece söyler

Derdli derunumu delmece söyler
Bu sözü bil diye bilmece söyler
Bilsem azarlar, bilmesem azarlar
Aman dostlar, kim görmüş böyle dilber
Bilmem bu ezayı bana mı eyler
Yanıma gel diye kendi emreyler
Gitsem azarlar, gitmesem azarlar (Öztelli, 2002: 241-242)

Türk folklorunda kızın güzel ve nazlı olması, maşuk tipinin vazgeçilmez öğeleridir. Dilberin nazlı davranması, onun için doğal bir harekettir. “Binnaz kızı” türküsünde Binnaz diye maşuk kız, “naz kızı”dır. O, âşığa selam bile vermemektedir:

Neden selam vermedin
Sevileri tatlı yar TRT Rept. № 348

Başka bir türküde âşığın sevdiği kız, usulca su dolduran diğer güzellerden farklı olarak naz etmektedir:

Sabahın seher vaktinde üç güzel suya gider
İkisin suyun doldurur birisi de naz eder
Yeter ey sevdiğim yeter şimdi horozlar öter (Öztelli, 2002: 209-210)

Serhan Alkan İspirli “Erzurum Türkülerinde Aşk, Âşık ve Sevgili” adlı çalışmasında maşuk kızın nazının âşık üzerine bıraktığı tesirle ilgili şunu söylemektedir: “Âşık, sevgilinin nazına tahammül edemediği takdirde haddini aşmış olur. Naz sevgiliye yaraştığı ölçüde de âşığı üzer. Aşığa düşen sabretmektir, âşığın canı çok yanmış olmalı ki tahammülsüzlük gösteriyor.” (Alkan İspirli, 2011: 95)

Birçok türküde “nazlı”, “güzel” kelimesinin eş anlamlısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe Sözlük’te nazlı sözcüğünün “kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, işveli, edalı” manasının yanı sıra “üstüne titrenilen, değer verilen, sevgili” manası da vardır²². “Bir dal kestim ormandan” türküsünde sevdakâr, nazlı sevgilisinin kollarında ölmek istediğini belirtmektedir. Bu sembolik ölümün sebebi, âşığın yârine kavuşmasından duyduğu mutluluğun aşırı olmasıdır.

²²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.589326791b3024.44619589 /03.02.2017

Nazlı yarin kollarında

Can vereyim öleyim (Arseven, 1948: 22)

“Yüce dağ başından uçan turnalar” türküsünde de maşuğun nazlı olduğu vurgulanmaktadır. “Şu karşiki dağda kar var duman yok”ta yâr, işvelidir. Kızın âşığa karşı duyguları tam olarak belli değildir, o, sevdalıya yüz vermemektedir:

Şu karşiki dağda kar var duman yok

Benim sevdiceğimde din var, iman yok

Vardım baktım nazlı yârime evde yok (Öztelli, 2002: 213)

Gösterildiği gibi kimi zaman ise edalı maşuk, vefasız biri olarak tasvir edilmektedir. “Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar” türküsünde nazlı maşuğun âşık dışında da sevgilisinin olduğu belirtilmektedir.

Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar,

Nazlı da yavrumun yüreğinde sancı var.

Ben ölürsem benden gayri genci var. (Özbek, 1981: 164-165)

F. Gülay Mirzaoglu “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri” çalışmasında bu tip kahramanı “sadakatsiz kadın tipi” olarak tasnif etmektedir: “Bazen eş, bazen de sevgili konumunda olan bu kadının eşine/ sevdiğine sadık kalmadığı kimi zaman açıkça anlaşılırken, kimi zaman da mecazlar/ metaforlar yoluyla, dolaylı biçimde türkülerde anlatılır. Bu tip türkülerde en dikkat çekici özellik, *sadakatsiz* kadın karakterine karşı duyulan sevginin umutsuz bir halde hala ifade edilmesidir” (Mirzaoglu, 2015: 323).

Vefasız maşuk tipi birçok türküde yer almaktadır. “Karadır kaşların ferman yazdırır” adlı türküde maşuk, âşığı “gönül defterinden silmiştir”.

Üç güzel oturmuş, karaya bakmaz

İnsan sevdiğini dilden bırakmaz

Hey Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz

Gönül defterinden sildin mi beni (Öztelli, 2002: 265-266)

“Et aldım dirheminen” türküsünde kız, başkalarıyla görüşüp âşığa dert çektirmektedir.

Et aldım dirheminen (Beri bak yavrum beri bak)

Öldürdün vereminen (Dön biraz da bana bak)

Nasıl verem olmayım (Beri bak yavrum beri bak)

Gezersin ellerinen (Dön biraz da bana bak) TRT Rept. № 1372

“Ağrı dağından uçtum”, “Bir dal kestim ormandan” ve “Ayva turunç narım var” türkülerinde de âşığın yârinin vefasız biri olduğu dile getirilmektedir:

Ne belâlı başım var

Vefasız yâre düştüm (Öztelli, 2002: 229)

Ayva turunç narım var

Benim ahu zarım var

Hep derdinden ağlarım

Bir vefasız yarım var TRT Rept. № 3542

Ne talihsiz yare düştüm

Kesti beni dermandan (Arseven, 1948: 22)

“Girdim bahçenizden bir gül kopardım” türküsünde aşığa ilgiyi keserek başka birine gönül bağlayan dilbere ve yeni sevgilisine kendisini kandırılmış hissedenden âşık tarafından okunan beddualar betimlenmektedir.

Seni benim deye elden sakındım

Yeni dost sevmişsin mübarek olsun

Dilerin rakip bir yerde uğrasın

Ol derde derman bulamayasın

Yatup ölüm döşeğine kalasın

Görüştüğün dostları bilmez olasın

Ömer yârin senasini bir bir

Ayrılık naresin okudum ezber

Bizden yüz çevirmiş ol nazlı dilber

Dilerim Bâriden ömrü azalsın (Akgül, 1998: 213)

“Niçin hey sevdiğim niçin” türküsünde de aynı durum söz konusudur:

Niçin hey sevdiğim niçin

Seni sevdim odur suçum

Ak gerdanda ebru saçın

Döken benden beter olsun

Dara zülfünü tel tel olsun (Esen, 1986: 283)

Maşuk kız, sevdalının nice gözyaşı dökmesine neden olmaktadır. Âşık, kızın bu zulmünü kesmesini rica etmektedir.

Ak göğsünün düğmeleri

Çözen benden beter olsun

Beter olsun beter olsun

Çok ağlattın yeter olsun (Esen, 1986: 283)

“Aşağıdan gelir eli develi”de maşuk, belli zamanlar âşığın sevgilisi olup şimdi başkasının gelini olan kızdır. Kızın eserde tasvir edilen ana özelliği, kibirlik, kendini beğenmişliktir.

Aşağıdan gelir eli develi

Devesinin boynu altun lâleli

Kız gelin olalı burnun havalı

Ben seni kız iken seven oğlanım

Aşağıdan gelir hozalır gelin

Topla fistanını, toz olur gelin

Kaldırsam peçeni, görsem yüzünü

Eller ârif olmuş, söz olur gelin (Öztelli, 2002: 261, TRT Rept. № 303)

Maşuğun bir gelin olması türkülerde de sıkça tasvir edilmektedir. “Akşam olur garanlığa galırsın” türküsünde de âşığın sevdiği, bir gelindir.

Akşam olur garanlığa galırsın

Derin derin sevdalara dalırsın

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Beni goyup yad ellere varırsın

Sana zulüm bana ölüm değil mi (Bekki, 2004: 282-283)

“Yaylanın soğuk suyu da” türküsünde maşuk, yine gelindir. Başkasıyla evlendikten üç gün sonra kız, âşığa selam göndermektedir.

Üç günlük gelin iken de

Bana selâmı geldi (Özbek, 1981: 126-127)

Maşuk kız, âşığın kalbinde zıt duygular uyandırmaktadır. Kız, bir taraftan “domuzun gızı”, “hayırsızın gelini”yken öbür taraftan da âşığın yanında olmak, ince belini sarmak istediği biridir.

Seni domuzun gızı

Hayırsızın gelini

Alsam seni yanıma da

Sarsam ince belini (Özbek, 1981: 126-127)

O, âşığın hayatının sonuna kadar beraber olmayı arzu ettiği biridir. Sevgiliyle beraberken karşılaşılan ölüm bile caziptir.

Ha buradan o yanı

Nazaradır nazara

İkimizi koysunlar da

Bir ufacık mezara (Özbek, 1981: 126-127)

“Akardım çağlamazdım” adlı Balıkesir türküsünde maşuk, başkasıyla evlenmektedir.

Bileydim gelmeycenî

Sevdalar bağlamazdım

Aman da Kâmile eller oldun sen

Ellere düşmanlara diller oldun sen (Özbek, 1981: 100-101)

“Havalanma turnam bir çift sözüm var” türküsünde maşuk kızın, başka biri tarafından alınır da yine de âşığın yârî, onun aşkı olacağı dile getirilmektedir. Kızın başka biriyle evlenmesi, âşık için büyük bir ıstırap kaynağıdır.

Her kimler alsa da sende gözüm var,

Yaktın beni gelin mi oldun ellere. (Özbek, 1981: 108)

Düğün kıyafetini giyen kız çok güzeldir. Zira o, âşık için artık ulaşamayacağı bir hayal haline gelmiştir:

Şu karşıdaki yeşil bahçayı,

Boynuna takmış da altın akçayı.

Koltuğuna kıstırmış allı bohçayı,

Sevdiğim de gelin olmuş gidiyor (Özbek, 1981: 108)

“Beşparmak Dağı sıra” türküsünün konusu, âşık uzaklardayken onun sevdiği Ayşe’nin başka birine verilmesidir.

Sevilmedim ben niye a cicim

Güzel Ayşe’ mi eller almış (Özbek, 1981: 112-113)

Kimi zaman Ukrayna halk şarkılarında da maşuk kızın başkasının eşi olduğu tasvir edilmektedir. “Oy kırdaki gölcükte kovacık yüzüyordu” şarkısında maşuk, yanına gelen âşığa onu sevdiği halde başkasının karısı olduğundan dolayı onunla görüşemeyeceğini, âşığın da bu sevdadan vazgeçmesi gerektiğini söylemektedir.

*“Oy çıkmak,
Seninle konuşmak isterdim,
Ama sağ elimde sevmediğim yatıyor,
Uyandırmaktan korkuyorum.
[...]Atını eyerleyip avlumdaki git,
Çünkü sen benim değilsin, ben de değilim senin (Sıdorenko, 1964: 503)*

“Oy kırdaki üç kuyu var” şarkısında da maşuk, kozağın sevdiği ama uzaklardan döndüğünde artık evli olduğunu öğrendiği kızdır. Eserde kızın sevgilisinden uzaklara gitmemesi için yalvarmış olması, erkeğin de maşuğun dul kalmasını beklemeye razı olmasından bahsedilmektedir.

*“Ben sana demedim mi
Biz oturma odasının dibinde dururken:
Gitme, gitme Kırım’a tuz almaya,
Çünkü döndüğünde beni nikahlı bulursun.”
“Seni sen kızken seviyordum,
Nikahlı olsan da seveceğim,
Yedi yıl bile bekleyeceğim
Senin dul olmanı.” (Zıryanov, 1961: 109-110)*

“Sarı kız dediğin bir ince kızdır” türküsünde maşuk, âşığın başlık parası olarak verdiği beş yüz lirayı az bulan bezirgânın kızıdır. Kız için verilen paranın miktarının çok olmasıyla kızın güzel olması, doğru orantılı nicelikler (kavramlar) olduğuna göre bu eserde beş yüz liranın âşığın kızı alabilmek için yetmemesi, kızın fevkalade güzel olduğunu ifade etmektedir.

*Sarı kız dediğin bir ince kızdır,
Babası bezirgân geydiği bezdir.
Beş yüz lira verdim dediler azdır,
[...]Sarı kızı aldım çıktım kalaya,
Sarı kızı sevdim düştüm belâya.*

Beş yüz lira verdim Halil Ağaya

Yoksulluk elinden getdi sarı kız. (Özbek, 1981: 221-222)

Başlık parası ve maşuk kızın sevmediği birine “satılması” motifleri, bazı türkülerde yer almaktadır. “Salına salına girmiş bahçeye” adlı türkünün ana kahramanı, anası tarafından bir kese akçe karşılığında satılmış olan bir gelindir.

Salına salına girmiş bahçeye

Al kırmızı gül toplamış hocaya

Anası satmış bir kese akçeye

Ağlama gelinim sızlama gelinim

Ben yine gelirim

Altın tas içinde kınan ezilsin

Gümüş tarak ile zülfün dizilsin

Güveyin yanında sözün tutulsun

Ağlama gelinim sızlama gelinim

Ben yine gelirim (Günbulut, 2002: 32)

“İki keklik seke seke” türküsünde kızın gelinlik, “alınan” olduğu belli edilmektedir.

Yaradana kurban olam

Alınan mı kız alınan mı

Altınların korunan mı

İstedim de vermediler

Kaçırayım zorunan mı (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

Bazı türkülerde maşuğun gidişi, bu gidişin aşığa yaşıtan dert, sevdakârın yârinin dönmesi için yalvarması dokunaklı biçimde anlatılmaktadır. “Gene bahar geldi açıldı güller” adlı türküde asıl maşuğun âşğın aşk çilelerine son verebilen, gidişiyle ise âşığı yakan, mahveden biri olduğu ifade edilmektedir.

Zalım yar beni yürekten vurdun

Derdimin dermanı sendedir bildin

Ayrılık ateşine yaktın kül ettin

Aramızda uzar gider yollar oy yollar oy (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261)

“Güzel senden ayrılalı” türküsünün metninden de maşuğun bilinmeyen sebepten dolayı âşığı terk ettiği anlaşılmaktadır. Sevdalı, yârine dönmesi için yalvarmaktadır.

Böyle m'olur küsüp gitmek

Seni seveni terketmek

Haram oldu yemek içmek

İşim figan oldu gel gel

[...]Yetiş namazım kılmağa

Seni seven öldü gel gel (Özbek, 1981: 99)

1.4. AŞK KONULU UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA VE TÜRKÜLERDE AİLE ÜYELERİ TİPLERİ

Hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında âşık ve maşuğun aileleriyle ilişkilerine sıklıkla değinilmektedir. Aile üyelerinin karakterleri ve davranışları genellikle evlilik konusuyla ilgili şarkılarda ön plandadır ve bu tiplerin özellikleri âşıkların duygularının anlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Onlar, kimi zaman âşığın dertleşip destek aldığı kimi zaman ise sevenle sevilen arasını bozmaya çalışan, aşklarına ve beraber olmalarına engel olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ukrayna halk şarkılarında âşık kızın ailesinden ayrı düşmesi ve uzak kalması, ailesiyle bağlarının zayıflamasının betimlenmesinin temel nedeni, bu tür şarkıların doğrudan evlilik ve düğün kavramlarıyla ilgili olmasıdır. “Oy ötmeye başladı guguk kuşu” şarkısında kızın babası, annesi, erkek ve kız kardeşi onun gönderdiği çiçeği kabul etmez, kızı tanımaz hale gelmişken sadece kızın sevgilisi onu tanımakta ve avutmaktadır.

Oy ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,

Vay benim halime, yalnızım;

Nedense kalbim hüznün içinde

Öz babam var, ama çok uzaklarda.

Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,

Babama ondan tavsiye, teselli almak için yollarım.

Babam ise o çiçeği kabul etmiyor,

O, genç beni tanımıyor. (Dey, 1986: 74-75)

“Tuna’nın öte yanında” adlı Ukrayna şarkısında ise kızın annesi, babası, erkek ve kız kardeşi ondan onları nehrin öte yanına ulaştırma ricasında bulunduğu halde kız ancak yârinin ricasını yerine getirmektedir.

Yanıma anneciğim geldi, anneciğim:

“Nehrin öte tarafına ulaştır beni kızım, kızım”.

“Ben anneciğimi tanımadım, tanımadım,

Kayıkçıyı çağırmadım, çağırmadım.” (Dey, 1986: 75-76)

“Ben karanlık çayırda” şarkısında çayırdaki gilaburuyla baba ile kızı arasında benzerlik ilişkisi kurulmaktadır. Maşuk, belli zamana kadar anne babanın özenle büyüterek sevdiği biricik kızıyken zamanla anne babasını kaybederek yalnız başına kalmıştır.

Ben karanlık çayırda, hey, gilaburu değil miyim,

Ben babacığımın, hey, kızı değil miyim?

Babacığım öldü, hey, anneciğim de,

Artık zavallı ben, hey, sarılacak kime? (Dey, 1986: 89-90)

“Kırmızı gilaburu, niçin çayırda duruyorsun?” şarkısında da âşık kız, ailesi dağıldığı için, onlarla irtibata geçmek istese ve mektup göndermek istese bile onları nerede bulabileceğini, mektupları nereye göndereceğini bilemediğinden bu duygularını şarkısına yansıtır.

Ailem dağıldı, nereye koşayım aramaya

Başlarım mektupları yollamaya,

Nerede olduğu haberini gönderirler mi bana?(Dey, 1986: 136)

Bu şarkılarda âşık kızı teselli eden tek kişinin, maşuk olduğu vurgulanmaktadır. Gelinlik çağına gelmiş kızın ileride evlendiğinde birinin eşi olacağı, kendi ailesinden ayrılıp kocasının ailesine gireceği düşüncesi, Ukrayna folklorunda kızın kendisi ile ailesi arasında bir mesafenin, uçurumun oluşmasıyla ifade edilmektedir.

Türkülerde farklı motiflere rastlanılmaktadır. “Gezmedim yorulmadım... Cemil” türküsünde âşık kız, yârinin öksüz yetim kalmasını, böylece onun sadece âşığa ait olmasını istediğini dile getirmektedir.

Anan öle... Cemil

Baban öle... Cemil

Yetim kalasın... Cemil

Benim olasın... Cemil (Özbek, 1981: 198)

Türkülerle Ukrayna halk şarkılarında âşık kızın ailesinin onu sevmediği biriyle evlendirdiği ya da âşığın sevdiği kızın ailesi tarafından başkasına verildiği de tasvir edilmektedir. “Su neden bulanık” adlı şarkıda kızın ailesinin onu sevmediği birinin eşi olmaya zorlaması söz konusudur.

Gel, sevgilim, bir gör

Ne azaplar çektiğimi!

Sen kalbimde olduğun halde elimi

Senin elinden ayırıyorlar (Zıryanov, 1961: 113-114)

“Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu” şarkısında da âşık kızın ebeveyni onun sevmediği biriyle evlenmesini istemektedir.

“Götür, götür genç kozak,

Götür, gecikme,

Çünkü benden dolayı, genç benden dolayı

Tüm soyumuz üzüldü.

Oy tüm soy da değil, tüm soy da değil,

En çok babam ve annem.

Beni, genç kızı,

Başkasına vermek istiyorlar!” (Hordiyçuk, 1991: 127-128)

Kimi zaman Ukrayna halk liriğinde ailenin âşığın hissettiklerini umursamaması farklı boyutlarda da ifade edilmektedir. “Oy geçit yerinden su alıyorum” şarkısında âşık kız, babanın “biricik kızı” olduğu halde ailesinden duyguları ve isteklerine ilgi ve saygı görmemektedir. Ailesinde onun kimi sevdiğini, kimin hasretini çektiğini soran yoktur.

Ben babamın biricik kızıyım,

İyiliği hatırlamıyorum. (3)

Oy geçit yerinden su alıyorum,

Omuz sırtığım yaylanıyor, (3)

Hiç kimse bana sormaz

Kalbim kimin için çarpıyor. (3) (Dey, 1986: 166-168)

“Et aldım dirheminen” türküsünde maşuğun ailesinin onu âşığa “düşmanlar ölmeyince” vermeyeceği belirtilmektedir (TRT Rept. № 1372). “İbrişim örmüyorlar” adlı başka bir türküde de kızın ailesinin âşığın duygularına kör kaldığından, âşığın kızı sevdiğini gördükleri halde âşığı kızlarına layık görmediğinden bahsedilmektedir.

İbrişim örmüyorlar

Sevmişim vermiyorlar

Tanrının zalımları

Münasip görmüyorlar (Öztelli, 2002: 269)

“Karadır kaşların ale getirir” türküsünde kızın ailesinin âşığı kabullenmemesi, kızları için onu uygun bir eş, dengi görmemesi dile getirilmektedir.

Gız annenden babandan vefa göremen

Suna boylum da düş ardıma gidelim (Özbek, 1981: 129-130)

Benzer duruma “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında da rastlanılmaktadır.

“Allıgından ne bana,

Senden lütfü görmüyorum,

Senden ziyade senin ailenden,

Es, rüzgâr, derin vadiden!” (Dey, 1986: 162)

“Kayada gezen oğlan” adlı türküde kız, ailesinin onu mal mülk sahibi olmayan birine vermeyeceklerini söylemektedir.

Beni sana vermezler

Sarı altın kazan oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

“İki keklik seke seke” adlı türküde de maşuğun ebeveyni, sevdalının kızı istemesine ret cevabını vermektedir.

İstedim de vermediler

Kaçırayım zorunan mı (Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334)

“Mendilim deste deste” türküsünde âşık sevgilisine “büyükler”in, yani ailelerinin ilişkilerine karışmasının yanlış olduğunu söyleyerek kıza buna çare olarak beraber kaçmayı teklif etmektedir.

Seni severim seni

Ne karışır büyükler

Ayağında kundura

Dağa çıkalım dağa (Günbulut, 2002: 19)

Türk kültüründe olduğu gibi Ukrayna kültüründe de evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmek halk tarafından ayıplanmaktaydı. Mesela Ukrayna halk şarkılarından “Ağaçlık, ağaçlık”ta kızın “çelengini mahvetmesi”nin, yani kızlığını mahvetmesinin tüm ailesini olumsuz şekilde etkilediği, yakınların üzülmeye yol açtığı tasvir edilmektedir.

“Ben ona hürmet ediyordum,

Kâğıda sarıyordum,

Böyle bir Pazar geldi ki

Onu mahvettim”.

Böyle bir Pazar,

Böyle bir vakit geldi,

Kızla beraber

Ailesi de ağladı. (Dey, 1986: 276)

“Derdimi söylesem ben kara taş” türküsünde âşık, annesi babasının bir tanesidir (Öztelli, 2002: 76). “Yeşil kurbağalar öter göllerde” türküsünde âşığın yabancı yerlerde ailesinden uzakta kalması, kanatlarının kırılmasıyla kıyaslanmaktadır.

Kırıldı kanadım kaldım çöllerde

Anasız babasız gurbet ellerde (Öztelli, 2002: 87-88)

Anne baba hasreti, tıpkı yâr hasreti gibi, gurbette kalan âşığın yaşadığı önemli duygulardan biridir. Sevdalının yad ellerde annesini babasını özlemesi motifi genellikle Ukrayna ve Türk gurbet ve aile konulu liriklerinde daha çok yer alır, fakat bu motifin sevdâ konulu türkülerde ve şarkılarda da işlendiğini görmekteyiz.

Yüce dağ başında otlar kuzular

Anayı babayı gönül arzular

Açma tabib açma, yarem sızılar

Bendeki yaralar türlü türlüdür (Öztelli, 2002: 76)

Ah annem diye diye

Vah annem diye diye

Öldüm yâr diye diye

Kaldım gurbet ellerde (Öztelli, 2002: 78)

Aile üyelerinin ayrı tiplerine gelince tespit ettiğimiz türkülerden farklı olarak Ukrayna halk şarkılarında baba tipinin yalnız anne ve kardeşle birlikte ele alındığı söylenebilir. Türk liriğinde ise baba tipi müstakil olarak da işlenmektedir. Türk ve Ukrayna kültüründe kız çocuğun hayatını yöneten, ebeveynidir. Kızın kiminle evleneceğine dair kesin kararın onun babasına bağlı olması birçok türkünde tasvir edilmektedir. “Kalenin bayır düzü” türküsünde âşık, sevgilisine babasının ileriye düşünemediği için onları evlendirmedeğini söylemektedir:

Babanın akli olsa

Evlendirirdi bizi (Öztelli, 2002: 46)

Başka bir türkünde sevdalı, âşık olduğu kızı babasından istemeyi arzu ettiğini belirtmektedir:

Alaydım elin elime,

Varaydım baban evine

Merhamet eyle halime,

Kurbanın olam yâr senin (Özbek, 1981: 122)

”Sarı kız dediğin bir ince kızdır” adlı Erzurum türküsünde maşuk kızın babası, bezirgân olan Halil isminde bir ağadır (Özbek, 1981: 221-222). Sevdakârın başlık parası niyetinde verdiği beş yüz lira kızın ailesi tarafından az bulunmaktadır.

Beş yüz lira verdim dediler azdır,

Beş yüz altın verdim dediler azdır

[...]Beş yüz lira verdim Halil Ağaya

Yoksulluk elinden getdi sarı kız. (Özbek, 1981: 221-222)

Ukrayna halk şarkıları ile türkülerde âşık ve maşuğun aile üyeleri arasında en çok tasvir edilen tip, annedir. Birçok şarkı ve türkünde âşığın ve maşuğun kaderini belirleyen kişi olarak karşımıza annenin (genellikle kızın annesinin) çıkmasının nedeni, bir ailede kadının, bilhassa annenin evin refahı ve aile saadetinden sorumlu kişi olması, dolayısıyla aile hiyerarşisinde önemli yere sahip olmasıdır. F. Gülay Mirzaoglu “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri” yazısında anne tipinden bahsederken aşk türkülerinde bu tipin genellikle “âşıkları ayıran anne” olarak anlatıldığını belirtmektedir. Olumlu yönleriyle anne tipi ise daha çok ağıtlar söz konusu olduğunda, “kaybettiği yavrusu için, eşi veya kardeşi için yüreği yanan, acı çeken, annelik duygularını en samimi haliyle dile

getiren anne olarak karşımıza çıkar” (Mirzaoglu, 2015: 339). Ukrayna sevda konulu şarkılarında ise hem olumsuz hem de olumlu anne tipleri tasvir edilmektedir.

“Kırda yeşil meşenin altında” şarkısında âşık erkeğin sevgilisinin annesiyle konuşması betimlenmektedir. Delikanlı, kadına kızının güzel olup olmadığını sorarak onu görmesine müsaade etmesini rica etmektedir. Bu eserde annenin âşığa su vermesi ve erkeğe kızını sevmesi için izin vermesi eylemleri sembolik bir bağlantı içindedir.

*“İçmek için su ver,
Kızın güzel mi,
Görmeme izin ver!”
“Tarlamda su var,
Git ve iç,
Kızım şenlikte,
Git ve gör”* (Dey, 1986: 40)

“Testiyi aldın kızım” adlı türkü, anne-kız konuşması biçimindedir. Su almak için gittiği çeşmeden geç dönen ve orada Mahmut adlı bir erkeği gördüğünü iddia eden genç kız, annesi tarafından azarlanmaktadır.

*Altına bak altına
Bak bu kızın haltına
Öyle hırsım çıkar ki
Alam yumruk altına* (Günbulut, 2002: 17)

Kızın annesinden “kına getirmesi”ni istemesi yani onun seçtiği biriyle evlenmeye niyetli olduğunu belirtmesi üzerine anne, kızın isteğinin kötü olduğunu söylemekte, onun erkek kardeşinin buna müsaade etmeyeceğini, kızı bu davranışı yüzünden cezalandıracağını bildirmektedir.

*Uzundur dilber kızım
Kötüdür feylin kızım
Dur bak kardeşin gelmiş
Kardeşin bilir kızım* (Günbulut, 2002: 17)

Türk folklorunda çocuğu kız olan annenin ana görevi, kızına ahlak ve töre kuralları ile namusunu koruması gerektiğini öğretmek, onun dış dünya ile bağlantısını denetim altında tutmaktır. Kızın edep kurallarına ve geleneklere aykırı bir harekette

bulunması ebeveyninin, öncelikle annesinin velayet görevini yerine getirmekte başarısız olduğu olarak algılanmaktadır. Kızın hatalarından sorumlu olan kişi, annesidir. Bu durumda ailenin diğer üyelerinin ve toplumun kınamasının hedefi olarak karşımıza kızla birlikte annesi de çıkmaktadır. “Testiyi aldın kızım” türküsünde anne kıza onun yaptıklarının kendisini zor duruma düşüreceğini, bunun sonucunun iyi olmayacağını söyleyerek kızından davranışlarını gözden geçirmesini istemektedir.

Acı gülüşün kızım

Sonunu düşün kızım

Ananı derde sokar

Eve dönüşün kızım (Günbulut, 2002: 17)

Ukrayna folklorunda da annenin kızın eğitiminden (terbiye almasından) sorumlu olmasına değinilmektedir. “Yüz, yüz kuğucuk” şarkısında anne, sevgilisi uzaklarda olan kızını “kendi elleriyle toprağa gömmeyi” istemektedir. Bunun sebebi, insanların evli olmayan kızın gönül ilişkileri hakkında dedikodular etmesi, kızı ve onu doğru yetiştirmeyen ailesini kınaması, ayıplamasıdır. Buna katlanamayan anne, kızının ölümünü bu şerefsizlikten daha az bir kötülük kabul etmektedir. Annesine destek olmak isteyen kız ise, ölürse annesine yardımcı olamayacağından kaygılanmaktadır.

Söyle ona kavak ağaççığım

İnsanların güldüğünü,

Söyle ona öleceğimi

Gelmezse eğer!

Beni annem kendisi istiyor

Toprağa gömmeyi...

Onun başçığına

Bakacak olan kim ki?

Kim bakacak, halini soracak,

İhtiyarlığında yardım edecek?

Annem benim, kaderim benim!

Tanrı'm, yüce Tanrı'm! (Dey, 1986: 301-302)

Birçok Ukrayna halk şarkısında annenin kızını dövmesi motifi yer alır. Bunun sebebi de annenin ebeveyn görevini yerine getirmeye çalışması, kızının pişman olacağı hataları yapmasını önlemesidir. “Şehirden kozak geçiyordu, geçiyordu” şarkısında

kozağın sevgilisinin annesinin onu önceki gün dövüp dövmediği sorusuna kız, annesinin onu dövmediğini, kozakla konuşup konuşmadığını öğrenmeye çabaladığını söyleyerek cevaplamaktadır (Dey, 1986: 78-79). “Su neden bulanık”ta ise kız kendi hüznünün nedenini anlamaya çalışırken bu sebebinin annesinin onu dövme ihtimali olduğunu düşünmektedir. Ne var ki hüznün gerçek sebebi, sevmediği birinin onu istemeye gelişidir.

*Annem beni dövmedi,
Gözyaşlarım kendiliğinden akıyor,
Sevgilimden hiç haberim yokken
Sevmediğim birine beni istemeye geliyorlar.* (Zıryanov, 1961: 113-114)

“Gılya gılya gri kazlar” adlı şarkıda kız sevdiği erkeğe annesinin kendisini döveceğini, fakat bu cezanın sebebinin kızın tembelliği değil, sevgilisiyle buluşması olduğunu, bunu da göze aldığını ve dayağa katlanabileceğini belirtmektedir.

*Anne dövse de
Sebebini bilirim,
Senden dolayı canım,
Tembelliğimden dolayı değil”* (Dey, 1986: 82-83)

“Kırmızı gilaburu beyaz çiçekleri açtı” şarkısında ise kızın annesi onun bir erkekle baş başa vakit geçirmesini önlemek için ona çubukla vurmaktadır.

*Annem beni dövdü
Dağ akça ağacı çubuğuyla,
Genç askerle beraber
Durmamam için.* (Dey, 1986: 88)

Fakat bir taraftan evladını kontrol etmeye çalışan anne öbür taraftan onunla empati kurmaya çalışmakta, kendi gençliğini hatırlayarak kızın da sevmeye ve sevilmeye hakkının olduğunu düşündüğü için kimi zaman kızın sevgilisiyle buluşmasına göz yummaktadır.

*Anne uyumuyor
Ve her şeyi duyuyormuş,
Beni azarlamamış
Çünkü kendisi de gençken böyleydi.* (Dey, 1986: 88)

Kimi şarkılarda ise maşuk kızın annesinden bahçeye gitmesine izin aldığından bahsedilmektedir. “Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm” adlı şarkıda kız annesinden bahçeye gidip gilaburu çiçeğini koparmak için izin almaktadır (Dey, 1986: 84). “Değirmenin yanında kalabalak” şarkısında kız, annesine akşam yemeğini pişirmesini söyleyerek kendisi bahçeye erkeklerin konuşmasını dinlemeye gider. Kızını akşam yemeğini çağıran anne, kızı için yemeğin artık haram olduğu cevabını almaktadır (Dey, 1986: 89).

“Küçük karga yardan uçarak geçiyor” şarkısında ise annenin kızının “ne sabah kuyuya, ne keten toplamaya, ne çavdar biçmeye, ne de akşam eğlencelerine” gitmesine müsaade ettiği tasvir edilmektedir. Annesinin bu sıkı kontrolü kızın üzülmeye yol açmaktadır. Anne uyuyakalmışken kızının bülbülün ötüşünü dinlemeye çıkması, onun sevgiye ne kadar muhtaç olduğunun göstergesidir. Kız, güzellik verdiği halde talih vermek, sevmeye ve sevilme olanağını tanımak istemediği için annesine sitem etmektedir.

Annesi onu

Ne sabah kuyuya,

Ne keten toplamaya, ne çavdar biçmeye,

Ne akşam eğlencelerine koyuveriyor.

[...] “Annem, annem, ne kadar zor,

Niçin bana güzelliği verdin?

Verdin, annem, kara kaşları,

Kahverengi gözleri,

Bana her şeyi verdin,

Bahtı vermek istemezsin” (Dey, 1986: 174)

Türkülerde âşğın kızı istemesine cevap veren ilk aile bireyi çoğu zaman kızın annesidir. “Meşeler gövermiş varsın göversin” türküsünde âşık, yârinin annesi onun kızı almasına karşı çıktığı takdirde kızı zorla alacağını beyan etmektedir.

Eğer annen seni bana vermezse

Yemin ettim keseceğim yolunu (Öztelli, 2002: 205)

“Söyle güzel söyle annen deliye” türküsünde güzelin annesinin kızı vermemesi âşık için ıstırap kaynağıdır, onun mahvolması ve delirmesine neden olan duygudur.

Söyle güzel söyle annen deliye

Genç yaşımda beni koydu belaya

Seni bana verir m'ola Yaratan

Her gün yalvarıyorum Gani Mevla'ya (Günbulut, 2002: 15)

“Oy geçit yerinden su alıyorum” şarkısında kızının bir şeyler sakladığını sezen anne, kızın sırrını öğrenmeye çalışır; daha sonra da kendisinin kızın sevdiği erkeği beğenmediğini, uygun görmediğini, onları ayırmaya niyeti olduğunu belirtir. Bu durumun betimlenmesi için şarkıda sembolik karşılaştırmaya başvurulmaktadır: annenin su dökmesi ve kızını sevgilisinden ayırması, birbirleriyle bağlantılı eylemlerdir.

Oy iç, iç annem

Getirdiğim suyu, (3)

Sevdiğim birinden

Ayırma beni.” (3)

“İçeceğim, dökeceğim,

Akıtacağım, (3)

Beğenmediğim güveyim var,

Ayıracağım.” (3) (Dey, 1986: 166-168)

Annenin onu sevdiği erkekten ayırmayı niyet etmesi, kızın annesine anlayış göstermesi için yalvarışına sebep olmaktadır.

“Dökme suyu, anne,

Onu getirmek zor çünkü, (3)

Ayırma beni sevdiğimden,

Onunla yaşamak sana düşmez çünkü.” (3) (Dey, 1986: 166-168)

“Ufak bir ırmak akıyor” şarkısında da âşık kızın annesine sevgilisini kabul ettirme çabası tasvir edilmektedir. Anne, kızın varlıklı biriyle evlenmesini arzulayan ve fakir biriyle olmasına izin vermeyendir. Buna rağmen kız annesini aşkın maddi zenginlikten daha üstün olduğunu inandırmaya çalışmaktadır.

Sen isterdin ve dilerdin

Benim sevmemi

Zengin birini,

Kendime seçtiğim birini değil.

[...]Deme, anneciğim,

“Böyle bir şey olmaz!”

Sevdiğimle olmamı

Nasip et Tanrı'm! (Dey, 1986: 304)

Ukrayna folklorunda olduğu gibi Türk halk biliminde de kızı âşık olduğu erkekten ayıran, onların evlenmelerini engelleyen hatta imkânsız hale getiren tip olarak kızın annesi sıkça betimlenmektedir. “Mendilim deste deste” türküsünde âşık, maşuğun gönlünü çeldiği halde kızın annesinden rağbet görmediği için sevgilisine bir türlü kavuşamamaktadır.

Ayağında çamurluk

Omuzunda yağmurluk

Kızın gönlü var ama

Anasında gavurluk (Günbulut, 2002: 19)

“Yaylanın soğuk suyu da” adlı türküde kızın annesi onu başkasına vererek âşıktan ayırmaktadır:

Kapının söyesine de

Boya vururum boya

Everdi anan seni de

Ayırdı benden göya (Özbek, 1981: 126-127)

Kimi türkülerde anne, kızını zorla sevmediği biriyle evlendiren biri olarak betimlenmektedir. “Salına salına girmiş bahçeye” türküsünde maşuk kızın annesi, onu “bir kese akçe” karşılığında birine vermektedir:

Salına salına girmiş bahçeye

Al kırmızı gül toplamış hocaya

Anası satmış bir kese akçeye

Ağlama gelinim sızlama gelinim

Ben yine gelirim (Günbulut, 2002: 32)

“Anam beni sandığımı açmasın” türküsünde ise kız, annesinin onun çeyizine dokunmamasını, onu düzmemesini, kızın gelmesini gözlememesini söylemektedir. Ebeveynin kendi çıkarlarını öz kızının mutluluğundan daha üstün tutması kızı büyük hüsrana uğratmakta, bu haksızlık karşısında kızcağız, kendisinin mesut olamayacağını bildiğinden annesinin de zorluk ve acı çekmesini, perişan olmasını dilemektedir.

Anam beni sandığımı açmasın

*Çuha şalvarıma uçkur takmasın
Kızım gelir diye yola bakmasın
Örtüven yazmamı boylu boyunca
Anam beni güldürmedi gülmesin
Yedi sene sürünsün de ölmesin
Yeni çıkmış kestanenin dalına
Beni koymadılar kendi halime (Günbulut, 2002: 26)*

Kızın zoraki evliliğe karşı isyan etmesini konu alan “Oğlan güzel ama güzel sevmiyor” adlı türküde kızın annesiyle kardeşinin kızın duyguları ve arzularını umursamayarak onu sevmediği oğlanla evlendirmeye çalıştığı belirtilmektedir.

*Oğlan güzel ama gönül sevmiyor
Anam kardeş şu halime koymuyor
Ele karşı ben ne yapsam olmuyor
Namus bir gün değil atam kurtulam (Günbulut, 2002: 24-25)*

Bu türküde de anne, kızının bedduasının ana objesidir.

*Bundan sonra tatlı canım cezada
İntizar veriyom anam size de (Günbulut, 2002: 24-25)*

Ukrayna halk şarkılarında annenin âşık kızın dertlerini dökerek teselli bulmaya çalıştığı kişi olduğu da vurgulanmaktadır. İncelediğimiz türküler arasında ise bu motiflere rastlanılmamıştır. “Fındığı yuvarlarım” adlı şarkıda âşık kız, annesinin onun mutsuz olacağını bilip kızı uyarmadığı için üzülme, annesine acı kaderinden şikâyet etmektedir.

*Acı kaderim benim, annem,
Pelinden daha acıdır...
Kuruttu, soldurdu kozak kızı
Rüzgâr otu kuruttuğu gibi. (Dey, 1986: 86)*

“Oy kozak kırdan vardı” adlı şarkıda sevmediği biri tarafından istenen kız annesiyle dertleşmekte, annesine bu durumda insanlara ne söylemesi gerektiğini sormakta, ona hitap ederek sevgilisi dışında biriyle evleneceğine ölmeyi tercih ettiğini belirtmektedir.

“Oy anneciğim, akıl hocam sensin,

*Bana öğüt ver, insanlara ne demeliyim?
 Canlı mı ölmeliyim
 Güzü mü beklemeliyim?
 Sevmediğim biriyle yaşayacağıma, annem,
 Yaş toprakta çürüsem daha iyi.
 Sevmediğim birine ruşnikları vermektense
 Ecel şerbeti içsem daha iyi.” (Dey, 1986: 318)*

“Guguk kuşu ötmeye koyuldu” şarkısında ise kız, annesine niye hiç kimsenin onu istemeye gelmediğini sorar. Anne ise zenginin kızla evlenmek istemediğini, fakirin ise istemeye cesaret edemediğini açık yürekle ifade ederek kızın güzelliğinin ziyan olacağını acımasız bir biçimde söylemektedir.

*“Niçin, niçin annem benim
 Beni kimse istemeye gelmiyor?”
 “Zengin istemez kızım benim,
 Cüret etmez fakir.
 Senin sarı saç örgün
 Otlarla yeşerir.” (Dey, 1986: 296-297)*

“Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” adlı şarkıda ise kız annesine yakın arkadaşının onu sevgilisinden ayırdığından yakınmaktadır.

*Oy ayrılık anneciğim,
 Ayrılık, ayrılık.
 Tüm bu işleri yapan ise
 Köpek kız arkadaşım. (Dey, 1986: 229-230)*

“Yağmur, yağmur çiseliyormuş” şarkısında ise anne, kızın sevgilisi ve onun gelişle ilgili izlenimlerini paylaştığı kişidir.

*İşte geliyor o, geliyor,
 Tıpış tıpış yürüyor,
 Ne kadar sevimli, ne kadar hoş,
 Bir bakın, anneciğim! (Dey, 1986: 145-146)*

Anne, kızının kocası olmayan biri yüzünden ağlamaması, taslanmaması gerektiğini söylerse de kız için rastlayacağı hiç kimsede yârini bulamayacağını, hiç

kimsenin kendisinde yârinin uyandırdığı aşkı uyandırmayacağını bilmek, sonu olmayan hiç dinmeyen ıstıraptır.

Sevgilimin ardından ağlıyorum,

Annem ise bakıyor.

“Neden, kızım,

Büküldün sen?

Sevgilinin ardından ağlama, ağlama,

Onun değildin sen.”

“Zaten ağlamıyorum, annem,

Şarkı söylüyorum

Ki sevgilimi kaybettim,

Bir daha bulamam onu.” (Dey, 1986: 229-230)

“Yeşil söğüt, yeşil söğüt” şarkısında anne, kızına erkeklerin genel özelliklerini vererek, onların daima vefasız, ilişkilerde ciddiyetsiz ve güvenilmez olduğunu ileri sürmektedir.

Demişti, demişti annem

Tek birini sevmememi:

“O seni seviyor, o seni aldatır,

Ardından ağlarsın sen.

Çünkü her erkek

İştiyan ama ısıtmayan ay misali,

O seni sevdiğini derken

Daha on kızın peşinden koşuyor.” (Dey, 1986: 244-245)

Bu motifler haricinde Ukrayna halk liriğinde anne tipiyle ilintili başka motifler de mevcuttur. Bunlardan biri, âşık ve maşuğun birlikteliklerini anneden saklamalarıdır. “Salatalığı ekim” şarkısında âşık kız annesinin yanındayken sevgilisine “İyi akşamlar” diyemediğini belirtmektedir (Zıryanov, 1961: 127-128). “Oy gittim ben, oy gittim ben” şarkısında ise vefasız erkek kızın yanında ilişkileri gizli kaldığı sürece, annesi (aynı ihtimalle hem erkek hem de kızın annesi olabilir) öğrenene dek, kalacağını bildirmektedir.

Seni seviyorum,

Anne öğrenene dek.

Anne öğrenince, öğrenince

Anne öğrendiğinde

Ayrılırız.” (Dey, 1986: 81)

Bazı Ukrayna halk şarkılarıyla türkülerde âşığın ebeveyninin onu kızla görüşmekten vazgeçirmeye çabalaması söz konusudur. “Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor” şarkısında, anne daha sert tepki vermekle beraber, âşığın hem annesi hem de babası onun kızla görüşmesine karşıdır.

Eve geldim mi, babam beni azarlıyor,

Annem daha da sert:

“Gitme, gitme, yavrucuğum,

Bir daha kızın yanına!”

Ben annemden, babamdan

O kınamayı duyuyorum;

Ama o genç kıızı

Unutmayı düşünmüyorum. (Dey, 1986: 99-100)

Bu şarkıda karşımıza âşığın duygularını rahatça açtığı kişi olarak erkek kardeşi çıkmaktadır.

“Ölürüm kardeşim, ölürüm kardeşim,

Ömrümü yitiririm,

Eğer, öz kardeşim,

O kıızı görmezsem ben” (Dey, 1986: 99-100)

Âşıkların evlenmelerine mani olan anne tipi, tespit ettiğimiz türkülerde oranla Ukrayna halk şarkılarında daha çok betimlenmektedir. Anne, nasıl ki kızının varlıklı biri ile evlenmesini istemekte, fakirle evlenmesine karşı çıkmaktaysa erkek çocuğuna da aynı şekilde davranmaktadır. “Annem benim, annem” adlı şarkıda anne, oğlunun evlenmek isteğini ifade etmesi üzerine ona bir at alıp atla konuşmasını söylemektedir.

- Annem benim, annem, sana bir şey söylemeliyim:

Yaz geçiyor, bense hala evli değilim.

Çavdar ektilim, onu beraber biçeceğim biri yok,

Karanlık gece gelir, konuşacağım biri yok.

- İşte, oğlum, sana altın bir ruble,

Al kendine, oğlum, bir yağız atı.

Al kendine, oğlum, bir yağız atı,

Ahıra götürüp bırak, ona konuş. (Mışanıcı, 1976: 305)

Erkek, annesine atın bir insan olmadığını, dolayısıyla eş gibi güzel sohbetiyle kalbini avutamadığını söyleyerek, kendisinin biriyle evlenmesine karşı çıktığı, onu yalnız kalmaya mahkûm ettiği için annesine beddua okumaktadır. Delikanlının bedduası, annesinin ölümünün tıpkı oğlunun atla konuşması gibi zor ve ümitsiz olmasıdır.

- Bir gece konuştum, iki gece konuştum,

Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmaz oldu.

Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmuyor,

Yaş toprağa doğru başını eğiyor.

Annem, senin ölümün

Benim o atla konuşmam gibi zor ola.

At kuru otlar doyar, suyu kana kana içip yatar samana

Ama doğruyu söyleyip kalbimi avutmaz, ana (Mışanıcı, 1976: 305)

“Kayada gezen oğlan” adlı türkûde de sevdiği kızla beraber olma imkânını bulamayan delikanlı, annesine küsmektedir.

Anasına küsmüş

Damda yatar oğlan (Öztelli, 2002: 128-129)

Kimi zaman ise Ukrayna sevda konulu halk şarkılarında maşuğun annesinin âşık kızın oğlundan ümidini kesmesini istediği tasvir edilmektedir. “Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için” şarkısında erkeğin annesi âşık kızın oğlu için gece vakti hızlı akan ırmak, yeşil ağaçlık gibi engelleri aştığını öğrenince kızı oğlundan vazgeçirmeye çalışarak onun yağız at karşılığında sevgilisinden ayrılmasını istemektedir. Fakat kızın gönlü yine de sevgilisindedir, aşkıdan asla vazgeçmeyecektir ve bu durumu sevgilisinin annesine de bildirmektedir.

- Neden, kız, neden kız, dolaşıyorsun,

Galiba sen, kız, benim oğlumu seviyorsun?

[...] Al, işte sana, kız, yağız at,

Genç oğlanımı rahat bırak!

- Ata binip gitmeyeceğim,

Oğlunu seviyorum, onunla evleneceğim! (Dey, Romanets, 1968: 71-72)

Kimi türkülerde de erkeğin ailesinin onu sevdiği kızı almasından menetmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin, “Oğlanın adı Erdem” türküsünde erkeğin ailesinin oğlunun sevdiği kızı beğenmediği, seçimini onaylamadığı dile getirilmektedir.

Oğlanın adı Erdem

Nerden geliyon nerden (oy)

Annesi almam dermiş

Oğlu sevmiş ben nabem (oy) (Gözükızıl, 2006)

“Kırda erik ağacı” adlı türküde âşık kız, sevgilisinin annesine onun oğlunu sevdiği için kıza darılmamasını, yani kendisini kabul etmesini rica etmektedir:

Oğluna gönül verdim

Darılma hanım bacı (Öztelli, 2002: 47)

Ukrayna halk şarkılarında anne ile aynı düzeyde erkek âşığın kız kardeşi de ağabeyiyle sevgilisi arasındaki ilişkiyi bozmaya niyet etmektedir. Bazı şarkılarda bu tipin anne tipine göre daha katı davrandığı, âşığın seçtiği kızla beraber olmasına daha çok karşı koyduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, “Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola” şarkısında hem âşığın annesi hem de kız kardeşi onun sevdiği kızla evlenmesine karşı çıkmaktadırlar, fakat kız kardeşinin gösterdiği tepki daha serttir. O, kızın talihsiz doğup büyüdüğünü iddia ederek onun ağabeyine layık olmadığını, ona iyi bir eş olmayacağını söylemektedir.

Üç yıldır kıza kur yaptı,

Annesi o kızı almasına razı olmadı

Annesi de değil, en küçük kız kardeşi karşı durdu

“Talihsiz büyüyen o kızı alma, ağabeyim,

Talihsiz büyüdü, mutluluğu olmadan dünyaya geldi,

Eşin olmak onun nasibi değildir.” (Dey, 1986: 162)

“Niçin gelmedin” Ukrayna halk şarkısında annenin âşık olan oğlunun sevgilisiyle buluşmasına müsaade etmesine değinilmektedir. Erkeğin yâriyle randevuya gecikmesinin sebebi ise âşığın küçük kız kardeşidir. Bu şarkıda küçük kız kardeş ile büyük kız kardeş tipleri karşı karşıya getirilmektedir: küçük kız, atın eyerini saklayarak

abisinin kızla buluşmasını engellemeye çalışırken büyük kız kardeşi eyeri bulup abisine vererek onun sevdiği kızla görüşmesini söylemektedir.

*“Atım vardı,
Yolu biliyordum,
Annem de koyuverdi,
En küçük kız kardeşim
Büyümeyeydi,
Eyeri sakladı.
En büyük kız kardeşimse
Eyeri buldu,
Atımı eyerledi:
“Git, abiciğim,
O kızın yanına ki
Seni bekledi” (Dey, 1986: 105-106)*

Arabozucu kız kardeş imajı başka Ukrayna şarkılarında da yer almaktadır. “Sis, sis bürümüş vadiyi” şarkısında vefasız maşuk tarafından aldatılan kız, erkeğin annesinin “büyücü”, kardeşinin ise insanları zalimce ayıran biri olduğunu, kızla erkeğin ayrılmasına neden olduklarını bildirmektedir.

*Senin sözlerin tam değil,
Senin annen büyücü,
Senin kız kardeşin insanları ayıran,
Beni senden ayırdı,
Tıpkı balığı sudan gibi,
Tıpkı balığı perkilerden gibi,
Tıpkı gelini gençten gibi.” (Sıdorenko, 1964: 445)*

Arabozucu kız kardeş tipi Ukrayna folkloruna hastır, Türk halk liriğinde ise arabozucu erkek kardeş tipi yer almaktadır (Bk. “Testiyi aldın kızım” türküsü). Kızın kiminle evleneceği konusunda erkek kardeşinin kararı büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla birçok türküde kızın kardeşinin olumsuz cevap vermesinden sitem edilmektedir. Örneğin, “Yâr pınar başında neyidi işin” türküsünde âşık, sevgilisinin küçük kardeşinin yârini ona vermeyeceğini söylemektedir.

Seni bana vermez küçük kardeşin

Kör ola gözlerim yârdan ayrıldım. (Günbulut, 2002: 14)

Anne, baba, erkek ve kız kardeşleri, Ukrayna halk şarkılarıyla türkülerde en çok rastlanılan aile üyesi tipleridir. Bununla birlikte kimi zaman farklı akraba tiplerine de rastlamak mümkündür. Örneğin, “Kayada gezen oğlan” adlı türküde kız, ona sarkıntılık yapan erkeğe ninesini çağıracağını bildirmektedir. Bu eserde geçen “nine” kelimesi, anne anlamında kullanılmış da olabilir.

Oğlan sıkma sinemi

Çağırırım ninemi (Öztelli, 2002: 128-129)

Aynı eserde geleneksel gelin-kaynana çatışmasından da söz edilmektedir.

Kayaya koydum kutu

Herkes yârine mutu (muti)

Gelinler tatlı yesin

Kaynanalar semizotu (Öztelli, 2002: 128-129)

1.5. SEVDA KONULU TÜRKÜLERLE UKRAYNA HALK ŞARKILARINDA RAKİP, DÜŞMAN, EL, ARABOZUCU TİPLERİ

Rakip, âşığın yârini elde etmeye çalışan, sevgilileri ayırmaya gayret gösteren tiptir. Rakip tipi, gerçek bir kişi olabileceği gibi kimi zaman karşımıza âşığın hayal ettiği, kimi zaman ise maşuğun görüşüğünü söylediği biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İster âşık kız ister âşık erkek olsun maşuğun ihaneti, başka biriyle ilişkiye başlaması sevdakârın kalbini kırmakta, hayatını zehir etmektedir.

Hem Türk hem de Ukrayna aşk konulu halk liriğinde âşığın sevgilisini diğerlerinden uzaklaştırma niyeti tasvir edilmektedir. “Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm” şarkısında âşık kız, sevdiği erkeğin başka biri tarafından sevilmesini engellemeye çalışmaktadır.

Gilaburudan

Çiçek koparayım

Sevgilimin izciğini

Kapatayım.

Rüzgar esmesin,

Çiy düşmesin,

Sevgilimi

Başka bir yar sevmesin. (Dey, 1986: 84)

Sevgilisi uzaklara giden kızın en büyük derdi, yârinin gurbet ellerde başkasına gönül vermesi, başkasıyla evlenmesidir. “Yeşil kurbağalar öter göllerde” adlı türküde âşık kız bunun için yârinin bir an önce dönmesini istemektedir.

Tez gel ağam, tez gel, eğlenmeyesin

Elde güzel çoktur evlenmeyesin (Öztelli, 2002: 87-88)

Türkülerde sevdakâr erkeğin de en büyük korkusunun yârinin eller tarafından alınması olduğu sıkça dile getirilmektedir. Sevdalı (özellikle gurbette olan âşık), rakibin sevgilisini almasını önlemeye çalışmaktadır.

Çayırda buldum seni

Ellere vermem seni (Öztelli, 2002: 59)

İki bülbül efgan eder bir güle

Reva mıdır ben ağlayım o güle

Düşman eli değmeyecek bu güle

Gelir gider ben gülümü koklarım (Esen, 1986: 194)

Selam söyle aslanına kurduna.

Kimseler konmasın yayla yurduma,

Nazlı yare böyle söylen turnalar (Özbek, 1981: 244-245)

Uzaklara giden âşık yârinin halen yalnız olup olmadığını merak etmektedir. “Beşparmak Dağı sıra” türküsünde ellerin âşığın sevgilisine sarılması, otun mısıra sarılmasıyla karşılaştırılmaktadır.

Ot sarılmış mısıra

Ben gurbete düşeli

Ayşe’mi kimler sara (Özbek, 1981: 112-113)

Kimi Ukrayna halk şarkılarında kızın âşık olduğu erkeğin kendisine başka bir yâr bulmaya niyetlendiği ya da başka biriyle evlenmek istediği betimlenmektedir. Sevdalı kızın vefasız maşuk tarafından aldatılması, ona ihanet edilmesi Ukrayna halk şarkılarının ana konularından biriyken incelediğimiz türkülerde bu konunun işlenmediği saptanmıştır.

Ukrayna şarkılarında maşuğun yeni aşkı, zaman zaman maşuğun âşığa bulduğunu/bulacağını söylediği bilinmedik bir kız, bazen ise âşık kızın sevgilisinin görüştüğünü öğrendiği/gördüğü bir kız olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uğruma ağlamasın,

Tıpkı benim de üzülmeyişim gibi

Birine varsın kız,

Ben de evleneyim biriyle! (Zıryanov, 1961: 127-128)

“Ağlama, ağlama kızcık, kederlenme,

Evlenmeni dilerim; çünkü başka birini buldum ben.” (Dey, 1986: 245-246)

“Oy sen, sevgilim, kır güvercinim,

Örfün gerektirdiği gibi yaşamıyorsun,

Evimin, kapımın yanından geçip

Başka kızın yanına gidiyorsun.

Başkasına giderken, başkasına giderken

Şarkılar söylüyorsun,

Bana, genç kır güvercine,

Yüreğime dert çektiriyorsun!” (Dey, 1986: 452)

Gilaburunun yaprağı geniş;

Ama meşeninki daha da geniş.

Güvercin kendi dişi güvercinini çağırıyor,

Kendininki olmazsa başkasınınkini çağırıyor:

“Gel, kalbim, öpeyim seni”

“Başkasınınkini niçin öpersin,

Kendininkine hürmet etmeliydin.” (Sıdorenko, 1964: 445)

Ben ona diyorum:

“Tanrı yardımcın olsun canım!”

Ama başka bir güvercini

Sarıyormuş sevgilim. (Dey, 1986: 232)

“Güvem eriği çiçek açıyor” adlı şarkıda kızın sevdiği delikanlı uzaklara kendisine başka bir sevgili bulmaya gitmektedir (Dey, 1986: 234). “Aydınlat, aydınlat, aycığım,

benim bahçe kapımı” şarkısında maşuğun başka kızdaki hoşlandığı, âşık kızı bıraktığı tasvir edilmektedir.

“Sana bir daha gelmem, başka biri gitsin,
Başka bir kızım var, o beni bekliyor.” (Dey, 1986: 257)

“Güvercin uçuyor, kır güvercin” adlı şarkıda âşık kız, sevgilisinin başka bir kızla görüştüğüne tanık olmaktadır.

Söyle güvercin, nerede sevgilim?
Sevgilim orada, söğüdün dibinde,
Sevgilim orada, söğüdün dibinde,
Başını eğmiş, başka bir kızla duruyormuş. (Dey, 1986: 239)

Aynı durum “Yıldızlı ay, niçin ışımiyorsun sen?” adlı şarkıda da yer almaktadır. Kızın yâri, ona ihanet ederek başka bir kıza gönlünü vermektedir.

Neden o patikacık
Yokuş aşağı kıvrıla kıvrıla gidiyor?
Sevgilim ondan geçiyor,
Bana uğramıyor.
Başkasını seviyormuş,
Beni unutmuş. (Dey, 1986: 238)

“Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden” adlı şarkıda ise âşık kızı sevgilisinden ayıran, kızın kendi arkadaşıdır.

Oy ayrılık anneciğim,
Ayrılık, ayrılık.
Tüm bu işleri yapan ise
Köpek kız arkadaşım. (Dey, 1986: 229-230)

Kimi Ukrayna halk şarkılarında erkek onu seven kıza, görüştüğü başka kızların olduğundan kendisi söz etmektedir. Örneğin, “Yiğitler, atların koşumunu çıkarın” adlı şarkıda delikanlı sevdiği kıza başka biriyle de buluştuğunu söylemektedir. Onun görüştüğü kız, kara kaşlı maşuk kızdaki farklı olarak sarışın ve mavi gözlüdür.

“Biliyorum, biliyorum kızcık
Seni nasıl kızdırdığımı
Dün akşam

Başka biriyle konuştum ben.

Kısa boylu,

Yaşı genç onun,

Beline kadar sarı örgüsü,

Örgüde mavi kurdele.” (Yesıpkö, 2003: 68-69)

“Oy kırdı üç kuyu var” adlı Ukrayna şarkısında ise kırdı üç kuyunun olması, kozağın siyah saçlı, kızıl saçlı ve sarı saçlı olmak üzere hoşlandığı üç kızın olmasıyla kıyas edilmektedir:

Oy kırdı üç kuyu var,

Kozağın sevdiği üç kız var:

Biri siyah saçlı, ikincisi sarışın,

Üçüncüsüyse kızıl saçlı ve çirkin (Zıryanov, 1961: 109-110)

Bu üç kız arasında siyah saçlı olan kozağın gerçekten âşık olduğu kızken sarı saçlı kozağın flört ettiği, kızıl saçlı ise ayrılmak istediği kız olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyah saçlıyı candan seviyorum,

Sarışına kur yapıyorum,

Kızıl saçlı ile, iğrenç olan ile ise

Gidip vedalaşayım. (Zıryanov, 1961: 109-110)

Türkülerde en çok işlenen motiflerden birisi, maşuk kızın başkalarıyla görüşerek âşığa aşk acısı yaşatmasıdır. Sevdalının yârinin başka erkeklerle vakit geçirmesi, onun âşık haricinde başka bir sevgilisinin de olması ve âşığın bu durumda çektiği azap ve hüsrân birçok türküde dile getirilmektedir.

Neynim güzel olduğun

Yâd elnen konuşursun (Arsunar 1962, 16-18)

Pınarın başında testin varımış

Beni öldürmeye kastın varımış

Duydum benden özge dostun varımış

Atma bu taşları ben yaralıyam (Günbulut, 2002: 14)

Nazlı da yavrumun yüreğinde sancı var.

Ben ölürsem benden gayri genci var. (Özbek, 1981: 164-165)

Öldürdün vereminen (Dön biraz da bana bak)

Nasıl verem olmayım (Beri bak yavrum beri bak)

Gezersin ellerinen (Dön biraz da bana bak)

Bu motifler bazı Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. Örneğin, “Kayık geliyor, kayık geliyor” şarkısında kızın âşıktan başka görüştüğü kişilerin de olduğu, bu durumun âşığı mahvettiği tasvir edilmektedir.

Sevgilim, başkalarıyla vakit geçirme,

Kalbimi parça etme.

Oy, başkalarıyla duruyorsun,

Durup konuşuyorsun,

Benim kalbimi bıçaksız tabaksız

Paramparça ediyorsun (Dey, 1986: 60-61)

“Ak güvercin olaydım” türküsünde âşık sevgilisini ondan vazgeçtiği için suçlamakta, başka bir yâri sevmesine karşın tehdit etmektedir.

Keten gömlek dört enden

Yar ne vazgeçtin benden

Vaz geçeceğini bileydin (a gülüm)

Gönlümü alırdım senden

Keten gömlek sekiz kat

Dördünü giy dördünü sat

Benden başka seversen (a gülüm)

Kalkma döşeklere yat TRT Rept. № 02787

Kimi türkülerde maşuk kızın kendisine başka birini bulduğundan, âşığın yârinin yeni sevgilisini merak ettiğinden bahsedilse de rakibin kimliğiyle ilgili hiçbir ipucu verilmemektedir.

Sürünsün de bellerine bürünsün

Evvel benimidin şimdi kimisin

Şimdi karşılardan bakan ben oldum (Öztelli, 2002: 107)

Sallana sallana gelir geçersin

Ele yan yan bahma beni üzersin

Evvel benim idin şimdi geçirsin

Neden uzahlardan bahan ben oldum (Öztelli, 2002: 152)

Devesinin boynu altun laleli

Kız gelin olalı burnun havalı

Ben seni kız iken seven oğlanım TRT Rept. № 303

Sevdakârın âşık olduğu kızın kendisine başka sevgili edinmesi, âşığın hem ona hem de yeni sevgilisine beddua okumasına neden olmaktadır. Bu durum, öncelikle türkülerin konusu olmaktadır.

Hata ettim hatırcığım dokundum

Seni benim deye elden sakındım

Yeni dost sevmişsin mübarek olsun

Dilerin rakip bir yerde uğrasın

Ol derde derman bulamayasın

Yatup ölüm döşegine kalasın

Görüştiğün dostları bilmez olasın

Ömer yârin senasini bir bir

Ayrılık naresin okudum ezber (Akgül, 1998: 213)

Seni sevdim odur suçum

Ak gerdanda ebru saçın

Döken benden beter olsun

[...]Ak göğsünün düğmeleri

Çözen benden beter olsun

[...]Karadır kaşların kara

Açtın bu sineme yara

Beni işimden avara

Eden benden beter olsun

Beter olsun beter olsun

Çok ağlattın yeter olsun (Esen, 1986: 283)

Birçok türkûde âşığı sevgilisinden ayıran “düşman” ya da “zalim”den söz edilmektedir. Örneğin, “Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu” adlı türkûde

âşıkla sevgilisi arasındaki ilişkinin soğumasına bir düşmanın neden olduğu vurgulanmaktadır.

Cıgaramın dumanından gözlerim görmez oldu

Aramıza düşman girdi yar bize gelmez oldu (Öztelli, 2002: 209-210)

Başka bir türküde sevdalının bir zalim yüzünden gönül verdiği kızla evlenemediği dile getirilmektedir.

Tanburam rebap oldu

Ciğerim kebab oldu

İstedim vermediler

Bir zalim sebep oldu (Öztelli, 2002: 260)

“Ayağına giymiş sedef nalini” adlı türküde âşık, yârin ondan alınmak istendiğini söylemekte, sevgilisini ondan ayırmaya çalışan zalimden merhamet göstermesini istemektedir.

Aşka düştüm kimse bilmez halimi

Elimden almak isterler yârimi

[...]Yandım insaf eyle zalim el aman

Sönmez aşkın ateşi hiçbir zaman (Öztelli, 2002: 231-232)

Türkülerde arabozucu tipler genellikle “el”, “düşman”, “zalim”, “eller” olarak nitelendirilirken Ukrayna folklorunda onlar çoğu zaman “başkası”, “düşman”, “yakın komşular – kötü düşmanlar”, “kötü insanlar” olarak adlandırılmaktadır. Türkülerle halk şarkılarında arabozucuların temel görevinin âşıkları ayırmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, hem Türk hem de Ukrayna halk liriğinde farklı yanlarıyla anlatılmaktadır.

Türkçede “yabancı” anlamına gelen “el” kelimesi âşığın rakibini, sevgilisini elde etmeye çalışan düşmanını ifade etmesinin yanı sıra onun gittiği uzak yerleri, gurbeti ve orada yaşayanları da karşılamaktadır.

Öldüm yâr diye diye

Kaldım gurbet ellerde (Öztelli, 2002: 78)

Kırıldı kanadım kaldım çöllerde

Anasız babasız gurbet ellerde (Öztelli, 2002: 87-88)

Sen düşürdün beni dilden dillere

Başım alıp gidem gurbet ellere

Ne sen beni unut, ne de ben seni (Özbek, 1981: 99-100)

Düşman, üzüntü ve kahra sebep olandır; kimi zaman gurbete yüklenen “zalim” sıfatı da aşığa rakibin/düşmanın verdiği acıyı çektiren anlamında kullanılmıştır.

Zalim gurbet elin kahri

Ya çekilir ya çekilmez vay. (Arsunar, 1962: 86)

Su deresi neriye gelir, gösterin

Ben ellerin kahrını çekemedim

Ben ille kendi yârımı isterim (Öztelli, 2002: 134)

“Fındık ağaççıkları uğuldadı” şarkısında “kötü insanlar”, erkeğin kızdan vazgeçmesinin sebebidir. Kız, sevgilisinin insanların söylediklerine inanmamasını, tüm zorluklara rağmen beraber olmalarını söylemektedir.

Yok o [sevgilisi] ve olmayacak, (2)

Kötü insanlar onu vazgeçirdiler.

“Vazgeçirdiler, yargıladılar, (2)

Seninle çift olmamamız için.

Biz ise çift olarak gezelim, (2)

Birbirimizi sevelim!” (Hordiyçuk, 1991: 125)

“Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin” şarkısında düşmanlar, âşıkla kızın görüşmesine engel olmaktadır. Kız, insanların onları kınamasından korkarak âşıkla buluşmaya gelmez.

“Oy senin yanına ben nasıl çıkayım,

Etrafta hep düşmanlar var, bizi kınarlar.” (Dey, 1986: 176)

Kızın korkusu, düşmanların onun adını lekelemesidir.

“Oy kınasınlar, istediklerini yapsınlar,

Öyle vakit gelir ki dili tutulur onların”

“Dilleri tutulana dek bizi bednam ederler,

Gencecik beni ebediyete kadar ağlatırlar.” (Dey, 1986: 176)

Bu eserde âşıkların onları ayırmaya çalışan düşmanlara kargışı da yer almaktadır.

Tanrı'm, bizi ayırmak isteyen düşmanı cezalandır (Dey, 1986: 176)

“Kendirler tarlada, dorukları yeşil” adlı şarkıda arabozucular, âşığın sevgilisini terk etmesine sevinenlerdir. Halkın hayal gücü onları çift güvercinin içtiği suyu bulandıran güvercinlere, balığı sudan ayıran balıkçılara benzetmektedir. Ayırdıkları âşıklar onların da tıpkı kendi yaşadıkları kadar zorluk ve acı çekmesini istemektedirler.

*İki güvercin su içerken diğer ikisi bulandırıyordu,
Bizi ayıranlar kötü olsunlar.* (Dey, 1986: 190)

Sevgililerin, aralarını bozmaya çalışanlara karşı beddua okuması başka Ukrayna halk şarkılarında da yer almaktadır. Örneğin, “Oy sen, parlak ay”da âşıkların kötülüklerini isteyip onlara tuzak kuran “yakın komşulara”, “gönlü kara düşmanlara” kendi yaptıklarının kurbanı olmasını dilediği tasvir edilmektedir.

*“Oy yakın komşular,
Gönlü kara düşmanlar,
Hep yargılayıp konuşuyorlar,
Çünkü kendileri de böyleler.
Oy bizim altımızda
Derin çukurlar kazmışlar.
Oy siz, düşmancıklar,
Kendiniz o çukurlara düşün!
Oy kendiniz, düşmanlar,
O çukurlara düşün,
Aramızı bozmayın,
Bizi ayırmayın!”* (Dey, 1986: 193-194)

“Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı” adlı şarkıda âşık kızın, sevgilisini ondan vazgeçiren insanların mesut olmamalarını dilemesi betimlenmektedir.

*Erken çiçek açan o otlar kuruya,
Bizi ayıran insanlar mutluluk yaşamayalar.”* (Dey, 1986: 257)

Arabozuculara kargış okuma motifi türkülerde de işlenmektedir. “Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar” türküsünde sevdakâr, onu yârinden ayıranların “sürünmesini”, zorluklar yaşamasını dilemektedir.

*Nazlı kavak aman hep dalların kurusun
Dökülsün yaprakların sulara çürüsün,
Beni yârdan ayıranlar sürünsün. (Özbek, 1981: 164-165)*

“Oy uğuldama, çayır” şarkısında “yakın komşular”ın âşığın sevdiği kızın yanına gitmesine müsaade etmemesi, sevdalının onları “kötü düşmanlar” olarak nitelendirmesine yol açmaktadır (Hamber, 1976: 52-53).

*Yakın komşular
Kötü düşmanlardır,
Yanına gitmeme,
Kızı sevmeme izin vermiyorlar (Hamber, 1976: 52-53)*

Sevdakâr, kendisinin aşk acısından ölmesinden sonra sevgilisinden mezarını ziyaret etmesini isteyince üzüntüsünü çok belli etmemesini, aksi takdirde insanların onların birbirlerine âşık olduğunu anlayacağını söylemektedir.

*Mezara yaklaşırsın,
Çok hüznülenme,
Aksi takdirde insanlar
Ne kadar çok seviştığimizi anlar! (Hamber, 1976: 52-53)*

Zalim insanlar daldan elmayı koparıyorlarmış gibi âşığı tüm kalbiyle bağlı olduğu sevgilisinden ayırmaktadırlar.

*Elma idim indirdiler dalımdan
Ayırdılar beni nazlı yârimden
Kurtulaydım şu zalimin elinden (Özbek, 1981: 247)*

Sevdalı “zalimin elinden” ne kadar çok kurtulmak istiyorsa “zalimin dilinden”, dedikodulardan da kurtulmak için can atmaktadır.

*Gayfe içerken fincan kaydı elimden
Kurtulaydım şu zalimin dilinden (Özbek, 1981: 247)*

“Yüz, yüz kuğucuk” şarkısında insanların âşık kızın ilişkisi hakkında dedikodu yayması söz konusudur. İnsanların alaylarının ve kınamalarının hedefi olmak hem kızı hem de ailesini çaresizlik ve ümitsizliğe sürüklemektedir. Kız, kavak ağacı aracılığıyla sevgilisinin bir an önce dönüp onu bu acı durumdan kurtarmasını istemekte, kendisinin

yüzüne sürülen bu karaya daha fazla dayanamayacağını, gelmezse eğer öleceğini bildirmektedir.

Söyle ona kavak ağaççığım

İnsanların güldüğünü,

Söyle ona öleceğimi

Gelmezse eğer!

Beni annem kendisi istiyor

Toprağa gömmeyi... (Dey, 1986: 301-302)

Kavak ağacının gözyaşları da tıpkı kızınki gibi hiç kimsenin göremeyeceği şekilde, gizli akmalıdır.

Büyü kalbim, bir bak,

Eğer yoksa ağlarsın

Güneş doğmadan önce,

Kimsenin görmemesi için. (Dey, 1986: 301-302)

Kızın kalbinin kırılması düşmanları güldürmektedir. Kız ise aşkıdan asla vazgeçmeyeceğini ve düşmanların planlarının gerçekleşmeyeceğini beyan etmektedir.

Kalbim ise göğsümde çırpınıyor,

Düşmanlar gülüyor.

Gülmeyin, düşmanlar,

Ben sizin olmayacağım.

Genç bir delikanlıyı sevdim

Ve asla unutmayacağım (Dey, 1986: 238)

“Oy kırdı sürülü tarla” şarkısında insanların söylentilerinin “rüzgarın samanı dağıttığı gibi” hızlı yaydığı vurgulanmaktadır.

“Eve gidersen kimseye söyleme,

Çünkü insanlar bunu, rüzgar samanı dağıttığı gibi dağıtırlar.

Rüzgar sakın, saman hafif,

İnsanların dillerine düşerim, ya ben henüz gencim.”

Artık o rivayet tüm dünyaya yayılmış

Ki kız kozağa “kalbim” demiş.

Artık o rivayet şehrin her yerindeymiş

Ki kız kozağa gömlek nakış işlemiş. (Hordiyçuk, 1991: 149-150)

“Bahçede olmayan, gül değildir” şarkısında âşık kız kendisini terk eden sevigilisine hiç kimseye ilişkilerinden bahsetmemesini rica etmektedir.

Bırakıyorsun beni, sevgilim,

Bırakıyorsun, bırak!

Aramızda olanları ise

Kimseye anlatma.

Aramızda olanları ise

Kimseye anlatma. (Derleyen: A. Fikaniuk)

“Oy yayılın, benim maceralarım” adlı şarkıda kız, düşmanların onun “maceralarına” ve aşktaki başarısızlıklarına gülmemelerini, onların geçici olduğunu söylemektedir.

Oy eğlenmeyin, benim düşmanlarım,

Gülmeyin macerama!

Benim maceram, maceram

Tıpkı yaz çiyi gibi,

Rüzgar esince, güneş ısıtınca

Tamamen kaybolur. (Dey, 1986: 452)

Eller, her şeyi çabuk sezen ve öğrenenler, âşığı sevda yollarında incitenlerdir.

Kaldırса peçesin görsem yüzünü

Eller arif olmuş söz olur gelin

[...]Konma bülbül konma ağaç dalına

Seni de vururlar yarin yoluna TRT Rept. № 303

Asıl düşmanlar, âşığın kızla evlenmesine engel olmaktadır.

Seni bana vermezler (Beri bak yavrum beri bak)

Düşmanlar ölmeyince (Dön biraz da bana bak) TRT Rept. № 1372

Düşmanların söylediklerinin olumsuz etkisine, ayırma gücüne türkülerde de değinilmektedir. “Kalenin bayır düzü” türküsü, ellerin söyledikleri ile yâre küsülmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kereviz özü ile

Kim görmüş gözü ile

Adam yâre küser mi

Ellerin sözü ile (Öztelli, 2002: 46)

“Su sızıyor sızıyor” adlı türküde âşık kız, arabozucuların yalan söylemelerinin sevgilisinin ondan vazgeçmesine yol açtığını belirtmektedir.

Oğlan mavilim oğlan,

Sözüne de kavilim oğlan.

Beni sana geçmişler

Yalan sevdiğim yalan. (Özbek, 1981: 151)

Başka bir türküde âşık, sevgiliyle ayrılmasının nedeninin ellerin söyledikleri olduğunu açıklamaktadır.

Uyma dedim, uydun eller sözüne

Alnıma yazılmış bu kara yazı

Kader böyle imiş, ağlarım bazı

Gönül ey... sebep ey... (Öztelli, 2002: 258)

“Kırda erik ağacı” ve “Akşam oldu yine (de) bastı kareler” türkülerinde de âşık, insanların onun sevgilisinden vazgeçmesini istedikleri halde yârdan vazgeçmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Elma dalda biter mi

Gökte yıldız yiter mi

Bana yârdan geç derler

Seven yârdan geçer mi (Öztelli, 2002: 47)

Bana yârdan vazgeç derler geçemem

(Gel gel aman)

(Ah) Ayrılık şerbetini sensiz içemem

(Of aman içemem) TRT Rept. № 4118

Ukrayna halk liriğinde olduğu gibi zaman zaman türkülerde de düşmanların âşığın dedikodusunu yaptığı, onu azarladığı tasvir edilmektedir. “Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu” adlı türküde âşık, etrafındaki insanların onun hakkında söylenti uydurduğunu dile getirmektedir.

Ko salınsın nazlı yârim yar gel akşam üstüne

Gelen geçen söz ediyor ben fakirin üstüne (Öztelli, 2002: 209-210)

“Bahçada yeşil çınar” adlı türküde âşık, aşkının herkesin diline düşeceğini bilmediğini söylemektedir.

Ben seni gizli sevdim

Bilmedim eller duyar (Öztelli, 2002: 255)

Türkülerle Ukrayna halk şarkılarında en çok tasvir edilen sahne, ellerin âşığın sevgilisini elinden almasıdır.

Aman da Kâmile eller oldun sen

Ellere düşmanlara diller oldun sen (Özbek, 1981: 100-101)

Derdin belân ben çektim

Ellere verdim seni (Öztelli, 2002: 42)

Bir yâr sevdim el aldı

Keşke sevmez olaydım

Elim koynumda kaldı (Öztelli, 2002: 98)

Ben sevdim eller aldı

Emeklerim heç oldu (Arsunar 1962, 16-18)

Elimden aldılar yâri

Yaşayamam bu dünyada (Öztelli, 2002: 267-268)

Güzel Ayşe’mi eller almış

Kime varıp ne diyem a canım” (Özbek, 1981: 112-113)

Âşığın sevgilisinin yad ellere varması âşık için nasıl ölüm misaliyse kız için de ıstırap ve zulüm kaynağıdır.

Beni goyup yad ellere varırsın

Sana zulüm bana ölüm değil mi

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni) (Bekki, 2004: 282-283)

Ellerin maşuk kızı alması âşığı yaktığı halde sevdalı yine de yârini düşünmekten kendini alamamaktadır.

Her kimler alsa da sende gözüüm var,

Yaktın beni gelin mi oldun ellere. (Özbek, 1981: 108)

“Kalenin bayır düzü” türküsünde âşığın sevgilisi başka biriyle nişanlanmıştır. Sevdakâr, yârinden nişanlısını bırakıp gelmesini istemektedir.

Kıyıdan kenardan

Kapıdan, bacadan düş de gel

Nişanlına küs de gel (Öztelli, 2002: 46)

Zaman zaman ise sevgilisi artık ellerin yâri olduğu için âşık, kızın onunla ve duygularıyla alay etmemesini rica etmektedir.

Bahçalarda gülbahrı

Var git ellerin yâri

Sen bana yâr olmazsın

Yüzüme gülme bari (Öztelli, 2002: 255)

“Yeşil meşe, yeşil meşe” şarkısında âşığın düşmanı, sevdiği kızı başka birine veren insanlardır.

“Oy gencecik ben

Nasıl üzülmem ki

Çocukluğumdan beri sevdiğim kızı

İnsanlar başka biri için aldılarsa?” (Dey, 1986: 321)

“Kozak savaşa gidiyordu” adlı Ukrayna halk şarkısında “iyi insanlar” deyimindeki “iyi” sıfatı gerçek anlamının zıddında kullanılmıştır. Arabozucu insanlar sevgilisi savaşta ölen kızı zorla başka biriyle evlendirmektedirler.

İyi insanlar zorlukla

Güzel kızı aldılar,

Orada kır ortasında kavak eğiliyor

Ta kozağın mezarına (Dey, 1986: 272)

“Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği” adlı şarkıda ise düşmanların tavırları yırtıcı bir kuş olan kartalla kıyaslanmaktadır. Kartalların kuyudan su içmesi düşmanların kızı nikâha götürmesini simgelemektedir.

Oy o kuyudan kartallar su içiyorlar,

Benim yarimi ise dini nikaha götürüyorlar.

Oy yazık yazık.. (2)

Biri elinden, öbürü kolundan tutup götürüyor,

Bense duruyorum, sevdim ama almadım, yüreğim sızlıyor.

Oy yazık yazık... (2) (Sıdorenko, 1964: 455)

“Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor” şarkısında insanların maşuk kızı başkasına vermesi ve bentin kapanması karşılıklı eylemlerdir.

Ben kıza, kıza seğırttim,

Kız nişanlanmış.

Ben bente, bente seğırttim,

Bent büğenmiş (Dey, 1986: 99-100)

“Kaz niçin hüznölü, kederli” şarkısı, âşığın sevgilisinin başka biriyle nişanlanmasından duyduğu üzüntüyü konu almaktadır. Kaz imgesi ve âşık tipi sembolik bir bağlantı içindedir, kazın dışisinin ölmesi âşığın yârinin nişanlanmasıyla kıyaslanmaktadır. Kaz için eşinin suda bile değil, sarı kumda hayatını kaybedişi ne kadar acı vericiyse sevdalı için âşık olduğu kızın elle değil, onun tanıdığı biriyle nişanlanması da o kadar ıstırap vericidir. Rakibin âşığın komşusu, hatta yakın bir dostu olması, sevdakârın sevgilisini kaybetmesinin sebep olduğu acıyı daha da artırmaktadır.

Dün onun kızı vardı,

Bugün yok, nişanlandı.

Nişanlısı yad ellerden olsaydı bu kadar acıtmazdı,

Ya komşu evden, dostumla nişanlandı. (Dey, 1986: 327)

“Oy kırdaki gölcükte kovacık yüzüyordu” adlı şarkıda uzaklardan gelen âşık sevgilisini artık evli bulmaktadır. Sevdakârın kızın çıkmasını rica etmesi üzerine kız artık başının bağlı olduğunu, eşi yüzünden âşıkla görüşemeyeceğini, ayrılmaları gerektiğini bildirmektedir (Sıdorenko, 1964: 503)

Bu tür motiflerin yanı sıra Ukrayna halk şarkıları ve kimi türkülerde âşık kızın sevmediği birinin ona yaklaşımlarından, kızla evlenmeye çabalamasından da söz edilmektedir.

“Yayıl, Cezayir menekşesi” şarkısında maşuğun rakibi, efendinin oğludur. Her ne kadar efendinin oğlu kızın onun yanına gelmesini, onunla vakit geçirmesini istese de kızın gönlü dulun oğlundadır. Rakip, kızın gözlerinde maşuğa daima yenilmektedir. Efendinin oğlu “iyi”dir, varlıklıdır fakat kız, kalbinin seçtiği biriyle beraber olmak istemektedir.

Efendinin oğlu iyidir,

Dulun oğlu ise daha iyi,

*O eğlenmeye çıktığında toprak uğuldar,
Parlak bir ay gibi o. (Dey, 1986: 53)*

“Evin yakınında rüzgar esiyor” adlı şarkıda kızın sevgilisini şerbetçiotu simgelerken güvemin kızdan hoşlanan eli sembolize etmesi, maşuğun rakipten daha üstün olduğuna işaret etmektedir.

*Güvem, güvem de şerbetçiotu değil,
Sevgili geldi de benim değil. (Dey, 1986: 61)*

“Su neden bulanık” adlı şarkıda rakip, kızı istemek için onun evine dünürçüleri göndermektedir.

*Sevgilimden hiç haberim yokken
Sevmediğim birine beni istemeye geliyorlar. (Zıryanov, 1961: 113-114)*

Fakat âşık kız için sevmediği biriyle evlenmek, ölümden beterdir.

*Eğer sevmediğimle evlenirsem
Yanıp mahvolurum! (Zıryanov, 1961: 113-114)*

*Sevmediğim birine ruşnikları vermektense
Ecel şerbeti içsem daha iyi.” (Dey, 1986: 318)*

“Oy yayılın, benim maceralarım” şarkısında âşık kızın sevmediği biri tarafından istendiği tasvir edilmektedir. Sevdalı kızın kendi elleriyle bahçe kurması, birisini kendisine âşık etmeye çabaladığı, sevdiği kişiyle evleneceği umudunu beslediği anlamına, vahşi bahçenin kendiliğinden büyümesi ise kızın sevmediği birinde kıza karşı ilginin uyandığı, onun kızın evine dünürçüler gönderdiği anlamına gelmektedir.

*Bahçeyi ne diktim, ne suladım,
Bahçem kendiliğinden dallanıp büyüdü
Sevmediğim, hiç tanımadığım kişi
Kendisi bana dünürler gönderdi.” (Dey, 1986: 452)*

“Kız Katerına yüzüne aklık sürüyordu” adlı Ukrayna halk şarkısı, kızın sevmediği birinden kurtulmaya çalışmasını konu almaktadır. Sevmediğinden kurtulmaya çaba gösteren kız kendisini, çeşitli bitkiler, ağaçlar ve nesnelere dönüştürmeye de başvurmakta fakat sevmediği, kızın dönüştüklerini taklit ederek kızı elde etmeye çalışmaktadır.

“Aklaşma, ak yüzüm, sana misafirler gelir,

Yarden değil, sevmediğin birinden dünürler gelir.

Oy olayım ben, su üzerinde söğüt olayım!”

Sevmediği ise hayatın dibinde durarak bunu duyuyor.

“Oy başından savmazsın Katerına, benim olursun! (Sıdorenko, 1964: 450)

Kızın sevmediğinden azad olmasını sağlayan şey, kendisinin denizde bir çelenge, âşık olmadığının ise bir taşa dönüşmesidir.

“Taş batar, çelenk ise çıkar su yüzüne!

Artık sevmediğimden kurtuldum ben!” (Sıdorenko, 1964: 450)

“Kara sandık açamadım” türküsünde de kızın zorla sevmediği biriyle evlendirilmesi söz konusudur. Kız, hoşlanmadığı biriyle evliliği, onu muradına ulaştıracak kanatlarının kırılmasına benzetmektedir, onun için artık mutlu olmak mümkün değildir.

Saçımı üçe böldüler

Bölük bölük de ördüler

Yârdan muradım almadan

Kolum kanadım kırdılar (Öztelli, 2002: 89)

“Kırda erik ağacı” türküsünde âşık kız, sevgilisi ile beraber mutlu bir hayat yaşamak istediği halde ellerin gelini olmaktadır.

Dellal gözüün gör olsun

Beni verdin ellere (Öztelli, 2002: 47)

“Beyler bahçesinden atlayamadım” adlı türküde âşık güzel, “zalim düşmanları” haklayamadığını belirtmektedir. Kızın ailesi gibi düşmanlar da onun istediği oğlanla evlenmesine engel olmaktadır.

Cephanem döküldü toplayamadım

Zalım düşmanları haklayamadım

Var git oğlan var git, ben sana varmam

Annenden babandan intizar almam (Öztelli, 2002: 203)

“Oğlan güzel ama güzel sevmiyor” türküsünde sevmediği oğlanın onu istemesi üzerine kız, erkeğin ondan fayda beklememesini, ailesinin isteklerine uymamasını, gitmesini söylemektedir.

Çınar dalı gibi kolunu atma

Sen beni alıp da şanına yetme

Anayın babayın sözünü tutma

Benim sana faydam olmaz git oğlan (Günbulut, 2002: 24-25)

Kız, oğlanın yanı sıra ailesini de sert bir şekilde reddetmektedir.

Ağır laf söyledim Hanım Kız'a da

Almasın da beni vazgeçsin diye (Günbulut, 2002: 24-25)

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

2.1. UKRAYNA HALK ŞARKILARI

1. Dağlar ardında Kırım'ın olduğu yerde

Dağlar ardında Kırım'ın bulunduğu
yerde

Güneşin parladığı yerde

Benim sevgili

Güvercinim uçuyor.

Benden kapattı kendini

Gökle ve yerle,

Ben ebediyete kadar

Öksüz kaldım

Bütün gün yemiyorum,

Gece uyumuyorum,

Bu dünyada sadece

Azap çekiyorum.

Her şey o gözler yüzünden...

Eğer benim olsalardı

Ben o kahverengi gözler için

Canımı verirdim.

Sevgili Marusenka

Halime acı,

Benim yüreğimi al,

Bana kendininkini ver!

Bandurayı alırdım

Bildiğimi çalardım:

Ben o gözler yüzünden

Banduracı oldum. (Dey, 1986: 117)

Де Крим за горами,

Де сонечко сяє,

Ой там моя мила

Голубка літає.

Закрилась від мене

Небом і землею,

А я сам зостався

Навік сиротою

Цілий день не їм я,

Уночі не сплю,

Одні тільки муки

У світі терплю.

А все через очі...

Коли б я їх мав,

За ті карі очі

Душу б я віддав.

Марусенько люба,

Пожалій мене,—

Візьми моє серце,

Дай мені своє!

Взяв би я бандуру

Та й загравав, що знав:

Через тії очі

Бандуристом став.

2. Niçin gelmedin

“Niçin gelmedin
 Ay çıktığında
 Ben seni beklerken?
 Atın mı yoktu,
 Yolu mu bilmiyordun,
 Annen mi koyuvermedi?”
 “Atım vardı,
 Yolu biliyordum,
 Annem de koyuverdi,
 En küçük kız kardeşim
 Büyümeyeydi,
 Eyeri sakladı.
 En büyük kız kardeşimse
 Eyeri buldu,
 Atımı eyerledi:
 “Git, abiciğim,
 O kızın yanına ki
 Seni bekledi” (Dey, 1986: 105-106)

“Ой чом не прийшов,
 Як місяць зійшов,
 Як я тебе ждала,—
 Чи коня не мав,
 Чи стежки не знав,
 Чи мати не пускала”
 “І коня я мав,
 І стежку я знав,
 І мати пускала,—
 Найменша сестра,
 Бодай не зросла,
 Сідельце сховала.
 Найстарша сестра
 Сідельце знайшла,
 Коня осідлала:
 “Ой їдь, братику,
 До дівчиноньки,
 Яка тебе ждала”

3. Oy bildirincik

Oy bildirincik,
 Küçücük ufacık,
 Küçücük ve ufacık
 Kırdan uçuyor
 Ve kamışı aralıyor, (2)
 Oy, doğanı arıyor,
 Doğanı arıyor. (2)
 “Parlayan doğancığım,
 Yakışıklı kozakçığım,
 Oy, kozakçığım benim
 Beni hor görüyorsun,
 Oy rüzgar dağı hor gördüğü gibi,
 Rüzgar dağı gibi, (2)
 Papatya vadiyi hor gördüğü gibi,
 Papatya vadiyi gibi, (2)
 Güneş diyarı hor gördüğü gibi,
 Güneş diyarı gibi,
 Oy güneş diyarı,
 Oy kozak kızı hor görüyor,
 Kozak kızı hor görüyor.”
 “Yetim kızım
 Geniş serme,
 Geniş serme,
 Daracık ser,
 Yanıma yaklaş
 Sen, kalbim benim!
 Konuşuruz
 Bu dünyada nasıl yaşayacağımızı,
 Bahsederiz
 Nasıl tasalanacağımızdan,
 Üzüleceğimizden.” (Dey, 1986: 97)

Ой перепеличка
 Мала-невеличка,
 Та мала й невеличка
 По полі літає
 Та комиш прогортає, (2)
 Ой сокола шукає,
 Та сокола шукає. (2)
 “Соколеньку ясний,
 Козаченьку красний,
 Та козаченьку красний,
 Гордуєш ти мною,
 Ой як вітер горою
 Та як вітер горою, (2)
 Ромен долиною
 Та ромен долиною, (2)
 А сонце країною
 Та сонце країною,
 Ой сонце країною,
 Ой козак дівчиною,
 Та козак дівчиною”.
 “Дівчино-сирото,
 Не стели широко,
 Та не стели широко,
 Постели узенько,
 Присунься близенько
 Та ти ж моє серденько!
 Та будем говорити,
 Як нам в світі жити,
 Та будем промовляти,
 Як нам горювати
 Та як нам горювати”

4. Değirmenin yanında kalabalak

Değirmenin yanında kalabalak,

Gilaburu çiçek açtı.

Genç kız bahçede uyumayı

Aklına koydu.

Oy gecelemeğe niyetlendi

Elmalar arasında,

Sohbeti duymak için

Erkekler arasında.

“Pişir, anne, akşam yemeğini,

Ben bahçeye gezmeye gideyim,

Horozlar üçüncü kez ötene dek

Eve dönerim”.

İlk horozlar öttü, ikinci horozlar ötüyor,

Tavuk gürk gürk ediyor.

Anne akşam yemeği yemeye çağırıyor,

Kızı istemiyor.

“Ye, annem benim,

Pişirdiklerini,

Çünkü gencecik çağında yemek

Artık haram oldu.” (Dey, 1986: 89)

Коло млина кременина,

Зацвіла калина.

Задумала в саду спати

Молода дівчина.

Ой же вона задумала

Поміж яблуньками,

Щоб почути розмовоньку

Поміж парубками.

“Вари, мати, вечеряти,—

Я йду в сад гуляти,

Треті півні проспівають —

Я вернусь до хати”.

Піють півні, піють другі,

А курка сокоче.

Кличе мати вечеряти,

А дочка не хоче.

“Ой вечеряй, моя мати,

Що ти наварила,

Бо вже ж мені, молоденькій,

Вечеря немила”.

5. Ben karanlık çayırda gilaburu değil miyim

Ben karanlık çayırda, hey, gilaburu değil miyim,

Ben babacığımın, hey, kızı değil miyim?

Babacığım öldü, hey, anneciğim de,

Artık zavallı ben, hey, sarılacak kime?

Zavallı ben, hey, kime sarılayım,

Yeşilcik bahçeye, hey, gidip de gezeyim

Yeşilcik bahçeye, hey, gidip de gezeyim

Kendime bir vişne tanesini koparayım,

çiyle ıslanayım.

Vişne ağaçcığını, hey, eğe eğe de

eğemedim,

Vişnenin dibine, hey, yatıp uyudum

Sevgilim geldi, hey, ben duymadım bile,

“Kalk, sevgilim, kalk da uyan,

Yüzük getirdim, hey, ona bir bak.

O yüzük ise, hey, sade değil,

O yüzük, hey, altından.” (Dey, 1986: 89-90)

Да чи я в темнім лузі, гей, не калина,

Чи я в свого батенька, гей, не дитина.

Да помер же мій батенько, гей, ще й матуся,

До кого ж я бідная, гей, прихилюся?

Та до кого ж я, бідная, гей,

прихилюся,

Піду в сад зелененький, гей,

проходжуся.

Да піду в сад зелененький, гей,

проходжуся,

Вирву собі вишеньку, гей, зарошуся.

Гнула, гнула, вишеньку, гей, не нагнула,

Лягла під вишенькою, гей, та й заснула.

Лягла під вишенькою, гей, та й заснула,

Прийшов мій милесенький, гей, я й не чула,

“Устань, устань, милая, встань та й проснися,

Приніс я колечко, гей, подивися.

А тоє колечко, гей, не простеє,

А тоє колечко, гей, золотее”

6. Kalbim, bana doğruyu söyle

“Kalbim, bana doğruyu söyle,
Bir bileyim,
Senin yanına büyük sevinçle mi
Geleyim?”

“Gel, gel canım benim,
Gelişine çok memnun olurum,
Sen yokken ben tüm gece
Kır güvercin gibi uğuldarım.”

“Galiba sen, sevgilim

İpekten yapılmışsın

Ki beni tuttun

Şafak sökene dek.”

“Oy yapılmışım, sevgilim,

Beyaz kumaştan ben.

Sadık sevgimle

Seni tutabildim.

Oy galiba sen, sevgilim,

Cezayir menekşesi suyunda yıkanmışsın,

Ki senden daha iyi, daha yakışıklı
olanlar varken

Asıl sen hoşuma gitmişsin.” (Dey,
1986: 91)

Скажи, скажи, сердце, правду

“Скажи, скажи, сердце, правду,

Нехай же я буду знати,

Чи з великою мені радістю

Та й до тебе прибувати?”

“Прибуди, прибуди, мій миленький,

Ой я тобі рада буду,

Я ж без тебе усю ніченьку,

Як сива голубка, гуду”.

“Ой десь же ти, моя мила,

Да з шовку ізвита,

Що ти мене та й додержала

Та й до білого світа”.

“Ой ізвита, мій миленький,

Та із білого білила.

Тим я тебе та додержала,

Що я вірно любила.

Ой десь же ти, мій миленький,

У барвінку купався,

Були луччі, були кращі,

А ти мені сподобався”.

7. Gılya gılya gri kazlar

Gılya gılya²³
 Gri kazlar.
 Bulandırmayın
 Marusya'nın yanındaki suyu.
 Vay ne gam, ne gam
 Niçin adam olmadım,
 İrmaktan ağır ağır yürüdüm
 De yüzümü yıkamadım.
 Oy döneyim de
 Yüzümü yıkayayım,
 Kızımın yüzüne
 Bakayım.
 "Hey dönme,
 Yüzünü yıkama,
 Sen, canım benim,
 Bu halinle hoşuma gitmiştin.
 Kuyum var
 Tahta perdemin dibinde,
 Beraber, kalbim,
 El yüzümüzü yıkayalım.
 Benim başörtüm
 İbrişimle işlenmiş.
 Yüzümüzü silelim canım,
 Dövülürsem de.
 Anne dövse de
 Sebebini bilirim,
 Senden dolayı canım,
 Tembelliğimden dolayı değil" (Dey,
 1986: 82-83)

Ой гиля, гиля,
 Сірії гуси.
 Не мутить водиці
 Коло Марусі;
 Ой горе, горе,
 Чом я не вдався ,
 Брів через річеньку
 Та й не вмивався.
 Ой завернуса
 Та й умиюся,
 На свою дівчину
 Хоч подивлюся.
 "І не вертайся,
 І не вмивайся,
 Ти ж мені, серденько,
 Т ак сподобався.
 В мене криниця
 П ід перела зом,
 Вмиємось, серденько,
 Обое разом.
 В мене хустина
 Шовками шита.
 Утремось, серденько,
 Хоч буду бита.
 Битиме мати —
 Знатиму за що:
 За тебе, серденько.
 Не за ледащо"

²³ Kazlara seslenme.

8.Oy kırdā kuyucuk var

Oy kırdā kuyucuk var,
 Soğuk suları,
 Orada kız yüzünü yıkıyordu,
 Genç bir kız, siyah saçlı.
 Yüzünü yıkayıp söz ediyordu,
 Kozakla konuşuyordu,
 Kızın yüzü elmacık gibi,
 Sütle gilaburu gibi
 Kahverengi gözüyle baktıkça,
 Kaşçığıyla oynadıkça
 Güler, konuşur
 Kozağın kalbi durur gibi olur. (Dey,
 1986: 83)

Ой у полі криниченька,—
 Там холодная вода,
 Там дівчина личко мила,
 Чорнявая, молода.
 Личко мила й говорила,
 Розмовляла з козаком,
 В неї личко — як яблучко,
 Як калина з молоком.
 Карим оком як погляне,
 Бровонькою не моргне,
 Слово скаже, засміється,
 А в козака серце мре.

9. Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm

Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm	Сумно мені, сумно,
Tuhaf bir duygu içime düştü	Дивно мені, дивно:
Ben sevgilimi görelî	Вже четвертий вечір
Dördüncü akşam oldu.	Милого не видно.
Görmüyorum, görmüyorum,	Не видно, не видно,
Yüzünü bile görmüyorum,	Ані не видати,
Tuna'ya bir yere	Десь поїхав в Дунай
Atı sulamaya gitmişti.	Коня напувати.
Beyaz kumda	На білім пісочку
İki izcik tanınır.	Два слідочки знати.
Bir izciği	А один слідочок
Yağız atın.	Коня вороного,
Öbür izciği	А другий слідочок
Sevgilimin izciği.	Мого миленького.
“Koyuver beni anneciğim,	“Пусти мене, мамцю,
Vişne bahçesine,	В вишневий садочок,
Gilaburudan	Та най я си вирву
Çiçek koparayım	З калини цвіточок.
Sevgilimin izciğini	Та най я закрию
Kapatayım.	Милого слідочок.
Rüzgar esmesin,	Щоб вітер не віяв,
Çiy düşmesin,	Щоб роса не спала,
Sevgilimi	Щоб мого милого
Başka bir yar sevmesin.” (Dey, 1986: 84)	Інша не кохала”

10. Oy kırdaki iki meşe ağacı duruyormuş

Oy kırdaki iki meşe ağacı duruyormuş,
 Dorukları birbirine eğilmiş, (2)
 Orada iki güvercin oturuyormuş.
 Üveymişler, üveymişler ve çayıra
 uçmuşlar,
 Geniş ovaya konmuş, düşmüş,
 Kanatlarıyla tüm ovayı örtmüş,
 Başlarıyla tüm kıyı bezemişler,
 Sesleriyle tüm ovayı güldürmüşler, (2)
 Sessizce konuşmuşlar:
 “Evli olmayanın derdi var,
 Ama daha da fena biri başkasını
 seviyorsa, (2)
 Seve seve kalbine bastırıyorsa:
 Kıy güvercinciğim benim,
 Vefalı kızcığım benim,
 Şimdi seninle ayrılacağımıza
 Hiç tanışmasaydık daha iyi olurdu.” (Dey,
 1986: 256)

Ой у полі стоїть два дубочки,
 Схилилися верхи до купочки,— (2)
 Там сиділо два голубочки.
 Гули, гули да в луг полетіли,
 Сіли, пали в глибокій долині,
 Крилечками всю долину вкрили,
 Головками весь степ украсили,
 Голосами весь діл звеселили, (2)
 Вони собі стиха говорили:
 “Горе, горе да нежонатому,
 Ой ще гірше, як хто кого любить, (2)
 Любить, любить, к серцю
 приголубить:
 Голубонько ти моя сивенька,
 Дружинонько ти моя вірненька,
 Лучче було нам з тобою не знаться,
 Ніж тепера з тобою розлучаться”.

11. Fındığı yuvarlarım

Fındığı yuvarlarım

Tarladan tarlaya,

Annem kaderimin

Ne olacağını sezemedi.

Acı kaderim benim, annem,

Pelinden daha acıdır...

Kuruttu, soldurdu kozak kızı

Rüzgar otu kuruttuğu gibi.

Bahçenin yarısı çiçek açıyor

Öbürü soluyor,

Kalbe ne kadar zor

Akşam gelince.

Bahçenin yarısı çiçekleniyor

Öbürü sarılıyor,

Kalbe ne kadar zor

Akşam geçince. (Dey, 1986: 86)

Покочу я горішечок

Од поля до поля,

Не вгадала моя мати,

Яка моя доли.

Гірка моя, мати, доля,

Гірша від полину..

Зсушив, зв'ялив козак дівку,

Як вітер: билину.

Половина садів цвіте,

Половина в'яне,

Трудно-нудно на серденьку,

Як вечір настане.

Половина саду цвіте,

Половина в'ється,

Трудно-нудно н а серденьку,

Як вечір минеться.

12. Kırmızı gilaburu beyaz çiçekler açtı

Kırmızı gilaburu	Червона калина
Beyaz çiçekleri açtı,	Білим цвітом цвіла,
Senin yüzünden kozak	Через тебе, козаче,
Beni annem dövdü.	Мене мати била.
Annem beni dövdü	Била мене мати
Dağ akçağacı çubuğuyla,	Яворовим прутом,
Genç askerle beraber	Щоб же я не стояла
Durmamam için.	З молодим рекрутом.
Ben ise duruyordum	Я ж собі стояла
Horozlar ötene dek,	Аж кури запіли,
Kapıya su döküyordum	На двері воду лляла,
Gıcırdamasın diye.	Щоби не скрипіли.
Anne uyumuyor	А мати не спала
Ve her şeyi duyuyormuş,	Та й все тее чула,
Beni azarlamamış	На мене не сварила,
Çünkü kendisi de gençken böyleydi.	Сама такою була.

(Dey, 1986: 88)

13. Kız kuğu çobanlığı yapıyordu

Kız kuğu çobanlığı yapıyordu

Yeşil ovanın yanında.

Oy talihim benim, kaderim

Yeşil ovanın yanında.

Ben kuğuları süreceğim

Tuna'ya, suya.

Oy talihim benim, kaderim,

Tuna'ya, suya.

Düşüncem böyle değil,

Kozağı sevdim.

Oy talihim benim, kaderim,

Kozağı sevdim.

Benim kuğularım

Doya doya yüzmüş artık,

Oy talihim, kaderim benim,

Doya doya yüzmüş artık.

Benim kahverengi gözlerim de

Kana kana ağlamış artık.

Oy talihim, kaderim benim,

Kana kana ağlamış artık (Dey, 1986:

81-82)

Пасла дівка лебеді

При зеленій леваді.

Ой доле, моя доле,

При зеленій леваді.

Пожену я лебеді

До Дунаю, до води.

Ой доле, моя доле,

До Дунаю, до води.

В мене думка не така,

Полюбила козака.

Ой доле, моя доле,

Полюбила козака.

А вже ж мої лебеді

Наплавалися.

Ой, доле моя, доле,

Наплавалися .

А вже ж мої карі очі

Та й наплакалися .

Ой доле, моя доле,

Та й наплакалися.

14. Oy gittim ben, oy gittim ben

Oy gittim ben, oy gittim ben

Oy gittim ben ovaya

Kırmızı gilaburu almaya.

Az sonra, az sonra,

Az çok sonra

Marusya ağlayarak geliyor.

Geliyor Marusya, geliyor Marusya,

Geliyor Marusya ağlayarak,

Elinde gilaburu tutarak

Onun peşinde, onun peşinde

Onun peşinde Vanuşa:

“Ağlama kalbim Marusya,

Yanıdayım, yanıdayım,

Seni seviyorum,

Anne öğrenene dek.

Anne öğrenince, öğrenince

Anne öğrendiğinde

Ayrılırız.”

“Ben seni, seni

Sevene dek

Neşeli geziyordum

Şimdi ise, şimdi ise

Her gün ağlıyorum

Seni görene dek” (Dey, 1986: 81)

Ой пішла я, ой пішла я,

Ой пішла я у долину

По червоную калину.

Перегодя, перегодя

И перегодя-годючи,

Йде Маруся плачучи.

Йде Маруся, йде Маруся,

Йде Маруся плачучи,

Калиноньку несучи,

А за нею, а за нею,

А за нею Ванюша:

“Не плач, серце Маруся,

Я з тобою, я з тобою,

Я з тобою люблюся,

Поки не зна матуся.

А як узна, а як узна,

А як узна матуся,

То й розійдемося”.

“Поки тебе, поки тебе

Поки тебе не любила,

Все весела я ходила.

А тепера, а тепера,

А тепера щодня плачу,

Поки тебе не побачу”.

15. Kaz niçin hüzünlü, kederli

Kaz niçin hüzünlü, kederli
 Niçin hüzünlü, üzüntülü, niçin neşesiz?
 Oy o nasıl neşeli olabilir,
 Nasıl sevinçler içinde yaşayabilir,
 Dün onun dişi kazı yanındaydı,
 Bugün yok, vurulup öldürülmüş
 Suda ölseydi o kadar acımadım,
 Ama kıyıda, sarı kumda canını verdi!
 Oy niçin yiğit hüzünlü, kederli,
 Niçin hüzünlü, üzüntülü, niçin neşesiz?
 Oy o nasıl neşeli olabilir,
 Nasıl sevinçler içinde yaşayabilir,
 Dün onun kızı vardı,
 Bugün yok, nişanlandı.
 Nişanlısı yad ellerden olsaydı bu kadar
 acıtmazdı,
 Ya komşu evden, dostumla nişanlandı.
 (Dey, 1986: 327)

Ой чом селезень смутен, не весел,
 Смутен, не весел, чом не радощен?
 Ой як же йому веселому быть,
 Веселому быть, у радощах жить;
 Учора була утінка його,
 Сьогодні нема, застреленая.
 Коли б на воді, не жаль би мені,
 А то з бережку, на жовтім піску!
 Ой чом молодець смутен, не весел,
 Смутен, не весел, чом не радощен?
 Ой як же йому веселому быть,
 Вселому быть, у радощах жить:
 Учора була дівчина його,
 Сьогодні нема, засватаная.
 Коли б з сторони, не жаль би мені,
 А то через двір, ще й товариш мій.

16. Su neden bulanık

Su neden bulanık,
 Dalga mı bulandırdı?
 Ben de niçin mahzunum şimdi,
 Annem mi beni dövdü?
 Annem beni dövmedi,
 Gözyaşlarım kendiliğinden akıyor,
 Sevgilimden hiç haberim yokken
 Sevmediğim birine beni istemeye
 geliyorlar.
 Gel, sevgilim, bir gör
 Ne azaplar çektiğimi!
 Sen kalbimde olduğun halde elimi
 Senin elinden ayırıyorlar
 Acele et sevgilim, kurtar beni
 Bu dayanılmaz beladan!
 Eğer sevmediğimle evlenirsem
 Yanıp mahvolurum! (Zıryanov, 1961:
 113-114)

Чого ж вода каламутна —
 Чи не хвиля збила?
 Чого ж і я смутна тепер,—
 Чи не мати була?
 Мене мати та не була,—
 Самі сльози ллються;
 Од милого людей нема,
 Од нелюба шлються.
 Прийди, милий, подивися,
 Яку терплю муку!
 Ти хоч в серці, та од тебе
 Беруть мою руку.
 Спіши, милий, спаси мене
 Од лютой напасти!
 За нелюбом коли буду,
 То мушу пропасти!

17. Sisın ardından hiçbir şey görünmüyor

Sisın ardında hiçbir şey görünmüyor,
 Sadece yeşil meşe ağacı görünüyor.
 O meşe ağacının dibinde kuyu vardı,
 Oradan kız suyu alıyordu.
 Ah, altın kovayı batırdı
 Kızcağızın kalbi ağrıdı.
 “Benim kovamı kim çıkarırsa
 Benimle ruşnika²⁴ basar”
 Gencecik kozak seslendi,
 (Kozanın altında yağızcık at):
 “Ben senin kovanı çıkarayım
 Ve seninle ruşnika adım atayım.” (Dey,
 1986: 307)

За туманом не видно нічого,
 Тільки видно дуба зеленого.
 Під тим дубом криниця стояла,
 Там дівчина воду набирала.
 Ах, втопила золоте відерце —
 Заболіло в дівчиноньки серце.
 “А хто ж моє відерце дістане,
 Той зо мною на рушничок стане”.
 Обізвався козак молоденький,
 (Під козаком — коник вороненький):
 “А я твоє відерце достану
 І з тобою на рушничок стану”.

²⁴ Ruşnik, işlemeli ya da dokumalı deseni olan dekoratif kumaş parçası, geleneksel olarak evin süslenmesinde, Ukrayna halk törenlerinde kullanılmaktadır.

18.Oy sen, vişnecik, sen, kırazcık

“Oy sen vişnecik, sen kırazcık,
Sen ne zaman filizlendin, ne zaman
büyüdün?” (2)

“Ben ilkbaharda filizlendim, yazın
büyüdüm,

Tuna nehrine eğildim”. (2)

“Tuna nehrine eğildin,

Oy niçin sen, canım, kederlendin?” (2)

“Kederlendim ben dün tek başıma
durduğum için.

Akşamın geç vaktinde yalnızca
durduğum için. (2)

Akşamın geç vaktinde yalnızca durup

Seni, kalbim benim, beklediğim için.”

(2) (Derleyen: A. Fikaniuk)

“Ой ти вишенько, ти черешенько,
Ой коли ти зійшла, коли виросла?”

(2)

“Я весною зійшла, літом виросла,
На Дунай, на ріку похилилася.” (2)

“На Дунай, на ріку похилилася,

Ой чого ти, душа, зажурилася?” (2)

“Зажурилася я, що стояла сама.

Що стояла сама пізно звечора. (2)

Що стояла сама пізно звечора,

Дожидала тебе, моє серденько.” (2)

19. Bahçede olmayan, gül değildir

Bahçede olmayan, gül değildir,
 Bahçede olan, güldür.
 İki kızı seven, sevgili değildir,
 Tek kızı seven, sevgilidir.
 İki kızı seven, sevgili değildir,
 Tek kızı seven, sevgilidir.
 Sevgilim tek beni seviyor,
 Onun benim olduğunu sanıyordum.
 Evde herkes beni azarlıyor,
 Sen ise, sevgilim, bana acı.
 Evde herkes beni azarlıyor,
 Sen ise, sevgilim, bana acı.
 Sana acıdım, sevgilim,
 Seni almayı düşünüyor olsaydım eğer.
 Bir ay sonra ya da daha erken
 Seni bırakırım.
 Bir ay sonra ya da daha erken
 Seni bırakırım.
 Bırakıyorsun beni, sevgilim,
 Bırakıyorsun, bırak!
 Aramızda olanları ise
 Kimseye anlatma.
 Aramızda olanları ise
 Kimseye anlatma.
 Bahçede olmayan, gül değildir,
 Bahçede olan, güldür.
 İki kızı seven, sevgili değildir,
 Tek kızı seven, sevgilidir.
 İki kızı seven, sevgili değildir,
 Tek kızı seven, sevgilidir. (Derleyen: A.
 Fikaniuk)

Не та ружа що за садом
 А та ружа, що в саду.
 Не той милий, що двох любить,
 А той милий, що одну.
 Не той милий, що двох любить,
 А той милий, що одну.
 Мене милий одну любить,
 Я ж думала, що він мій
 Мене дома усі сварять,
 А ти, милий, пожалій.
 Мене дома усі сварять,
 А ти, милий, пожалій.
 Пожалів б тебе, мила,
 Якби ж думав тебе брать.
 Через місяць або й раніше
 Тебе буду покидать.
 Через місяць або й раніше
 Тебе буду покидать.
 Покидаєш мене, милий,
 Покидаєш, покидай!
 А що було поміж нами
 Нікому не вповідай.
 А що було поміж нами
 Нікому не вповідай.
 Не та ружа що за садом,
 А та ружа, що в саду.
 Не той милий, що двох любить,
 А той милий, що одну.
 Не той милий, що двох любить,
 А той милий, що одну.

20. Ufak bir ırmak akıyor

Ufak bir ırmak akıyor,
 Gidip atlayayım.
 Ver beni annem benim
 İstedğim kişiye.
 Ver beni annem benim
 Düşündüğüm kişiye,
 Onunla başım belada olursa da
 Sana anlatmam.
 Sen isterdin ve dilerdin
 Benim sevmemi
 Zengin birini,
 Kendime seçtiğim birini değil.
 Fakat senin kendi iraden
 İşe yaramaz,
 Çünkü benim sevgilimi
 Kalbim unutmaz.
 O ise zengin değil annem,
 Ben bundan korkmam.
 Çünkü benim evleneceğim biri
 Beni sever.
 Deme, anneciğim,
 “Böyle bir şey olmaz!”
 Sevdiğimle olmamı
 Nasip et Tanrı'm! (Dey, 1986: 304)

Тече річка невеличка,
 Піду, перескочу.
 Віддай мене, моя мати,
 За кого я хочу.
 Віддай мене, моя мати,
 За кого я важу,
 Най ми буде з а ним лихо,
 Я тобі не скажу.
 Ти би хтіла і зичила,
 Щоби я кохала
 Багатого, а не того,
 Що-м собі обрала.
 Але з твоєї власней волі
 Нічого не буде,
 Бо мого миленького
 Серце не забуде.
 А він, мати, небагатий, —
 Не боюся того,
 Бо то мене той кохає,
 Що піду за нього.
 Не кажи ми, матусенько, —
 “Те бути не може!”
 Ой той мене буде кохав,
 Благослови, боже!

21. Yüz, yüz, kuğucuk

Yüz, yüz kuğucuk	Плавай, плавай, лебедоньку,
Mavi denizde,	По синьому морю,
Büyü, büyü, kavak ağaççığı,	Рости, рости, тополенько,
Hep yukarıya!	Все вгору та вгору!
Büyü ince ve yüksek	Рости тонко та високо
Ta bulutlara kadar,	До самої хмари,
Tanrı'ya sor benim bekleyip	Спитай бога, чи діждуся,
Eşime kavuşup kavuşmayacağımı.	Чи не діждусь пари.
Büyü kalbim, bir bak	Рости, серце, подивися,
Mavi denizin öte kıyısına,	За синєє море:
O tarafta benim kaderim,	По тім боці — моя доля,
Bu tarafta kederim benim.	По сім боці — горе.
Oranın bir yerinde kara kaşlı sevgilim	Там десь милий чорнобривий
Kırda geziyor,	У полі гуляє,
Bense ağlıyorum, ömrümü harcıyorum,	А я плачу, літа трачу,
Onu bekliyorum.	Його виглядаю.
Söyle ona kavak ağaççığım	Скажи йому, тополенько,
İnsanların güldüğünü,	Що сміються люди;
Söyle ona öleceğimi	Скажи йому, що загину,
Gelmezse eğer!	Коли не прибуде!
Beni annem kendisi istiyor	Мене мати сама хоче
Toprağa gömmeyi...	В землю заховати...
Onun başçığına	А хто ж її головоньку
Bakacak olan kim ki?	Буде доглядати?
Büyü kalbim, bir bak,	Рости, серце, подивися,
Eğer yoksa ağlarsın	Як нема — заплачеш
Güneş doğmadan önce,	До схід сонця ранесенько,
Kimsenin görmemesi için.	Щоб ніхто не бачив.
Kim bakacak, halini soracak,	Хто догляне, розпитає,
İhtiyarlığında yardım edecek?	Ва- старість поможе.
Annem benim, kaderim benim!	Мамо моя, доле моя!
Tanrı'm, yüce Tanrı'm! (Dey, 1986: 301-302)	Боже милий, боже!

22. Salatalığı ektim

Salatalığı ektim

Irmak sularına yakın yerde,

Suladı salatalıkları

Gözyaşlarım ince ince.

Büyüyün, büyüyün salatalıklar,

Dört yapraklı!

Üç akşam oldu

Ben sevgilimi görel!

Dördüncü akşam gördüm

Sürüyü sürerken,

“İyi akşamlar” diyemedim

Annemin yanındayken.

Kanatları mavimsi kır kartal uçuyor,

Uçarken vakvak ediyor.

“Kızıcığa iletin ki

Adıma üzülmesin,

Uğruma ağlamasın,

Tıpkı benim de üzülmediğim gibi

Birine varsın kız,

Ben de evleneyim biriyle!”

“Acı kader

Evlendirsin seni,

Küçük bebek

Bağladı ellerimi!” (Zıryanov, 1961:

127-128)

Посадила огірочки

Близько над водою,

Поливала огірочки

Дрібного сльозою.

Ростить, ростить, огірочки,

В чотири листочки!

Не бачила миленького

Аж три вечорочки!

На четвертий побачила,

Як череду гнала,

Не сказала “добри вечір”,

Бо мати стояла.

Летить орел сизокрилий

Та й, летячи, кряче.

“Перекажи дівчиноньці,

Що за мною плаче,

Нехай вона та й не плаче,

Бо я не журюся;

Нехай вона заміж іде,

А я ожениюся!”

“Бодай тебе та й женила

Лихая година,—

Ізв’язала мені руки

Малая дитина!”

23. Kozak savaşı gidiyordu

Kozak savaşı gidiyordu,
 Sevgilisiyle vedalaşıyordu:
 “Hoşça kal sevgilim, kara kaşım,
 Gurbet eline gidiyorum.
 Orada öz vatanım uğruna
 Kır ortasında ölürüm belki,
 Karanlık gece gözlerimi kapatırlar,
 Karanlık mezarda dinlenirim.”
 İyi insanlar zorlukla
 Güzel kızı aldılar,
 Kır ortasındaysa kavak eğiliyor
 Ta kozağın mezarına (Dey, 1986: 272)

Їхав козак на війноньку,
 Прощав свою дівчиноньку:
 “Прощай, любенька, чорнобривенька,
 Я йду в чужу сторононьку.
 Там десь за рідну країну,
 Може, я в полі загину,
 Закриють очі темної ночі,
 В темній могилі спочину”.
 Добрії люди насилу
 Взяли нещасну дівчину,
 А серед поля гнеться тополя
 Аж на козацьку могилу.

24. Niçin çiçek açmıyorsun sarı safran

Niçin çiçek açmıyorsun, niçin meyve
vermiyorsun

Sen, sarı safran?

Oy, kalbim ağlıyor

Akşam olunca.

Oy, kalbim ağlıyor

Senin için sevgilim,

Birbirimizi ne kadar çok sevdiğimizi

Hatırladıkça.

Yapraklanan bahçelerin hepsi

Çiçek açmıyor,

Birbirini sevenlerin hepsi

Evlenmiyor.

Bahçelerin yarısı çiçekleniyor,

Yarısı yapraklanıyor,

Üçüncü yarısı ise

Sevda acısından ölüyor. (Dey, 1986: 261)

Чом не цвієш, чом не родиш

Ти, жовтий шафране?

Ох як мені тяжко-нудно,

Як вечір настане.

Ох як мені тяжко-нудно

За тобою, мила,

Як згадаю, що тя любив

І ти мня любила.

Не всі тії сади цвітуть,

Що ся розвивають;

Не всі тії поберуться,

Що ся закохають.

Половина садів цвіте,

Друга — розвиває,

А третя за коханням

З жалю умирає.

25. Güvem eriği çiçek açıyor

Güvem eriği çiçek açıyor,
 Çiçekler dökülüyor,
 Aşk bilmeyen
 Derdi de bilmiyor.
 Ben ise, gencecik olmama rağmen
 Artık dert çektim.
 Akşam yemeğimi bitiremedim,
 Uykumu alamadım.
 Sandalyeyi alırım,
 Pencerenin kenarına otururum,
 Gözlerim hala uyuklamadan
 Güneş doğuyor.
 Uyuklasanız da uyuklamasanız da
 Uyuyamazsınız.
 Bir yere gitti sevgilim
 Başka bir kızı aramaya.
 Gitsin, gitsin,
 Dönmesin,
 Tanrı ona mutluluk vermez
 Her nereye giderse.
 Gözlerim, gözlerim benim,
 Ne yaptınız siz?
 Diğer insanların yanından geçtiğini
 Niçin sevdiniz? (Dey, 1986: 234)

Цвіте терен, цвіте терен,
 А цвіт опадає,
 Хто в любові не знається,
 Той горя не знає.
 А я, молоденька,
 Вже горя зазнала,
 Вечероньки не доїла,
 Нічки не доспала.
 Візьму я крісельце,
 Сяду край віконця,
 Іще очі не дрімали,
 А в-же сходить сонце.
 Хоч дрімайте, не дрімайте —
 Не будете спати,
 Десь поїхав мій миленький
 Іншої шукати.
 Нехай їде, нехай їде,
 Нехай не вернеться,
 Не дасть йому господь щастя,
 Куди повернеться.
 Очі мої, очі мої,
 Що ви нарobili,
 Що всі люди обминали,
 А ви полюбили?

26. Yeşil meşe, yeşil meşe

“Yeşil meşe, yeşil meşe
Eğer senin yanında olan
Akağacı keserlerse
Üzülmez misin?”

“Oy yeşil olan ben
Nasıl üzülmeeyim ki,
Benim yeşil yapraklarımı
Kim koruyacak ki?”

“Oy sen, gencecik kozak,
Üzülmez misin
Senin sevdiğin kızı
Başka birine isterlerse?”
“Oy gencecik ben
Nasıl üzülmem ki
Çocukluğumdan beri sevdiğim kızı
İnsanlar başka biri için aldılarsa?” (Dey,
1986: 321)

“Зелений дубе, зелений дубе,
Чи не жаль тобі буде,
Як ізрубають тую березу,
Що близько тебе буде?”

“Ой як же ж мені, зелененькому,
Ой як же ж не жаль буде,
А хто ж мої зелені листи
Та й зберігати буде?”

“Ой ти, козаче, ти, молоденький,
Чи не жаль тобі буде,
Як засватають твою дівчину,
Що тобі мила буде?”
“Ой як же ж мені, молоденькому,
Ой, як же ж не жаль буде,
Що любив-кохав дівчину змалу,
Та й засватали люде?”

27. Oy kozak kırdan vardı

Oy kozak kırdan vardı,
 Atını dağ akça ağacına bağladı,
 Kendisi mavi denize gitti,
 Büyük acısından ağladı.
 “Yolumuz bedbaht atım,
 Kızım benim nişanlanmış.
 Ey Pazar günü çabuk gelsin
 İnsanları kızı istemeye yollarım,
 Kendimse pencerenin dibine oturup
 Kızın neler söyleyeceğini dinlerim.”
 Kız odada geziniyor
 Beyaz ellerini kalbine bastırıp kırıyor,
 Annesine yavaşça sesleniyor:
 “Oy anneciğim, akıl hocam sensin,
 Bana öğüt ver, insanlara ne demeliyim?
 Canlı mı ölmeliyim
 Güzü mü beklemeliyim?
 Sevmediğim biriyle yaşayacağıma, annem,
 Yaş toprakta çürüsem daha iyi.
 Sevmediğim birine ruşnikları vermektense
 Ecel şerbeti içsem daha iyi.” (Dey, 1986:
 318)

А приїхав козаченько з поля
 Та прив’язав коня до явора, (2)
 А сам пішов до синього моря, (2)
 Став заплакав з великого горя.
 “Нещаслива нам, коню, дорога,
 Засватана дівчинонька моя.
 Коли б мені неділі діждати,
 Пошлю людей дівчину сватати, (2)
 А сам піду під вікно слухати, (2)
 Ой що буде дівчина казати”.
 А дівчина по світлоньці ходить,
 До серденька білі ручки ломить, (2)
 До матінки стихенька говорить:
 “Ой матінко, порадице в хаті,
 Порадь мені, що людям казати?
 Ой чи мені живою вмирати,
 Он чи мені до осені ждати?
 Краще, мати, в сирій землі гнити,
 А як мені із нелюбом жити.
 Краще мені на лавці лежати,
 Як нелюбу рушники давати”.

28. Guguk kuşu ötmeye koyuldu

Guguk kuşu ötmeye koyuldu
 Köşedeki ambarın üzerinde.
 Genç kız ağlamaya koyuldu
 Baba evinin eşiğinde.
 “Ötme, ötme, guguk kuşu,
 Köşedeki ambarın üzerinde,
 Ağlama, ağlama, genç kız,
 Baba evinin eşiğinde.”
 Eve su getirdi,
 Omuz sırtığı yaylanıyor,
 “Niçin, niçin, annem benim,
 Beni kimse istemeye gelmiyor?”
 “Zengin istemez, kızım,
 Cüret etmez fakir .
 Senin sarı saç örgün
 Otlarla yeşerir.”
 Guguk kuşu ötmeye koyuldu
 Köşedeki ambarın üzerinde.
 Genç kız ağlamaya koyuldu
 Baba evinin eşiğinde (Dey, 1986: 296-297)

Закувала зозуленька
 На стодолі на розі;
 Заплакала дівчинонька
 В батька на порозі.
 “Не куй, не куй, зозуленько,
 На стодолі на розі,
 Не плач, не плач, дівчинонько,
 В батька на порозі”.
 Внесла воду вона в хату,
 Коромисло гнеться,
 “Чом до мене, моя мати,
 Ніхто не пришлеться?”
 “Багач, дочко, не захоче,
 Бідний не посміє.
 Нехай твоя руса коса
 Зіллям зеленіє”.
 Закувала зозуленька
 На стодолі на розі;
 Заплакала дівчинонька
 В батька на порозі.

29.Orası dağ, burası dağ

Orası dağ,
 Burası dağ
 O dik dağlar arasından
 Yıldız çıkıyordu.
 Oy o, yıldız değildi,
 Parlak bir yıldız değildi,
 O benim genç kızım
 Su almaya gidiyor idi.
 Ben onun peşine
 Yıldızın peşineymiş gibi düştüm,
 Açık kırdan kır atla,
 Tuna'nın boyunca:
 "Kızım benim,
 Atıma su ver
 Ahşap kuyudan,
 Dolu kovayla."
 "Kozakçığım benim,
 Senin olsam
 Atını dizginlerinden tutup
 Onu sulardım."
 "Kız benim,
 Ata bin,
 Açık kırdan
 Avluma doğru gideriz.
 Benim avlumda
 Ne od var ne ocak,
 Tek bir gilaburu ağaççığı var
 Ki hala bir çiçeği olmadı."
 "Gilaburum benim,
 Niçin çiçek açmadın?"
 "Kış çok soğuktu,

І відтіль гора,
 І відсіль гора;
 Поміж тими крутими горами
 Сходила зоря.
 Ой то ж не зоря,
 Ой то ж не ясна,
 То ж моя молода дівчина
 По водицю йшла.
 А я за нею,
 Як за зорею, —
 Чистим полем, сивим конем
 Понад Дунаєм:
 "Дівчино ж моя,
 Напій мого коня
 З рубленої та криниченьки,
 З повного відра".
 "Козаченьку ж мій,
 Як би я твоя,
 Взяла б коня за повода
 Та й напоїла"
 "Дівчино ж моя,
 Сідай на коня,
 Поїдемо чистим полем
 До мого двора.
 А в мого двора
 Нема ні кола —
 Тільки стоїть куш, калини,
 Та й та не цвіла".
 "Калино ж моя,
 Чом ти не цвіла?"
 "Холодная та зима була —

Çiçeklerimi soldurdu.”

“Kızım benim,

Niçin gelin olmadın?”

“Tüm Ukrayna’yı gezdim,

Kendime eş bulamadım.”

“Sen, kozakçığım benim,

Niçin evlenmedin?”

“Kırım’a gittim, geciktim,

Bu yüzden evlenmedim.” (Dey, 1986:

294)

Цвіт пов’ялила”.

“Дівчино ж моя,

Чом заміж не йшла?”

“Всю Україноньку сходила —

Пари не найшла”.

“Козаченьку ж мій

Чом не женився?”

“Й у Крим ходив, забарився —

Тим не женився”.

30. Küçük karga yardan uçarak geçiyor

Küçük karga yardan uçarak geçiyor,	Летить галка через балку
Uçarken garklıyor,	Та й, летючи, кряче,
Genç bir kız	Молодая дівчинонька
Korulukta gezip ağlıyor.	Ходить гаєм, плаче.
Annesi onu	її мати не пускає
Ne sabah kuyuya,	Вранці до криниці,
Ne keten toplamaya, ne çavdar biçmeye,	Ні льону брать, ні жита жать,
Ne akşam eğlencelerine koyuveriyor.	Ні на вечорниці.
Bir Pazar günü geç saatlerde	А в неділю раз пізенько,
Annesi uyuyakalmışken	Як ненька заснула,
Kız hayatta ilk kez duyuyormuş gibi	Вийшла слухать соловейка,
Bülbülün ötüşünü dinlemeye çıktı.	Мов зроду й не чула.
Çıktı, söğüt ağacının dibinde durup	Вийшла, стала під вербою
Suya bakmaya daldı:	Та й дивиться в воду:
“Annem, annem, ne kadar zor,	“Тяжко, мати, важко, мати,
Niçin bana güzelliği verdin?	Нащо дала вроду?
Verdin, annem, kara kaşları,	Дала, мати, чорні брови,
Kahverengi gözleri,	Дала карі очі,
Bana her şeyi verdin,	Усе дала, усе дала,
Bahtı vermek istemezsin” (Dey, 1986: 174)	Долі дати не хочеш”.

31. Kırmızı gilaburu, niçin çayırda duruyorsun?

Kırmızı gilaburu, niçin çayırda
duruyorsun?

Kuraktan mı korkuyorsun, dallarına mı
acıyorsun?

Kuraktan korkmuyor, dallarıma
acımıyorum,

Nasıl çiçek açacağımı düşünüyorum.

Kırmızı çiçek açsam beni kırarlar,

Mavi çiçek açsam ağlarlar.

Kaderim, kaderim, sesim nereye gitti?

Mavi çiçekte mahzun mahzun saklandı.

Gideyim, gideyim o çiçekleri toplamaya,

Ailem dağıldı, nereye koşayım
aramaya?

Başlarım mektupları yollamaya,

Nerede olduğu haberini gönderirler mi
bana?

Kırmızı gilaburu, kararmışsın,

Yağmuru mu istiyor, rüzgardan mı
korkuyorsun sen?

Rüzgardan korkmuyor, yağmuru
istemiyorum,

Kimi sadakatle seviyorsam onunla
ölüyorum. (Dey, 1986: 136)

Червона калино, чого в лузі стоїш?

Чи си суші боїш, чи гілля жалуєш?

Суші ся не бою, гілля не жалую,

Тільки розважаю, як зацвісти маю.

Зацвіту червоно — будуть ми ломати,

Зацвіту синенько — будуть всі

плакати.

Доле моя, доле, де ж мій голос дівся?

В синенькім цвіточку сумненько

розцвівся.

Ой піду ж я, піду тих цвіток збирати,

Розійшлась родина — де її шукати?

Ой стану я, стану листи одсилати,

Чи не дасться вона де мені чувати?

Червона калино, чого-сь почорніла,

Чи дощу бажаєш, чи вітру боїшся?

Вітру не боюся, дощу не бажаю,

Кого вірно люблю, то з тим й умираю.

32. Kimin o at ki yelesi kır?

Kimin o at	Ой чий то кінь стоїть,
Ki yelesi kır?	У його біла грива?
Genç bir kız (2)	Сподобалась мені (2)
Hoşuma gitti.	Молода дівчина.
O kızdan ziyade	Не так та дівчина,
Onun yüzünü beğendim,	Як її личенько,
Uzat bana, kız (2)	Подай ми, дівчино, (2)
At üzerine elini.	На коня рученьку.
Ben elimi uzattım,	Я ручку подала,
İki kelime eyledim,	Два слова сказала,
Keşke, keşke ben (2)	Ой лучче б я була (2)
Aşkı bilmeseydim.	Кохання не знала.
Çünkü o aşk	Бо тєє кохання
Akşamdan sabaha dek	З вечора до рання:
Güneş doğduğunda (2)	Як сонечко зійде, (2)
Aşk da biter. (Dey, 1986: 132)	Кохання розійде.

33. Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin

“Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin,
Niçin akşam yanıma çıkmadın sen?” (2)
“Oy senin yanına ben nasıl çıkayım,
Etrafta hep düşmanlar var, bizi
kınarlar.” (2)
“Oy kınasınlar, istediklerini yapsınlar,
Öyle vakit gelir ki dili tutulur onların”
(2)
“Dilleri tutulana dek bizi bednam
ederler,
Gencecik beni ebediyete kadar
ağlatırlar.” (2)
“Oy sen, kız, kırmızı gilaburusun,
Sana bakmak bana ne kadar hoştur! (2)
Oy sen, kız, katmerli gülsün,
Sana bakmam ne kadar güzeldir! (2)
Turna balığı için susuz yaşamak nazıl
zorsa
Bana da, kızım, sensiz yaşamak güçtür.
(2)
Turna balığı nasıl susuz yaşayamazsa
Ben de sensiz, kalbim, yaşayamam.” (2)
“Ben de seni seviyorum, bunu herkes
bilir,
Tanrı’m, bizi ayırmak isteyen düşmanı
cezalandır.” (2) (Dey, 1986: 176)

“Ой ти, дівчино, горда та пишна,
Чом ти до мене звечора не вийшла?”
(2)
“Ой як я маю до тебе ходити,—
Кругом живуть вороженьки, будуть
нас судити”(2)
“Ой нехай судять, вони волю міють,
Прийде пора-годинонька, вони
поніміють”. (2)
“Поки поніміють, а слави убавлять,
Навік мене, молодую, плакати
заставлять”. (2)
“Ой ти, дівчино, червона калино,
Як же мені та на тебе дивитися мило!
(2)
Ой ти, дівчино, повная роже,
Як же мені та на тебе дивитися гоже
(2)
Як щуці-рибі та без води трудно,
Так мені, дівчинонько, та без тебе
нудно. (2)
Як щуці-рибі та без води тяжко,
Так мені, серце моє, та без тебе
важко”. (2)
“Я тебе люблю, всяк про тебе знає,
Карай, боже, вороженька, що нас
розлучає”. (2)

34. Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola

“Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola
 Gel, kozak, tarlama
 Biberiye kokusunu alalım,
 Al yanaklı yüzden birbirimizi öpelim.”
 “Allığından ne bana,
 Senden lütfu görmüyorum,
 Senden ziyade senin ailenden,
 Es, rüzgar, derin vadiden!”
 Rüzgar esiyor, esiyor, köknarı sallıyor,
 Kozak kıza ince yazıyla mektuplar
 yazıyor.
 Yazıyor, beyaz elleriyle yazıyordu,
 Azgın yellerle kıza yolluyordu.
 Üç yıldır kıza kur yaptı,
 Annesi o kızı almasına razı olmadı.
 Annesi de değil, en küçük kız kardeşi
 karşı durdu:
 “Talihsiz büyüyen o kızı alma,
 ağabeyim,
 Talihsiz büyüdü, mutluluğu olmadan
 dünyaya geldi,
 Eşin olmak onun nasibi değildir.” (Dey,
 1986: 162)

“Дай, боже, звечора погодніку,
 Прийди, козаче, к моему городоньку
 Понюхаєм зіллячка розмаринного,
 Поцілуємся з личенька рум’яного”.
 “Що мені по твоїй рум’яності,
 Нема мені од тебе приязності,
 Не так од тебе, як од твоєї
 родиноньки,—
 Повінь, вітре, з глибокої
 долиноньки!”
 Вітер віє, вітер віє, ялину колише;
 Козак до дівчини дрібні листи пише.
 Писав він, писав білими рученьками,
 Одсилає до дівчини буйними вітрами.
 Залицявся козак на три літа до
 дівчини,
 Не сказала мати теї дівчини брати.
 Не так мати, як найменшая сестра:
 “Не бери, брате, дівча без долі зросла,
 Без долі зросла, без щастя родилася:
 Вона тобі, брате, дружиною не
 судилася”.

35. Erik bahçesinde

Erik bahçesinde

Yukarıdan erik düşmüş.

Çıkar mı, çıkmaz mı

Kara kaşlım benim? (2)

Armut bahçesinde

Yukarıdan armut düşmüş.

Çıkar mı çıkmaz mı

Cıvıldaayan kızım benim? (2)

Elma bahşetsindi

Yukarıdan elma düşmüş.

Çıkar mı, çıkmaz mı

Tatlım benim? (2) (Dey, 1986: 48)

А в садочку сливовому

Впала згори сливка.

Ой чи вийде, чи не вийде

Моя чорнобривка? (2)

А в садочку грушевому

Впала згори грушка.

Ой чи вийде, чи не вийде

Моя щебетушка? (2)

А в садочку яблуневім

Впало згори ябко.

Ой чи вийде, чи не вийде

Моє солодятко? (2)

36. Rüzgar esiyor, güneş ısıtıyor

Rüzgar esiyor, güneş ısıtıyor

Genç kız ise gülü ektiyor. (2)

Gülü ektiyor, gül sürüyor:

Kızın yanına kozak geliyor. (2)

“Kızım benim, kalbim benim,

Rüyamda yüzünü gördüm, (2)

Hem yüzün, hem kendin

Kağıtta çizilmiş. (2)

Kağıtta, yaprakta

Ki gölgelikte oturuyormuşsun. (2)

Oturuyor, şarkı söylüyormuşsun,

Gömlek nakış işliyormuşsun. (2)

Nakış işlemiş, süslemişsin,

Bana hediye etmişsin. (2)

Seni, kız, kalbim benim,

Ne zaman karşılayacağımı sormuşum.”

(2)

“Bekle, kozak, hayalim benim,

Akşam gelsin, (2)

Güle çiy düşsün,

Rüyan sana doğruyu diyor” (2) (Dey,

Romanets, 1968: 316-317)

Вітер віє, сонце гріє,

А дівчина рожу сіє. (2)

Рожу сіє, рожка сходить,

До дівчини козак ходить: (2)

“Ой дівчино, серце моє,

Снило ми ся личко твоє, (2)

І личенько, і ти сама

На папері змальована. (2)

На папері, на листочку,

Що сиділа в холодочку. (2)

Що сиділа та й співала,

Та й сорочку вишивала. (2)

Вишивала, циркувала

Та й мені подарувала. (2)

Я спитав, коли зустріну

Тебе, серденько, дівчину”. (2)

“Жди, козаче, моя мріє,

Най надворі звечоріє, (2)

Най на рожі роса ляже,—

Правду тобі сон твій каже”. (2)

37. Dağa, dağ üzerine rüzgar esiyor

Dağa, dağ üzerine

Rüzgar esiyor.

Orada kız su taşıyıp

Fındığı suluyor. (2)

Suluyor kızcık

Fındık içini...

Güneş aşağıda, akşam yaklaşıyor,

Gel, kalbim benim! (2)

Dağda, dağda

Danalar otluyor:

Durup bakayım, göreyim,

Sevgilimin evi nerede (2)

Bir ev dağın arkasında,

Öbürü ikincisin arkasında,

Sen seni özlediğim kadar

Beni özlüyor musun? (2) (Dey, 1986:

55)

Ой по горі, ой по горі

Вітрець повіває,

Там дівчина воду носить,

Горіх поливає. (2)

Поливає дівчинонька

З горіха зеренце...

Сонце низько, вечір близько —

Прийди, моє серце! (2)

Ой по горі, ой по горі

Пасуться телята:

Стану-гляну, подивлюся,

Де милого хата. (2)

Одна хата за горою,

Друга — за другою,

Чи тужиш ти так за мною,

Як я за тобою? (2)

38. Yeşil katran

“Yeşil katran²⁵,
 Bol çiçek açma,
 Akşam olunca
 Kalp da hüzünleniyor.
 Yürü atım, yürü atım,
 Taş dağından,
 Kara kaşı olan
 O kızın yanına.”
 “Eğer eşim olmayı
 İstemiyorsan kızcığım,
 Bana öyle bir ilaç ver ki
 İçince seni unutayım.”
 “Böyle bir ot var bende,
 Avlunun yanında bitiyor,
 Eğer içmen için sana veririm
 Bir yıla kadar unutursun beni.
 Böyle bir ot var bende,
 Bahçe kapımın dibinde,
 Sana içmeye veririm eğer
 Hemen unutursun.
 Böyle bir otum var,
 Evimin yanında bitiyor,
 Sana içmeye onu versem eğer
 İsmimi unutursun.”
 “İçerim, içerim,
 Bir damlacık da olsa kaçırmam,
 Dünyaya gözlerimi kapatıncaya kadar
 Seni unutmam” (Dey, 1968: 110-111)

“Ой не цвіти буйним цвітом,
 Зелений катране,
 Тяжко-важко на серденьку,
 Як вечір настане.
 Ступай, коню, ступай, коню,
 З гори кам'яної,
 До тієї дівчиноньки,
 Що чорнії брови.
 Як не хочеш, дівчинонько,
 Дружиною бути,
 То дай мені таке зілля,
 Щоб тебе забути.”
 “Єсть у мене таке зілля,
 Росте біля току,
 Як дам тобі напиться —
 Забудеш до року.
 Єсть у мене таке зілля
 Біля перелазу,
 Як дам тобі напиться —
 Забудеш одразу.
 Єсть у мене таке зілля,
 Росте біля хати,
 Як дам тобі напиться —
 Й забудеш, як звати.”
 “Буду пити, буду пити
 І краплі не впусу,
 Хіба тоді я забуду,
 Як очі заплющу”

²⁵ Lahanagiller bitki familyasına ait, Ukraynaca ismi katran Latincesi Crambe olan bir bitki çeşididir.

39. Oy ay, aycığım, kimseye ışık verme

“Oy ay, aycığım, kimseye ışık verme
 Sadece eve dönen sevgilime ver.
 Oy ay, aycığım, ambarın gerisine çekil,
 Sevgilim ile az konuşayım ben.
 Oy bulutun ötesine girdiğinde karanlıkta
 dolgun ol
 Bense durup ağlayarak söylerim
 “Sevgilim bana ihanet etti”.
 Dağdan at arabaları yuvarlanıyordu da
 vadide durdu.
 Hoşlanıyorduk, sevişiyorduk da kestik.
 Hoşlanıyorduk, sevişiyorduk, anne de
 bilmiyordu.
 Şimdi ise kara bir bulut gibi ayrıldık.
 İki kuğu suda gün geçirip geceliyor,
 Seninle, canım, beraber olmayacağımızı
 kalbim seziyor.”
 “İki kuğu suyun üzerinde, ikisi de beyaz,
 Beraber oluruz, canım, henüz genciz
 çünkü.” (Dey, 1986: 252)

“Ой місяцю, місяченьку, не світи
 нікому,
 Тільки ж мому миленькому, як іде
 додому.
 Ой місяцю, місяченьку, зайти за
 комору,
 Нехай же я з своїм милим трошки
 поговорю.
 Ой як зайдеш за хмароньку, стань в
 темночці цілий,
 А я стану, заплакавши, скажу: зрадив
 милий.
 Котилися вози з гори та в долині
 стали,
 Кохалися, любилися, тепер перестали.
 Кохалися, любилися, ще й мати не
 знала,
 А тепера розійшлися, як та чорна
 хмара.
 Два лебеді на воді днює і ночує,
 Не будемо ж, серце, в парі, душа моя
 чує”.
 “Два лебеді на воді, обоє біленькі,
 Ой будемо, серце, в парі, бо ще
 молоденькі”.

40. Yiğitler, atların koşumunu çıkarın

Yiğitler, atların koşumunu çıkarın
 Ve dinlenmeye yatın.
 Ben ise yeşil bahçeye gideyim,
 Bahçeye kuyu kazmaya.
 Kuyuyu kazdım, kazdım
 Vişne bahçesinde
 Acaba çıkar mı genç kız
 Sabahleyin suyu almaya?
 Çıktı, çıktı kızcık
 Vişne bahçesine suyu almaya,
 Peşinde ise kozak
 Götürüyor atını suya
 Kovayı istedi, rica etti
 Kız ona vermedi,
 Elinden yüzük hediye etti, hediye etti,
 Kız kabul etmedi.
 “Biliyorum, biliyorum kızcık
 Seni nasıl kızdırdığımı
 Dün akşam
 Başka biriyle konuştum ben.
 Kısa boylu,
 Yaşı genç onun,
 Beline kadar sarı örgüsü,
 Örgüde mavi kurdele.” (Yesıpkı, 2003: 68-69)

Розпрягайте, хлопці, коні
 Та лягайте спочивать.
 А я піду в сад зелений,
 В сад криниченьку копать.
 Копав, копав криниченьку
 У вишневому саду,
 Чи не вийде дівчинонька
 Рано-вранці по воду?
 Вийшла, вийшла дівчинонька
 В сад вишневий воду брать,
 А за нею козаченько
 Веде коня напувать.
 Просив, просив відеречко —
 Вона йому не дала,
 Дарив, дарив з руки перстень —
 Вона його не взяла.
 “Знаю, знаю, дівчинонько,
 Чим я тебе розгнівив:
 Що я вчора ізвечора
 Із другою говорив.
 Вона ростом невеличка
 Ще й літами молода,
 Руса коса до пояса,
 В косі стрічка голуба”.

41. Güneş bir dağdan çıkar, öbür dağın ardına iner

Güneş bir dağdan çıkar, öbür dağın
ardına iner,
Kim kimi sadakatle seviyorsa bulur her
yerde!
Keşke, guguk kuşçuğum, kanatlarım
olsaydı,
Ben Ukrayna'nın her yerini dolanırdım.
Ben sevgilimi şapkasından tanırdım.
Oy şapkasından, şapkasından değilse
sesinden,
Benimki gibi ince kaytan misali
kaşlarından.
Oy küçük siyah kargayı denize balık
yemeye gönderirim,
Küçük siyah karga sevgilimden bir
haber getirir mi?
Uçtu kara kargacık, fazla kalmadı,
Üzülmemem için böyle bir haber
getirdi:
“Ağlama, ağlama kızcık, kederlenme,
Evlenmeni dilerim; çünkü başka birini
buldum ben.” (Dey, 1986: 245-246)

Ой з-за гори сонце сходить, а за
другу зайде,
А хто кого вірно любить, той усюди
знайде!
Ой коли б я, зозуленька, коли б
крилля мала,
То б я твою Україну кругом облітала.
То б я свого миленького по шапці
пізнала.
Ой по шапці, не по шапці, так по
голосочку,
Як у його, так і в мене, брови на
шнурочку.
Ой пошлю я чорну галку в море рибу
їсти,
Чи принесе чорна галка од милого
вісті?
Полетіла чорна галка та й не
барилася,
Та принесла таку звістку, щоб не
журилася:
“Не плач, не плач, дівчинонько, не
вдаряйся в тугу,
Велю тобі заміж іти, бо я знайшов
другу”.

42. Güvercin uçuyor, kır güvercin

Güvercin uçuyor, kır güvercin,
 Oy güvercin uçuyor, kır güvercin,
 Söyle güvercin, nerede sevgilim?
 Sevgilim orada, söğüdün dibinde,
 Sevgilim orada, söğüdün dibinde,
 Başını eğmiş, başka bir kızla
 duruyormuş.
 Kız bunu işitir işitmez
 Oy kız bunu işitir işitmez
 Yere çöktü, iç geçirdi.
 “Oy toprak, toprak, benim anamsın
 Oy toprak, toprak, benim anamsın
 Benim kalbimi teslim al.
 Kalbimi, benim canımı al,
 Kalbimi, benim canımı al,
 Aşk yüzünden ölmek zorundayım.”
 (Dey, 1986: 239)

Летить голуб, голуб сивенький,
 Ой летить голуб, голуб сивенький,
 Скажи, голубе, де мій миленький?
 А мій миленький там, під вербою,
 А мій миленький там, під вербою
 Схилив головку, стоїть з другою.
 Як дівчинонька теє почула,
 Ой як дівчина теє почула,
 Впала на землю й тяжко зітхнула.
 “Ой земле, земле, ти моя ненько,
 Ой земле, земле, ти моя ненько,
 Прийми до себе моє серденько.
 Прийми серденько і мою душу,
 Прийми серденько і мою душу,
 Через кохання вмирати мушу”.

43. Sevgili dağdan geçiyordu

Sevgili dağdan geçiyordu,
 Kız da vadiden,
 Sevgili gül sürdü
 Kız da gilaburu.
 “Oy sen dağda yaşıyorsun,
 Ben de dağın eteğinde,
 Sen seni özlediğim kadar
 Beni özlüyor musun?
 Seni sevdiğim kadar
 Beni seviyor olsaydın
 Seninle, kalbim benim,
 Suyla balık gibi yaşardık.”
 Balıkçı kıyıda
 Balık tutuyor,
 Kızınsa özlemekten
 İçi kararmış oluyor.
 Balıkçı kıyıda
 Kırılmaç gibi dolanıyor,
 Kız sevgilisinin ardından
 Kumru gibi çırpınıyor (Dey, 1986: 103-104)

Ішов милий гіронькою,
 Мила долиною,
 Зійшов милий роженькою,
 Мила калиною.
 “Ой ти живеш та на горі,
 А я під горою,
 Чи ти тужиш так за мною,
 Як я за тобою?
 Ой коли б ти так за мною,
 Як я за тобою,
 Жили б же ми, серце моє,
 Як риба з водою”.
 Рибалочка по бережку
 Да рибоньку удить,
 А милая по милому
 Білим світом нудить.
 Рибалочка по бережку
 Як ласточка в’ється,
 А милая по милому
 Як горлиця б’ється.

44. Oy yağız ata bindi, gitti

Oy yağız ata bindi, gitti

Bense kırdaki kurumuş ot gibi yalnız

kaldım. (2)

Kaldım ben, rüzgar beni sallıyor.

Bir yerde sevgilim bana mektup yazıyor.

(2)

Oy yazıyor, yazıyor beyaz elleriyle,

İnce gözyaşlarıyla bitiriyor, (2)

İnce gözyaşlarıyla bitiriyor,

Hızlı akan ırmaklarla bana iletiyor. (2)

“Kızım benim, fazla gecikmem ben,

Bu hafta bitince eve dönerim!” (2)

Oy bir hafta değil, iki geçti, sevgilim

yok,

Bense kurumuş ot gibi yalnız kaldım!

(2) (Dey, 1986: 120)

Ой сів, поїхав на вороному коню,

Я зосталася, як билинонька в полі.

(2)

Я зосталася, мною вітер колише.

Десь мій миленький до мене письмо

пише. (2)

Ой пише, пише білими рученьками,

А дописує дрібними слізеньками, (2)

А дописує дрібними слізеньками,

А передає бистрими річеньками. (2)

“Дівчино моя, довго не забарюся,

Пройде тиждень цей, додому я

вернуся!” (2)

Ой не Тиждень,— два, мого милого

нема,

Я зосталася, як билинонька, одна! (2)

45. Oy kır guguk kuşu

Oy kır guguk kuşu,
 Bana sorgucunu ödünç ver,
 Uçayım sevgilimin yanına,
 Bir cıvıldaayayım ona.
 Oy kır guguk kuşu,
 Bana kanatlarını ver,
 Kara kaşlının yanına
 Uçarak gidip öteyim.
 Oy kır guguk kuşu,
 Ayaklarını bana ödünç ver,
 Kar yağmadıkça
 Uçayım, öteyim.
 Oy kanatlarım olsaydı
 Ben uçardım,
 Ben benim sevgilime
 Ukrayna'da rastlardım.
 Oy kanatlarım olsaydı
 Kalkıp uçardım,
 Sevgilimin atını
 Döndürürdüm.
 Sevgilime sarılırdım,
 Yanına otururdum,
 Ben kendi sevgilime
 Tüm gerçeği anlatırdım. (Dey, 1986:
 133)

Ой зозулько ти сивенька,
 Позич мені чубка,
 Най полечу защебечу
 Коло свого любка.
 Ой зозулько ти сивенька,
 Позич мені крильця,
 Най полечу защебечу
 Коло чорнобривця.
 Ой зозулько ти сивенька,
 Позич мені ніжок,
 Най полечу защебечу,
 Поки не впав сніжок.
 Ой коби я крильця мала,
 Я би-м полетіла,
 Я би свого миленького
 На Вкраїні вздріла.
 Ой коби я крильця мала,
 Тож би полинула,
 Я би своєму миленькому
 Коня завернула.
 До него сі притулила,
 Коло него сіла
 Та й би-м своєму миленькому
 Всю правду вповіла.

46. Kırda, kırda beyaz taş duruyor

Kırda, kırda beyaz taş duruyor,
 O taşın üstünde mavimsi kır bir kartal
 oturuyor.
 Oturuyor o, oturuyor, bir fikir düşünüyor,
 Ukrayna'dan kozak geliyor, kartala
 soruyor:
 - Kır kartal, benim diyarıma gittin mi,
 Benim sevgilim şu an orada özlüyor mu
 beni?
 - Özlüyor, özlüyor, yatakta uzanıyor
 Ve sağ elini kalbine bastırıyor
 Kır kartal uçu ve çite oturdu:
 - Çık, kız, sana müjde getirdim,
 Ukrayna'dan sevgilin geliyor, misafirin olur.
 Kız hiç yatmamış gibi fırladı,
 Sadık hizmetçilerini uyandırdı:
 - Kalkın, sadık hizmetçilerim, mumlar
 yakın,
 Sevgilimin gözlerine bir bakayım!
 - Sevgilim, yüzün neden zayıflamış?
 - Seni, kalbim, uzun zamandır
 görmediğimden.
 - Neden, sevgili kızım, cılızlaşmışsın?
 - Senden dolayı, canım, ki seni uzun
 zamandır görmedim (Kolotilo, 1968: 76-77)

Ой у полі, в полі біл камінь лежить,
 А на тому каміневі сиз орел сидить.
 Ой сидить же він, сидить, думку думає,
 Йде козак з України, орла питає:
 — Чи був ти, сизий орле, в моїй стороні,
 А чи тужить моя мила тепер по мені?
 — Тужить, тужить, тужить і в ліжку
 лежить,
 А правою рученькою за серце ся
 держить.
 Полетів сизий орел та й сів на тину:
 — Вийди, вийди, дівчинонько, щось тобі
 скажу.
 Вийди, дівчинонько, скажу тобі вість —
 Йде милий з України, буде в тебе гість.
 Встала дівчинонька, як не лежала,
 А всі свої вірні слуги порозбуджала:
 — Вставайте, вірні слуги, світїте свічі,
 Нехай же я подивлюся милому в очі!
 — Чого ж ти, мій миленький, на личку
 змарнів?
 — За тобою, серце моє, що-м давно
 видів.
 — Чого ж ти, моя мила, так ізмарніла?
 — За тобою, мій миленький,— давно
 виділа.

47. Yeşil fındıkçık

Yeşil fındıkçık,
 Niçin yanmıyor da tütüyorsun hep
 Hey, genç kızcık,
 Niçin ağlıyor, niçin gamlanıyorsun hep?
 Oy ben kuru olsaydım
 Yanardım, tütmezdim
 Onun olacağı mı bilseydim
 Ağlamazdım, gamlanmazdım ben!
 Oy, sığ yerden su alıyorum,
 O taraftadır benim kahverengi gözlerim,
 Orada kozak atını suluyor,
 Benim tarafıma bakıyor.
 “Yeni bir kayıkçığım
 Ve yeni bir küreğim olsaydı
 Binerdim, giderdim
 Kalbim kızın olduğu o tarafa!”
 “Sana yeni kayıkçık,
 Yeni kürekçik niçin lazım?
 Bak bana, uzaktan beni izle,
 Kozakçığım, kalbim benim!”
 (Hordiyçuk, 1991: 139)

Зелена ліщинонько,
 Чом не гориш, та все куришся;
 Гей, молодая та дівчинонько,
 Чого плачеш, чого журишся?
 Ой коли б я була суха,
 То б горіла, не курилася;
 Гей, коли б знала, що за ним я буду,—
 Не плакала б, не журилася!
 Ой у броду беру воду,
 На тім боці — мої карі очі:
 Там козаченько коня напуває
 Та на цей бік поглядає.
 “Коли б мені новий човник
 Та нове ще й веселечко,—
 Сів би, поїхав на той беріжечок,
 Де дівчина, моє сердечко!”
 “Нащо тобі новий човник
 І нове та веселечко?
 Глянь, подивися здалеку на мене,
 Козаченьку, моє сердечко!”

48. Fındık ağaççıkları uğuldadı

Fındık ağaççıkları uğuldadı, (2)	Зашуміла ліщинонька, (2)
Genç bir kız ağladı.	Заплакала дівчинонька.
Ağladı, kahrlandı (2)	Заплакала, затужила: (2)
Sevdiği kişi yanında olmadığından.	Нема того, що любила.
Yok o ve olmayacak, (2)	Нема його і не буде: (2)
Kötü insanlar onu vazgeçirdiler.	Розраями злії люди.
“Vazgeçirdiler, yargıladılar, (2)	Розраями, розсудили, (2)
Seninle çift olmamamız için.	Щоб ми в парі не ходили.
Biz ise çift olarak gezelim, (2)	А ми в парі ходять будем, (2)
Birbirimizi sevelim!”	Одно друге любить будем!
Yaşlı, gence seslendi: (2)	Крикнув старий на малого: (2)
“Yağız atı eyerle!	"Сідлай коня вороного!
Açık tarlaya gidelim, (2)	Та поїдем в чисте поле, (2)
Orada kız darı ayıklar.	Там дівчина просо поле.
Darı ayıklar, kara buğdayı demetler, (2)	Просо поле, гречку в'яже, (2)
Kozağa tüm gerçeği söyler!”	Козакові правду скаже!"
“Tüm gerçeği söyle, kız, (2)	"Скажи, скажи, дівча, правду; (2)
Yoksa başka bir yarı bulurum!	Як не скажеш,— другу знайду!
Başka bir yarı bulmazsam (2)	Як не знайду я другої,
Kendimi denizde boğarım	Піду в море утоплюся,
Ya da başımı taşa vururum!”	Або в камінь розіб'юся!"
“Gerçeği, doğruyu söylerim, (2)	"Скажу, скажу ширу правду: (2)
Ben sana aşığım, ben seni severim	Вірно люблю, ще й кохаю!
Sana sadığım, aşığım, seni seviyorum, (2)	Вірно люблю, ще й кохаю, (2)
Seni görmeyince ölüyorum!” (Hordiyçuk, 1991: 125)	Як не бачу, то вмираю!"

49. Güneş alçaklarda

Güneş alçaklarda,
 Akşam yakınlarda,
 Çık bana
 Yüreğim benim.
 Oy çık, çık,
 Gecikme,
 Ben seninle görüşeli
 Çok oldu.
 Çık, çık,
 Dert etme,
 Sen, kalbim benim,
 Sen, değerli billuram.
 Çık, çık,
 Kime çıktığını da bil,
 Benim kalbim
 Seninkini çekiyor.
 Çık, çık,
 Ayazdan korkma,
 Senin, kalbim benim,
 Donmana kıyamam.
 Senin, kalbim benim,
 Donmana izin vermem,
 Senin ayakçıklarını
 Şapkama koyarım.
 Irmak üzerinden,
 Bataklık üzerinden
 Elciğini uzat,
 Altınım benim.
 Irmak üzerinden,
 Hızlı akan ırmak üzerinden
 Elciğini uzat,

Сонце низенько,
 Вечір близенько,
 Вийди до мене,
 Моє серденько.
 Ой вийди, вийди,
 Не обаряйся,
 З тобою, серденько,
 Давно видався.
 Ой вийди, вийди,
 Не роби жалю,
 Ти, моє серденько,
 Дорогий кришталю.
 Ой вийди, вийди,
 Да знай до кого,
 Пристає серденько
 Моє до твого.
 Ой вийди, вийди,
 Не бійсь морозу,
 Я ж тебе, серденько,
 Да й не зморожу.
 Я тебе, серденько,
 Да не зморожу,
 Я твої ніженьки
 В шапочку вложу.
 Через річеньку,
 Через болото
 Подай рученьку,
 Моє золото.
 Через річеньку,
 Через биструю,
 Подай рученьку,

Diğerini uzat.
Elciğini uzat,
İkisini uzat,
Ben ise seni, kalbim benim,
Kendime sararım.
Evleniriz
Ve yaşarız
Seninle, kalpçığım,
Tanrı'ya şükrederiz (Dey, 1986: 50-51)

Подай другу.
Подай рученьку,
Подай і обі,
Я ж тебе, серденько,
Пригорну к собі.
Та оженимся
Да й будем жити,
З тобою, серденько,
Бога хвалити.

50. Es, taşkın rüzgar

Es, taşkın rüzgar
 Derin yardan.
 Gel, sevgilim,
 Uzaklardan.
 “Nasıl eseyim,
 Yar derinken?
 Nasıl gelebileyim,
 Diyar uzakken?”
 Parlak mumu yakarım,
 Nehre salarım,
 Sevgilime karanlık gece
 Aydın olsun diye.
 İşe yaramaz mum,
 Yüce Tanrı’m,
 Yavaş akan Tuna taşmış,
 Hızlı ırmak taşmış.
 Ay, aycık,
 Kimseye ışık verme,
 Eve giden
 Sevgilim hariç.
 Oy ay,
 Ambarın arkasına bat,
 Sevgilim ile durayım,
 Konuşayım biraz (Dey, 1986: 57)

Повій, вітре буйнесенький,
 З глибокого яру.
 Прибуди, прибуди, мій миленький,
 З далекого краю.
 “Як же ж мені повійнути,
 Коли яр глибокий?
 Як же ж мені та й прийти,
 Коли край далекий?”
 Засвічу я ясну свічку
 Та й пущу на річку,
 Щоби було миленькому
 Видно на всю нічку.
 Не допоможе, святий боже,
 Восковая свічка,
 Розіллявся тихий Дунай,
 Ще й бистрая річка.
 Ой місяцю, місяченьку,
 Не світи ж нікому.
 Тільки мому миленькому,
 Як іде додому.
 Ой місящо-перекрою,
 Зайди за комору,
 Нехай же я з своїм милим
 Стану, поговорю.

51. Kara kaşlıyım, kahverengi gözlüyüm

“Kara kaşlıyım,
 Kahverengi gözlüyüm, -
 Niçin sen, kozak,
 Beni sevmek istemiyorsun?”
 “Eğer seni, kız,
 Sevmemi istiyorsan,
 Sel yarığı üzerinden köprü yap,
 Sana ulaşmam için.”
 “Kozakçığım,
 Kendi ustalarım olsaydı
 Senin için sel yarığı üzerinden
 Köprü yaptırırdım.
 Köprü yaptırırdım,
 Boyatırdım,
 Ben senin için yola
 Taş döşetirdim.
 Gel, gel, benim sevgilim,
 Akşam benim yanıma,
 Yaşlı annem
 Akşam yemeği hazırladı sana.
 Evin eşiğine
 Akşam yemeği yemeye oturalım,
 Birbirimizin kaşlarının nasıl olduğuna
 Bakalım” (Dey, 1986: 58)

“Ой маю я чорні брови,
 Маю карі очі,—
 Чом ти мене, козаченьку,
 Любити не хочеш?”
 “Як ти хочеш, дівчинонько,
 Щоб тебе любити,
 Зроби місток через ярк,
 Щоб добре ходити”.
 “Ой коли б я, козаченьку,
 Свої майстри мала,
 Я би тобі через ярк
 Місток збудувала:
 Я би місток збудувала,
 Ще й помалювала,
 Я би тобі доріженьку
 Плиточками вклала.
 Прийди, прийди, мій миленький,
 Звечора до мене,
 Зготувала стара ненька
 Вечерю для тебе.
 Ми сядемо вечеряти
 В сінях на порозі
 Та будемо дивитися,
 В кого які брови”.

52. Niçin bülbül ötmüyor?

Niçin bülbül ötmüyor?

Sesi yok.

Niçin kozak hüzünlü?

Bahtı yok.

Oy bülbül sesini

Arpa başağı yüzünden kaybetti.

Oy kozak bahtını

İradesi yüzünden kaybetti.

Oy Kiev'de çarşıda

Kartal su taşıyor.

Orada kız kozakçığı

Kahvaltıya çağırıyor.

“Oy gel gel genç kozak

Kahvaltıma,

Kahvaltıya gelmezsen

Öğle yemeğine gel.

Öğle yemeğine gelmezsen

Akşam yemeğine gel.

Akşam yemeğine gelmezsen

Ekmek yemeye de gelme,

O kadar mı zor sana

Biraz oturmak sevgilinle?” (Dey, 1986:

60)

Ой чом соловей не щебече?

Голосу не має.

Чому козак невеселий?

Бо долі не має.

Ой втеряв соловей голос

Через яшен колос.

Ой утеряв козак долю

Через свою волю.

Ой в Києві та на риночку

Орел воду носить.

Там дівчина та козаченька

На снідання просить:

“Ой прийди, прийди, молодий козаче.

До мене снідати,

Як не прийдеш поснідати,

Прийди обідати.

Як не прийдеш обідати,

Прийди вечеряти.

Як не прийдеш вечеряти,

Не йди й хліба їсти,

Ой що тобі тяжко-важко

Із милою сісти?”

53. Kayık geliyor, kayık geliyor

Kayık geliyor, kayık geliyor,
 Kürekçik de geliyor.
 “Sevgilim, başkalarıyla vakit geçirme,
 Kalbimi parça etme.
 Oy, başkalarıyla duruyorsun,
 Durup konuşuyorsun,
 Benim kalbimi bıçaksız tabaksız
 Paramparça ediyorsun
 Hılya hılya beyaz kazlar
 Sakin suyun akıntısına gidin.
 Çık, çık, sevgili kızım,
 Benimle az kal.”
 “Her kaç defa, sevgilim,
 Seninle durmuşsam da
 Hiçbir defasında, sevgilim,
 Doğruyu söylemedim sana.
 Sadece o zaman, sevgilim benim,
 Sana tüm gerçeği söylerim,
 Senin beyaz elini
 Kendi elime bağladığım zaman.” (Dey,
 1986: 60-61)

Плине човен, води повен,
 Плине ще й весельце.
 “Не стій, мила, із іншими,
 Не край мого серця.
 Ой ти стоїш із іншими,
 Стоїш, розмовляєш,
 І без ножа, без тарілки
 Моє серце краєш.
 Гиля, гиля, білі гуси,
 Стиха за водою.
 Вийди, вийди, моя мила,
 Постій ізо мною”.
 “Кільки ж бо я, мій миленький,
 З тобою стояла,
 Нігди ж тобі, мій милень кий,
 Правди не сказала.
 Тоді ж тобі, мій миленький.
 Всю правдочку скажу,
 Ой як твою білу ручку
 Із моєю зв’яжу”.

54. Evin yakınında rüzgar esiyor

Evin yakınında rüzgar esiyor,
 Benim bir türlü uykum gelmiyor.
 Oturamam, yatamam,
 Bütün kıyafeti saçarım.
 Güvem, güvem de şerbetçiotu değil,
 Sevgili geldi de benim değil.
 Bağrımı deliyor,
 Geleceğim dedi de gelmiyor!
 Oy rüyaya daldım mı sevgilimi
 görüyorum,
 İçim neşeleniyor.
 Uyanınca yanımda olmadığını
 anlıyorum,
 Kalbim durur gibi oluyor. (Dey, 1986:
 61)

Вітер віє коло хати,
 Не хочеться мені спати:
 Я не всиджу, я не влежу,
 Розкидаю всю одєжу.
 Терен, терен, та не хміль,
 Прийшов милий, та не мій.
 Душу мою пориває —
 Казав — прийду, та й немає!
 Ой як я сплю — милий сниться,
 Душа ж моя веселиться.
 Прокинуся — аж немає,
 Аж серденько замирає.

55. Yüksek dağın eteğine kırmızı kaytan

Yüksek dağın eteğine kırmızı kaytan,
Niçin gelmiyorsun sevgilim, hüznün
nedir?

Yüksek dağın eteğine kırmızı ip,
Niçin gelmiyorsun sevgilim, gece
aydınlıkken?

Bütün gece pencerede mum yanıyordu,
Niçin gelmiyorsun sevgilim, kafan mı
ağrıyor?

Niçin gelmiyorsun sevgilim, bir saat
için bile olsa,
Benim kalbimi neşelendirmeye,
kalbimin yarısı da olsa? (Dey, 1986: 64-
65)

Попід гору високу червоний
шнурочок,

Чому, любку, не приходиш, який ти
смуточок?

Попід гору високу червона нитка,
Чому, любку, не приходиш — яка
нічка видка?

Ой всю нічку у віконці свічечка
горіла,

Чому, любку, не приходиш, бо-м сі
розболіла?

Чому, любку, не приходиш хоч на
годиночку,

Звеселити мого серця хоч
половиночку?

56. Bahçeden kumru uçuyordu

Bahçeden kumru uçuyordu,

Hey, bahçeden!

Tüylerini bahçenin her yerine döktü,

Hey, tüm bahçeye!

Oy, o tüyleri kim toplarsa

Hey, toplarsa!

O beni, gelini, alır,

Hey, alır!

Tavuktaki tüyler tek sıraya dizilmiş,

Hey, tek sıraya!

Sevişelim, kalbim, dirlik düzenlik

içinde,

Hey, dirlik düzenlik içinde (Dey, 1986:

74)

Ой летіла горлиця через сад,

Через сад, гей!

Розпустила пір'ячко на весь сад,

Гей, на весь сад!

Ой хто ж теє пір'ячко ізбере,

Ізбере, гей!

Отой мене, молодую, забере,

Гей, забере!

Н а курочці пір'ячко в один ряд,

В один ряд, гей!

Любімося, серденько, в один лад,

Гей, в один лад!

57. Oy ötmeye başladı guguk kuşu

Oy ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,
 Vay benim halime, yalnızım;
 Nedense kalbim hüznün içinde
 Öz babam var, ama çok uzaklarda.
 Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,
 Babama ondan tavsiye, teselli almak için
 yollarım.
 Babam ise o çiçeği kabul etmiyor,
 O, genç beni tanımıyor.
 Ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,
 Vay benim halime, yalnızım;
 Nedense kalbim hüznün içinde
 Öz anam var, ama çok uzaklarda.
 Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,
 Anneciğime ondan tavsiye, teselli almak
 için yollarım.
 Anneciğim ise o çiçeği kabul etmiyor,
 O, genç beni tanımıyor.
 Ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,
 Vay benim halime, yalnızım;
 Nedense kalbim hüznün içinde
 Öz kardeşim var, ama çok uzaklarda.
 Oy gülden, üzümünden çiçek koparıyorum,
 Kardeşime ondan tavsiye, teselli almak
 için yollarım.
 Kardeşim ise o çiçeği kabul etmiyor,
 O, genç beni tanımıyor.
 Ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,
 Vay benim halime, yalnızım;
 Nedense kalbim hüznün içinde
 Öz kız kardeşim var, ama çok uzaklarda.

Ой закувала зозуленька, закувала,
 Горе ж мені, молоденькій, що сама я;
 Чогось мені на серденьку та й
 нелегко
 Єсть у мене рідний батько, та далеко.
 Ой вирву ж я з рожі квітку, з
 винограду,
 Та пошлю я до батенька на пораду;
 А батенько теї квітки не приймає,
 Він мене, молоді, не пізнає.
 Закувала зозуленька, закувала,
 Горе ж мені, молоденькій, що сама я;
 Чогось мені на серденьку та й
 нелегко.
 Єсть у мене рідна мати, та далеко.
 Ой вирву я з рожі квітку, з винограду,
 Та пошлю я до матінки на пораду;
 А матінка теї квітки не приймає,
 Вона мене, молоді, не пізнає.
 Закувала зозуленька, закувала,
 Горе ж мені, молоденькій, що сама я;
 Чогось мені на серденьку та й
 нелегко.
 Єсть у мене рідний братик, та далеко .
 Ой вирву я з рожі квітку, з винограду,
 Та пошлю я до братик а на пораду;
 А братичок теї квітки не приймає,
 Він мене, молоді, не пізнає.
 Закувала зозуленька, закувала,
 Горе ж мені, молоденькій, що самая;
 Чогось мені на серденьку та й

Oy gülden, üzümnden çiçek koparırım,
 Kız kardeşime ondan tavsiye, teselli
 almak için yollarım.
 Kız kardeşim ise o çiçeği kabul etmiyor,
 O, genç beni tanımıyor.
 Ötmeye başladı guguk kuşu, ötmeye,
 Vay benim halime, yalnızım;
 Nedense kalbim hüznün içinde
 Sevgilim var, ama çok uzaklarda.
 Oy gülden, üzümnden çiçek koparırım,
 Sevgilime ondan tavsiye, teselli almak
 için yollarım.
 Sevgilimse o çiçeği kabul ediyor,
 O, genç beni kucaklıyor. (Dey, 1986:
 74-75)

нелегко.
 Єсть у мене рідна сестра, та далеко.
 Ой вирву я з рожі квітку, з винограду,
 Та пошлю я до сестриці на пораду;
 А сестриця теї квітки не приймає,
 Вона мене, молодой, не пізнає.
 Закувала зозуленьк а, закувала,
 Горе ж мені, молоденькій, що сама я;
 Чогось мені на серденьку та й
 нелегко.
 Єсть у мене мій миленький, та далеко.
 Ой вирву я з рожі квітку, з винограду,
 Та пошлю я до милого на пораду;
 А мій милий тую квітку та й приймає,
 Він мене, молодую, пригортає.

58. Tuna'nın öte yanında

Tuna'nın öte yanında, Tuna'nın
Ben, gencecik, geziniyordum,
geziniyordum.
*Çayırılıkta gilaburu, zifir karanlık,
Bülbül ötmüyordu.*
Yanıma anneciğim geldi, anneciğim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni kızım,
kızım”.
“Ben anneciğimi tanımadım, tanımadım,
Kayıkçıyı çağırmadım, çağırmadım.”
Yanıma babacığim geldi, babacığim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, kızım,
kızım”.
“Ben babacığımı tanımadım, tanımadım,
Kayıkçıyı çağırmadım, çağırmadım.”
Yanıma abiciğim geldi, abiciğim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni,
kardeşçığım, kardeşçığım”.
“Ben abiciğimi tanımadım, tanımadım,
Kayıkçıyı çağırmadım, çağırmadım.”
Yanıma kız kardeşçığım geldi, kız
kardeşçığım:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, canım,
canım”.
“Ben kız kardeşçığımı tanımadım,
tanımadım,
Kayıkçıyı çağırmadım, çağırmadım.”
Yanıma sevgilim geldi, sevgilim:
“Nehrin öte tarafına ulaştır beni, sevgilim,
sevgilim”.
“Ben sevgilimi tanıdım, tanıdım,
Kayıkçıyı çağırdım, çağırdım.” (Dey, 1986:
75-76)

По тім боці Дунаю, Дунаю
Я, молодая, гуляла, гуляла
*В лузі калина — темно, невидно,
Соловейко не щебетав.*
Прийшла ко мні матінка, матінка:
“Перевези мене, донечко, донечко”.
“Я матінки не взнала, не взнала,
Перевожчика не звала, не звала”.
Прийшов ко мні батенько, батенько:
“Перевези мене, донечко, донечко”.
“Я батенька не взнала, не взнала,
Перевожчика не звала, не звала”.
Прийшов ко мні братичок, братичок:
“Перевези мене, сестрице, сестрице”.
“Я братика не взнала, не взнала,
Перевожчика не звала, не звала”.
Прийшла ко мні сестриця, сестриця:
“Перевези мене, сестрице, сестрице”.
“Я сестриці не взнала, не взнала,
Перевожчика не звала, не звала”.
Прийшов ко мні миленький, миленький:
“Перевези мене, милая, милая!”
“Я милого узнала, узнала,
Перевожчика позвала, позвала”.

59. O söğüt kimin, o vişne kimin

O söğüt kimin, o vişne kimin,
 Bahçeye gezmeye çıkan o kız kimin?
 Bahçede geziyor, çiçekler koparıyordu,
 Sevdiğini büyülüyordu.
 Kalbimi, yüreğimi büyülemiş,
 Böyle kızı sevmeye mecburum.
 Sevmeye mecburum, yanına giderim...
 Ama gerçeği söylesem onunla
 evlenmem (Dey, 1968: 68)

Чия то верба, чия то вишня,
 Чия дівчина в сад гуляти вийшла?
 В саду гуляла, квіточки рвала,
 Кого любила,— причарувала. .
 Причарувала серце і душу.
 Таку дівчину любити мушу.
 Любити мушу, ходити буду...
 Скажу по правді: брати не буду.

60. Oy bahçeye giderim

Oy bahçeye giderim
 De orada çiçekler toplarım.
 Orada çiçekler toplarım,
 Onlardan çelenk örерim.
 Bahçede kuşlar uçuyor,
 Cıvıldaşarak ötüşüyor.
 Bahçede geziniyordum,
 Kalbimde sevinç taşıyordum.
 Bir yerde sevgilim ot biçiyor,
 O da kalbinde beni taşıyor.
 Belki çok yorulup
 Tırpana dayanmış.
 Ot biçimini bitir, sevgilim,
 Bahçeye, çimenlere gel.
 Yan yana oturalım,
 Sevine sevine şarkı söyleyelim. (Dey,
 1968: 64)

Ой піду я у садочок
 Та нарву я там квіточок.
 Та нарву я там квіточок
 І сплету із них віночок.
 Пташечки в саду літають,
 І щебечуть, і співають.
 По садочку я ходила,
 Радість в серденьку носила.
 Десь мій милий сіно косить,
 Він в серденьку й мене носить.
 Може, він дуже втомився
 І на кісся похилився.
 Кінчай, милий, косовицю
 Та приходь в сад на травицю.
 Ми рядочком посідаєм,
 Веселенько заспіваєм.

61. Çık kız, çık kız

Çık kız, çık kız

Ormana inekleri almaya,

Ben o kara kaşlarını

Görmüş olurum

O tarafta ateş yanıyor,

O tarafta hararet, hararet.

Sen çıkmıyorsun, beni mahvediyorsun

Sonra acıyacaksın, pişman olacaksın.

Çık kız, çık kız

Ormana danaları almaya,

Ben o kaşçıkları

Göreyim.

Çık kız, çık kız

Ormana düveyi almaya,

Ben o beyaz yüzü

Göreyim.

Çık kız, çık kız

Karacık gece,

Ben o siyah gözlere

Bakayım. (Dey, 1986: 48)

Вийди, дівчино, вийди, дівчино,

Та в гай по корови,

Нехай же я та й подивлюся

На ті чорні брови.

На тім боці вогонь горить,

На тім боці жар, жар.

Ти не виходиш, мене зводиш

Буде тобі жаль, жаль.

Вийди, дівчино, вийди, дівчино,

Та в гай по телята,

Нехай же я та подивлюся

На ті бровенята.

Вийди, дівчино, вийди, дівчино,

Та в гай по теличку,

Нехай же я та подивлюся

На те біле личко.

Вийди, дівчино, вийди, дівчино,

Темненької ночі,

Нехай же я та подивлюся

На ті чорні очі.

62. Salatalıklarla dolu fiçi yuvarlanıyordu

Salatalıklarla dolu fiçi yuvarlanıyordu.
 Zenginler fakir kızları düşünüp
 üzülmüyordu.
 “Zenginler, üzülmeyin, talihimiz böyle!
 Kimin bahtı iyiye tarlası olmadan da
 evlenir!”
 Fakir kızcık iki dokurcun biçti,
 Zengin kız ise sabah izinde yattı.
 Boynunda gerdanlık olan zengin kız
 Yokuş aşağı giderken hırıldanıyor
 Tek bir mercancığı olan fakir kızcağız
 Yokuş aşağı su taşırken gilaburu gibi
 çiçekleniyor.
 Fakir kızcağızın gerdanlığı yok
 Ama yokuş aşağı su taşırken gelincik
 gibi çiçekleniyor. (Dey, 1986: 47)

Котилася бочка та все з огірками.
 Зажурились багачі бідними дівками.
 “Не журіться, багачі,— така наша
 доля!
 А в котрої доля добра, та вийде й без
 поля!”
 А бідная дівчинонька дві копи
 нажала,
 А багата дівчинонька в борозні
 лежала.
 В багатой дівчиноньки намисто на
 грудях,
 Попід гору несе воду — хрипить їй у
 грудях.
 А в бідної дівчиноньки одна
 коралина,
 Попід гору несе воду — цвіте, як
 калина.
 А в бідної дівчиноньки намиста
 немає,
 Попід гору несе воду — як мак
 процвітає.

63. Kırdā yeşil meşenin altında

Kırdā yeşil meşenin altında
 Vişne ağacı var.
 Orada kozak ata binip geziyor,
 Kız çıksın diye.
 At kır renkli, kır renkli,
 Yelesiyse beyazcık.
 Oy binip gideyim
 Sevgilimin olduğu yere.
 Ta avlu kapısına kadar geldi:
 “İçmek için su ver,
 Kızın güzel mi,
 Görmeme izin ver!”
 “Tarlamda su var,
 Git ve iç,
 Kızım şenlikte,
 Git ve gör”.
 Kozak meyhaneye geldi,
 Kız oynuyor,
 Genç kozağın kalbini
 Parçalıyor:
 “Kız, kızcığım,
 Ne kadar güzelsin
 Bahçede pencerenin altında
 Açan gül (ebegümeci)!”
 “Kozak, kozakçığım,
 Ne kadar yakışıklısın!
 Güzel hava belirtisi olan
 Dolgun ay gibi” (Dey, 1986: 40)

Ой у полю дуб зелений,
 Під тим дубом вишня;
 Аж там козак конем грає,
 Щоб дівчина вийшла.
 Коник сивий, коник сивий,
 А грива біленька;
 Ой як сяду та поїду,
 Де моя миленька.
 Ой приїхав під ворота:
 “Дай води напиться;
 Чи хорошу дочку маєш,
 Позволь подивиться!”
 “В мене вода на городі,—
 Іди та напийся,
 Моя дочка на гуляння,—
 Іди подивися”.
 Прийшов козак до коршомки,—
 Дівчина гуляє,
 Козакові молодому
 Серденько ся крас:
 “Ой дівчино, дівчинонько,
 Яка ж бо ти гожа:
 Як у саду під віконцем
 Та зацвіла рожа!”
 “Ой козаче, козаченьку,
 Який же ти гожий:
 Ой як місяць на підповні
 На погоду сходить”.

64. Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun

“Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun,
 Sana bakmak ne kadar hoştur!
 Sabah su almaya gittiğinde
 Güzelliğine bakmaya doyamıyorum.
 Suyu alıp giderken daha da
 güzelleşiyorsun,
 Başıma neler gelecek, kendim
 bilemiyorum.
 Sen, ihtşamlı kara kaşlı kız,
 Niçin akşam yanıma çıkmadın?”
 “Kozak, çok tuhafsin sen,
 Beyaz ayaz var, görmüyor musun?”
 “Sen, kız, ayazdan soğuktan korkma,
 Şapkamı koyacağım ayaklarının altına”
 (Dey, 1986: 39)

“Ой ти, дівчино, червона калино,
 Як мені на тебе дивитися мило!
 Як йдеш, дівчино, ізрання по воду,
 Не надивлюся я на твою вроду,
 Не так по воду, як ідеш з водою,—
 Й сам я не знаю, що буде зо мною.
 Ой ти, дівчино чорнобрива, пишна,
 Чом ти до мене звечора не вийшла?”
 “Ой ти, козаче, який ти дивненький,
 Чи ж ти не бачиш, що мороз
 біленький?”
 “Ой ти, дівчино, ти не бійсь морозу,
 Я під твої ніжки шапочку підложу”.

65. Oy geçit yerinden su alıyorum

Oy geçit yerinden su alıyorum,
 Dibine kadar boşaltamıyorum, (3)
 Ben babamın biricik kızıyım,
 İyiliği hatırlamıyorum. (3)
 Oy geçit yerinden su alıyorum,
 Omuz sırığı yaylanıyor, (3)
 Hiç kimse bana sormaz
 Kalbim kimin için çarpıyor. (3)
 Oy geçit yerinden su alıyorum,
 Eğilmiyorum. (3)
 Kimse bana sormaz,
 Kimin hasretini çekiyorum. (3)
 Oy geçit yerinden su alıyorum
 Taşa basıyorum. (3)
 Kimse bana sormaz,
 Kimi özlüyorum. (3)
 Eşiği, evi süpürüyordum
 Ve güldüm (3)
 Annem suyu almaya geldi
 Ve akıl etti (sezinledi). (3)
 “Oy neden güldün sen,
 Kızım benim?” (3)
 “İtiraf edecek kadar
 Akılsız mıyım? (3)
 Oy iç, iç, annem,
 Getirdiğim suyu, (3)
 Sevdığım birinden
 Ayırma beni.” (3)
 “İçeceğim, dökeceğim,
 Akıtacağım, (3)
 Beğenmediğim güveyim var,

Ой у броду беру воду,
 Не виберу до дна, (3)
 А я в батька одним одна —
 Не згадаю добра. (3)
 Ой у броду беру воду,
 Коромисел гнеться, (3)
 Ніхто мене не питає,
 За ким серце б’ється. (3)
 Ой у броду беру воду,
 Не перехилюся. (3)
 Ніхто ж мене не питає,
 За ким я журюся. (3)
 Ой у броду беру воду —
 На камінь ступаю. (3)
 Ніхто ж мене не питає,
 За ким я скучаю. (3)
 Мету хату, мету сіни
 Та й засміялася, (3)
 Вийшла мати води брати
 Та й догадалася: (3)
 “Ой чого ж ти, донько моя,
 Та й засміялася?” (3)
 “Хіба б же я дурна була,
 Щоб я призналася? (3)
 Ой пий, мати, тую воду,
 Що я наносила, (3)
 Не розлучай мене з милим,
 Що я полюбила”. (3)
 “Буду пити, буду лити,
 Буду розливати, (3)
 Нелюбного зятя маю,

Ayıracağım.” (3)

“Dökme suyu, anne,

Onu getirmek zor çünkü, (3)

Ayırma beni sevdiğimden,

Onunla yaşamak sana düşmez çünkü.”

(3) (Dey, 1986: 166-168)

Буду розлучати”. (3)

“Не розливай води, мати,

Бо важко носити, (3)

Не розлучай мене з милим,—

Не тобі з їм жити”. (3)

66. Kendirler tarlada, dorukları yeşil

Kendirler tarlada, dorukları yeşil,
 Yar sevgilisini bırakıyor, düşmanlar
 sevinir.
 Bıraksın, istediğini yapsın,
 Her nereye giderse yolu açık olsun!
 İki güvercin su içerken diğer ikisi
 bulandırıyor,
 Bizi ayıranlar kötü olsunlar.
 Aşıktık, sevişiyorduk bir güvercin çifti
 gibi,
 Şimdi ise ayrıldık kara bir bulut gibi.
 Balıkçıklar ayırdılar balığı sudan,
 Kötü insanlar ayırdılar seveni
 sevgilisinden.
 Oy balık için akıntıya karşı yüzmek
 zorsa
 Sevişip ayrılmak daha da zor. (Dey,
 1986: 190)

Ой в городі конопельки, верхи
 зелененькі,
 Милий милу покидає — вороги
 раденькі.
 Нехай собі покидає, як сам добре
 знає,
 Щасливої доріженьки, куди він
 бажає!
 Два голуби воду пили, а два
 колотили,
 Бодай же тим тяжко-важко, що нас
 розлучили.
 Любилися, кохалися, як голуби в парі,
 А тепера розійшлися, як чорнії хмари.
 Розлучили рибалоньки рибоньку з
 водою,
 Розлучили лихі люди милого з
 милою.
 Ой як тяжко тій рибоньці проти води
 плисти,
 А ще тяжче, кохавшись, не мати
 користи.

67. Oy sen, parlak ay

“Oy sen, parlak ay,
 Sevimlisin, güzelsin!
 Oy bu dünyaya
 Talihsiz bahtsız gelmişsin sen!
 Oy doğduğun halinle
 Gözüme çarptın,
 Oy olduğun halinle
 Kendini sevdirdin.”
 “Benim, sevgili kızım,
 Kartal kanatlarım,
 Kartal kanatlarım,
 Bülbül gözlerim olsa!
 Oh, kartal kanatları,
 Bülbül gözleri bana verilse
 Gece kalkar uçardım
 Sevgilimin yanına.”
 Oh, konarım, düşerim ben
 Sevgilimin bahçesine
 Oy sevgilim
 Çıkamaz mı yardıma, tesellime?
 Oy benim sevgilim dolaşıyor
 Beyaz ellerini kırıp gamlanıyor
 Beyaz ellerini kırıp gamlanıyor
 Söz ediyor:
 “Oy yakın komşular,
 Gönlü kara düşmanlar,
 Her yargılayıp konuşuyorlar,
 Çünkü kendileri de böyleler.
 Oy bizim altımızda
 Derin çukurlar kazmışlar.
 Oy siz, düşmancıklar,

“Ой ти, місяцю ясний,—
 Ти, мій милий, прекрасний!
 Та який ти вродився
 На світі нещасний!
 Ой який ти вродився,—
 Та мені знадобився;
 Та який ти удався,—
 Мені сподобався”.
 “Ой коли б мені, мила,
 Та орлові крила,
 Та орлові крила,
 Солов’їні очі.
 Ох, орлові крила
 Та солов’їні очі,—
 Я знявся, полетів би
 До милої вночі”.
 Ох, і сяду я, впаду
 Та й у милої в саду,—
 Ой чи не вийде мила
 К мені на пораду.
 Ой моя мила ходить
 Та білі ручки ломить,
 Та білі ручки ломить,
 Словесно говорить:
 “Ой сусіди близькії,
 Воріженьки тяжкії,
 Та судять і говорять,
 Бо й самі такії.
 Ой покопали ями
 Та глибокі під нами.
 Ой попадайте в ями,

Kendiniz o çukurlara düşün!
Oy kendiniz, düşmanlar,
O çukurlara düşün,
Aramızı bozmayın,
Bizi ayırmayın!” (Dey, 1986: 193-194)

Воріженьки, сами!
Ой попадайте в ями
Та, воріженьки, сами,
Та не робіть розлуки,
Розлуки між нами!”

68. Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı

“Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim
bahçe kapımı, (2)

Gel, gel bana, sevgilim, bir kere daha
olsa da”

“Sana bir daha gelmem, başka biri
gitsin, (2)

Başka bir kızım var, o beni bekliyor.”

“Oy kanatlarım olsaydı ve bülbül
gözlerim (2)

Gece yarısında sana uçarak gelirdim.

Sana uçarak gelirdim, yanında
otururdum, (2)

Seninle, sevgilim, söze başladım.

Biz seninle sevişirken (sevgiliyken)
kuru meşeler çiçeklenirdi, (2)

Ayrılmaya başladığımızda ise yeşil
olanlar da soldu.

Erken çiçek açan o otlar kuruya, (2)

Bizi ayıran insanlar mutluluk
yaşamayalar.” (2) (Dey, 1986: 257)

“Світи, світи, місяченьку, та й на мій
перелаз, (2)

Прийди, прийди, мій миленький, до
мене ще хоть раз”.

“Я до тебе більш не прийду, нехай
хтось інший іде, (2)

Єсть у мене друга дівчина, вона на
мене жде”.

“Ой коли б я крила мала ще й солов’я
очі, (2)

Я б до тебе прилетіла серед опівночі.

Я б до тебе прилетіла, біля тебе сіла,
(2)

Я б з тобою, мій миленький, розмову
повела.

Як з тобою кохалися — сухі дуби
цвіли, (2)

А як стали розлучатись — зелені
пов’яли.

Щоб ті трави повсихали, що так рано
цвіли, (2)

Щоб ті люди шастя не мали, що нас
розлучили”.

69. Şehirden kozak geçiyordu

Şehirden kozak geçiyordu, geçiyordu

Toynağın altında taş tıkırdadı.

Toynağın altında taş tıkırdadı, bir-iki!²⁶

Toynağın altında taş tıkırdadı,

Bülbül bahçede ötüp ıslık çaldı.

“Bülbül, öz kardeşim,

Bana kızı evden çağır.

Bana kızı evden çağır,

Ona bir şey sormam gerekir.

Ona bir şey sormam gerekir,

Dün annesi onu dövmedi mi?”

“Dövmedi, hep soruyordu

Dün kozakla konuştuğumu.” (Dey,

1986: 78-79)

Їхав, їхав козак містом,

Під копитом камінь тріснув,

Під копитом камінь тріснув, да раз-
два!

Під копитом камінь тріснув,

Соловейко в гаю свиснув.

“Соловейку, рідний брате,

Виклич мені дівча з хати.

Виклич мені дівча з хати,

Маю її запитати.

Маю її запитати,

Чи не була вчора мати?”

“Ой не була, все питала,

Що з козаком розмовляла”.

²⁶ (Her çift satır “bir-iki” (“raz-dva”) nakaratıyla tekrerrür ediyor)

70. Sevgili kızım, merhaba

“Sevgili kızım, merhaba,
 Sen beni unuttun mu yoksa?
 Sana geldim; ama Tanrı bilir
 Senin beni sevip sevmediğini!”
 “Sevgili kozağım, niçin soruyorsun,
 Sanki kalbimi hala bilmiyormuşsun:
 Seni, canım, unutmaktansa
 Mezarda olmayı tercih ederim.”
 “Teşekkür ederim, kız, güzel sözlerin
 için,
 Belki başka birini seviyor yüreğin?
 Eğer doğruysa senin dediklerin
 Sonsuza dek benim olacaksın, kalbim.”
 “Sen iyi biliyorsun yetim olduğumu,
 Bende gümüş, altının olmadığını.
 Sana sevgim hariç hiçbir şeyim yok,
 Yoksulum, bunu saklamıyorum.”
 “Altın bana gerek değil, kendim
 kazanırım,
 Bana sevdiğim kız lazım.
 Kiliseye gidelim, ellerimizi bağlayalım,
 Kalbimizde azap olmasın.” (Dey, 1986:
 112)

“Дівчино кохана, здорова була,
 Чи вже ж ти мене та не забула?
 Приїхав до тебе, біг тебе знає,
 Чи твоє серденько мене кохає!”
 “Козаче коханий, чого питаєш,
 Хіба ж ти-но мене іще не знаєш:
 Скоріше, козаче, в могилі буду,
 Ніж тебе, серденько, та позабуду”.
 “Спасибі, дівчино, за добре слово,
 А може, ти любиш кого другого?
 Коли правдива мовоцька твоя,
 Так будеш, серденько, навек ти моя”.
 “Ти добре то знаєш, що я сирота,
 Не маю я срібла не маю злота;
 Опріч любові, що к тобі маю,
 Я всім убога — того не таю”.
 “Не треба мні злота, я й сам придбаю,
 А треба дівчини, що я кохаю.
 Ходімо до церкви, зв’яжемо руки,
 Хай в нас не буде на серці муки”.

71. Çık kız, çık benim kalbim

Çık kız, çık benim kalbim
 Çıkar tavladan atı, eyerini.
 Oy atı çıkardı, bağladı,
 Eyeri aldı, atı eyerledi.
 Yay ve okların demetini dışarı çıkardı:
 “Bu sana, sevgilim, beyaz ellerin için.”
 Bembeyaz başörtüsünü dışarı çıkardı:
 “Bu sana, sevgilim, Pazar için.”
 “Bana başörtüsünü elde taşımak
 yakışmaz,
 Kozak şanı için olsun, eyeri örtmek için.
 Oy o başörtüsü artık tozlanmış,
 Galiba benim siyah saçlım da üzülmüş.
 Oy başörtüsü artık tozla kaplanmış,
 Galiba benim siyah saçlımın yüzü de
 zayıflamış.
 Eyere bakıyorum, kalbimi avutuyorum,
 Başörtüsüne bakıyorum, kızı
 hatırlıyorum.” (Dey, 1986: 120)

Ой вийди, дівчино, вийди, моє серце,
 І виведи коня з стайні, винеси
 сідельце.
 Ой вивела коня, взяла прив’язала
 І винесла сіделечко, взяла осідлала.
 Винесла лучок і стрілочок пучок:
 “Оце ж тобі, мій миленький, задля
 білих ручок”.
 Винесла хустину, а як біль біленьку:
 “Оце ж тобі, мій миленький, а про
 неділеньку”.
 “Мені хустоньку в руках не носити,
 Задля слави козацької — сідельце
 покрити.
 А вже хустинонька та й запилилась,
 Либонь, моя чорнявая та й
 зажурилась.
 Та вже хустинонька та й пилом
 припала,
 Либонь, моя чорнявая та з личенька
 спала.
 Гляну на сідельце — тішу своє серце,
 Гляну на хустину — згадаю дівчину”.

72. Bütün yıldızlar küçük grupta

Bütün yıldızlar küçük grupta,	Всі зірочки до купочки,
Ay ise köşede, (2)	А місяць у розі, (2)
Bütün delikanlılar Kolodka'da ²⁷ ,	Усі хлопці на колодці,
Sevgilim ise yolda.	Мій милий — в дорозі.
Oy benim sevgilim	Нема ж мого миленького
Ne evde, ne burada yokmuş.(2)	Ні дома, ні тут. (2)
Artık adaçayı ve sedef otu	Вже й поросла при дорозі
Yolun kenarlarını бүрүмүш.	Шавлія і рута.
Adaçayına suyu kaynatıyorum,	На шавлію укріп грію,
Sedef otuna kaynatmam. (2)	На руту не буду. (2)
Kızmış benim sevgilim,	Розсердився мій миленький,
Ben de yalvarmam.	Я й просить не буду.
Bentleri dağıtanlar	Нехай його тії просять,
Ona yalvarsınlar, (2)	Що греблі разносять, (2)
Bentleri yıkanlar	Нехай його тії знають,
Onu bilsinler.	Що греблі ламають.
Bentleri yıkanlar	Нехай його тії знають,
Onu bilsinler, (2)	Що греблі ламають, (2)
Bataklıkta çalanlar	Нехай його тії люблять,
Onu sevsinler. (Dey, 1986: 149)	Що в болоті трублять.

²⁷ Kolodka, Ukrayna köylerinde gençlerin bayram günlerinde kerestelerde (tomruklarda) eğlenceler, oyunlar, şarkılar, danslar eşliğinde yapılan akşam sokak toplantıları

73. Yıldızlı ay, niçin ışımlıyorsun sen?

Yıldızlı ay,
 Niçin ışımlıyorsun sen?
 Sevgilim başka bir kızı seviyormuş,
 Niçin söylemiyorsun sen?
 Neden o patikacık
 Yokuş aşağı kıvrıla kıvrıla gidiyor?
 Sevgilim ondan geçiyor,
 Bana uğramıyor.
 Başkasını seviyormuş,
 Beni unutmuş.
 Kalbim ise göğsümde çırpınıyor,
 Düşmanlar gülüyor.
 Gülmeyin, düşmanlar,
 Ben sizin olmayacağım.
 Genç bir delikanlıyı sevdim
 Ve asla unutmayacağım (Dey, 1986:
 238)

Місяцю зоряний,
 Чому не світиш ти?
 А мій миленький любить другу,
 Чому не скажеш ти?
 Чом тая стежечка
 Попід гору крутить?
 А мій миленький нею іде,
 До мене не вступить.
 Він любить другу,
 Про мене забувся.
 А моє серце б'ється у грудях,
 Вороги сміються.
 Не смійтесь, вороги,
 Я ваша не буду.
 Любила-м хлопця молодого —
 Повік не забуду.

74. Oy kırdā sürölü tarla, etrafında keklik otu

Oy kırdā sürölü tarla, etrafında keklik
otu var.
Orada kız çavdar biçiyordu, güzel, kara
kaşlı bir kız. (2)
Biçiyordu, biçiyordu, dinlenmeye
oturdu.
Ukrayna'dan kozak geliyordu, şapkasını
çıkarmaya mecburdu. (2)
Şapkasını çıkarmaya, "İyi günler"
demeye mecburdu:
"Tanrı çavdar biçmene yardım etsin"
(2)
Kız durdu, ona cevap verdi,
Delikanlıya cevap verdi, ona "kalbim"
dedi. (2)
"Eve gidersen kimseye söyleme,
Çünkü insanlar bunu, rüzgar samanı
dağıttığı gibi dağıtırlar. (2)
Rüzgar sakın, saman hafif,
İnsanların dillerine düşerim, ya ben
henüz gencim." (2)
Artık o rivayet tüm dünyaya yayılmış
Ki kız kozağa "kalbim" demiş. (2)
Artık o rivayet şehrin her yerindeymiş
Ki kız kozağa gömlek nakış işlemiş. (2)
(Hordiyçuk, 1991: 149-150)

Ой, у полі нивка, кругом материнка.
Там дівчина жито жала, гарна
чорнобривка. (2)
Жала ж вона, жала, сіла спочивати,
Їхав козак з України, мусів папку
зняти. (2)
Мусів шапку зняти, день добрий
сказати:
"Помагай бог, дівча моє, тобі жито
жати" (2)
А дівчина стала, йому одказала;
Вона ж Йому одказала, серденьком
назвала. (2)
"Як ідеш додому, не кажи нікому,
Бо рознесуть сєє люди, як вітер
солону. (2)
А вітер тихенький, солома легенька.
Візьмуть мене люди в зуби, я ще ж
молоденька." (2)
А вже ж сая слава по всім світі стала,
Що дівчина козаченька серденьком
назвала. (2)
А вже ж тая слава по всім городочку,
Що дівчина козакові вишила сорочку.
(2)

75. Oy meşe kovası

“Oy meşe kovası,
 Dibi findıktan,
 Niçin benimle konuşmuyorsun,
 Benim sevgili kalbim?”
 “Seninle konuşmuyorum,
 Benim adetim böyle,
 Yanına oturunca
 Hep düşüncelere dalıyorum ben.”
 “Neyi düşünüyorsun sen,
 Sevgilim benim?”
 “Oy diğer insanlardan duyuyorum
 Ki başka sevdiğin kız var senin.”
 “Başka yarım yok,
 Düşünceler beni yönetiyor,
 Ben sokaklardan geçerken
 Kızlar kendileri bana söz ediyor.”
 “Oy kovayı alayım,
 Suyu almaya gideyim,
 Orada benim sevgilim
 Kütüğü yontuyor.
 Ben ona diyorum:
 “Tanrı yardımcın olsun canım!”
 Ama başka bir güvercini
 Sarıyormuş sevgilim.
 Bense durdum, ağladım,
 Başörtüsüyle gözyaşlarımı sildim;
 Kerim Tanrı’m vere de
 Yarım öleyim.” (Dey, 1986: 232)

“Ой дубова коновочка,
 Оріхове денце,
 Чом до мене не говориш,
 Моє любе серце?”
 “Я до тебе не говорю,
 Такий звичай маю,
 Як си сяду коло тебе
 Та й думку думаю”.
 “А що ж же ти, моя мила,
 За думку думаєш?”
 “Ой чую я через люди,
 Що ти іншу маєш”.
 “Я іншої та й не маю,
 Мислі мя заносять,
 Як я іду улицями,
 Самі дівки просять”.
 “Ой возьму я коновочку,
 Піду по водочку,
 Там мій милий чорнобривий
 Теше колодочку.
 А я єму повідаю:
 “Помогай бог, любко!”
 А він собі обіймає
 Вже іншу голубку.
 А я стала, заплакала,
 Хустков очі втерла;
 Дай же боже, милосердний,
 Би-сь назавтра вмерла”.

76. Sen, ay-aycık, bir akşam ışıyorsun bir akşam yoksun

“Sen, ay-aycık,
 Bir akşam ışıyorsun bir akşam yoksun.
 Sen, kozak, yakışıklı delikanlısın,
 Bir akşam geliyorsun öbür akşam
 yoksun.”
 “Sen, kız-kızcık,
 Nasıl gelmem gerekmiş.
 Kalbimin acısı geçer,
 Hüznüm biter.
 Hüzünlüyüm ve hüzünsüzüm,
 Bir daha kederlenmem,
 Kendime başka bir sevgiliyi bulurum,
 Onunla yaşarım ben.”
 “Sen, kozak-kozakçık,
 Tüm Ukrayna’yı gezeceksin;
 Ama benden daha güzeli
 Tüm dünyada bulamayacaksın.” (Dey,
 1986: 234)

“Ти місяцю-місяченьку,
 Вечір світиш, вечір ні,
 Ти, козаче, гарний хлопча,
 Вечір прийдеш, вечір ні”.
 “Ти, дівчино-дівчинонько,
 Як я маю ходити.
 Переболить моє серце,
 Перестану тужити.
 Ой я тужу ще й не тужу,
 Ще й тужити не буду,
 Найду я си іншу любку,
 З нею жити я буду”.
 “Ти, козаче-козаченьку,
 Всю Україну обійдеш,
 А від мене в цілім світі
 Ти ліпшої не найдеш”.

77. Yeşil sedef otu, sarı çiçekler

Yeşil sedef otu, sarı çiçekler,
 Sana varmam, dünyaya giderim,
 Omuzlarıma saç örgümü saçarım,
 Defalarca acı acı ağlarım.
 Oy nerede geceliyorsun, sevgilim,
 Ki benim ağlayışımı duymuyorsun?
 Tanrı seni cezalandırsın, sevgilim,
 Ki sen zavallı beni hor gördün!
 Yeşil sedef otu, siyah kütük,
 Tüm günlerin, gecelerin böyle kolay
 geçsin!
 Tanrı sana ceza versin, sevgilim,
 Ki sen zavallı beni mahvettin! (Dey,
 1986: 246)

Зелена рута, жовтий цвіт,
 Не піду за тебе, піду в світ,
 Та розпущу косу по плечу,
 Не раз гірко-тяжко заплачу.
 Ой де ж ти, мій милий, ночуєш,
 Що ти мого плачу не чуєш?
 Бодай тебе, милий, бог скарав,
 Що ти мене, бідну, занехав!
 Зелена рута, чорний пень,
 Щоб тобі так легко ніч і день!
 Бодай тебе, милий, бог скарав,
 Що ти мене, бідну, занехав!

78. Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden

Oy dün akşam
 Horozlar henüz ötmeden
 Kızın penceresinin dibinde
 Güvercinler uçuyorlardı.
 “Uçma, güvercinciğim,
 Benim avlumda.
 Kafamı kurutma,
 Ağrıtmı.
 Zaten kurutulmuş o,
 Kurutulmuş, ağrımış.
 Çünkü artık üç gün – üç hafta
 Oldu beni sevgilimden ayrıralı.
 Oy ayrılık anneciğim,
 Ayrılık, ayrılık.
 Tüm bu işleri yapan ise
 Köpek kız arkadaşım.
 Ayrılık, anneciğim,
 Uçsuz kırdı,
 Bir daha asla
 Kavuşmamak üzere.”
 Ağlıyordu, ağlayıp sızlıyordu
 Genç kız,
 Beyefendiymiş gibi
 Dulun oğlunu kaybettiği için.
 Peykeye oturdum,
 Peyke eğildi.
 Sevgilimin ardından ağlıyorum,
 Annem ise bakıyor.
 “Neden, kızım,
 Büküldün sen?
 Sevgilinin ardından ağlama, ağlama,

А учора ізвечора,
 Ще кури не піли,
 А в дівчини понад вікна
 Голуби летіли.
 “Та й не літай, голубочку,
 По моїм дворочку.
 Та й не суши, не клопочи
 Мою головочку.
 Бо вже вона та зсушена,
 Зсушена, змушена.
 Бо вже три дні — три неділі
 З милим розлучена.
 Та й розлука, моя мамко,
 Розлука, розлука.
 А все ж тєє наробила
 Товаришка-сука.
 Та й розлука, моя мамко,
 На широкім полі,
 Щоби ми ся не сходили
 Докупки ніколи”.
 Та й плакала, голосила
 Молода дівчина,
 Що втратила, як панича,
 Вдовиного сина.
 Сіла собі на лавочку,
 Лавочка ся хилить.
 Та плачу я за миленьким,
 А мама ся дивить.
 “Та чого ж ти, моя донько,
 В долину зігнула?
 Не плач, не плач за миленьким,

Onun değildin sen.”

“Zaten ağlamıyorum, annem,

Şarkı söylüyorum

Ki sevgilimi kaybettim,

Bir daha bulamam onu.

Birini bulsam da,

Onun misali olmaz,

Başkasının beyaz yüzüne

Kalbim yanaşmaz!” (Dey, 1986: 229-230)

Бо-сь не його була”.

“А я, мамко, та й не плачу,

Я собі співаю,

Що втратила миленького,

Вже го не спіймаю.

Хоч спіймаю, хоч спіймаю,

Та вже не такого —

Не пристає біле личко

До сердечка мого!”

79. Yeşil söğüt, yeşil söğüt

Yeşil söğüt, yeşil söğüt;
Ama yaprakları dökülüyor;
Oy Tanrı'm, Yüce Tanrı'm,
Sevgilim beni terk ediyor.

Demişti, demişti annem
Tek birini sevmememi:
“O seni seviyor, o seni aldatır,
Ardından ağlarsın sen.

Çünkü her erkek
Işıyan ama ısıtmayan ay misali,
O seni sevdiğini derken
Daha on kızın peşinden koşuyor.
Çünkü her erkek dağ akçağacı misali,
Yeşil dağ akçağacı gibi:
Seni eş alacağını diyor,
Ama kendisi henüz gencecik” (Dey,
1986: 244-245)

Зелена верба, зелена верба,

А листя опадає;

Ой боже, боже, боже єдиний,

Милий мя покидає.

Казала мати, казала мати

Одного не кохати:

“Він тебе любить, він тебе здурить —

Будеш за ним плакати.

Бо кожен хлопець — як отой місяць,

Що світить, та не гріє,

Він тобі каже, що тебе любить,

А за десятьма мліє.

Бо кожен хлопець — як отой явір,

Та явір зелененький:

Він тобі каже, що тебе візьме,

А він ще молоденький”.

80. Bendin sonunda söğütler uğulduyor

Bendin sonunda söğütler uğulduyor
 Ki onları diktim...
 Yok o kozak,
 Ki onu sevdim.
 Oy yok kozak,
 Desna'nın ötesine gitti;
 Büyü, büyü kız
 İkinci ilkbahar için!
 Büyüdü, büyüdü kız
 Ve gelinlik oldu;
 Bekledi, bekledi kozağı
 Ve ağlıyor oldu.
 Oy ağlamayın kahverengi gözler,
 Sizin nasibiniz böyle
 Kozağı sevdim
 Ay ışığında dururken!
 Yeşil salatalıkçıklar
 Sarı çiçekler...
 Yok benim sevgilim,
 Ağlar kahverengi gözler! (Hordiyçuk,
 1991: 175-176)

В кінці греблі шумлять верби,
 Що я насадила...
 Нема того козаченька,
 Що я полюбила.
 Ой немає козаченька -
 Поїхав за Десну;
 Рости, рости, дівчинонько,
 На другу весну!
 Росла, росла дівчинонька
 Та й на порі стала;
 Ждала, ждала козаченька
 Та й плакати стала.
 Ой не плачте, карі очі, -
 Така ваша доля:
 Полюбила козаченька,
 При місяці стоя!
 Зелененькі огірочки,
 Жовтенькі цвіточки...
 Нема мого миленького,
 Плачуть карі очки!

81. İvanko, İvanko

İvanko, İvanko,	Іванку, Іванку,
Bana papatya al, (2)	Купи ми рум'янку, (2)
Dansa çıktığımda (2)	Би ся рум'янила, (2)
Yanaklarım pembeleşsin	Як піду до танку.
Benim İvanko'mun	У мого Іванка
Şapkasının arkasında çiçek var. (2)	За шапков косиця. (2)
O şafak söktüğünde (2)	Тоді від ня іде, (2)
Ayrılıyor yanımdan.	Як зійде зірниця.
Köyün ortasında ıhlamur,	Серед села липа,
Cezayir menekşesiyle örtülü. (2)	Барвінком обвита. (2)
İnsanlar diyor, İvanko, (2)	Кажуть люди, Йванку, (2)
Ki dövülmüş olurum.	Що я буду бита.
Gece karanlık, karanlık	Темна нічка, темна
Ta sabaha kadar. (2)	До самого ранку. (2)
Sadece sana âşıktım (2)	Любила-м та й буду (2)
Ve seni seveceğim, İvanko (Dey, 1986: 56)	Лиш тебе, Іванку.

82. Oy çayırda gilaburu vardı

Oy çayırda gilaburu vardı,
O gilaburunun dallarını kız kırıyordu,
O gilaburuyu kız kırıyordu,
Tüm erkekleri büyülyordu.

Sadece birine hiçbir şey olmuyor,
O her akşam kızın yanına geliyor.

“Oy, al yanaklı kız,
Genç beni sev!”

“Sevine sevine hepinizi severdim,
Ama kozak hainliğinden korkarım.”

“Ben kırdı kavağı baltayla kesmedim,
Ben genç sana ihanet etmem” (Dey,
1986: 69)

Ой у лузі калина стояла,
Ту калину дівчина ламала,
Ту калину дівчина ламала,
Вона всіх парубків чарувала.

Лиш одному нічого не шкодить,
Від до неї щовечора ходить.

“Ой дівчино лиця рум’яного,
Полюби ти мене молодого!”

“Ой рада б я усіх вас кохати,
Та боюся козацької зради”.

“Не рубав я у полі тополі
Та й не зраджу тебе молоді”.

83. Yayıl, Cezayir menekşesi

Yayıl, Cezayir menekşesi,
 Kökle değil, yapraklarla!
 Kozak kızı çağırıyor,
 Sesle değil, ıslıkla!
 “Kızcık, duydun mu sen
 Seni çağırdığımı,
 Benim senin avlundan
 Kır atla geçtiğini?”
 “Duymuşsam da, duymamışsam da
 Ses vermiyordum
 Ben bahçedeydim sedef otunu koparıp
 Kendimi süslüyordum.”
 “Vişnecik, kirazcık,
 Niçin pıtrak gibi değilsin,
 Genç kızcık,
 Niçin gezmeye çıkmıyorsun?”
 “Nasıl pıtrak olayım
 Yüksek duvar arkasındayken
 Nasıl gezmeye çıkayım
 Efendinin oğlu ile?
 Efendinin oğlu iyidir,
 Dulun oğlu ise daha iyi,
 O eğlenmeye çıktığında toprak uğuldar,
 Parlak bir ay gibi o.
 Ay parlak, ay parlak
 Yıldızlar arasındayken
 Dulun oğlu, iyi oğluysa
 Kızlar arasındayken.” (Dey, 1986: 53)

Ой стелися, барвіночку,
 Не коренем — листом!
 Кличе козак дівчиноньку
 Не голосом — свистом!
 “Чи чула ти, дівчинонько,
 Як я тебе кликав,
 Через твоє подвір’ячко
 Сивим конем їхав?”
 “Ой хоч чула, хоч не чула,—
 Не обзивалася —
 В саду була, руту рвала,
 Та й обтикалася”.
 “Ой вишенько, черешенько,
 Чом рясно не родиш,
 Молодая дівчинонько,
 Чом гулять не ходиш?”
 “Ой як мені рясно цвісти
 За високим тином,
 Ой як мені гулять ходити
 За хазяйським сином?
 Хазяйський син — син хороший,
 А вдовичин кращий,
 Гулять іде — земля гуде,
 Як той місяць ясний.
 Ясен місяць, місяць ясен
 Поміж зірочками,
 А вдовин син, син хороший,
 Поміж дівоньками.”

84. Mavimsi kır at, mavimsi kır at

Mavimsi kır at, mavimsi kır at,
 Neden düşüncelere daldın?
 Yok o yar, o kızcık
 Ki onu sevdim!
 Mavimsi kır at, mavimsi kır at,
 Karnını doyur kırıkla,
 Kızın peşinde koşalım
 Ta derin mezara kadar!
 Mavimsi kır at, mavimsi kır at,
 Çok sıkıntı çekersin
 Rüzgarla beraber gideriz,
 Otlığa rastlamayız!
 Koş at, koş at,
 Artık ortalık kararıyor,
 Oy ormandan yıldızların çıktığı yerde
 Benim sevgilim oturuyor.
 Sevgilimi görüyorum, canımı
 görüyorum,
 Pencereden bakıyor,
 Her ne kadar her yan karanlık
 kesilmişse de
 Sevgilim güneş gibi parlıyor.
 (Sıdorenko, 1964: 331)

Сивий коню, сивий коню,
 Що ти задумався?
 Нема тії дівчиноньки,
 Що я в їй кохався!
 Сивий коню, сивий коню,
 Наїжся оброку;
 Поженемося за дівчиною
 У землю глибоку!
 Сивий коню, сивий коню,
 Тяжко тобі буде:
 Поїдемо разом із вітром –
 Попасу не буде!
 Бігай, коню, бігай, коню,
 Бо вже вечоріє;
 Ой там сидить моя мила,
 Де з лісу зоріє.
 Виджу милу, виджу любку,
 Дивиться в віконце;
 Хоч так темно, так не видно,
 Світиться, як сонце.

85. Yağmur, yağmur çiseliyormuş...

Yağmur, yağmur
 Çiseliyormuş...
 Bense, bense, anneciğim,
 Onu Zaporjets²⁸ sandım.
 Onu nereden gözlemem
 Gerektiğini bilsem
 Hizmetçileri tutar,
 Patikayı süpürtürdüm.
 İşte geliyor o, geliyor,
 Tıpış tıpış yürüyor,
 Ne kadar sevimli, ne kadar hoş,
 Bir bakın, anneciğim!
 Yağmur, yağmur
 Çatıdan damlıyor...
 Kızmış benim sevgilim,
 Ayaklarını bile yere vuruyor.
 Kızgın, kırgınmış
 Bana sevgilim
 Ama baktı mı soluyor
 Hem onun kalbim hem de benim (Dey,
 1986: 145-146)

Дощик дощик
 Капає дрібненько...
 Я ж думала, я ж думала –
 Запорожець, ненько.
 Коли б знала, коли б знала,
 Відкіль виглядати,
 То б наняла, заставила
 Стежку промітати.
 Аж він іде, аж він іде,
 Ступає дрібненько, -
 То ж то милий, то ж то любий,
 Дивітеся, ненько!
 Дощик, дощик
 Аж із стріхи капотить, -
 Розсердився мій миленький,
 Аж ногами тупотить;
 Розсердився, розгнівився
 Мій милий на мене,
 А як гляне, серце в'яне,
 І в нього, і в мене.

²⁸ Zaporjets, 16-18. yüzyıllarda Aşağı Dinyeper civarında yaşayan Ukrayna kozaklarından biridir.

86. Oy kırdaki gölde kovacık yüzüyordu

Oy kırdaki gölcükte
 Kovacık yüzüyordu.
 Tahtaları çam, dibi meşe,
 Hor bakma, kalbim benim.
 Orada suyla dolu kovacık
 Üç gündür yüzmüş.
 “Çık, kız, çık, balıkçığım,
 Seninle konuşalım”.
 “Oy çıkmak,
 Seninle konuşmak isterdim,
 Ama sağ elimde sevmediğim yatıyor,
 Uyandırmaktan korkuyorum ben.
 Senin, gencecik kozak,
 Var yağız atın,
 Atını eyerleyip avlumdan git,
 Çünkü sen benim değilsin, ben de
 değilim senin”
 Kozak atını eyerliyor,
 Atına diyor:
 “Koş atım, koş yağızım
 Ta sessiz Tuna’ya!
 Tuna’nın suyuna bakarım,
 Acıdan kendimi boğarım...
 Elveda, kız, balıkçığım, elveda!
 Dönmem sana bir daha!” (Sıdorenko,
 1964: 503)

Ой у полі озеречко,
 Там плавало відеречко.
 Соснові клепки, а дубове денце,
 Не цурайся, моє серце.
 Там плавало відеречко
 Троє суток із водою.
 “Вийди, дівчино, вийди, рибчино,
 Поговоримо з тобою”.
 “Ой рада б я виходити,
 Із тобою говорити:
 Лежить нелюб на правій руці,
 Так боюся розбудити.
 Ти, козаче, молоденький,
 В тебе коник вороненький:
 Сідлай коня та їдь з двора,
 Бо ти не мій, я не твоя.
 Сідлай коня та їдь з двора,
 Бо ти не мій, я не твоя”.
 Козак коника сідлає,
 До коника промовляє:
 “Біжи, мій коню, біжи, вороненький,
 Аж до тихого Дунаю!
 В Дунай-воду подивлюся
 Та із горя утоплюся...
 Прощай, дівчино, прощай, рибчино!
 Вже ж я більше не вернуся!”

87. Tuna nehrinin ötesinde

Tuna nehrinin ötesinde
 Kozak atı dolu dizgin sürüyor,
 Kozak atla geziyor,
 Kızı kandırıyor:
 “İnan kız
 Genç kozağın sözlerine”
 “Benden çelengimi çıkaran
 O kozak mutluluk yaşamasın!”
 “Başından çelengini çıkaran ben
 değilim,
 Kendi hevesin onu çıkardı.
 Kendi hevesin,
 Kozağın konuşması çıkardı!”
 Kız oğlunu dünyaya getirdi,
 Çevresini Cezayir menekşesiyle bezedi.
 “Gitmeyin kızlar gilaburu almaya,
 Çocuğumu uyandırmayın!
 Cezayir menekşesini koparmayın kızlar,
 Bebeğimi uyandırmayın!” (Sıdorenko,
 1964: 492)

За річкою за Дунаєм
 Козаченько конем грає.
 Козаченько конем грає,
 Він дівчину підмовляє:
 “Дайся, дівча, на підмову
 Козакові молодому!”
 “Бодай козак щастя не мав,
 Що він з мене вінок ізняв!”
 “Не я з тебе вінок ізняв,
 Зняла з тебе охотонька.
 Зняла з тебе охотонька,
 Козацькая розмовонька!”
 Дівка сина породила,
 Барвіночком обстелила.
 “Не йдіть, дівки, по калину,
 Не збудіть мені дитину!
 Не рвіть, дівки, барвіночку,
 Не збудіте дитиночку!”

88. Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği

Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem
eriği

Kızı seviyordum, seviyorum şimdi de.

Oy yazık yazık. Yazık

Olur bana,

İnsanlar onu alırlarsa,

O kız benim olmazsa. (2)

İşte bu, güvercinin yıkandığı o kuyu,

İşte bu, sevdiğim o kız.

Oy yazık yazık... (2)

Oy tarlada kuyucuk yontulmuş,

Oy benim yarım artık nişanlanmış.

Oy yazık yazık... (2)

Oy o kuyudan kartallar su içiyorlar,

Benim yârimi ise dini nikaha

götürüyorlar.

Oy yazık yazık.. (2)

Biri elinden, öbürü kolundan tutup

götürüyor,

Bense duruyorum, sevdim ama almadım,

yüreğim sızlıyor.

Oy yazık yazık... (2) (Sıdorenko, 1964:

455)

На вгороді калинонька, по дорозі
терн.

Любив же я дівчиноньку, люблю і

тепер.

Ой жаль-жаль. Жаль

Мені буде:

Візьмуть її люди –

Моя не буде. (2)

Отсе ж тая криниченька, що голуб

купавсь,

Отсе ж тая дівчинонька, що я

женихавсь.

Ой жаль-жаль... і т.д. (2)

Ой у полі криниченька обрублена,

Та вже ж моя дівчинонька заручена.

Ой жаль-жаль... і т. д. (2)

Уже з тії криниченьки орли воду

п'ють,

Уже ж мою дівчиноньку вінчати

ведуть.

Ой жаль-жаль... і т.д. (2)

Один веде за рученьку, другий – за

рукав,

А я стою, серце ние - любив, та не

взяв.

Ой жаль-жаль... і т.д. (2)

89. Oy yayılın, benim maceralarım

Oy yayılın, benim maceralarım,
 Tıpkı suda yapraklar gibi!
 Oy eğlenmeyin, benim düşmanlarım,
 Gülmeyin macerama!
 Benim maceram, maceram
 Tıpkı yaz çiyi gibi,
 Rüzgar esince, güneş ısıtınca
 Tamamen kaybolur.
 “Oy sen, sevgilim, kır güvercinim,
 Örfün gerektirdiği gibi yaşıyorsun,
 Evimin, kapımın yanından geçip
 Başka kızın yanına gidiyorsun.
 Başkasına giderken, başkasına giderken
 Şarkılar söylüyorsun,
 Bana, genç kır güvercine,
 Yüreğime dert çektiriyorsun!”
 “Oy sen sevgilim, kır güvercinim,
 Etrafında bahçe dik,
 Etrafında bahçe, üzüm dik,
 Sana ses gelmesin!”
 “Bahçe kuruyordum, üzerine şarap
 döküyordum
 Ama ürün vermedi;
 Sevdığım, hayal kurduğum kişiyi
 Bana Tanrı nasip etmedi.
 Bahçeyi ne kurdum, ne suladım,
 Bahçem kendiliğinden dallanıp büyüdü
 Sevmediğim, hiç tanımadığım kişi
 Kendisi bana dünürler gönderdi.” (Dey,
 1986: 452)

Ой розпливайтесь, мої пригодоньки
 Так, як лист по воді!
 Ой не тіштеся, мої воріженьки,
 Та й моїй пригоді!
 Моя пригодонька, моя пригодонька –
 Так як літня роса:
 Як вітер повіє, а сонце пригріє,
 Спаде ж вона вся.
 “Ой ти, мій миленький, голубе
 сивенький,
 Не по правді жиєш:
 Минаєш хатоньку, мої воротенька,
 Сам до іншої йдеш.
 До іншої йдучи, до іншої йдучи,
 Пісні співаєш,
 Мені, молоденькій, голубці сивенькій,
 Тугу серцю завдаєш!”
 “Ой ти, моя мила, голубонько сива,
 Обсадися садом,
 Обсадися садом, садом-виноградом,
 Бо тя голос не зайшов!”
 “Вже я сад садила, вином підливала,
 Та не вродив же він;
 Кого я любила, того я хбила,
 Не судив мені бог.
 Саду-м не садила, ані підливала,
 Сам ся мій сад прийняв:
 Кого-м не любила і зроду не знала,
 Сам же він ся прислав.”

90. Kız Katerına yüzüne aklık sürüyordu

Kız Katerına yüzüne aklık sürüyordu,
 Yüzüne konuşuyordu:
 “Aklaşma, ak yüzüm, sana misafirler
 gelir,
 Yârden değil, sevmediğin birinden
 dünürler gelir.
 Oy olayım ben, su üzerinde söğüt
 olayım!”
 Sevmediği ise hayatın dibinde durarak
 bunu duyuyor.
 “Oy başından savmazsın Katerına,
 benim olursun!
 Ben senin yanında ak söğüt olayım.”
 “Oy olayım ben, kırdaki huş ağacı
 olayım!”
 Sevmediği ise hayatın dibinde durarak
 bunu duyuyor.
 “Oy başından savmazsın Katerına,
 benim olursun!
 Ben de senin yanında dağ akçağacı
 olayım.”
 “Oy kırdaki yola dönüşüp uzanayım!”
 Sevmediği ise hayatın dibinde durarak
 bunu duyuyor.
 “Oy başından savmazsın Katerına,
 benim olursun!
 Ben de senin yanında ince *kuşekmeği*
 olayım.”
 “Oy olayım ben, ekili tarlada buğday
 olayım!”
 Sevmediği ise hayatın dibinde durarak

Дівка Катерина личенько білила,
 Із личеньком говорила:
 “Не білись, личко біленькеє, будуть к
 тобі гості,
 Гості не з любові, а о нелюба
 старости.
 Ой стану я, стану я над водою
 вербою!”
 А нелюб теє чує, під сінцями стоя.
 “Ой не збудеш, Катерино, моя
 будеш!
 А я коло тебе тонким верболозом”.
 “Ой стану я, стану у полі березою!”
 Нелюб теє чує, під сінцями стоя.
 “Ой не збудеш, Катерино, моя
 будеш!
 А я коло тебе зеленим явором”.
 “Ой ляжу я, ляжу у полі дорогою”.
 Нелюб теє чує, під сінцями стоя.
 “Ой не збудеш, Катерино, моя
 будеш!
 А я коло тебе дрібним споришем”.
 “Ой стану я, стану на ниві
 пшеницею!”
 Нелюб теє чує, під сінцями стоя.
 “Ой не збудеш, Катерино, моя
 будеш!
 А я біля тебе буйним кукільчиком”.
 “Ой попливу, попливу на море
 утінкою!”
 Нелюб теє чує, під сінцями стоя.

bunu duyuyor

“Oy başından savmazsın Katerına,

benim olursun!

Ben de senin yanında ince taşkın

buğday çiçeği olayım.”

“Oy denize ördek olarak yüzeyim!”

Sevmediği ise hayatın dibinde durarak

bunu duyuyor.

“Oy başından savmazsın Katerına,

benim olursun!

Ben de senin peşinden suna olarak

yüzeyim.”

“Oy denizde çelenge dönüşüp yüzeyim,

Sevmediğimden kurtulur muyum?”

Sevmediği ise hayatın dibinde durarak

bunu duyuyor.

«Ben de senin arkandan değerli taş olup
gideyim.”

“Taş batar, çelenk ise çıkar su yüzüne!

Artık sevmediğimden kurtuldum ben!”

(Sıdorenko, 1964: 450)

“Ой не збудеш, Катерино, моя
будеш!

А я за тобою сизим селезнем”.

“Ой попливу я, попливу на морі
віночком:

Чи не збуду я свого нелюба?”

Нелюб теє чує, під сінцями стоя.

“А я за тобою дорогим каменем”.

“Камінь потоне, вінок вирине!

Тепер же я ізбула нелюба свого!”

91. Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor

Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor,
 Ben ise hala evindeyim kızın,
 Üçüncü olanlar ötüyor, eve gidiyorum,
 Patikayı görmeksizin
 Eve geldim mi, babam beni azarlıyor,
 Annem daha da sert:
 “Gitme, gitme, yavrucuğum,
 Bir daha kızın yanına!”
 Ben annemden, babamdan
 O kınamayı duyuyorum;
 Ama o genç kızı
 Unutmayı düşünmüyorum.
 Gidelim kardeşim, gidelim
 Tarlayı sürmeye,
 Ben o kızı düşünmeyi
 Unutur muyum, unutur muyum.
 Birden bire kalbimi
 Kasvet kaplamasın mı:
 “Koşumunu çöz, kardeşim,
 Pulluktaki kır öküzleri!”
 Yaraşmaz, yaraşmaz,
 Yakışmaz bunun gibi işler,
 Öküzleri pullukta tarlada bırakıp
 Atla sevgiliye koşmak.
 “Ölürüm kardeşim, ölürüm kardeşim,
 Ömrümü yitiririm,
 Eğer, öz kardeşim,
 O kızı görmezsem ben”
 Ben gölete, gölete seğırttim,
 Gölet bente kapatılmış,
 Ben kıza, kıza seğırttim,

Піють куроньки, піють другії,
 Я в дівчиноньки сиджу —
 Піють третії, я йду додому
 Та й стежечки не виджу.
 Прийду додому, тато ні ганьбить,
 А мамуня ще гірше:
 “Та не ходи, не ходи, мій синочку,
 До дівчиноньки більше!”
 Ой я від тата, ой я від мами
 Тую ганьбу приймаю,
 А за дівчину за молоденьку
 Забути не гадаю.
 Ходімо, брате, ходімо, брате,
 Та на поле орати,
 Чей же забуду, чей же забуду
 За дівчину гадати.
 Як ні сі взяла, як ні сі взяла
 Мого серденька туга:
 “Випрягай, брате, випрягай, брате,
 Сивії воли з плуга!”
 Не подобонька, не подобонька,
 Не подібнії річі,
 Лишати воли на полі в плузі
 Кіньми до любки бічи.
 “Загину, брате, загину, брате,
 Своє сі життє страчу,
 Ой то як же я, мій рідний брате,
 Дівчини не зобачу”.
 Я до гаточки, я до гаточки,—
 Гаточка розгачена,
 Я до дівчини, я до дівчини,—

Kız nişanlanmış.

“Oy çık, çık, oy çık, çık,

Akşam yıldızı,

Oy çık, çık, oy çık, çık

Sen, güzel sohbetim!”

Yıldızcık çıktı, yıldızcık çıktı,

Tüm dağları aydınlattı,

Sevgili kızım çıkmıyordu,

Kalbimi gamlandırırdı. (Dey, 1986: 99-100)

Дівчина заручена.

“Ой зійди, зійди, ой зійди, зійди,

Зоренько вечірняя,

Ой вийди, вийди, ой вийди, вийди,

Ти, розмово любая!”

Зоронька зійшла, зоронька зійшла,

Всі гори засвітила,

Люба дівчина не виходила,

Серце ми засмутила.

92. Sis, sis bürümüş vadiyi

Sis, sis bürümüş vadiyi,
 Gilaburunun yaprağı geniş;
 Ama meşeninki daha da geniş.
 Güvercin kendi dişi güvercinini
 çağırıyor,
 Kendininki olmazsa başkasınınkini
 çağırıyor:
 “Gel, kalbim, öpeyim seni”
 “Başkasınınkini niçin öpersin,
 Kendininkine hürmet etmeliydin.”
 Sık sorkunlar arasında
 Sevdalı kız acı acı ağlıyor.
 “Ağlama, üzülme sevgilim,
 Henüz gencim, evlenmedim;
 Evlendiğim zaman ise
 Gel, kalbim, düğünümü izlemeye,
 Bal-şarap içmeye.”
 “Senin şarabın enfes değil,
 Senin sözlerin tam değil,
 Senin annen büyücü,
 Senin kız kardeşin insanları ayıran,
 Beni senden ayırdı,
 Tıpkı balığı sudan gibi,
 Tıpkı balığı perkilerden gibi,
 Tıpkı gelini gençten gibi.” (Sıdorenko,
 1964: 445)

Туман, туман по долині
 Широкий лист на калині;
 А ще ширший на дубочку.
 Кличе голуб свою голубочку
 Як не свою, то чужую:
 “Ходи, серце, поцілую”.
 “Нащо чужу цілувати,
 Було свою шанувати”.
 За густими лозоньками
 Плаче мила сльозоньками.
 “Не плач, мила, не журися,
 Ще я молод – не женився;
 Як я буду женитися,
 Прошу, серце, дивитися,
 Меду-вина напитися”.
 “Твоє вино не дивное,
 Твої слова не повнії,
 Ненька твоя чарівниця,
 Сестра твоя розлучниця:
 Розлучила мене з тобою,
 Як рибу з водою;
 Як рибочку з окунцями,
 Як молоду з молодцями”

93. Oy kırdı üç kuyu var

Oy kırdı üç kuyu var,
 Kozağın sevdiği üç kız var:
 Biri siyah saçlı, ikincisi sarışın,
 Üçüncüsüyse kızıl saçlı ve çirkin
 “Siyah saçlıyı candan seviyorum,
 Sarışına kur yapıyorum,
 Kızıl saçlı ile, iğrenç olan ile ise
 Gidip vedalaşayım.”
 “Ben sana demedim mi
 Biz oturma odasının dibinde dururken:
 Gitme, gitme Kırım’a tuz almaya,
 Çünkü döndüğünde beni nikahlı
 bulursun.”
 “Seni sen kızken seviyordum,
 Nikahlı olsan da seveceğim,
 Yedi yıl bile bekleyeceğim
 Senin dul olmanı.”
 İlk baharda yapraklanan bahçelerin
 tümü mü
 Sonra çiçek açıyor?
 Sevişen, aşık olanların hepsi mi
 Nikah kıyıyor?
 O bahçelerin yarısı çiçekleniyor,
 Yarısı yapraklanıyor,
 Bir çift nikah kıyıyor,
 Öbürü ise ayrılıyor (Zıryanov, 1961:
 109-110)

Ой у полі три криниченьки,
 Любив козак три дівчиноньки:
 Чорнявую та білявую,
 Третю руду та поганую.
 “Що чорняву від душі люблю,
 До білявої залицяюся,
 А з рудою, препоганою,
 Піду, мабуть, розпрощаюся”.
 “Чи я тобі та й не казала,
 Як стояли під світлицею:
 Не їдь, не їдь та й у Крим по сіль,
 Бо застанеш молодицею”.
 “Любив тебе я дівчиною,
 Любитиму й молодицею,
 А ще буду хоч сім літ ждати,
 Поки станеш удовицею”.
 Чи всі ж тії та сади цвітуть,
 Що весною розвиваються,
 Чи всі ж тії та й вінчаються,
 Що любляться та кохаються?
 Половина тих садів цвіте,
 Половина розвивається,—
 Одна пара та вінчається,
 А другая розлучається.

94. Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu

Parlak yıldız gökyüzünden
yuvarlanıyordu
Ve yere düştü...
Genç bir kız derdi yüzünden
Kederleniyordu.

“Kim beni, genç kıızı,
Eve götürecek?”
Yağız ata binen
Genç kozak seslendi:
“Gez, gez genç kız,
Ben seni eve götüreceğim!”
“Götür, götür genç kozak,
Götür, gecikme,
Çünkü benden dolayı, genç benden
dolayı
Tüm soyumuz üzüldü.
Oy tüm soy da değil, tüm soy da değil,
En çok babam ve annem.
Beni, genç kıızı,
Başkasına vermek istiyorlar!”
(Hordiyçuk, 1991: 127-128)

Котилася ясна зоря з неба
Та й упала додолу...
Журилася молода дівчина
Та своєю бідою.
“Ой хто ж мене, молоду дівчину,
Та заведе додому?”
Обізвався козак молоденький
Та й на воронім коню:
“Туляй, гуляй, молода дівчино,
Я заведу додому!”
“Веди, веди, молодий козаче,
Та веди, не барися,
Бо за мною, та за молодою,
Увесь рід зажурився.
Не так весь рід, не так весь рід,
А як батько та мати.
Хотять мене, молоду дівчину,
Та й за іншого дати!”

95. Oy uğuldama, çayır

Oy uğuldama, çayır,
 Yeşil sel yarığı!
 Ağlama, kederlenme,
 Genç kozak! (2)
 Ben kendim ağlamıyorum ki,
 Ağlayan, kahverengi gözlerim
 Ne gündüz, ne gece
 Huzur olmadığı için. (2)
 Yakın komşular
 Kötü düşmanlardır,
 Yanına gitmeme,
 Kızı sevmeme izin vermiyorlar. (2)
 Bense gideceğim,
 Seveceğim,
 Hem de onu alacağım,
 Onunla yaşayacağım! (2)
 “Oy ölürüm ben, sevgilim...
 Eğer sen sağ olursan
 Hatırlar mısın, yarım,
 Benim mezarım nerede? (2)
 Benim mezarım
 Mavi denizin kıyısında,
 Sakin bir konuşmayı
 Sürdürdüğümüz yerde. (2)
 Mezara yaklaşırın,
 Çok hüznlenme,
 Aksi takdirde insanlar
 Ne kadar çok seviştığimizi anlar! (2)
 Mezara yaklaşırın,
 Toprağı sallama,
 Kendin biliyorsun,

Ой не шуми, луже,
 Зелений байраче!
 Не плач, не журися,
 Молодий козаче! (2)
 Не сам же я плачу –
 Плачуть карі очі,
 Що нема спокою
 Ані вдень, ні вночі. (2)
 Сусіди близькії –
 Вороги тяжкії:
 Не дають ходити,
 Дівчину любити. (2)
 Я ж буду ходити
 І буду любити,
 Ще й до себе візьму –
 Буду з нею жити! (2)
 “Ой умру я, мила...
 Як ти будеш жива –
 Чи згадаєш, мила,
 Де моя могила? (2)
 А моя могила –
 Край синього моря,
 Де була між нами
 Тихая розмова. (2)
 Зійдеш на могилу,
 Та не сумуй дуже, -
 Спогадають люди,
 Що любились дуже! (2)
 Зійдеш на могилу –
 Не труси землею,
 Бо сама вважаєш,

Onun altında olmak ne kadar zor! (2)
Bunun için zordur,
Zorluklara rağmen seviştığımız için,
Bunun için zordur,
Sadakatle seviştığımız için!” (2)
(Hamber, 1976: 52-53)

Як тяжко під нею! (2)
Ой тим воно тяжко –
Любилися важко,
Тим воно тяженько –
Любились вірненько!” (2)

96. Ağaçlık, ağaçlık

Ağaçlık, ağaçlık, ağaçlık, ağaçlık,
 Yeşil ağaçlık,
 Oy orada gezinip gamlanıyor
 Genç bir kızcık.
 Oy orada gezinip gamlanıyor
 İçini çekiyor,
 Zengin oğlu onu seviyordu,
 Şimdi terk ediyor.
 Guguk kuşu ötmeye başladı
 Yeşil ağaçlıkta.
 “Oy yanıma oturup
 İçimi yakma.”
 “Keşke sen, kız,
 Kendini perişan etmeseydin.
 Zengin olduğunu biliyordun madem,
 Onu sevmemeliydin.
 Eğer o delikanlının
 Varlıklı olduğunu bildiysen
 Yeşil çelengine
 Hürmet etmeliydin.”
 “Ben ona hürmet ediyordum,
 Kağıda sarıyordum,
 Böyle bir Pazar geldi ki
 Onu mahvettim”.
 Böyle bir Pazar,
 Böyle bir vakit geldi,
 Kızla beraber
 Ailesi de ağladı.
 “Ağlama, ağlama, kız,
 Hayat seni sadece bir defa ağlatmaz,
 Gözyaşlarıyla yüzünü yıkarısın
 Su olmazsa” (Dey, 1986: 276)
 Гаю, гаю, гаю, гаю,

Гаю зелененький,
 Ой там ходить, ручки ломить
 Дівча молоденьке.
 Ой там ходить, ручки ломить,
 Тяженько зітхає.
 Кохав, любив син багача,
 Тепер покидає.
 Закувала зозуленька
 В зеленому гаю.
 “Ой не сідай біля мене,
 Не завдавай жалю”.
 “Було тобі, дівчинонько,
 Жалю не робити,
 Коли знала, що багатий,
 Не треба любити.
 Коли знала, що багач він —
 Хлопець молоденький,
 Було тобі шанувати
 Вінок зелененький”.
 “А я його шанувала,
 В папір завертала,
 Прийшла така неділенька,
 Його змарнувала”.
 Прийшла така неділенька
 Ще й така година,
 Заплакала дівчинонька,
 Вся її родина.
 “Ой не плач же, дівчинонько,
 Не раз таке буде.
 Умиєшся сліззоньками,
 Як води не буде”.

97. Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için

Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için
gidip

Kız yedi gün ve bir saat dolaştı.

- Neden, kız, neden kız, dolaşıyorsun,

Galiba sen, kız, benim oğlumu

seviyorsun?

- Sevmiyor olsaydım yanına gitmezdim,

Karanlık gecede hızlı akan ırmağı

geçmezdim.

Hem hızlı akan ırmağı hem de yeşil

ağaçlığı

Senin oğlun için geçtim çünkü o

gencecik.

- Al, işte sana, kız, yağız at,

Genç oğlanımı rahat bırak!

- Ata binip gitmeyeceğim,

Oğlunu seviyorum, onunla

evleneceğim! (Dey, Romanets, 1968:

71-72)

В долину, в долину, а в гай по калину,

Блудила дівчина сім день та й годину.

- Чом, дівчино, ходиш, чом, дівчино,
блудиш.

А вадь ти, дівчино, мого сина
любиш?

- Якби не любила, то би не ходила,

Ще й темної ночі бистру річку брила.

Бистру річку брила ще й гай

зелененький,

Через твого сина, бо він молоденький.

- На ж тобі, дівчино, коня вороного,

Ти лиш відчепися хлопця молодого!

- На коня не сяду, конем не поїду,

Твого сина люблю, та й за него піду!

98. Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum

Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum, onu
suluyorum,

Ben kendi ince sedef otumu kış için
saklayayım...

- İnce sedef otum benim, yeşil sedef
otum benim!

Artık sen, ince sedef otu, bana lazım
değilsin...

Irmakta su buz gibi soğuk, gölete
gidelim;

Sen beni, kozak, büyük bir şerefsizliğe
uğrattın!

- Sen kendin kendini, canım,
şerefsizliğe uğrattın ki
Erken değil, geç saatlerde meyhaneden
dönüyordun.

- Nasıl ben, kozak, erken gelebilirdim ki
Sen benim elimi tutmuş benimle
sohbete başlamışken?

- Sevinme, canım, benim seninle sohbet
etmeme,

Kafamda seninkinden daha fazla akıl
var.

- Çayırda yol kenarında kuru meşe
dallandığında

Sen evlenesin, kozak!

- Denizdeki taşta gül çiçek açtığında
Sen evlenesin, kız! (Şalata, 1973: 41)

Сію рутку, сію рутку, рутку підливаю,

А я свою рутку дрібну на зиму
сховаю...

- Рутко ж моя дрібненькая, рутко
зеленая!

Вже ж ти мені, рутко дрібна, вже-сь
ми непотрібна...

Студеная вода в ріці, ходімо до ставу;

Вложив же-сь мя, козаченьку, в
велику неславу!

- Сама ж ти ся, моя мила, в неславу
вложила,

Що-сь пізенько, не раненько, з
корчми приходила.

- Як я мала, козаченьку, вчасно
приходити, -

Взяв-есь мене за рученьку, став-есь
говорити.

- Не радуйся, моя мила, мої[й]
розмовоньці,

Ліпший в мене, як у тебе, розум в
головоньці.

- Бодай же ти, козаченьку, тоді
оженився,

Як у лузі при дорозі сухий дуб
розвився.

- Бодай же ти, дівчинонько, тоді
оддалася,

Як у морі на камені рожа розцвілася.

99. Kara gözler, kara gözler güvem gibi

- Kara gözler, kara gözler
Güvem gibi.

Güvem gibi kara gözler,
Güvem gibi, güvem gibi,
Ne zaman evleniriz biz,
Evleniriz?

- Evleniriz, evleniriz
Pazar günü.

Evleniriz Pazar günü,
Pazar günü, Pazar günü,
Senden ümidim var,
Ümidim.

- Beni nereye, beni nereye
Götürürsün?
Beni nereye götürürsün,
Götürürsün, götürürsün
Senin kendi evin yokken,
Evin yokken?

- Götürürüm seni, götürürüm seni
Başkasınınkine.
Seni başkasınınkine götürürüm,
Başkasınınkine, başkasınınkine,
Kendi evimi kurana dek,
Kurana dek.

- Başkasının evi, başkasının evi,
Kendi evin değil.
Başkasının evi sana ait değil,
Senin değil, senin değil,
Ben senin kızın değilim,
Senin değilim. (Vasilenko, 1962: 191-192)

- Чорні очка, чорні очка
Як терен.

Чорні очка, як терен,
Як терен, як терен;
Коли ми ся поберем,
Поберем?

- Поберемся, поберемся
В неділю.

Поберемся в неділю,
В неділю, в неділю,
Маю на тя надію,
Надію.

- Де ти мене, де ти мене
Поведеш?
Де ти мене поведеш,
Поведеш, поведеш,
Кедь ти хати не маєш,
Не маєш?

- Поведу тя, поведу тя
В чужую.

Поведу тя в чужую,
В чужую, в чужую,
Поки свою збудую,
Збудую.

- Чужа хата, чужа хата
Не своя.
Чужа хата не своя,
Не своя, не своя,
Я дівчина не твоя,
Не твоя.

100. Annem benim, annem, sana bir şey söylemeliyim

- Annem benim, annem, sana bir şey söylemeliyim:

Yaz geçiyor, bense hala evli değilim.
Çavdar ektim, onu beraber biçeceğim biri yok,
Karanlık gece gelir, konuşacağım biri yok.

- İşte, oğlum, sana altın bir ruble,
Al kendine, oğlum, bir yağız atı.

Al kendine, oğlum, bir yağız atı,
Ahıra götürüp bırak, ona konuş.

- Bir gece konuştum, iki gece konuştum,
Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmaz oldu.

Üçüncü gecede benim atım hiç konuşmuyor,

Yaş toprağa doğru başını eğiyor.

Annem, senin ölümün

Benim o atla konuşmam gibi zor ola.

At kuru otla doyar, suyu kana kana içip
yatar samana

Ama doğruyu söyleyip kalbimi avutmaz,
ana (Mışanıcı, 1976: 305)

- Мати моя, мати, щось маю казати:

Вже літо проходить, а я й не жонатий.

Посіяв я жито, не маю з ким жати,
Прийде темна нічка, ні з ким
розмовляти.

- Ой на тобі, сину, рубля золотого,
Купи собі, сину, коня вороного.

Купи собі, сину, коня вороного,
Постав на стаєнці, говори до нього.

- Говорив я нічку, говорив я другу,
На третюю нічку мій кінь не
говорить.

На третюю нічку мій кінь не
говорить,

До сирії землі головоньку клонить.

Бодай тобі, мати, так тяжко конати,

А як мені тяжко з конем розмовляти.

Кінь сіна наїється, водиці нап'ється,

Та й на сіні ляже, правдоньки не
скаже.

SONUÇ

Aşk, evrensel önem taşıyan bir duygudur. O, insanın kalbinde ırkına, ülkesine, servetine bakmaksızın doğmakta, seven için iç dünyasının merkezi haline gelmektedir. Bir halkın aşka bakışı, ona verdiği önem, hayatında ayırdığı yer öncelikle bu halkın liriğinde ve lirik kahramanların tiplerinde cisimleşmektedir. Ukrayna ve Türk milletleri ortak geçmişe sahip olup yüzyıllar boyunca karşılıklı kültür alış-verişi içinde bulunmuşlardır. Bu bakış açısından folklorlarının, özellikle insanlık için paha biçilemez duygu olan aşkı konu alan liriklerinin incelenmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, türkülerle Ukrayna halk şarkılarındaki tiplerin, onlarla ilgili motifler ve semboller kümelerinin karşılaştırmalı metotla tetkik edilmesi sonucunda bu tiplerin ve onların ana özelliklerinin temelde aynı olduğu kanaatine varılmıştır. Âşık, daima sevgilisiyle beraber olmak isteyen, yârin hasretini çeken, aşk yolunda nice acı yaşamasına rağmen yâri ve aşkına sadakatli kalan tiptir. Sevdakârın sevgilisinin yanına gelmesini isteyişi, onu bekleyişi, yâriyle bahçede buluşması, ondan ayrı kaldığı için yiyemeyişi, uyuyamayışı hem türkülerde hem de Ukrayna halk şarkılarında sıkça dile getirilmektedir. Sevdalı, yârinin diğerleriyle görüşmesi/evlenmesi nedeniyle dert çeken, sevgilisinin sadece kendisine ait olmasını isteyendir. Onun için yâriden ayrılmak, ölümden bile beterdir. Ukrayna ve Türk liriğinde betimlenen âşık kız tiplerinin aileleri onları sevmedikleri birileriyle evlendirmek istemelerinden duydukları üzüntü aynıdır. İster türküdeki ister halk şarkısındaki âşık olsun, yârinin onun elinden alınması âşığı aynı ıstıraba sokmaktadır.

Maşuk, hem Türk hem de Ukrayna halk liriğinde güzelliğiyle/yakışıklılığıyla âşığı kendisine sevdalandıran, kimi zaman onun duygularıyla oynayan, kalbini kırandır. Rakip, düşman, eller, kötü insanlar şeklini alan arabozucu tiplerin her zamanki niyeti, âşığı sevgilisinden ayırmaktır. Aile üyeleri de halk liriğinde kimi zaman âşığın dertlerini anlattığı kişiler olarak ifade edilse de genellikle evladının sevdiği biriyle evlenmesine karşı çıkıp onu başkasıyla evlendirmektedirler. Bununla beraber Ukrayna halk şarkılarının ve türkülerin sevgilileri ayıran dağ, haber getiren rüzgar, yârin güzelliğini simgeleyen gül, sevgililerin buluşma yeri olan bahçe gibi birçok ortak sembolü ve motifi mevcuttur. Bu durum, Ukrayna ve Türk kültürlerinin birbirine ne kadar yakın olduğu göstergesidir.

Aynı zamanda Türk ve Ukrayna milletlerinin yaşadıkları coğrafyaların özellikleri, sahip oldukları kültür ve gelenekler, dini ve ahlaki görüşleri, toplumlarında kabul edilen erkek-kadın ilişkileri, toplulukta ve ailede kadına ayırdıkları yer gibi mühim faktörler, bu halkların folklorlarındaki bazı ortak motiflere yeni anlam inceliklerini katmanın yanı sıra her kültüre has motifleri de oluşturmaktadır. Hem Türk hem de Ukrayna halk liriğinde âşığın veya sevgilisinin kuşa, bitki veya meyveye benzetilmesi motifi geçmektedir. Fakat bu motiflerde yer alan semboller her milletin folkloru için farklıdır. Ukrayna kültüründe bu bağlamda en çok gilaburu, vişne, sedef otu, söğüt, fındık, Cezayir menekşesi, meşe simgeleri, türkülerde ise gül, elma, karanfil, nar, selvi imgeleri kullanılmaktadır. Ukrayna halkı âşığı güvercine, guguk kuşuna, kuğuya benzetirken Türk halk liriğinde âşık bülbül, turna, şahin, ördek veya keklikle kıyaslanmaktadır. Türkülerde gurbette kalan âşık yârine selamını turna ya da ördek aracılığıyla gönderirken Ukrayna halk şarkılarında âşık kıza sevgilisinden haber getiren kuşlar, kartal, güvercin ya da küçük siyah kargadır.

Türk ve Ukrayna'nın toprakları ve tabiatlarının özellikleri bu milletlerin folkloruna yansıtılmaktadır. Alanı çoğunlukla dağlık arazi olan Türkiye'nin halk liriğinde en çok tasvir edilen coğrafi nesne, âşığın derdini paylaştığı, âşığı sevgilisinden ayıran, dumanlı başı tesellisiz âşığın halini temsil eden dağlardır. Büyük kısmı düz olan Ukrayna'nın halk şarkılarında ise en çok söz edilen yer, kozağın kızla vedalaşınca sefere çıktığı, âşıkların görüştüğü, ortasında kalan kurumuş otun yalnız kıza benzediği kırlar/tarlalardır.

Aşk konulu türkülerle Ukrayna halk şarkılarında betimlenen tipler arasındaki farklılıkların ikinci temel nedeni, bu tiplerin her kültüre özgü olan bir takım sembol, istiare, motif aracılığıyla ifade edilmesidir. Söz gelimi, söndürülemez aşk ateşi, güzelin âşığı sevdalandırarak yakması, âşığın ayrılığın getirdiği azaptan yanması motifleri, türkülerde hasır. Türk folklorunda aşkın tasvirlerinde ateş simgesi önemliyken Ukrayna folklorunda su, kuyu ve ırmakla ilgili motifler sevmek kavramı ile yan yanadır: örneğin, güzel kız – kuyu; kuyuda yıkanmak – sevmek; kuyuyu yıkmak - zorla evlendirmek; suyu içmek - aşkı arzulamak, sevmek; suyu getirmek - âşık olmak anlamına gelmektedir.

Aşk konulu türkülerden farklı olarak Ukrayna şarkıları arasında ana kahramanı kız olan eserlerin sayısı daha çoktur. Türkülerdeki kız tipine göre Ukrayna halk liriğindeki

âşık kızın davranışlarda daha özgür olduğu söylenebilir: birçok şarkıda onun sevgilisini görüşmeye, zaman zaman yemeğe çağırması, kimi şarkılarda ise sevdiği erkekle görüşmesi betimlenmektedir. Ayrıca, birçok Ukrayna halk şarkısının ana konusu, âşık kızın sevgilisinin ihanetine uğramasıdır. Türk kültüründe olduğu gibi Ukrayna halkının ahlak kaideleri de gençlerin evlilik öncesi ilişkilerini ayıplayarak önlemeye çalışmaktaydı, buna rağmen kimi Ukrayna şarkıları kızın erkek tarafından aldatılmasına yöneliktir. Türk halk liriğinde bu tür motiflerin yer almaması, Türk kültürünün gençler arasındaki ilişkiler konusunda İslamiyetin etkisiyle daha katı ve sınırlandırıcı olmasıyla ilgilidir.

Kız kaçırma, başlık parası olguları Türk kültürüne has olduğu için bu tür motiflere sadece türkülerde rastlanılmaktadır. Birçok türküde âşığın sevdiği kız için verecek başlık parası kazanmak amacıyla gurbete gitmesi, kızın hoşlandığı oğlana maddi durumu yüzünden onunla evlenemeyeceğini söylemesi dile getirilmektedir. Kızın ailesinden rağbet görmeyen âşık, kızı kaçırmayı niyetlenebilmekte, kimi zaman ona beraber kaçma teklifini sunmaktadır. Sevdalının yârini zorla almaya azmetmesi gibi, bu tür motifler Türk halk liriğine özgüdür.

Maşuk tipine gelince dikkat çekici nokta, Ukrayna ve Türk halk liriklerinde çizilen ideal maşuk kız resimlerinin birbirine oldukça benzemesidir: Türkülerin çoğunda maşuk kız kara kaşlı, ela ya da kömür gözlü, sarı saçlı olarak tasvir edilirken Ukrayna halk şarkılarında genellikle kahverengi ya da siyah gözlü, kara kaşlı, siyah saçlı olarak betimlenmektedir. Ukrayna liriğinde Türk folkloruna mahsus nazlı ve vefasız maşuk kız tipi işlenmemekle beraber sadakatsiz maşuk erkek tipi sıklıkla ifade edilmektedir. Bunun ilk sebebi, aşk konulu türkülerin çoğunun bir erkeğin, Ukrayna halk şarkılarının ise bir kızın aşk hikayesini anlatmasıdır.

Ukrayna halk şarkılarındaki ve türkülerdeki akraba tipleri arasında izlenen bazı farklılıklar, Ukrayna ve Türk milletlerinin aile yapıları ve halk tarafından her aile üyesine yüklenen görevlere bağlıdır. Türk liriğindeki kızı ailenin uygun görmediği erkekten uzak tutan, âşığa kızı vermeyen kızın erkek kardeşi karakteri Ukrayna halk şarkılarında yer almamaktadır. Aynı şekilde türkülerde Ukrayna folklorunda sıkça tasvir edilen âşığın yâriyle beraber olmasını engelleyen kız kardeş tipine rastlanılmamaktadır. Türkülerdeki anne tipinden farklı olarak Ukrayna halk liriğindeki anne tipi âşık kızın

danıştığı kişi rolünde daha sık çıkmaktadır. Ayrıca Ukrayna folklorunda âşık oğlunun evlenmesini engelleyen anne tipi de mevcuttur.

Türkiye’de Ukrayna ve Türk folklorları alanında ilk karşılaştırmalı araştırma olan bu tez çalışmasında elde edilen sonuçlar, yüzer Ukrayna halk şarkısı ve türkü ile sınırlıdır. Daha kapsamlı sonuçların edinilmesi, malzeme metinlerin sayısının artırılmasını gerektirmektedir. Bu tez çalışmasının, Ukrayna ve Türk kültürlerini konu alan sonraki çalışmalara katkıda bulunacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, G. (1998). *Manisa Türküleri*. Manisa: Manisa Ticaret ve Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü Yayını.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Arseven, V. (1948). *Karadeniz Bölgesi Halk Türküleri (Artvin, Trabzon, Giresun, Rize)*. Kastamonu: Kastamonu Matbaası.
- Arsunar, F. (1962). *Gaziantep Folkloru*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arsunar, F. (1965). *Türk Anadolu Halk Türküleri*. Ankara: Halkevleri Genel Merkezi Yayınları.
- Artun, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi.
- Aytaç, G. (2001). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (2003). “Türkülerde Turna”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 28. <http://w3.gazi.edu.tr/~giyaytas/Turna.htm>.
- Bayram, S. (2015). “Sevdalinka ve Türkülerde Sevgili ve Aşk Algısı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (41), 112-119.
- Bekki, S. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda. Sivas türküleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Biliakova, Y., Kaharlıtskiy M. (Ed.) (1971). *Ukrayinski narodni pisni pro kohannya*. Kiev: “Mistetstvo”.
- Bilodid, İ. (Ed.) (1970-1980). *Slovník ukrayinskoyi movi v 11 tomah*. Kiev: Naukova Dumka.
- Bodak Y., Solovey L. (2011). *Ukrayinska ta zarubijna muzıçni literaturı*. Vinnitsya: Nova Knıga.
- Boratav, P. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. Ankara: BilgeSu.
- Busel, V. (Ed.) (2005). *Velıkıy tlumaçniy slovník ukrayinskoyi movi*. Kiev; İrpin, “Perun”.

- Çetindağ Süme, G. (2011). “Elazığ Türkülerinde Aşk Olgusunun Sembolik Söylemleri” [Bildiri]. K. Pürlü (Ed.). *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Sivas 22-25 Ekim 2011, II (ss. 83-92). Sivas: Es Ofset Matbaacılık.
- Çubinskiy Pavlo Platonoviç (t.y.). <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=50>
- Dey, O., Romanets, O. (Ed.) (1968). *Narodni pisni Bukovini v zapısah Yuriya Fedkoviça*. Kiev: Muzıçna Ukraina.
- Dey, O. (1978). *Poetika ukrayinskoyi narodnoyi pisni*. Kiev: Naukova dumka.
- Dey, O. (Ed.) (1986). *Ukrayinski pisni pro kohannya*. Kiev: Dnipro.
- Dökmetaş, K., Özgül, M., Turhan, S., (Ed.) (1996). *Notalarıyla Uzun Havalarımız*. Ankara: Cem Veb Ofset Ltd. Şti.
- Elcin, Ş. (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları – 1*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Erdal, T. (2011). “Erkek Ağızlı Türkülerde Kadın İmajı”. *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, 17 (65), 37-52.
- Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erol, O. (2012). *Silifke Halk Oyunlarında Yer Alan Türkülerin Konuları-Silifke Türkülerindeki Motifler ve Semboller* (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Esen, A. Ş. (1986). *Anadolu Türküleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Grinçenko, B. (1907-1909) *Slovar ukrayinskoyi movi: 4. cilt*. Kiev: Kievskaya Starina.
- Gözaydın, N. (1989). “Anonim Halk Şiiri Üzerine”. *Türk Dili. Türk Dili Şiiri Özel Sayısı III: Halk Şiiri*, LVII (445-450), 56-104.
- Günbulut, Ş. (2002). *Halk Şiirinde Kadın*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Güven, M. (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: ÖTÜKEN.
- Güven, M. (2012). *On Bin Yılın Türküsü*. Erzurum: Fenomen.
- Hamber, H. (Red.). (1976). *Ukrayinski narodni pisni*. Kiev: Muzıçna Ukrayina.

- Harasım, L. (2011). "H. Nudha yak doslidnik fenomenu integratsiyi ukrayinskoyi pisni u svitovu kulturu". *Literatura. Folklor. Problemi poetiki. Vipusk naukovih prats*, 34, 108-114.
- Hordiyçuk, M. (Ed.) (1991). *Perlini ukrayinskoyi narodnoyi pisni*. Kiev: Muzična Ukrayina.
- İspirli, S. (2011). "Erzurum Türkülerinde Aşk, Âşık ve Sevgili". *International Journal of Social Science*, 4 (1), 91-118.
- İnstitut Mistetstvoznastva, Folkloristiki ta Etnologiyi im. M. T. Rılskogo. (t.y.). <http://www.etnolog.org.ua>
- Jayvoronok, V. (2006). *Znakı ukrayinskoyi etnokulturi: Slovník-dovidník*. Kiev: Dovira.
- Jayvoronok, V. (2010). "Etnosimvolni asotsiativni paraleli v ukrayinskıh narodnih pisniakh (pid kutom zoru O. O. Potebni)". *Movoznavstvo*, 6, 23-31.
- Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kaplan, M. (1991). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -3. Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh yayınları.
- Karataş, T. (2011). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sütun Yayınları.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2004). "Muğla Türküleri". Ali Abbas Çınar (Haz.), *Muğla Kitabı* (ss. 347-357) içinde. İzmir: Printer Ofset Matbaacılık.
- Kolessa, F. (2005). *İstoriya ukrayinskoyi etnografiyi*. Kiev: NAN Ukrayini. İMFE im. M.T. Rılskogo.
- Kolessa, F. (2009). "Oglyad ukrayinsko-ruskoyi narodnoyi poeziyi". *Visnik Lvivskogo Universitetu*, 47, 166-272.
- Kolotilo, T. (Ed.). (1991). *Çı ya v luzi ne kalına bula: Ukrayinski narodni alegorični pisni*. Kiev: Veselka.
- Kolotilo, T. (2009). *Ukrayinska narodna pisenna alegoriya*. (Monografi). Kamyanets-Podilski: Kamyanets-Podilski Derjavnıy Universitet imeni İvana Ogiyenka.

- Korkmaz, M. A. (2006). *Türkü Türü ve Karadeniz Türkü Kültürü* (Yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kostomarov, M. (1994). *Slovyanska mifologiya. Vibrani pratsi z folkloristiki i literaturoznavstva*. Kiev: Libid.
- Kotsur, V., Kuybida, V., Potapenko, O. (Ed.) (2015). *Entsiklopedichnyy slovník simvoliv kulturi Ukrayini*. Korsun-Şevçenkivskiy: FOP Gavrişenko V. M.
- Kunos, İ. (1998). Öztürk, A. (Haz.) *Türk Halk Türküleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lanovik, M., Lanovik, Z. (2005). *Ukrayinska usna narodna tvorçist*. Kiev: Znannya-Pres.
- Lesin, V., Polinets, O. (1971). *Slovník literaturoznavçih terminiv*. Kiev: Radyanska Şkola.
- Levend, A. (1973). *Türk Edebiyat Tarihi – 1*. Ankara: TTK Basımevi.
- Lıtvınenko, G. (2012). *Znakovi aspekti arhetipno-obraznoyi sistemu ta istoričnoyi folklornoyi svidomosti v ukrayinskiy narodniy pisni* (Monografiya, Kiyivskiy natsionalniy universitet im. Tarasa Şevçenka). Kiev: Logos.
- Mirzaoglu, F. G. (2010). “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”. *Türkbilig*, 20, 127- 164.
- Mirzaoglu, F. G. *Halk Türküleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mışanıç, S. (Ed.), (1976). *Pisni Podillya v zapısah Nasti Prısyajnük*. Kiev: Naukova dumka.
- Mışanıç, S., Pazyak, M. (1984). *Ukrayinski prıslivya ta prıkazkı*. Kiev: Dnipro.
- Nomıs, M. (1993). *Ukrayinski prıkazkı, prıslivya i take inşe*. Kiev: Libid.
- Oğuz, M. Öcal ve öte. (2006). *Türk halk edebiyatı: el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oktan, Y. (2013). “Türkülerimizin Penceresinden Doğamız” [Bildiri]. K. Pürlü (Ed.). *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri., Sivas 22-25 Ekim 2011, II* (ss. 133-150). Sivas: Es Ofset Matbaacılık.
- Öncü, A. (2011). *Trabzon Türküleri (Tasnif, İnceleme, Metin)* (Yüksek lisans tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

- Ören, A. (2013). “Halk Türkülerinde Mendil” [Bildiri]. K. Pürlü (Ed.). *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*. Sivas – 22-25 Ekim 2011, II (ss. 219-231). Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Özbek, M. (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken.
- Özbek, M. (2009). *Türkülerin Dili*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Öztelli, C. (2002). *Evlerinin Önü*. İstanbul: Özgür yayınları.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul : Kapı Yayınları.
- Pogrebennik, F. (1991). *Naşa duma, naşa pisnia: narısı-doslidjennia*. Kiev: Muzıçna Ukrayina.
- Potebnia, O. (1860). *O nekotoryh simvolah v slavyanskoy narodnoy poeziyi*. Harkiv: Universitet.
- Potebnia, O. (1868). *Pereprava çerez vodu kak predstavleniye braka*. Moskova: Tip. Graçeva.
- Sıdorenko, H. (Ed.) (1964). *Ukrayinski narodni pisni. Çastina I: Pisni pro kohannya*. Kiev: Dnipro.
- Sıvaçuk, N. ve ark. (2010). *Ukrayinskıy folklor, slovnık-dovidnık*. Uman: PP Jovtiy.
- Tan, N, Turhan, S. (1999). *Çankırı Halk Müziği*. Ankara: Cem Veb Ofset.
- Tekşan, M. (2011). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Tkaçenko, A. (2003). *Mistetstvo slova (Vstup do literaturoznavstva)*. Kiev: Kiyivskiy Universitet.
- TRT Müzik Dairesi Başkanlığı. (2005). *Türk Halk Müziğinden Seçmeler 2*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- TRT Müzik Dairesi Başkanlığı. (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi. 2 Cilt*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu*. <http://www.tdk.gov.tr>
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. Devirler, İsimler, Eserler, Terimler* (1998). İstanbul: Dergah Yayınları.

- Şalata, M. (Ed.). (1973). *Narodni pisni v zapısah Markiyana Şaşkevića*. Kiev: Muzıçna Ukrayna.
- Vasilenko, Z. (Ed.). (1962). *Zakarpatski narodni pisni*. Kiev: Vıdavnitstvo Akademiyi nauk Ukrayinskoyi RSR.
- Vovk, M. (2014). *Folkloristika u klasıçnih universitetah Ukrayini (druha polovina XIX – na počatok XXI st.)*. Kiev: İnstitut ped. osvıtı i osvıtı doroslıh NAPN Ukrayini.
- Yakıcı, A. (2014). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalım, Ü., Yalım, Ö. (1983). *Türkçe’de Eş ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Yesıpkı, V. (Ed.). (2003). *Ukrayinski narodni pisni (Notı)*. Kiev: Teknika.
- Yurtbaşı, M. (2003). *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*. İstanbul: Arion Yayınları.
- Zavadskı V., Muzıçenko Ya., Talançuk, O., Şalak O. (Ed.) (2002). *100 nayvidomişih obraziv ukrayinskoyi mifologiyi*. Kiev: Orfey.
- Zıryanov, Ya. (1961). *Ukrayinski narodni pisni*. Kiev: Dnipro.

EKLER

EK 1. TÜRKÜLER LİSTESİ

№	Türkünün adı	Kaynak
1.	Ağam ata biner karlı dağ gibi	Demirci, 1938: 357
2.	Ağrı dağından uçtum	Öztelli, 2002: 229
3.	Akardım çağlamazdım	Özbek, 1981: 100-101
4.	Ak güvercin olaydım	TRT Rept. № 02787 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 15
5.	Akşam oldu gün dolaşmaz	TRT Rept. № 221 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 21
6.	Akşam oldu yine (de) bastı kareler	Rept. No: 4118. Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 21
7.	Akşam olur garanlığa galırsın	Bekki, 2004: 282-283
8.	Alaydım elin elime	Özbek, 1981: 122
9.	Al geydim alsın deye	TRT Rept. № 1104 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 23-24
10.	Alı da verin benim barutumu saçmama	Özbek, 1981: 245
11.	Aman karpuz kestim yiyen yok	Öztelli, 2002: 73
12.	Anam beni sandığımı açmasın	Günbulut, 2002: 26
13.	Arpalar dize geldi	Tan, Turhan, 1999: 54
14.	Aşağıdan gelir eli develi	TRT Rept. № 303 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 63
15.	Aşamadım şu dağların belinden	Özbek, 1981: 247
16.	Ayağına giymiş sedef nalini	Öztelli, 2002: 232
17.	Ay doğar aşmak ister	Öztelli, 2002: 97

18.	Ay oğlan yiğit misin (yumalacık Azime'm)	Arsunar, 1965: 44-45
19.	Ayva çiçeklendi aman güller çillendi	Kunos, 1998: 21-22
20.	Ayva turunç narım var	TRT Rept. № 3542 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 92
21.	Bahçada yeşil çınar	Öztelli, 2002: 255
22.	Bahçanın kapısın açtım	Öztelli, 2002: 191
23.	Ben susadım sular (aman) isterim	Öztelli, 2002: 134
24.	Beşparmak Dağı sıra	Özbek, 1981: 112-113
25.	Beyler bahçesinden atlayamadım	Öztelli, 2002: 203
26.	Binnaz kızı naz kızı	TRT Rept. № 348 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 145
27.	Bir çift durna gördüm durur dallarda	TRT Rept. № 2541 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 147
28.	Bir dal kestim ormandan	Arseven, 1948: 22
29.	Bir taş attım çaya düştü	Özbek, 1975: 529-530
30.	Bulut gelir seher ile	Türk Halk Müziğinden Seçmeler, 2004: 123
31.	Bülbülüm altın kafeste	Özbek, 1981: 110
32.	Cihanda var mıdır acep böyle yâr	Öztelli, 2002: 241-242
33.	Çarşamba'yı sel aldı	Öztelli, 2002: 98
34.	Çaya iner ağlarım	Öztelli, 2002: 78
35.	Çeper çektim yol açtım	Öztelli, 2002: 42
36.	Dağlar dağladı beni	TRT Rept. № 3731. Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 244
37.	Derdimi söylesem ben kara taş	Öztelli, 2002: 76
38.	Dersim bir dağ içinde	Öztelli, 2002: 133
39.	Eminem oturmuş taşın üstüne	Öztelli, 2002: 92-93

40.	Erzurum dağları kar ile boran	Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 219
41.	Esmer bugün ağlamış	Özbek, 1981: 218-219
42.	Et aldım dirheminen (Beri bak yavrum beri bak)	Rept. No: 1372. Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 332
43.	Furun üstünde furun	Özbek, 1981: 146-147
44.	Gel de dostun bahçesinde gezelim	Öztelli, 2002: 92
45.	Gene bahar geldi açıldı güller	Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 261
46.	Gezmedim yorulmadım... Cemil	Özbek, 1981: 198
47.	Gideceğim gurbet ele	Arsunar, 1962: 86
48.	Gidin yâre haber verin	Öztelli, 2002: 267-268
49.	Girdim bahçenizden bir gül kopardım	Akgül, 1998: 213
50.	Güzel senden ayrılalı	Özbek, 1981: 99
51.	Havalanma turnam bir çift sözüm var	Özbek, 1981: 108
52.	Havalıdır benim yârim havalı	Günbulut, 2002: 25-26
53.	Hey hey pınar başı burma burma	Öztelli, 2002: 59
54.	İbrişim örmüyorlar	Öztelli, 2002: 269
55.	İki keklik seke seke	Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 334
56.	İki turnam gelmiş, yolda yorulmuş	Gözaydın, 1989: 75
57.	Kalenin bayır düzü	Öztelli, 2002: 46
58.	Karadır kaşların ale getirir	Özbek, 1981: 129-130
59.	Karadır kaşların ferman yazdırır	Öztelli, 2002: 265-266
60.	Kara sandık açamadım	Öztelli, 2002: 89
61.	Karşı dağda sıra sıra bademler	Esen, 1986: 194
62.	Kayada gezen oğlan	Öztelli, 2002: 128-129
63.	Keklik gibi kanadımı süzmedim	Öztelli, 2002: 258
64.	Kiraz aldım dikmeden	Özbek, 1981: 197-198
65.	Kırda erik ağacı	Öztelli, 2002: 47

66.	Kız Gülbeden Gülbeden... bala	Öztelli, 2002: 63
67.	Kızım sana fistan aldım	Özbek, 1981: 237-238
68.	Mendilim deste deste	Günbulut, 2002: 19
69.	Meşeler gövermiş varsın göversin	Öztelli, 2002: 205
70.	Nazlı kavak aman gıcır gıcır gıcılar	Özbek, 1981: 164-165
71.	Niçin hey sevdiğim niçin	Esen, 1986: 283
72.	Oğlan güzel ama güzel sevmiyor	Günbulut, 2002: 24-25
73.	Oğlanın adı Erdem	Gözükızıl, 2006
74.	Ördek suya dal da gel	TRT Rept. № 1888 Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi, 2006: 640
75.	Sabahın seherinde ötüyor kuşlar	Öztelli, 2002: 204
76.	Sabah oldu sabah oldu cıgaram yanmaz oldu	Öztelli, 2002: 209-210
77.	Sabah oldu tan yerleri atıyor	Öztelli, 2002: 115
78.	Sabah oldu uyansana	Özbek, 1981:113-114
79.	Salına salına girmiş bahçeye	Günbulut, 2002: 32
80.	Sallana sallana gelir geçersin	Öztelli, 2002: 152
81.	Sarı kız dediğin bir ince kızdır	Özbek, 1981: 221-222
82.	Seher oldu vakt oldu	Özbek, 1981: 116
83.	Seher yeli her yellerin başısın	Dökmetaş, Özgül, Turhan, 1996: 443
84.	Söyle güzel söyle annen deliye	Günbulut, 2002: 15
85.	Su gelir ark uyanır	Öztelli, 2002: 181
86.	Sular akar gök ırmaktan	Öztelli, 2002: 217
87.	Su sızıyor sızıyor	Özbek, 1981: 151
88.	Süpürgesi yoncadan	Öztelli, 2002: 111
89.	Şirin nar dane dane	Arsunar, 1962: 16-18
90.	Şu karşiki dağda kar var duman yok	Öztelli, 2002: 213
91.	Testiyi aldın kızım	Günbulut, 2002: 17
92.	Tanburam rebap oldu	Öztelli, 2002: 260

93.	Yârim gitti çeşmeye aman güzel oğlan	Öztelli, 2002: 84
94.	Yâr pınar başında neydi işin	Günbulut, 2002: 14
95.	Yatma yeşil çimene uyur uyanamazsın	Özbek, 1981: 179
96.	Yaylanın soğuk suyu da	Özbek, 1981: 126-127
97.	Yeşil kurbağalar öter göllerde	Öztelli, 2002: 87-88
98.	Yeşil ördek gibi daldım göllere	Özbek, 1981: 99-100
99.	Yüce dağ başından uçan turnalar	Özbek, 1981: 244-245
100.	Yürü güzel yürü saçın sürünsün	Öztelli, 2002: 107

EK 2. UKRAYNA HALK ŞARKILARI LİSTESİ

№	Şarkının adı	Kaynak
1.	Ağaçlık, ağaçlık	Dey, 1986: 276
2.	Annem benim, annem, sana bir şey söylemeliyim	Mışanıç, 1976: 305
3.	Aydınlat, aydınlat, aycığım, benim bahçe kapımı	Dey, 1986: 257
4.	Bahçeden kumru uçuyordu	Dey, 1986: 74
5.	Bahçede olmayan, gül değildir	Yöre: Jtomırska bölgesi, Liubar ilçesi, Provalivka köyü Kaynak kişi: Mariya Volınçuk, Gerun Galına, Bugay Galına, Gerun Vasıl Derleyen: Alina Fikaniuk
6.	Ben karanlık çayırda gilaburu değil miyim	Dey, 1986: 89-90
7.	Bendin sonunda söğütler uğulduyor	Hordiyçuk, 1991: 175-176
8.	Bütün yıldızlar küçük grupta	Dey, 1986: 149
9.	Çık kız, çık benim kalbim	Dey, 1986: 120
10.	Çık kız, çık kız	Dey, 1986: 48
11.	Dağa, dağ üzerine rüzgar esiyor	Dey, 1986: 55
12.	Dağlar ardında Kırım'ın olduğu yerde	Dey, 1986: 117
13.	Değirmenin yanında kalabalak	Dey, 1986: 89
14.	Erik bahçesinde	Dey, 1986: 48
15.	Es, taşkın rüzgar	Dey, 1986: 57
16.	Evin yakınında rüzgar esiyor	Dey, 1986: 61
17.	Fındığı yuvarlarım	Dey, 1986: 86
18.	Fındık ağaççıkları uğuldadı	Hordiyçuk, 1991: 125
19.	Gılya gılya gri kazlar	Dey, 1986: 82-83
20.	Guguk kuşu ötmeye koyuldu	Dey, 1986: 296-297
21.	Güneş alçaklarda	Dey, 1986: 50-51
22.	Güneş bir dağdan çıkar, öbür dağın ardına	Dey, 1986: 245-246

	iner	
23.	Güvem eriği çiçek açıyor	Dey, 1986: 234
24.	Güvercin uçuyor, kır güvercin	Dey, 1986: 239
25.	Hüzünlüyüm, hüzünlüyüm	Dey, 1986: 84
26.	İvanko, İvanko	Dey, 1986: 56
27.	Kalbim, bana doğruyu söyle	Dey, 1986: 91
28.	Kara gözler, kara gözler güvem gibi	Vasilenko, 1962: 191-192
29.	Kara kaşlıyım, kahverengi gözlüyüm	Dey, 1986: 58
30.	Kayık geliyor, kayık geliyor	Dey, 1986: 60-61
31.	Kaz niçin hüzünlü, kederli	Dey, 1986: 327
32.	Kendirler tarlada, dorukları yeşil	Dey, 1986: 190
33.	Kırda, kırda beyaz taş duruyor	Kolotilo, 1968: 76-77
34.	Kırda yeşil meşenin altında	Dey, 1986: 40
35.	Kırmızı gilaburu beyaz çiçekler açtı	Dey, 1986: 88
36.	Kırmızı gilaburu, niçin çayırda duruyorsun?	Dey, 1986: 136
37.	Kız Katerına yüzüne aklık sürüyordu	Sidorenko, 1964: 450
38.	Kız kuğu çobanlığı yapıyordu	Dey, 1986: 81-82
39.	Kimin o at ki yelesi kır?	Dey, 1986: 132
40.	Kozak savaşa gidiyordu	Dey, 1986: 272
41.	Küçük karga yardan uçarak geçiyor	Dey, 1986: 174
42.	Mavimsi kır at, mavimsi kır at	Sidorenko, 1964: 331
43.	Niçin bülbül ötmüyor?	Dey, 1986: 60
44.	Niçin çiçek açmıyorsun sarı safran	Dey, 1986: 261
45.	Niçin gelmedin	Dey, 1986: 105-106
46.	Orası dağ, burası dağ	Dey, 1986: 294
47.	O söğüt kimin, o vişne kimin	Dey, 1968: 68
48.	Oy ay, aycığım, kimseye ışık verme	Dey, 1986: 252
49.	Oy bahçeye giderim	Dey, 1968: 64
50.	Oy bildircincik	Dey, 1986: 97
51.	Oy çayırda gilaburu vardı	Dey, 1986: 69
52.	Oy dün akşam horozlar henüz ötmeden	Dey, 1986: 229-230

53.	Oy geçit yerinden su alıyorum	Dey, 1986: 166-168
54.	Oy gittim ben, oy gittim ben	Dey, 1986: 81
55.	Oy kırdaki iki meşe ağacı duruyormuş	Dey, 1986: 256
56.	Oy kırdaki gölde kovacık yüzüyordu	Sıdorenko, 1964: 503
57.	Oy kırdaki kuyucuk var	Dey, 1986: 83
58.	Oy kırdaki sürölü tarla, etrafında keklik otu	Hordiyçuk, 1991: 149-150
59.	Oy kırdaki üç kuyu var	Zıryanov, 1961: 109-110
60.	Oy kır guguk kuşu	Dey, 1986: 133
61.	Oy kozak kırdan vardı	Dey, 1986: 318
62.	Oy meşe kovası	Dey, 1986: 232
63.	Oy ötmeye başladı guguk kuşu	Dey, 1986: 74-75
64.	Oy sen, kız, gururlu ve görkemlisin	Dey, 1986: 176
65.	Oy, sen, kız, kırmızı gilaburusun	Dey, 1986: 39
66.	Oy sen, parlak ay	Dey, 1986: 193-194
67.	Oy sen, vişnecik, sen, kırazcık	Yöre: Jitomırska bölgesi, Liubar ilçesi, Provalivka köyü Kaynak kişi: Mariya Volınçuk, Gerun Galina, Bugay Galina, Gerun Vasıl Derleyen: A. Fikaniuk
68.	Oy uğuldama, çayır	Hamber, 1976: 52-53
69.	Oy yağız ata bindi, gitti	Dey, 1986: 120
70.	Oy yayılın, benim maceralarım	Dey, 1986: 452
71.	Parlak yıldız gökyüzünden yuvarlanıyordu	Hordiyçuk, 1991: 127-128
72.	Rüzgar esiyor, güneş ısıtıyor	Dey, Romanets, 1968: 316-317
73.	Salatalığı ekdim	Zıryanov, 1961: 127-128
74.	Salatalıklarla dolu fıçı yuvarlanıyordu	Dey, 1986: 47
75.	Sedef otunu, sedef otunu ekiyorum	Şalata, 1973: 41
76.	Sen, ay-aycık, bir akşam ışıyorsun bir akşam yoksun	Dey, 1986: 234
77.	Sevgili dağdan geçiyordu	Dey, 1986: 103-104

78.	Sevgili kızım, merhaba	Dey, 1986: 112
79.	Sisin ardından hiçbir şey görünmüyor	Dey, 1986: 307
80.	Sis, sis bürümüş vadiyi	Sıdorenko, 1964: 445
81.	Su neden bulanık	Zıryanov, 1961: 113-114
82.	Şehirden kozak geçiyordu	Dey, 1986: 78-79
83.	Tanrı vere de bu akşam hava güzel ola	Dey, 1986: 162
84.	Tarlada gilaburu, yolun yanında güvem eriği	Sıdorenko, 1964: 455
85.	Tavuklar ötüyor, ikinciler de ötüyor	Dey, 1986: 99-100
86.	Tuna nehrinin ötesinde	Sıdorenko, 1964: 492
87.	Tuna'nın öte yanında	Dey, 1986: 75-76
88.	Ufak bir ırmak akıyor	Dey, 1986: 304
89.	Vadiye, vadiye, ağaçlığa gilaburu için	Dey, Romanets, 1968: 71-72
90.	Yağmur, yağmur çiseliyormuş	Dey, 1986: 145-146
91.	Yayıl, Cezayir menekşesi	Dey, 1986: 53
92.	Yeşil fındıkçık	Hordiyçuk, 1991: 139
93.	Yeşil katran	Dey, 1968: 110-111
94.	Yeşil meşe, yeşil meşe	Dey, 1986: 321
95.	Yeşil sedef otu, sarı çiçekler	Dey, 1986: 246
96.	Yeşil söğüt, yeşil söğüt	Dey, 1986: 244-245
97.	Yıldızlı ay, niçin ışımiyorsun sen?	Dey, 1986: 238
98.	Yiğitler, atların koşumunu çıkarın	Yesıpkı, 2003: 68-69
99.	Yüksek dağın eteğine kırmızı kaytan	Dey, 1986: 64-65
100	Yüz, yüz, kuğucuk	Dey, 1986: 301-302

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Alina FIKANIUK
Doğum Yeri ve Tarihi	Ukrayna, Jitomirska oblasti – 02.06.1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi Filoloji Enstitüsü (2013)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2017)
Bildiği Yabancı Diller	Türkçe, Rusça, İngilizce, Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İletişim	
E-Posta Adresi	alina026nabi@gmail.com
Tarih	20.03.2017